

eugénie grandet

BALZAC

III

HONORÉ DE BALZAC

EUGÉNIE GRANDET

Türkçesi: Nuriye Yiğitler

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık

EUGÉNIE GRANDET
HONORÉ DE BALZAC

Türkçesi: Nuriye Yiğitler

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık ® 2012
3 KLASİKLER

ÖNSÖZ

Balzac, yirmi yaşındayken, Paris'te bir tavan arasında günde iki frankla yarı aç iki yıl yaşadı. Bu durumda annesi babası onun bir edebiyatçı olabileceğini kanıtladığını düşündüler. Aksi halde onu bu çılgın düşünden kurtarıp avukatlık mesleğine yönelteceklerdi. O sıralarda Balzac'ın bütün umutlarını ve düşüncelerini klasik bir trajedi olan Cromwel üzerine yoğunlaştırmıştı. Gelecek kuşaklar, yapıt üzerinde Balzac'ın kayınbiraderinin profesörce yaptığı eleştirisini haklı buldu. O, yapıtın herhangi bir başarı umudu verecek niteliklerden tamamen yoksun olduğunu belirtmişti. Ama oyun, Balzac 'in onu yazarken üzerinde çalıştığı, örnekler açısından önemlidir. Yazar, olağanüstü entelektüel enerjisi ve kendini bir şeye tümüyle verebilme gücüyle, seçtiği sanatı öğrenmeye çalışıyordu. Mektupları, zamanın Fransız klasik tiyatrosunun yapıtlarını ilginin tutkulu gerginliğiyle okuyup incelediğini bize anlatır. Eğer Balzac hiçbir oyun okumamış ve sahnede onları seyretmemiş olsaydı, güçlü dramatik sezgisi, kesinlikle romanlarındaki sahnelerde ve karakterlerde anlatımını bulacaktı. Onun duygusal ve karmaşık bölümlere olan romantik ilgisi, Fransız geleneğinin, romanlarda ve oyunlarda görülen sade çizgisinin dışındadır. Bununla birlikte o sıralarda üzerinde çalıştığı oyunlarda, daha sonraki romanlarında ve bütün İnsanlık Komedi romanlarında, ilklerden olan ama genellikle en klasik kabul edilen 1833'de yazdığı Eugénie Grandet'den bazı etkiler, ilişkiler bulmak olasıdır.

Eugénie Grandet'nin bütün karakterleri, XVII. yüzyıl dramasının karakterleri ve Balzac'ın diğer romanlarındaki birçok karakterleri gibi, yaşamdan daha geniş çizgiler taşır ve gerçek yaşamdaki karakterlerinden daha sıradan görünürler. Özellikle kara tutkusu, kitaba egemen olan ve trajediye gerilim yüksekliği veren Grandet'nin karakteri. Balzac ruhbilimsel çalışmalarla çok ilgilenirdi ve bu önceki ruhbilimsel çalışmalarının etkisi bütün romanlarında bellidir. Ama Balzac'ın anlattığı, modern romancının gördüğü gibi insan zihninin karmaşaları ve kurnazlıktarı, bir insanda üstün gelmek için çatışan uyumsuz unsurlar değildir. Karakterleri bir bütünün parçalarıdır ama yalınlıkları içinde öyle bir güçle ya da tek bir düşünceyle baş-baş olarak sunulmuşlardır ki, evrensel gerçeklerin açıklama aracı haline gelmişlerdir ve yaşamlarının öyküleri çoğu kez destansı bir nitelik taşımaktadır. Ya da bazen görünürde kaçınılmaz yazgılarının özü doğrudan klasik trajediden alınmış gibidir.

Bununla birlikte ilk bakışta Grandet komediden alınmış gibidir. Balzac'ın kendisi, onu Molière'in Harpagon'uyla karşılaştırmıştır. "Molière cimriyi yarattı ama ben açgözlülüğü, geleneksel alçakgönüllülükten farklı yarattım," demiştir. Aslında karakterlerin ikisi de salt soyutlama değildir ve ikisinin içinde Balzac'ınki kesinlikle daha yuvarlak bir tip olmasına karşın benzerlikleri açıkça görülür. İkisi de açgözlülükle ilgili çalışmalardır, ikisi de onları zihinlerimize kazıyan kişisel özellikleri ve konuşma hileleriyle genişçe çizilmişlerdir. İkisi de dünyanın ölmez kişilikleri dizisine aittirler. İkisi de yaratıcıları tarafından bütün niteliklerini silen, yalnızca egemen niteliği aydınlatan bir ışıkla görülmüşlerdir.

Aralarındaki fark da yeterince açıktır. Molière'in ve insanların kötülüklerinin, çılgınlıklarının canlı anlatımlarını onları sergilemek için düzenlemiş durumlarda gösteren bütün o tür yazarların amacı alaycılıktır. Karakterler oyunun akışı içinde kendilerini değiştirmez. Balzac yalnızca rastlantısal olarak alaycıdır. Karakterleri, zayıflıkları ve kötülükleri yüzünden onlardan nefret ya da onları küçümsemez. Onları sever ve iyi ya da kötü olsa da bütün niteliklerini, keyifle sergiler. Bazı aşırı sevilmeyen karakterleri, Balzac'ın sempati duyurarak işlemeyi becermesi ve bundan zevk alması ilginçtir.

Balzac'ın başkarakterlerin daha önemli bir farklılığı da, gelişme yetenekleridir. Hayatta insanlar nasıl değişirlerse, onlar da romanın akışı içinde koşullarla birlikte değişirler. Hatta şunu bile söyleyebiliriz: Bu karakterlerin değişimi, romanların, özellikle bu romanın başat özelliklerinden biridir. Bununla birlikte bütün bu karakterler geçirdikleri bütün değişiklikler içinde egemen düşünceye, onunla yaşadıkları içlerindeki düşe bağlı kalırlar. Bu düş, Grandet'de altındır, Madame Grandet'de Tanrı, Eugénie'de Charles'a olan aşkı. Nanon için efendisine olan bağlılığı, Charles içinse toplumsal mevkidir.

Egemen düşünce Grandet'de olduğu gibi bir kara tutku haline gelince, bu sabit düşünce, ona bu kadar kuvvetle bağlanan bütün karakterlerin içinde gerçektir, gelişim yalnızca düz bir çizgide olabilir. Grandet'yi bir cimri olarak görürüz. Zamanla, bir zamanlar sevdiği kızının mutluluğuna kayıtsız, kızın annesinden kalan mirası elinden alan, ölüm yatağında değerli bir madenden yapılan haça sarılan, senedinin hesabını öbür dünyada da sormaya hazır bir manyak haline geldiğini izleriz. Burada Grandet, Harpagon'dan çok Othello' ya ya da Machbet'e benzer. Çünkü bu ikisi de doğalarında var olan ve gittikçe gelişen bir zayıflık yüzünden mahvolmuşlardır; aynen, bastıramadıkları öfkeleri yüzünden suçlarını hazırlayan Grek dramatistlerinin kahramanları ya da Racine'ın kahramanları gibi. Bu yüzden çevrelerine de felaket yaymaktadırlar. Grandet'yi amacına ulaşıp birkaç saatte sonuçlandıran dramatik bir karakter gibi görmeyi beklerken Balzac, onun eylemini yıllarca başarıyla sürdürmeyi başarmıştır.

Büyük Grek, İngiliz, Fransız trajedi oyun yazarlarının karakterlerinin aksine Balzac'ın karakterleri, yığınlardan soylu kanları ya da yüksek toplumsal mevkileri yüzünden değil, yalnızca tutkularındaki keskinlikleriyle ayrılırlar.

Üç gün içinde, 1819 yılının ilk günü gelip çattığında Grandet'nin yazgısında, Eugénie'nin altın paralarının gittiğini öğrenmek vardır. Balzac, "Üç gün sonra müthiş bir dram başlayacaktı, bu, zehirsiz, kansız, bıçaksız bir burjuva trajedisi olacaktı, ama kahramanlarına göre Atreus'un soylu aile bireyleri arasında geçen trajedilerden de daha zalimdi," der. Böyle bir benzetme onun ayırıcı niteliğidir. Yalnız klasik edebiyata öykünerek yaptığı benzetmeler, bunları sevdiğindnin değil; kendisi burjuva trajedilerinin trajik olduğunu, klasik trajidelerdeki herhangi bir dram kadar trajik olduğunu ve toplumun rokusu üzerinde onlarla karşılaştırılabilecek kadar yıkıcı etkileri bulunduğunu büyük bir bilinçlikle gösteren ilk romancı olduğundandır. Karşılaştırma, gerilimi yükseltmeye ve gelecek dramatik sahneye hazırlamaya yardım eder. Balzac'ın ayırıcı özelliklerinden biri de, bu karşılaştırmayı yaptıktan hemen sonra Madame Grandet'nin ördüğü yün kollukları bitirip giyemediği için soğuk algınlığına yakalandığını belirtmesidir. Balzac, önemli bir konudan hemen sonra, çok sıradan bir sözcüğe geçmekten hiçbir zaman korkmamıştır.

Roman boyunca Grandet tipi bir anıt gibi sergilenmiş olmasına karşın, romanın adı Yaşlı Grandet değil "Eugénie Grandet'dir, çünkü daha büyük, daha ruhbilimsel ve daha trajik olan Eugénie'nin öyküsüdür bu roman. Roman, onun olgunlaşmamış karakterinin, babasının sonraları Charles'da da gelişen benzer tutkusuyla tuzağa düşen kendi tutkusunun baskısının altında gelişiminin trajedisidir.

Bu romanda, belki de diğerlerinden daha fazla, Balzac'ın "Yazgı" ile ne demek istediği sorusunu kendimize soruyoruz. Karakterlerinin hayattaki trajedilerinin ne ölçüde önceden saptandığını belirtmek istemiş olabilir mi? Bu sorunun basit bir yanıtı yoktur. Belki kitabın başka yönlerini de göz önünde bulundurmamak, buna bir ölçüde ışık tutabilir. Bununla birlikte burada şunu da belirtmeliyiz ki Fransız klasik trajedisinde plan, kuralı izler: Olaylar yalnızca aktörlerin karakterleri tarafından tayin

edilir ve sıkı bir nedensellik zinciriyle birbirlerine eklenmişlerdir. Balzac zincirin her halkasını "neden- sonuç" ilişkisine göre kurmak için çok zorlanır. Sözcüğü, Charles Grandet'in amcasının zengin bir adam olduğunu anlayamamakta düştüğü hata bile, Charles'la Eugénie arasındaki sıradan bir konuşmada gösterilmiş ve bu yalnızca Grandet'in yaşam biçiminin kaçınılmaz sonucunu değil, kızına kendi işleri konusunda hiç bilgi vermediğini de ortaya koyar. Her karakterin ruhbilimsel gelişimi de tam bir berraklıkla verilmiştir.

Balzac bütün romanlarında kendi zamanının öyküsünü yazıyordu ve Eugénie Grandet, 1833'de, o bütün romanları birbirine bağlama düşüncesini bilinçle uygulamaya başlamadan önce yazılmışsa da, bir iki ana karakter, dar bir taşra kentinin derinliklerine gömülmüş sessizce yaşıyorsa da, Balzac hiçbir zaman bize onların Devrim sonrası çağda yaşadıklarını unutturmaz. Aslında onların hakkında yazmasının bir nedeni de, o çağın düşüncelerinin ve güçlerinin nasıl çalıştığını göstermektir.

Açgözlülük hepimizin içinde olan bir kötülüktür. Ama bu sözcük Balzac'ın zamanında, yani Kilise'nin tutucu gücü ve katı toplumsal düzen gidince; göz kamaştırıcı güçlülük düşleri köylünün doğal istifçilik içgüdülerini yeniden kuvvetli bir biçimde oluşturup, gözlerinin önündeki Napoléon örneğiyle her umudu gerçekleştirme düşleri ortaya çıkınca, bu sözcük de yeni bir anlam kazandı. Balzac yaşlı fıçı Grandet'in hiç de hayal olarak görülemeyecek tutkularının hedefi daha yüksekte olsaydı, pekâlâ kongrede delege olup uluslararası konularda karar vererek, Fransa 'ya güzelce hizmet edebileceğini belirtirdi. Ama sonunda, belki de onun dehasının yalnızca kendi çevresinde geçerli olabileceğini yansıtmıştır.

Entrikalar Versailles Sarayı'ndan bütün ülkeye yayılmıştı. Öyle ki, herhangi biri eğer parası varsa ve işi yapacak insanlarla iletişim kurabilirse, istediği mevkiye gelebiliyordu. Herkes güç yakalamak konusunda doymak nedir bilmiyordu ve para güç demektir. XIX. yüzyıl başlarında, para daha önce olduğundan çok daha üst bir dereceye ulaşmıştı. Parası olan, yoluna atılan yeni fırsatları komşusundan önce görüp yakalayabiliyor; para modern dünyadaki rolünü üstlenmeye başlıyordu. Toplum şiddetli rekabeti, modern yaşamın bir unsuru olarak algılıyordu. Modern bilimsel teori insanın dünyadaki yerini belirlemeye başlıyor, onu genel başat kavgasında üstün silahları kullanarak yüce yerine ulaşan üstün hayvanlardan biri olarak nitelendiriyordu. Balzac'ın toplumu patlama halinde gösterdiği İnsanlık Komedisi, modern dünyanın çeşitli yüzlerini sergileyen ilk çalışmalardan biridir.

Para biriktirmekle nüfuz kazanmak arasındaki mücadele, İnsanlık Komedisi'nin dikkati çeken ana temasıdır. Kitapta, hırslı adamlar, serüvenciler, meslek sahipleri, borsacılar, bankerler, akla gelebilen her türden cimrilik ve eğer Balzac onları yaşayan insanlar haline getirmese-akla sığmaz bir sürü insanla doludur. Balzac, vicdansız, alçak ruhlu modern tipleri başarıyla çizerek onlara doğal öykünme sanatıyla hayat verdiği için kınandı. Romanlarındaki kişilerin büyük bir çoğunluğunu oluşturan ilkesiz kişilere belli bir üstünlük tanınması da, modern Fransız'a, hiçbir insanca değere inanmayan, toplumsal tırmanma ve servet avcılığından başka amacı olmayan bir görünüş vermesi de hoş karşılanmadı.

Balzac her zaman ahlaki amacını açıklar: O, bu insanların kendilerine, aynı zamanda da devlete ve toplumun dokusuna nasıl zarar verdiklerini göstermeye çalışır elbette. Ama genellikle kendini de çok eğlendirir, güçlü ve hırslı insanlara büyük sempati besler. Kötü kahramanlarının yaptıklarını öyle bir zevkle anlatır ki, okuyucu ahlaki amaçlara pek dikkat edemez. Servet edinmek pis bir iştir, pisliğin ve duygu nasırlaşmasının insanlarda ne gibi olumsuzluklar oluşturduğu konusunda bize hiçbir ayrıntı

vermez, ama Balzac'a göre servet yapmanın bütün modern yolları, Charles Grandet'nin altın aramak uğruna dünyanın yarısını dolaşma serüveni gibi romantiktir (acımasızlık bu romantizmde yalnızca bir elemandır): Onda, soğuk, bilimsel araştırma ruhu yoktur, çünkü modern ve toplumsal bir araştırmacı defterlerini doldurup, gözleminin sonuçlarını açıklayabilir; Balzac da çağını belgeleme amacını gütmüştür: Paranın gücü ve insanların onu elde etmek için verdikleri mücadeleler uğruna beynini sürekli çalıştırmıştır. Bu yüzden altının büyümesi onun cimrilerini, neredeyse simgesel yaratıklarını, romantik bir şekilde çeker. Adı bile sihirlidir onlar için, şan şeref parıltısının gözlemlere yansımaları, hırsı ele verir ve cimriler birbirlerini böyle tanırlar.

Fransa'yı silip süpüren akıntılar uzak taşra kenti Saumur'a da dalgalarını göndermiştir. Bütün toplumsal sahneyi değiştiren güçleri ve tutkuları, bu kuytu sularda da eylem halinde izleriz.

Grandet'nin servetinin temeli, Devrim'den sonra soyluların mülklerinin bölünmesinde ve toprak kamulaştırmasında yatar. Grandet servetini Cumhuriyetçi ordularına şarap satarak büyütür. Bu işi de öğrenerek ve dersini uygulayarak sonuç alır. Bir taşra fişicisi için yeni ve garip bir yöntem uygular. "Yatırım yapılan para, parayı üretir," der. Hem bu paranın üremesi de tarlasındaki havaya bağlı ürün gibi değildir. Karısının büyükbabası ve kendi anneannesi de cimridir ve onlar da paralarını biriktirmişlerdir. Çünkü yatırım yapılan paranın atıldığını düşünmüşlerdir. Çünkü alıp kullanma özgürlüğüne sahip değillerdir, ama Grandet onların tutkularını paylaşmakla birlikte, yatırım yapan bir yeni dönem adamıdır.

Altın, bu değerli maden, Eugénie Grandet'yi okurken sürekli gözümüzün önündedir. Grandet'nin çalışma odasına yığılmış halde, gece yarısı satılmak üzere Nantes'a götürülürken, genç züppe Charles'ın takıları ve tuvalet eşyaları olarak, Grandet'nin üzerlerindeki yazıları okumayı sevdiği Eugénie'nin güzel paracıklarıyla, altın hep gözümüzün önündedir. Bütün ticaretin görkemli bir serüven olduğu, paranın güzel, para işlerinin romantik olduğu düşüncesiyle okuyucu havaya sokulmaktadır. Bu XIX. yüzyıldır, ama, XVIII. yüzyılın korsanlık günleri de henüz belleklerde. Hâlâ genç bir adamın küçük bir sermayeyle Doğu Hindistan'a gidip, çok romantik ve serüvenli bir hayatın akışında, soğukkanlı, acımasızca, birkaç yıl içinde bir servetle döndüğü günlerde yaşanmaktadır. Charles ülkesine servetini, altın tozu olarak, demirle sıkıca çemberlenmiş üç fişide getirmiştir. Daha modern bir gönderme de, Charles'ın altınlardan kâr etmeyi ummasıdır ve bu kârını kullanacak; başarılı bir evlilik, birtakım dolaplar, kilit noktadaki adamlar sayesinde de devletin üst kademelerinde bir mevkiye yükselecektir.

Para sevgisi ve onu tutkuyla kovalaması, Grandet'nin kişiliğinde ayrıntılı olarak işlenmiştir; ayrıca kitapta toplumun dinamik bir kuvveti olarak gösterilmektedir. Diğer karakterler ve karakter gruplarını, Saumur'daki Crucho'tları, des Grassins'leri, bütün iş dünyasını, Paris'teki moda dünyasını da Charles Grandet'yi olduğu kadar sürükler.

Grandet'nin yalnız karısı ve kızı, kasvetli evlerinde onları saran bir entrika ağıyla toplumdan uzak yaşamaktadırlar. Bu ağı örenler, zengin varislerle evlenmek isteyenlerin oluşturdukları ailelerle bunların yandaşlarıdır. Evlilikten sonraki ilk adım, toplumsal yükselme olacak, bunu politik yükselme izleyecektir. Sonunda Monsieur de Bonfonds başarı kazandığı zaman, daha da hızlı yükselmiştir. Charles Grandet sonunda elinden kaçırdığı, fırlatıp attığı servetin ne kadar büyük olduğunu öğrenince, çok geçmeden girdiği şoku atlatır ve zengin kızının kocası olarak, adamla ilişki kurma fırsatını yakalamaya hazırlanır: "Dünyada birbirimize destek olabileceğiz." De Bonfonds mesleğinin en üst kademesine yükselir, artık yalnızca onu milletvekili yapacak seçimleri beklemektedir. Ama ölüm

alacağı ödülü engeller, De Bonfons'un aradan çekilmesiyle çok geçmeden yeni bir hamle başlar. Bu kez varise ağlar ören Froidfond ailesidir. Romanın sonunda bize -ki bu trajedinin önemli bölümüdür- Eugénie'nin kaderinde, kendisine yaklaşanların, kişisel çıkarlar uğruna yaklaştıklarını öğrenmek olduğu söylenir. Altının solgun, soğuk parıltısı, onun hayatındaki bütün sıcaklığın ve renkliliğin yerini alacaktır. Zaten Eugénie, salonuna oyun oynamaya, ona dalkavukluk etmeye gelenlerin gözünde bir insan değil, bir altlık üstüne oturtulmuş, para çantalarından oluşan bir heykeldir. Kitabın başında Balzac, bütün gücüyle, "Bu günlerde herkesin inandığı tek Tanrı-Para," der. Bir anlamda roman, bu bölümdeki uyarı üzerine kurulmuştur. Romana altının soluk, soğuk parıltısı egemendir. Sevgilerinde, yalnızca Nanon ve kocası gibi dünyadan haberi olmayan basit insanlar içten olabilirler.

Dramın oynandığı Grandet'nin evi dalgalı denizlerle çevrilmiş, uzak bir adadır. Grandet'ler toplumdaki soyutlanmışlardır. Bunun nedeni, yalnızca Cruchot ve Grassins'ler arasında gerçek bir dostluk olmayışı değil, aynı zamanda Grandet'nin komşularından üstün olmak, onları atlatmak için durmadan çevirdiği dolaplardır. Saumur'un keskin gözleri, yılan dilleri, izler, yorum yapar ve onları soyutlayan bir dedikodu halkası oluştururlar. Bununla birlikte bu seyircilerin kendi yaşantıları da dedikodu ve yalanlarla doludur; sözgelimi Eugénie'nin gelecekteki kocası, bu kişilerden yalnızca biridir. Asıl önemli olan, ürüne ödenen fiyattır. Eğer Grandet'leri olduğu kadar diğer kişileri de bu kadar yakından izleseydik, Eugénie Grandet' ninki kadar trajik ve dramatik öykülerle karşılaşabilirdik. Madame des Grassins; Charles'ı yemeğe davet ettiği zaman, du Hautoy'lara ve güzel kızlarına da haber vereceğini söyler; kızın iyi giydirilip giydirilmeyeceğini bilmediğini, çünkü annesinin onu kıskandığı için büyük bir olasılıkla kötü giydireceğini söyler. Bu yalnızca Madame des Grassins'in sinsî karakterinin rastlantısal bir örneğidir, ama başka bir Balzac tarzı trajedinin nasıl olabileceğine dair bir ipucu verir. Bu tahmin edilebilecek bir insan tutkusu, insan çöküntüsü duygusudur ve haklarında hiçbir şey bilmediğimiz birçok insandan yalnızca biridir. Madame des Grassins'in kendi yaşamı da Grandet'nin salonundaki çeşitli görünümünde vurgulanmadan, altı çizilmeden oynanmış bir trajedidir.

Paris'te iş dünyasıyla moda dünyası kendi işleriyle meşguldürler. Bu işlerden Charles'ın, des Grassins'in ve sonra da de Bonfons'un çekilmeleriyle Paris, Saumur arasındaki mektuplarla (Charles'dan arkadaşına ve metresine, des Grassins'den Grandet'ye, Charles'dan Eugénie'ye ve sonunda des Grassins'den karısına-Charles ile görüşmesini anlatmıştı-, haberimiz olur.

Çeşitli yerlerde ve toplumsal gruplardaki yaşamın zenginliği, birbirleriyle karşılaşma ve ilişki kurma yollarının karmaşıklığı, bizi, İnsanlık Komedi'sinde var olan güncel dünyanın bir yansıması olduğu görüşünü kabule hazırlayan nedenlerden biridir.

Balzac, roman kahramanlarının atalarının birçok kuşakları da tanıtılmaktadır bize. Saumur'un eski evleri Fransa tarihinin bir parçasıdır. Bu, yalnız kentin tarihte çok çarpıcı ve önemli rol oynamasından değil; aynı zamanda yüzyıllardır bu evlerde oturanların, yalnızca zamanlarının tutkularını yaşayarak, paylaşarak, duvarlara şimdi kimseye bir şey söylemeyen sloganlar yazarak, kentten geçen yabancılara eğlence ateşleri yakarak, kendi karakterlerinin özelliklerini, garipliklerini geliştirerek, kendilerinin yapıp içinde oturdukları bu evlere damgalarını vurmalarından ve böylece burada yaşayan torunlarını da etkilemeleri yüzündendir. Eugénie, duyarlılığı, Charles'a olan aşkı ve babasının onunla evleneceğine ölmesinin daha iyi olacağını söyleyince geçirdiği şoktan ayılınca, eski sokağın, zamanın ağırlığıyla yüklü havasını fark eder. Bu, evlerde şimdi oturanların meraklı gözlerinin ve okuyucuya anımsatılan fırsatların yalnızca biridir.

Karakterler ailelerin içindedir. Kalacak servetlerin hesabı oranında, aile bağları çok güçlüdür, değerli ya da bayağı olsa da, kuşaktan kuşağa geçen bir yığın eşyayla çevrilidirler. Eski bir Sevres şekerlik, kırmızı sırmalı bir kese, duvarlara asılı aneanne, büyükbaba portreleri gibi...

Kahramanların gelişimlerinde, Racine'in klasik trajedi kahramanlarının gelişimlerinde olduğu gibi katılımın rolü vardır. Aile karakteristiklerinin yeniden ortaya çıkışı bize gösterilir. Örneğin Grandet kanının gizli zayıflığının, sonunda Charles'da kendini göstermesi, Eugenie'nin bir sorunun çözümlenmesi konusunda kullandığı yöntemin babasını çağrıştırması gibi. Karakterlerin kökleri geçmiştedir.

Balzac, Scott'un romanlarında yaşamın, insanın tarihsel geçmişiyle bağlantısının sergilenmesi olduğunu görmüş, ama kendisi çok daha ileriye giderek, geçmişe şimdiki zamanı tayin ettirmiştir.

Romanı okurken, Grandet ailesinin geçmişini ilgilendiren her türlü şeyi zaten bildiğimizi hissediyoruz. Onun için gerçek yaşamda, olası bir soy bulmak kolay gibi geliyor. Zaten Bal-zac'ın Saumur'da yaşayan bir Jean Nivelleau'dan söz ettiği duyulmuştur. Basit kökenli bir cimri, bir tefeciymiş bu adam, servet yapıp Saumur dışında güzel bir mülk almış, sonra da X. Charles'ın muhafızlarından, emekli subay Baron de Grandmaison'ın güzel kızıyla evlenmiş. Onların büyük yeğeni ve varisi Georges de Grandmaison, Balzac'ın Eugénie Grandet'yi bu adam kendisini damatlığa kabul etmeyince öç almak için yazdığını açıklamıştır. Bu olmayacak bir şey de değildir. Kitabın genelinde Eugénie Grandet'nin hayattan alındığına ilişkin birçok kanıt bulunduğu dikkat etmemiz gerekir. Hakkında somut hiçbir şey bilinmeyen esrarengiz Mana'dan alınmıştır Eugénie. Grandet'nin öyküsü gerçek yaşamda bulunabilirse de, Grandet'nin öyküsünün gerçek olduğunun söylenmesi gülünç olabilir. Bu başka tür bir gerçekliktir ve Grandet, Jean Nivelleau değildir. Nasıl olabilirdi ki? Onu kendisi yapan unsurlar atalarının nesilleri olduğu kadar, evleri, içinde yaşadığı ve onu çevreleyen eşyaları, başının biçimi, burnunun uzunluğu ve üstündeki et beni de, adı bile Balzac'ın inandığı gibidir.

Balzac'ın tanımladığı eski Saumur, büyük ölçüde ortadan yok olduysa da, kalan izler Balzac'ın gerçekçiliğine tanıklık etmektedirler. Balzac'ın bize verdiği arkeolojik doğruluksa da ve bu da kitaplarını bazen büyülü bir havaya bazen de yorucu tarih bilgisi deposu haline sokmaktaysa da, bunların Balzac'ın romanlarındaki önemi Dickens'in Londra'sı ve Balzac'ın Paris'iyle taşra kentleri aynı derecede otantiklerdir. Romancının, başında yaratıcı düşüncüyle onlara verdiği temel canlılıkla karakterler gibi yaşarlar. Hatta daha sonra her okuyucu onları kendi kafasında yeniden yaratılır. Filmlerin çok kötü yaptığı bir tür otantiklikte başarılı olunmaya çalışılmaktadır, çünkü stüdyolardaki yeniden kurmalarda ve alınan fotoğraflarda çok az güç vardır. Bir romancının görüşüyle, düş gücünün çalışmasıyla karşılaştırınca böyle olduğu görülür. İlk bakışta Balzac'ın bazı planlarının ve karakterlerinin birçoğunu film endüstrisine sanki Tanrı göndermiştir. Ancak filmler Balzac için yaşamsal olan birçok şeyi ortaya çıkarmaktan başka bir şey yapamazlar. Balzac'ın onlara tanımladığı gibi bir arka planla karakterlerin fotoğraflarını çekebilirler: Onların arasındaki ilişkileri verebilmek daha zordur, bir film çoğu zaman yıllarca sürmez ama aynı yerde çeşitli kuşaklar yaşar. Pazar yerine ve Grandet'nin tarlalarının bulunduğu Loire'a çıkan Saumur'un eski ana caddesi, öyküde geniş bir yer tutar. Ama elbette ki öykünün yüreği, şatonun duvarlarının gölgesindeki kasvetli, eski evdir. Madame Grandet'yle Eugénie'nin saatlerce oturup sıkıcı dikişlerle uğraştıkları, rengi solmuş salondur. Bu salonda birçok akşam toplanılmıştır. Sallanan, kurt yemiş merdivenler Grandet'nin çalışma odasına ve Charles'm tavanarası odasına çıkar. Koridorun bir ucunda Nanon' un mutfağı vardır, sonra kemerli yol gelir. Evin havası çok etkileyicidir, aktörlere egemendir. Evi ilk gördüğünde küçümseyen bir

şaşkınlığa kapılan Charles bile onun etkisine girer, yengesiyle kuzininin davranışlarına uyar, evle ilgilenmeye başlar ve çok geçmeden evin kuralları kendisine gülünç gelmemeye başlar.

Öykünün birçok önemli sahnesinin yer aldığı romantik bahçe, Ameü'in yargısını anımsatır: "Bir toprak parçası aklın çerçevesidir." Bu bahçe kahramanların duygularını hem uyandırır hem de yoğunlaştırır. Grandet'nin evinde olan her şeyin sesini yükseltir, edebi olarak yansıtır: Eugenie, Charles'in gelişinden sonra, sonbahar yapraklarının yere hafif, kuru bir sesle düşüşlerini penceresinden, sonra da annesinin ölüm yatağından izler. Charles'in kırık kalbinin hıçkırıkları, Nanon'un heyecanlı sesiyle Paris'ten gelen mektubu bildirişi gibi. Eugenie orada duygularının açıklandığını görür ve onun duygularına direnişinden, duygularının doğasını öğreniriz; buna başka türlü anlayamayız. Charles da bahçeyi ömrü boyunca anımsayacaktır. Çünkü Grandet, babasının intihar haberini ona orada vermiştir. Ev ve bahçe yalnız bir mekan olmaktan çok ötedirler.

Evi sıkıntılı ve yalnız olduğu halde Eugénie, annesi ve babası öldükten sonra oraya birçok nedenler yüzünden, kopmaz bağlarla bağlanır. Ev, onun bütün varlığını koşullandırarak sonunda onun bir simgesi olur.

Karakterleri etkileyen çeşitli nedenleri açıklamak, romanda büyük bir zaman alır. Balzac zaman içinde, zamandan yararlanarak karakterlerinin gelişimini gösterir bize. Balzac, Proust'a, benzer. Zamanın akışını planının amaçları için kullanır ve Eugénie Grandet'de büyük bir hünerle okuyucuyu zamanının akışının bilincine vardırır.

Romanının başında Balzac, Saumur'un ana caddesini tanımlamakla, gerçekten doğrudan konusunun içine dalar: Belki de kendi kendine önce ortam demiştir. Geleneksel yöntemiyle birçok sayfayı tanımlama ve sergilemeye ayırır. Böylece karakterleri kendi çevrelerine, koşullarına yerleştirir ve biz onlarla karşılaşınca kadar onların tüm yaşamlarını gizler. Böylece, okurun ana aydınlanması burada büyük bir ekonomi ve berraklıkla başarılmıştır.

Sonra 1819 Kasım'ında özel bir akşam, açılan sahneye dramatik bir boyut sağlar ve okur Grandet'nin aile çevresine tanıtılır. O akşam, o sonbaharda, salonda ilk kez ateşin yakıldığı gündür. Eugenie'nin yirmi üçüncü doğum günüdür ve yemekte onun evlenmesi söz konusu edilir. Yemekten sonra oğullarını varis kızla evlendirmeyi amaçlayan rakip aileler, doğum gününü kutlamaya gelirler. Onların varise sahte dostluk gösterileri ve tombala oynanırken birbirlerini kıskanmalarından doğan komedi sürerken, birden Paris'ten şaşırtıcı bir yabancı çıkagelir, onun gelişi trajediye ayarlanmış olan oyunun kaçınılmaz kıvılcımını çaktırır.

Eylem bir kez başlayınca, olaylar korkunç bir hızla birbirini izler. Dört gün içinde plan ortaya konur, kitabın geri kalanı yalnızca o dört günün yıllara taşan sonuçlarının anlatılmasıdır.

Eugenie, kuzenine ilk görüşte vurulur. Ertesi sabah, baba Crucho'tnun, Eugénie'nin Charles'la evlenme önerisine, Eugénie'in babası şiddetle karşı çıkar. Bunun arkasından hemen Charles'ın babasının iflası ve intihar haberleri gelir. Romantik züppe, beş parasız, kalbi kırık bir oğlana dönüşünce, bu durum onu Eugénie'nin sevecenliğinin daha da karşı konulmaz bir nesnesi haline getirir.

Balzac burada, kişi karakterlerine derinlik vermek ve ışık tutmak için sık sık başarıyla uyguladığı planını uygular yine. Onları bize birbirlerinin gözleriyle gördürür. Charles ve Eugénie'nin birbirlerinde sevicecek ne gibi yanlar bulduğunu göstermekten daha etkili bir yöntem olamazdı.

Balzac bu arada Charles'ın aşkının sürekli olmayacağını, Eugénie'nin ise hastalığa dönüşecek bir tutkunun tohumlarını ektiğini bize çitlatmıştır. Kitap boyunca, Eugénie'nin, babasını okurdan farklı gözlerle gördüğünü anlamaya zorlanırız. Eugénie geliştikçe babasının imajının da değişerek tutkusunun içinde yerleşmesine karşın bu böyledir. Nanon'da da efendisinin değişik bir görüntüsü vardır. Karakterler değişik insanlar tarafından değişik bakış açılarından değerlendirildikçe yuvarlanırlar ve bu değişik insanların görüş açıları, karakterleri gözlemleyerek aydınlığa kavuştururlar.

Charles dört gün içinde yeni durumunu kabul etmiş ve Doğu Hindistan'da servet aramaya karar vermiş; Eugénie geri dönülmez bir aşka kapılmıştır. Grandet parasını yatırmaya karar verir, kardeşinin alacaklılarına oynayacağı oyunu planlayarak des Grassins'i Paris'e gönderir.

Bu dört gün boyunca geçen olayların tarihi, kitabın üçte birinden çoğunu doldurur. Grandet'nin evindeki günlük yaşantıyı, Charles'ın varlığıyla meydana gelen değişiklikleri karakterlerle birlikte saati saatine yaşarız. Gün sona erdiğinde bile karakterlerden ayrılmaz, gecenin bir bölümünü onlarla geçiririz. Charles'ın geldiği gece, onları düşlerinde de izleriz. Eugénie'yle birlikte Charles'ın ağlamalarını dinler, ikinci gece onun odasına çıkarız. Geceyarısı Grandet'nin, altınını Nantes'a götürüşünü izleriz. Üçüncü gece de Eugénie'nin, Charles'ın mektuplarını okuduğunu ve ona altın paralarını verdiğini görürüz. Dördüncü gece Grandet yorgundur, bu yüzden herkes erkenden yatar.

Bu dört günden sonra bir duraklama olur. Charles'a ve üç kadına, sıkıfıkı bir aile grubu haline gelmeleri için biraz zaman tanınmıştır. Zaten Eugénie kısa kesilecek aşkının tadını aldıktan hemen sonra da Charles gidecektir. Bu kısa mutluluk yalnız Charles ve Eugénie arasındaki bağları kuvvetlendirmek açısından değil, evdeki kadınların niteliklerinin ortaya çıkıp sağlamlaştırma açısından da önemlidir. Sonraki yılların kuru çölüyle çelişki oluşturan bir vaha oluşmuştur böylece.

Balzac, özellikle öykünün bu bölümünde ana karakterlerin bütün duygu ve davranışlarının nedenlerini kesin olarak açıklamıştır. Karakterlerin davranışlarının doğallığı çok çarpıcıdır. Çünkü o dönemde yazarlar daha çok pitoresk ve romantik olanla ilgileniyor, psikolojik gerçeklere pek yüz vermiyorlardı. Küçük bir örnek verirse, Grandet, Charles'a babasının ölümünü haber verdiğinde Eugénie ile annesinin döktükleri yaşlar, gerçek gözyaşlarıdır, XVIII. yüzyıl sonlarında romanların kahramanların romantik gözyaşları gibi değildir.

Modern anlayışa, modern İngiliz görüşüne göre keder karşısında metin olmak gerekir. Charles'ın hıçkırıkları, yüksek sesle ağlaması elbette bağışlanamaz. Balzac bu eleştirimizi söyle karşılıyor: "O daha çocuktu, duyguların kendilerini oldukları gibi açığa vurdukları yaştaydı." (Sürekli olarak okura Eugénie ve Charles'ın bu dönemde hızla değiştikleri anımsatılı; ancak ilerde daha da değişeceklerdir.)

Charles gidince Grandet'nin evine geri döneriz. Üç kadın onun ayrıldığına üzülürler, ama yeni bir ilgi alanı ve sırla birbirlerine daha çok bağlanmışlardır. "İki ay böylece geçti.) Biz ilk gün ve sonraki günlerde üç Grandet ve Nanon'la çok içli dışlı yaşadık, yaşam biçimlerini iyice öğrendik. 1819 sonunda, "Yılbaşı Günü" gelir ve Grandet, Eugénie'nin altınının gitmiş olduğunu keşfeder. Tutkusunun baskısıyla Eugénie'nin doğası içinde uyumakta olan gizli Grandet gücünü geliştirir ve Grandet'nin tutkusuyla kızının altınlarını ne yaptığını söylememe inadı çarpışır. Aylar sonra, daha da melodramatik bir sahnede, baba kız aralarında Charles'ın tuvalet kutusuyla, karşı karşıya gelirler. İkisinin de ellerinde birer bıçak vardır, biri kutudan bir parça altın sıyırmak; diğeri de babası böyle

bir şey yapacak olursa kendini bıçaklayıp öldürmek için.

Balzac'm Grandet'ye büyük bir sempati beslediği, kızının meydan okumasına da öfkelenip şaşkınlığa düştüğü açıktır. Balzac'a göre, "Devrim" in en kötü sonuçlarından biri, toplumun düzenli gruplarını çözmesidir. Örneğin aile birliği, kuşku üyeler topluluğuna dönüşmüştür. Temelde topluma karşı tutkular ve bencilce basanlar yüzünden herken birbiriyle çatışır. Anne baba otoritesinin kaybolması, ulusal birlikteki büyük bir elemanın kaybolmasıyla eş anlamlıdır; Balzac romanlarında kimi zaman bunun tatsız sonuçlarını anlatır. Ancak burada "Yasa"yı babasına karşı kullanan bir evlat vardır, parasıyla canı ne isterse yapabileceğini söylemektedir. Babası Grandet bile olsa bu üzüntü duyulması gereken bir drumdur.

Babanın da kızın da hırslarının, topluma karşı sonuçları vardır. Bu ikisinin karşıtlığı onların gelişimini sağlar ayrıca.

Eugénie'ninki doğal bir tutku olduğundan, bize babasınınkinden çok daha sempatik gelir. Bu tutkunun başlaması Eugénie'ye çok yararlı olmuş, görüşleri genişlemiş ve derinleşmiştir, ona düşünce ve eylem özgürlüğü vermiştir. Ama bir de yıkıcı gücü vardır ki, bu bize çok yavaş verilir: Tutku içine dönünce Eugénie günlerini bahçede, yosun tutmuş sırada oturup Charles'la geçirdiği günleri düşünerek geçirmeye başlar. Oysa ki Charles, onun karakter analizleriyle çok iyi hazırlandığımız gibi, kaçınılmaz olarak onu unutmuştur bile. Ama bir yerde Grandet'nin tutkusunun da onun gücü üzerinde yararlı bir etkisi vardır: Para kazanmaktaki hünerini sanki bir deha gibi geliştirmektedir.

Sonra bunu, Madame Grandet'nin ölümü, Eugénie'nin yavaş yavaş babasının sırlarına girişi gibi olay ve durumlarla belirlenen uzun yıllar izler. "Böylece beş yıl geçti ve Eugénie'yle babasının sürdürdükleri tekdüze yaşamın bir gününü öbüründen ayırt edecek hiçbir olay olmadı." Monsieur Grandet ölür. Des Grassins'ler yarışı bırakırlarsa da Crutchot'lar mücadeleyi yenilerler; Madame des Grassins de onları rahatsız etmek, çabalarını baltalamak ister, yeni bir talip olarak Marki de Froidfond'u öne sürmek için elinden geleni yapar. Eugénie hiçbir yorumda bulunmaz, yalnız bir gece yatağa yatarken Nanon 'a, "Hiç böyle şey olur mu, Nanon, yedi yıldan beri bana hiç mektup yazmadı," der.

Kitabın başından sonuna kadar her olayın tarihi verilmiş ve olaylar arasındaki aralık dikkatle belirtilmiştir. Romanın son bölümü, -ki bu karakterlerin hayatlarında uzun yıllar alır-, diğer zamanlara göre çok az sayfa kaplar (kitabın üçte birinden azı, Charles'ın ayrılışından sona kadar olan bölüm), ama onu okıyınca yine de yavaş, tekdüze akıp giden bir zaman bilincine ulaşırız. Bu, salondaki eski saatin tiktaklarıyla, Grandet'nin tutkusu büyürken melekelerinin zayıflamasıyla, Eugénie'nin aşkının kendi kendisiyle beslenen bir tutkuya dönüşmesiyle, Grassins ve Cruchot ailelerindeki değişimler ve kayıplarla, Charles'ın ilerleyişini açıklayan satırlarla vurgulanır.

Sonunda Charles'dan o ölümcül mektup gelir ve Charles'ın tanıdığı kızdan çok farklı olan yalnızlığı, soyutlanması içinde duygusal ama izlediğimiz gelişimiyle isteği güçlü, bağımsız bir kadın haline gelen Eugénie'den kararlı bir eylem çıkar. Babasının alacaklılarına olan bütün borçlarını ödeyerek Charles'a büyük bir armağan vermek Eugénie'nin içten, hesapsız cömertliğine çok uygun bir davranıştır, bir defada Charles'la bütün ilişkilerini kesmek ve Grandet'nin alacaklılarla oynadığı oyuna son vermek güzel, dramatik, Balzac'vari bir sonudur. Sonunda Charles'la de Bonfons arasındaki komik sahnede, Eugénie kuzeninin portresine son fırça darbesini vurur. Balzac'ın deyişiyle, "dokuz yıl önce başlayan dramın sonucu", Eugénie'nin Bonfons'a evlenmek istediğini bildirmesiyle noktalanır.

Eugénie yazgısına cepheden bakar. Geleceğin onun için neler getireceğine, de Bonfons'un kendisinde neyi çekici bulduğuna ilişkin hayale kapılmaz. Yine, onun koruyucusu olmasını isterken, onurunda, gücünde duygusal bir güven vardır. De Bonfons "dürüst bir dost ve onurlu bir adam", Eugenie'nin neredeyse akraba olacak kadar uzun süredir tanıdığı bir adamdır. Eugénie kararını verir ve bir an önce eyleme geçer. De Bonfons gittikten ve kendisine döndüğünde ödülünü alacağı sözü verildikten sonradır ki, Eugénie gözyaşlarına boğulur. Onun büyüyüp trajedinin gerilimiyle yükseldiğini; öykünün, sonunda Charles'la paylaştığı başka bir düşe, Tanrı düşüne dönüştüğünü görürüz: Grandet'nin altınını halkın iyiliğine harcamak. Eugénie insan sıcaklığından neler kaybettiğinin farkındadır; çok zengin oluşu komşularıyla ilişkilerini engeller, katı bir yaşlı kız olur. Yıllardır izlediği dar, sıkı yöntemler sonunda, babasının olduğu gibi, onun da yöntemleri olmuştur. Balzac'ın ilk yazdığı zamanki günlere böylece dönmüş oluruz.

Eugénie ve annesi için din, istenmeyen aşk güçlerinin ve kendini bir şeye adamaların yüceltilmesidir (Balzac terimin bu anlamda kullanıldığını hiç duymamış olabilir ama gelişimi anlamışa benzer). Ama Balzac'ın bizim çok daha fazlasını görmemizi tasarladığı açıktır. Dinleri, kilise yasalarının dar açıdan gözlenmesi sorunu olarak görünmektedir. Papazlarına körlemesine boyun eğme, ne kadar değersiz olsalar da, iyi çalışır, çünkü onlar insanlara ulaşabilecek kutsal gücün, sevincin alıcısıdır. Bu güç onları dünya ermişi yapacaktır, ölüm gelene kadar ruhlarını parlatacak, göğe yükselme eyleminde bu görülecektir.

Eugénie Grandet'de Kilise'nin temsilcileri, ailesinin Talleyrand'ı olan Rahip Cruchot ve Eugénie'ye gönderilen günah çıkarıcısı, adi yaratıktır, üzüntü çeken kızı evlenmeye razı etme göreviyle gelmiştir. İnsanlık Komedi'sinin dünyaya dönüklüğüyle, özellikle Rahip Cruchot'nun inandırma yeteneğiyle hiç ilgisi olmayan bir tiptir bu. Bunlar başka romanlardaki "iyi rahipler"le dengelenmiştir. Bununla birlikte Eugenie Grandet'de olduğu gibi çoğunlukla Balzac'ın romanlarında rahipler cennetten çok bu dünyadaki işlerle ilgilenirler.

Balzac, nazik, dindar, entelektüel olmayan kadınlardaki ruhsal gücü gözlemlemiş ve bütün güçlerle, özellikle sahiplerini değiştirip gelişme işini gerçekleştiren güçlerle ilgilendiğinden, bu güçle de ilgilenmiştir. Yaklaşan ölüm ve kızına olan sevgisi, Madame Grandet'nin ruhsal gücünü arttırmış, böylece korkunç kocasına, yanlış olduğunu düşündüğü yerde karşı çıkma cesaretini vemiştir. Ama çok geçmeden dini vakarla direndiği yaşama karşı dayanma gücünü kazanır. Balzac ilginç bir biçimde onun görüşlerinin darlığını ve masumluğunu vurgular. Eugenie gibi onun tavırları da bilgisizlikten kaynaklanmaktadır ve kadının söylediği her şeyde Balzac bu dar görüşlülüğü vurgular. Bununla birlikte şurası açıktır ki, kadının gururu ve ince duyguları kocasına, kendi parasının hesabını sormasını engellemektedir. Onun mayası Grandet'den iyidir ve Balzac bütün yüreğiyle ona sempati duyar, onu onaylar. Böyle kadınlar toplumu ve aileyi bir arada tutan bağlardır; onlar acı çekseler de dayanma güçlerini Tanrı'da bulurlar. Balzac erdemli kadınlar söz konusu olduğunda, İngiliz Viktorya dönemi orta sınıfının değerli ahlaki görüşlerinden yana görünür. Belki bu, Balzac eleştirmenlerinin yaygın olmayışını açıklar. Onları ilginç olamayacak kadar durağan bulurlardı. XIX. yüzyıl romanlarının (özellikle Dickens'inkilerin) basit iyiliği, özellikle duygusal bir durumda bir sürü sahte duyguları sömüren acındırmacılığıyla ilgili birçok şey yutmuşuzdur. Artık bunlar mide bulandırmaktadır. Balzac'ın acınacak olayları genellikle sahte değildir, ama yalnız durumun gereğidirler, yalnızca gözyaşı hatırına gözyaşı kaynağı olarak kullanılmamışlardır. Masum genç kızlar da balmumundan bebekler değildir. Onların yüz ve beden kusurları konusunda Balzac'ın neredeyse delici bir bakışı vardır. Onların portrelerini çizerken heyecanlandığında, bu heyecan yalnızca

portrenin onsuz tamamlanamayacağı bir unsurdur. Balzac onların teninden yayılan ruhsal parıltının anlatımıyla ilgilenir; bu bazen İtalyan ressamlarında, özellikle Rafa-el'de görülür. Onların Bakire'yi görüşlerinde bu durum sanki ışığın bir niteliği gibi gösterilmiştir. Goriot Baba'da Victorine Taillefer olayında sanki ışık onun başının çevresinden yayılmıştır. Bu nitelik yarı açılmış bir çiçek benzetmesiyle Eugénie Grandet'de de vardır. Bu heyecanlı olmasına karşın duygusal değildir. İnsanlık Komedi'sinde bu kızlardan, kadınlardan çokça bulunur. Onu izleyen romanlarda da aile benzerliği içinde, ama kendi bireysellikleriyle yine bu tipler verilmiştir. Balzac bunlara karşı, bize içtenlikle dokunan sevecen bir ilgi duymaktadır ve onların portrelerini çoğu kez güzel ve büyüleyici çizer. Onların koşulları hemen her zaman dar ve kısıtlıdır. Victorine yaprakları sararan bir funda gibidir, başka bir toprağa yeni dikilmiştir; Eugénie günlerini rengi solmuş salonda evin dikişlerini dikerek geçirir ve Balzac romantik dünyayı cahilce bulacak bir insan değildir. Bu tiplerin çoğu biz onları tanıdığımız zaman deneyimsiz ve bilgiçlikten uzak kişilerdir. İlk kezinde âşık olmaya hazırdırlar ve âşık oldukları zaman da kendilerine neye mal olursa olsun, aşklarının mutluluğunun arkasına düşerler. Eugénie gibi, onların çoğu aşklarının koşulları değişince onlara şaşkırtıcı bir yardımda bulunmaya, olayları yönlendirmeye hazırdırlar. Karmaşık kişiler değillerdir, ama modellerindeki siyah beyazlık için Balzac'ı kınamak biraz haksızlık olur; bütün karakterleri basitleştirdiğinden bu böyle görünür.

Daha ciddi bir kınama şöyle olabilirdi: İyi huylu kahramanlarının hepsi de değişmez bir biçimde kötülerinin kurbanı olmaktadır. Doğrusu bunun yaşamda, gerçek olanın basitleştirilmesi olduğu pek ileri sürülemez. Mauriac, Balzac'ın "temel Tanrı ve Seytan'a, iyilik ve kötülüğe inancından, aralarındaki krallığı karanlığın ve ışığın böldüğünden" söz eder. Gerçekten de Balzac'ın kötü karakterleri, dünyada şeytanlar gibi gönüllerince ve denetimsiz dolaşırlar; ama erdemli karakterlerin onlara karşı savunmaları yoktur. Erdemli karakterlerin hemen her zaman uyguladıkları "kendini feda etme"nin, ruhsal olduğu kadar toplumsal bir anlamı da vardır. Balzac onlara karşı çıkan kötü güçlerle ilgilendiği kadar, erdemlerin iyiliğiyle ilgilenmediğinden, onların yüceliğinin ışıltısı, büyüklüğü bizi pek öyle derinden etkilemez. Bu yüzden onların dünyadaki gelişimlerine, mutluluklarına engel olan sakatlayıcı sınırları unuttuk, zaten Balzac da bunları belirtmiştir. Yalnız Balzac'ın kadın kahramanlarının Desdomana gibi, D'Urbanilles'in Tess'i gibi sonları felaketle bitmez. Eugenie yaşlanmakta olan, zengin bir kadının bir taşra kentindeki dar, renksiz yaşantısını sürdürür. Bu kitabın ötesindeki geleceğe de uzanır.

Kitabın başlarında Balzac, Madame Grandet'nin portresini çizip onun tarihini anlatırken şöyle der: "Nanon, Madame Grandet, Eugenie Grandet gibi kadınlarla karşılaşan filozofların 'Yazgı'nın temelde alaycı olduğu sonucuna varmaları yanlış mıdır?" Sona doğru çevrilen dolapların gücü zafer kazanıp da, de Bonfons, Eugenie'nin milyonlarından oluşan ödülü

kazandığı zaman, bu zaferin, de Bonfons'un keyfini çıkaracak kadar yaşayamayacağı, boşuna bir zafer olduğunu anlarız. Balzac, "Tanrı öç almayı üzerine aldı...", ve biraz sonra da "ama Eugénie terk edildi, Tanrı'nın tutsağı oldu. Tanrı onun kucakını altınlarla doldurdu ama altın onun için bir şey ifade etmiyordu," der. Bir an Hardy'yi düşünürüz (Ahlaksızlar Başkanı... Tess'le işini bitirmişti.) Eugénie de başına bir sürü talihsizlikler, felaketler gelen Tess gibi sevilecek, masum bir kişidir. Balzac da Hardy gibi suçsuz insanlara uzun kedi fare oyunları hazırlayan bir Tanrıyı mı kastediyordu acaba? O zaman, de Bonfons'u kötülüğünden ötürü cezalandıran Tanrı nereden gelir?

De Bonfons'un ölümünde biraz, çok tanrısal bir şey vardır. Kitaptaki öteki olaylarda olduğu gibi, daha önce olanların kaçınılmaz sonucu değildir bu ölüm. Eugénie'nin trajedisinin sürmesi için onunla evlenmesinin boş olduğu, yeni bir dolabın odağı olması için yalnız kalması gerektiği için, dramatik

açından kullanılmıştır bu ölüm. Ama de Bonfons'u öldüren Tanrı'da biraz "Mekanik Tanrı" havası vardır.

Balzac'ın "Yazgı"nın alaycılığı konusundaki yorumlarında, tutkuların ölümcüllüğünü dikkatli bir planlamayla gösterdiği zaman ortaya çıkan çelişkilerde, sanki bütün bunlar garip bir biçimde kendiliğindenmiş gibi bir hava vardır. Sanki henüz bulunduğu şeyle Balzac iletişim kurmuştur ve bağıntılı olduğu olaylara sonradan bunu yansıtır. Bu belirtiler olayların ve insanların gerçeğe benzerliklerini artırır. Yazarın oynattığı kuklaları izlemediğimiz açıktır, bu durum kitaba gözlem ve analizden sonra buluşa yönelen bir girişim niteliği kazandırır. Gösterme ikinci plandadır, yalnızca toplumsal davranışı belirleyen dürtüler değil evreni açıklayan ilkeler de önemlidir. Bunlara sahip olanlarda ise insandaki Tanrı sezisinin dahiyane gücü vardır. Balzac'ın romanlarının hem güçlü hem de zayıf yanı, bir düşünce sistemi vermekten çok uzak oluşlarıdır. Basit değildirler, Hardy'ninkiler gibi temel çatışmayı anlatmazlar -bir yanda insan öbür yanda da her şeyi yapabilen, kayıtsız ve kötülüğün karşılığını veren yazgının çatışması- Eugénie Grandet, Balzac'ın kafasını sürekli kurcalayan ve en güçlü duygularını dalgalandıran sorulara bulunduğu birden fazla çözümden birini gösterir. Balzac birçok çözüm bulmuştur, öteki romanlarında bunları dener, bu arada birbiriyle çelişen ve çok özel düşüncelere de sahiptir. Balzac'ın gücü karmaşık ve zekâsı fevkalâde alıcıydı. Bu zekâsında yalnızca o düşünceleri saklamaz, onları bize verdiği dünyanın kişilerine, olaylarına da uygulardı. Bunu müthiş bir güç ve inandırıcılıkla yapardı. Bu yüzden değişken çözümlerinin hepsini kabul etmek olanaksız da olsa, insan onun çeşitli yaratıklarını üzerlerine tuttuğu ışıkla incelemek için dayanılmaz bir ister duyar.

Goriot Baba'dan sonra Eugénie Grandet'yi çevirmek ilginç bir deneyim. Bu iki romandan Eugénie Grandet 1833'te, Goriot Baba 1834 'te tamamlanmıştır. Benzer yerleri vardır. Her ikisi de yazarın en iyi yapıtlarından olmakla birlikte birçok yönlerden birbirlerine benzemezler.

Eugénie Grandet, ilk yapıtlardan olduğu için planının çok daha basit olması doğaldır. Kahramanların sayısı ve toplumsal sıraları, olayların çeşitliliği farklıdır. Balzac'ın bunların ikisini yazarken, yazdığı romanlarda heyecanlı olaylar, karakterlerin karmaşıklığı çok daha baskındır. Sanırım Balzac, Eugénie Grandet'de, klasik gelenekte olduğu gibi bir romanın düşünerek düzenlenmesine olan merakını frenledi. Onun kendini böyle denetlemesi de romanın biçimsizliğiyle ödüllendirilmiştir. Eugénie Grandet'nin bütün basitliğine karşın böyle yoğunlaşmasına, yine de bizi dış dünyadaki olaylara uyanık tutmasına hayran mı olmalı, yoksa Goriot Baba'daki karmaşıklığın, değişkenliğin nasıl birlik içinde verildiğini mi başarılı kabul etmeli, bunu bilmek biraz zor...

Balzac'ın romanı düzenlemesinde gösterdiği çekingenlik, biçimdeki çekingenliğe uygundur. Asıl kahramanlarının portreleri ve tanımlamaları çok ekonomik bir biçimde verilmiştir. Özellikle teorilerinin belirtmek zorunda bıraktığı bir yığın nesne, yalnızca baş karakterlerin değil küçük karakterlerin de, Balzac'ın her zamanki gücünden bile üstün bir güçle anlatılması -örneğin Madame d'Aubrion'un ve kızının kitabın sonundaki zevkli portreleri, Nanon'un çirkin dış görünüşüyle çarpıcı bir çelişki oluşturan sevecen karakterinin gösterilmesi- verilecek örneklerdir. Psikolojik yorumlar önemlidir ve ilgili oldukları kişilerin tepkilerinin, her davranışlarının nedenini göstermede etkilidirler. Balzac burada başka yerlerde yaptığı gibi, bir konuyu saptırıp, kendisine başka bir yerde sorulan bir soruyu yanıtlarken bize konferans vermez. Aynı şekilde şaşırtıcı düş gücü zenginliğinden ve metaforlarından yararlanmayı da bir yana bırakır. Kitabı insan deneyimlerinin bütün alanlarından koparır ve kendi buyruğuna alır, çoğu zaman da kendi açıklamalarını zevkle kullanır. Bu, Balzac

eleştirmenleriyle aynı düşünce de olanlar için, Balzac'ın yazma biçiminin kötülüğüdür, Eugénie Grandet romanını Goriot Baba'dan daha az zengin ve daha az renkli yapar ve kendine göre bir akışı olmasına karşın, Balzac'ın Goriot Baba'da uyguladığı paragraf paragraf yazı bir çağlayan gibi akıcılıktan da yoksundur. Çünkü karakterler daha az ateşlidir, bütünüyle daha basittirler. Çünkü, Balzac, konuşmaların, olanca canlılığı ve bireyselliği içinde okuyucuya ulaşmasını amaçlar, konuşmalardaki karakteristik benzerlikler de içinde olmak üzere. Bu durumda konuşma genellikle daha az ilgi çekici ve değişkendir. Balzac böyle yapmakla neyi amaçladıysa bunu gerçekleşirmişse de romanın diğerlerine göre daha sade olması gerekmiştir.

Romanda, büyük niteliklerde bulunan bazı kusurlara da rastlanır: Ama Balzac'm en güzel romanlarındaki hatalardan yoksun olduğundan ve onlarla karşılaştırdığında bütün tımtıraklı ahkam kesmelerden uzak olduğundan, sanırım, bu romanda Balzac'ın üstün nitelikleri daha kolayca görülecektir.

Marion Ayton Crawford

MARIA'YA

Bu kitaba senin adın konmalıydı, çünkü onun en güzel süsü senin resmindir,

bir evin kapısının üstüne onu bütün kötülüklerden korumak için konulan bir şimşir dalları gibi, bilinmeyenden gelen bu ağaç kutsal suyla yıkanmış, kilise onu evi korusun diye kutsamıştır; dindar eller ona bakacak, onu hep yeşil tutacaktır.

Honoré de Balzac

KENTSOYLULARA ÖZGÜ NİTELİKLER

Bazı taşra kentlerinde evlerin dış görünüşleri en iç karartıcı manastır, en sıkıcı harabe ya da çıplak, çorak toprakların alabildiğine uzanıp gitmeleri gibi, insanın ruhuna bütün ağırlığıyla çöker. Bu evler, manastırın sessizliğini; boşluğun kıraç ıssızlığı ve harabelerin mezara özgü hüznüyle birleştirebilirler. Yaşam ve hareket bu evlerde kendini çok az hissettirir, öyle ki yabancı biri, kendi ayak sesini duyarak, pencerenin ardından gözetlemeye başlayan, bir keşiş gibi sert yüzlü bir insanın soğuk, boş bakışlarıyla birden karşılaşınca kadar, buralarda birilerinin oturduğuna zor inanır.

Özellikle Saumur'da bulunan bir ev bütün bu hüznü nitelikleri taşımaktadır; bu ev kentin yukarısında, şatoya çıkan yokuşun sonundadır. Son günlerde az kullanılan bu sokak, yazın sıcak kışın soğuk olup, bazı yerleri de karanlık ve gölgelidir.

Birisinin adımları sokağın sert ve her zaman temiz, kuru çakıl taşlarının üzerinde, merakla, tok sesler çıkararak dolaşır. Sokağın dar, eğri büğrü oluşu, evlerinin sessizliği, eski kentin bir bölümü olması ve yukarısında bulunan şatonun yüksek duvarları yabancıların zihninde alışılmadık bir izlenim bırakır. Orada üç yüz yıl önce yapılmış, hâlâ sağlam, ahşap evler vardır. Her ev kendine özgü bir yapıya sahiptir; onlardaki bu başkalık, Saumur'un antikacı ve sanatçıları çeken bu bölümünün temelindeki garipliğine katkı yapar.

Uçlarında grotesk şekiller oyulmuş devasa kirişlerine, çoğunun siyah kabartmalı birinci katlarına şaşıp kalmadan, duraklamadan bu evlerin önünden geçmek zordur. Bazı yerlerde çapraz kirişler gri mavi taşlarla korunmuşlardır ve bu taşlar, yüksek çatılı, yılların ağırlığıyla beli bükülmüş, bozuk çatı kaplamaları bir güneşin, bir yağmurun sürekli yüklenmeleriyle solmuş bir evin harap duvarlarında mavi bir çizgi oluştururlar. Yıpranmış, kararmış pencere-çıkıntıları göze çarpar, güzel oymaları zar zor fark edilen bu çıkıntılar, yoksul bir köylü kadının oraya yerleştirdiği kahverengi karanfil, gül saksılarını kaldıramayacak kadar zayıftır. Sokakta ilerledikçe, kocaman çiviler çakılmış kapılar insanın ilgisini çeker; atalarımız buralarda çağın tutkularını hiyerogliflerle kaydetmişlerdir, bir zamanlar her evde ne olduğu bilinen bu işaretlerin anlamını şimdi hiç kimse çözemez. Bu simgeler, bir Protestan inancını bildirmiş, bir birlik üyesi IV. Henry'yi lanetlemiş ya da önemli biri Belediye Meclisi Üyesi, yasaları uygulayan yüksek memur, görevindeki unutulmuş görkemini kutlayarak nişanlarını sergiler. Fransa'nın tarihi bu evlerde yazılıdır.

Duvarları yıkık dökük, kaba saba, ustasının; içinde ustalığının simgesi olan büyütülmüş bir marangoz rendesinin işlediği bir kulübenin ilerisinde, bir soylunun kocaman konağı yer alır. Kapının üzerinde bulunan kemer şeklindeki taşın üstünde, 1789'dan beri ülkeyi sarsıp duran birçok devrimlerde kırılıp dökülmüş armaların bazı kalıntıları hâlâ görülebilir.

Bu sokaktaki evlerin zemin katlarında çalışmalar yapılır; ama aslında bu alçak tavanlı, penceresiz, tezgâhsız, içi dışı çıplak, mağara gibi karanlık odalara pek dükkân denemez. Ortaçağ hayranları bunlarda bütün ilkel basitliğiyle atalarımızın işliklerini tanıyacaktırlar. Kalın, sağlam kapıları ağır, demir parmaklıklı olup iki bölüme ayrılır, üst kısım gün boyu arkaya katlanır, çingiraklı olan alt kısım da sürekli öne arkaya sallanır. Hava ve gün ışığı, nemli mağaraya, kapının üst bölümünden ya da dükkânın cephesini oluşturan alçak duvarla tavan arasında bırakılmış boşluktan, her sabah kaldırılan kepenkler dirsek hizasına kadar kaldırılıp ağır demir mandallara tutturulduğu zaman girer. Bu duvar, tüccadın mallarını sergilemeye yarar. Buralarda ucuzculuk numaraları, şarlatanlık yoktur. İki üç fiçı tuz ve tuzlu balık, bir iki balya yelken bezi, halatlar, kirişlere asılı bakır teller, duvar

boyunca dizilmiş varillerle raflarda duran bezlerden oluşan mallar sergilenir. İçeri girer misiniz? Gençliğin tazeliği içinde, sevimli, derli toplu, beyaz yakalı, kolları kırmızı bir kız, örgüsünü bırakıp annesini ya da babasını çağırmaya gider: Size yardım etmeye, isteklerinizi karşılamaya gelen de heyecansız, kibar ya da aldırılmaz bir tavırla, artık türüne göre, size iki ya da yirmi bin franklık mal - bu fark etmez- satar.

Fıçı tahtalarının arasında, dükkânının kapısında oturmuş, baş parmaklarını ovuşturarak komşusuyla dedikodu yapan bir satıcı görürsünüz; görünürde birkaç berbat şişe yerleştirme tahtasıyla, iki üç deste lata tahtasından başka bir şeyi yoktur; bununla birlikte limandaki ağzına kadar dolu kereste mağazası, Anjou'daki bütün fiçıcıların gereksinimini karşılar. Bağ bozumu iyiye size kaç tane fiçi yapabileceğini, tek tahtasına kadar bilir. Güneşli bir iki gün onun için bir servettir, yağmurlu bir havaysa onu mahveder. Bir sabah şarap fiçısının fiyatı on bir franka da çıkabilir, altına da düşebilir.

Burada da Touraine'de olduğu gibi bölgede yapılan iş, havaya bağlıdır. Bağcılar, toprak sahipleri, kereste tüccarları, fiçıcılar, hancılar, mavnacılar hep güneş ışınlarını izlerler. Ertesi sabah, gece don yaptığını duyacakları korkusuyla yatağa yatarlar. Yağmurdan, rüzgârdan korktukları kadar, kuraklıktan da korkarlar: Havanın onlara uyacak biçimde düzenlenmesini isterler; yani nem, ılıkılık ya da bulut, işlerine geldiği gibi. Göksel güçlerle yersel çıkarlar arasında sürekli bir çatışma vardır. Barometrenin düşmesine ya da yükselmesine göre yüzler asılır ya da gülümsemelerle gevşer. "Bu hava altın gibi!" sözcüklerinin ağızdan ağza dolaştığını duyabilirsiniz, ya da Saumur'un eski Büyük Sokağı'nda, sokağın bir başından öte başına kadar komşular arasında "Altın yağıyor!" denir ve herkes de güneşin ya da zamanında yağın bir yağmurun ona ne kadar kâr getireceğini kuruşu kuruşuna bilir; ayrıca hesap defterinin kredi hanesine göre rakamları kafadan hesaplar. Yazın, bir cumartesi günü saat on ikiden sonra bu mükemmel işadamlarıyla tek kuruşluk bile iş yapamazsınız. Hepsinin bağı bahçesi vardır, hafta sonları oralara giderler.

Hepsi de işleri gereği aynı koşullara bağlı olduklarından, birbirlerinden saklıları gizlileri yoktur. Her şey -harcamalar, satışlar, alınanlar, her birinin ettiği kâr- eninde sonunda öğrenilir. Böylece bu insanlar, on iki saatin sonunda hoşça vakit geçirmekte özgürdürler, yani komşularını gözetlerler. Onların özel yaşantıları üzerine yorum yaparlar ve komşularının geliş gidişleri hakkında sürekli casusluk ederler. Bir ev kadını bir keklik almışsa, komşular kuş iyi pişti mi diye sormadan edemezler. Bir kız aylak insanlara görünmeden pencereden başını çıkaramaz. Burada bilinçler açıktır, en azından gözetleme konusunda bu böyledir ve görünürde içine sızılmaz, karanlık, sessiz evlerin bilinmedik hiçbir sırları yoktur.

Hayat aşağı yukarı, her zaman açık havada geçer. Her ailenin bütün bireyleri günü kapıda oturarak geçirirler, herkesin içinde yer içer, tartışır. Sokaktan hiç kimse keskin bakışlarla incelenmeden geçemez ve bu inceleme eski zamanlarda bir taşra kentine gelen yabancıyla eğlenip ona takılmaların günümüzdeki karşılığıdır. Bu eski geleneği bize anımsatan birçok öykü vardır ve bu yabancılara takılma âdetinde taşra eğlencesinde çok ileri gitmiş olan Angers'in yerlilerine de 'dilli düdük' lakabı takılmıştır.

Bir zamanlar yörenin soylularının oturduğu eski kentin konaklarının tümü de sokağın yukarısındadır ve bu öyküde geçen olaylara sahne olan kasvetli konak da onların arasındadır. Bu evler, çağdaş Fransa'da bulunması gittikçe zorlaşan yalın kişilik sahibi insanlara ve davranışlara ait bir çağın saygın kalıntılarıdır. Her köşesi geçmişin anılarını canlandıran, havası sizi bir düş âlemine sürükleyen bu etkili sokağın köşesini bucağını gezdiğiniz zaman, yolun ortasında sıkıntılı bir kalıntı

göreceksiniz; işte güçle seçebildiğiniz bu kapı, Monsieur Grandet'nin evinin kapısıdır! Monsieur Grandet'nin yaşam öyküsünü öğrenmeden, bu sözcüklerin bir taşra deyiminin ne demek olduğunu anlayamazsınız.

Monsieur Grandet'nin Saumur'de kazandığı ünün ne türden bir şey olduğunu, nedenlerini, sonuçlarını iyice kavrayabilmek için, kısa da olsa birçok taşra kentinde yaşamış olmak gerekir. Sayıları dikkati çekecek kadar azalmış bazı yaşlıların hâlâ "Grandet Baba" diye çağırdıkları Monsieur Grandet, 1789'da işini çok iyi bilen usta bir fişciydi, okuyup yazması vardı, hesaplarını da kendisi tutabilirdi. Fransa Cumhuriyeti, Kilise'nin Saumur yöresindeki ele geçirilmiş topraklarını satışa çıkardığı sırada, kırkında olan fişci da zengin bir kereste tüccarının kızıyla yeni evlenmişti. Grandet, hazırdaki bütün parasını ve karısının drahomasını yani toplam iki bin altını alıp, yöre yetkilisinin bürosuna gitti ve orada kamu mülkünü satmakla görevli kaba saba Cumhuriyetçiyi iki yüz altınla yumuşatan kayınpederinin de yardımıyla, (ahlaki yönden olmasa da yasal olarak kılıfına uydurulmuş, dil uzatılmaz bir biçimde, ölmüş eşek parasına) oraların en güzel bağlarını, bir manastırı ve bazı küçük çiftlikleri satın aldı.

Saumur'lular pek öyle devrimci fikirli olmadıklarından, Grandet Baba yürekli bir adam, bir Cumhuriyetçi, bir yurtsever, ilerici düşüncelerle ilgilenen bir adam olarak kabul gördü. Oysa fişcinin bütün ilgisi bağlara takılmıştı. Saumur bölge yönetimine üye olarak kabul edildi, hem politikada hem ticarete barışçı bir rol oynadı. Politik açıdan düşen aristokrasiye yardım etti ve giden Kralcılar'ın mülklerinin satışını önlemek için elinden geleni yaptı; ticari bakımdan da Cumhuriyetçi ordulara bir iki bin büyük fişci beyaz şarap sağladı, karşılığında onlardan, ilk satışlar sırasında satılmamış, rahibe mülklerinden olan birinci sınıf çayırılar aldı.

Değerli Grandet, Konsüller döneminde Belediye Başkanı oldu, kamu görevlerini ağırbaşlılıkla ve tedbirleri elden bırakmadan yerine getirdi. Yine bu arada cüzdanını da hayli kabarttı. Napoléon imparator olunca, yeri iyice belli oldu; ondan önce Monsieur Grandet olarak bilinirdi. Ama Napoléon Cumhuriyetçileri sevmediğinden, kızıl bir Cumhuriyetçi diye kabul edilen Monsieur Grandet'yi, İmparatorluğun bir baronu olma umutlarıyla, büyük bir toprak sahibiyle, adının önünde aristokrat sanı da bulunan bir adamla değiştirdi. Monsieur Grandet, hiçbir pişmanlık duymadan onurlu sivil görevine veda etti. Kentin yararını düşünerek -ama kendi topraklarından geçen- çok güzel yollar yaptırmıştı. Ödediği vergiler, evinin ve mülkünün gerçekten karşılığı olan vergiye göre, ağır değildi. Üzümlerine gösterdiği özen ve dikkatin sonucu bağları, en iyi kalite şarap üreten bağların sınıfına girmişti. Bu durumda Legion d'Honneur nişanını alabilirdi, nitekim 1806'da ödülünü aldı.

O yıl Monsieur Grandet elli yedi, karısı da otuz altı yaşındaydı. On yaşında bir kız çocukları vardı. Kuşkusuz Tanrı, koltuğunu yitiren Monsieur Grandet'yi avutmak istemişti, çünkü o yıl üç mirasa konu, ikisi karısı tarafından karısının annesi Madame de la Gaudinière ve büyük babası Monsieur de la Bertellière'den, üçüncüsü de kendi anne annesi Madame Gentillet'den. Bu mirasların ne kadar olduğunu hiç kimse bilmiyordu. Çünkü üç yaşlı insan da inanılmayacak kadar cimriydi, paralarını gizlice seyredebilmek için yıllardır onları istif etmişlerdi. Yaşlı Monsieur de la Bertellière yatırım yapmayı "parayı sokağa atmak" diye niteler, altınlarına dalıp gitmeyi, parayı faize vermenin getireceği yarardan daha kârlı bulurdu. Bu yüzden, Saumur kenti mirasın değerini yıllık gelirden arttırılabilen miktara göre hesaplandı ve Monsieur Grandet kendini yeni bir soyluluk unvanının sahibi olmuş buldu, -eşitliğe olan tutkumuz hiçbir zaman silinmeyecek de olsa- bütün yöre halkından daha çok vergi ödedi.

Monsieur Grandet yüz dönüm bağ yaptı; bu, iyi yıllarda ona yedi sekiz yüz fiçı şarap verebilirdi. Ön üç küçük çiftliğe, üzerlerindeki kesme taşları, renkli camları korumak için pencerelerine sofuca duvar çektiği eski bir manastıra, 1793 yılında üzerine artık büyüyüp boy atmış üç bin kavak diktiği yüz yirmi yedi dönüm bereketli toprağa sahipti. Ve en sonunda oturduğu ev kendinindi. Bu servetinin göze görünen bölümüydü. Sermayesine gelince, bunun büyüklüğünü yalnızca iki kişi kabaca kestirebilecek durumdaydı. Bunların biri noter Monsieur Cruchot'uydu, Monsieur Grandet'nin yatırımlarıyla ilgili bütün işleri yapardı; diğeri de Monsieur des Grassin'di; Saumur'un en zengin bankeri, kendi huzuru için şarapçının hizmetlerini gizlice görürdü, çevre hiçbir şeyin farkında olmazdı. Her ne kadar yaşlı Cruchot da, Monsieur de Grassins de, taşra kentlerinde servet edinmek için gerektiği üzere tedbirli ve sıkı ağızlı davransalar da, Monsieur Grandet'ye herkesin içinde öyle özenli bir saygı gösterirlerdi ki, görenler kararlarını kendileri verip ona gösterilen dalkavukça dikkatten eski başkanlarının serveti hakkında bir rakam tahmin edebilirlerdi.

Saumur'da Monsieur Grandet'nin özel bir hazinesi altınlarla dolu gizli bir yeri olduğuna ve gecelerini büyük bir altın yığını seyretmenin verebileceği tanımlanamaz zevklerle geçirdiğine inanmayan yoktu. Cimrilirse bu kanıya, yaşlı adamın gözlerine bakarak bir tür inandırıcılık katmışlardı; onlara göre sarı maden, onun gözlerine sarı, madeni bir pırıltı vermişti. Sermayesinden büyük kârlar etmeye alışkın bir adamın bakışı, tensel zevklere düşkün birinin bakışı, bir kumarbazın bakışı ya da bir dalkavuğun bakışı, bazı tanımlanamaz, farklı karakteristik özellikler yansıtır; bu kaçamak, obur ve gizli pırıltıları aynı zaafa kapılmış kişiler hemen anlar. Yalnızca bazı görünümleri yorumlayabilen bu gizli işaretler dili, tutkulardan hoşlanan kişiler arasındaki bir farmasonluktur.

Monsieur Grandet, hiç kimseye bir kuruş bile borcu olmayan, eski fiçıcılık ve şarapçılığından kalma deneyimi sayesinde, falcı gibi ürüne ne zaman bin kavağın gerekip ne zaman beş yüz kavağın yeteceğini kestirebilen, yaptığı hiçbir ticari varsayımda zarar etmeyen, fiçılar içindekinden daha fazla çok ettiğinde daima satacak fiçısı bulunan, küçük esnaf şarabı yarı fiyata bile satmakta zorlanırken, o kendi şarabının mahzenlerinde tutup bir kavak on altın edinceye kadar zamanını ayarlayabilen bir tüccar sıfatıyla çevresinde derin bir saygı uyandırıyor. 1811'deki ünlü ürünü kurnazca piyasadan çekilip fırsat düştükçe azar azar satıldığından, kendisine iki yüz kırk bin liradan fazla para bırakmıştı.

Monsieur Grandet para işlerinde bir kaplanla bir boğanın ayırıcı özelliklerini birleştirmişti. Bir kaplan gibi avı onun kucağına düşünceye kadar saldırıyı erteler, sonra birden saldırıverirdi. Sonra da paraları doldurmak için cüzdanının ağzını açar, doyunca tıpkı bir boğa gibi kıvrılır, kımıldamadan, sessizce belli bir yöntemle yediklerini sindirirdi. Hiç kimse, ona saygı ve dehşetle karışık bir hayranlık duymadan bakamazdı. Monsieur Grandet edepli edepli gülümserken, etinin üzerinde onun çelik pençelerini hissetmeyen kimse var mıydı Saumur'da? Bir adama, Noter Cruchot'ya biraz toprak alabilmesi için gereken parayı -yüzde on bir faizle- sağlamıştı. Monsieur des Grassins de senetlerini kırdırmıştı -ama olağanüstü düşük bir paraya-. Konuşmalarda, çarşıda iş yapan adamlar arasında ya da neşeli akşam gruplarında, kent dedikodularında Monsieur Grandet'nin adının geçmediği pek az gün vardı. Bazıları da yaşlı şarapçının zenginliğiyle ulusal bir gurur duyuyorlardı. Birden çok tüccar ve hancı belirgin bir böbürlenmeyle yabancılara, "Burada, iki üç milyoner şirketimiz var efendim ama Monsieur Grandet ne kadar parası olduğunu kendisi de bilmez" demeyi alışkanlık haline getirmişlerdi.

1816'da Saumur'un en usta matematikçileri, fiçıcının toprak olarak mal varlığını dört milyon kadar hesaplamışlardı; ama 1793 ile 1817 arasında mülkünden yılda yüz bin frank gibi bir şey kazanmış olması gerektiğine göre sahip olduğu para hemen hemen toprağın değerine eşitti. Bu yüzden ne zaman

bir kâğıt oyunu sırasında, ya da bağlar hakkında konuşulurken Monsieur Grandet'nin adı geçse, bilenler hep, "Yaşlı Grandet mi? Beş altı milyonluk adamdır o," derlerdi.

Monsieur Cruchot ya da Monsieur des Grassins, ikisinden biri rastlantıyla konuşmayı duymuşlarsa: "Siz benden daha akıllısınız. Ben kesin rakamı bulmayı ben hiçbir zaman başaramadım," diye söze karıştırlardı.

Parislinin biri Rothschilds'ten ya da Monsieur Lafitte'ten söz edecek olsa, Saumur'lu bunların Monsieur Grandet kadar zengin olup olmadıklarını sorardı. Parisli soruya acıyan bir gülümsemeye, küçümser bir tavırla yanıt verince, bizimkiler kuşkuyla birbirlerine bakarak başlarını sallarlardı.

Bu kadar büyük bir servet, sahibinin her davranışını altın bir örtüyle sarıp sarmalar. Bir zamanlar yaşama biçimindeki bazı gariplikler gülünç görülür, alayla karşılanırdı ama artık yaptığı saçmalıkları kimse gülünç bulmuyor, alay etmiyordu. Şimdi en anlamsız davranışları bile bir adli karar ağırlığı kazanmıştı. Uyarıları, giydiği giysiler, yüz işaretleri, gözlerini kırpışı, bir kâhinin işaretleri olarak kabul görüyor, bir doğabilimcinin hayvanların içgüdülerini incelerken gösterdiği titizlikle bütün konu komşu tarafından inceleniyor ve herkes tarafından da derin, sessiz bir bilgeliğin dışa vurmuş belirtileri olarak değerlendiriliyordu.

Bir adam ötekine "Bu yıl kış yaman olacak," diyordu, "Yaşlı Grandet kürk eldivenlerini giymiş. Üzümleri toplamalıyız." Ya da "Grandet bir sürü fiçi tahtası istifliyor, bu yıl şarap bol olacak."

Monsieur Grandet hiçbir zaman et ve ekmek almazdı. Yarıcıları kiralarının bir bölümünü de gıdayla ödeyerek, her hafta ona gerek duyduğu tavuğu, yumurtayı, mısırı getirirlerdi. Bir de değirmeni vardı; değirmenci kirasını ödediği gibi ayrıca belli miktarda tahılı öğütüp ona kepek ve un olarak vermek zorundaydı. Evinin tek hizmetçisi olan Koca Nanon, artık genç değildi ama her Cumartesi evin ekmeğini kendi pişirirdi. Yarıcılarının bazıları pazarda mal satan bahçıvanlardı ve Monsieur Grandet onları da sebze gereksinimini karşılamaları konusunda anlaşıyordu. Meyveye gelince, kendi toprağından öyle çok ürün alıyordu ki, zaten yediğinden çoğunu pazara gönderiyordu. Yakacak odunu çitlerden ya da tarlaların çevresindeki zaten kesilmesi gereken yaşlı çürümüş ağaçlardan sağlanır, ortakçıları bunları keser, arabaya yükleyip kente getirir, güzelce odunluğuna yerleştirir ve karşılığında da Grandet'den teşekkür alırlardı. Yalnız kutsanmış ekmek, karısının, kızının kilisedeki yerleri, mumlar, Koca Nanon'un aylıkları ve kapkacağın kalaylanması, vergi ödemeleri, binalarının onarımı ve toprağının işlenmesi gibi belirli şeylere para harcardı yalnız. Son zamanlarda bir kuru satın almış, komşunun bekçisini de zahmetini karşılıksız bırakmayacağına söz vererek koruya gözkulak olmaya ikna etmişti. Ancak bu mülk alındıktan sonra Grandet'nin sofrasında ilk kez av eti görüldü.

Grandet'nin davranışları açık ve yalındı. Söyleyecek fazla şeyi olmazdı. Genellikle düşüncelerini kısa cümlelerle açıklar, alçak sesle konuşurdu. Devrim zamanından yani bir yerde halkın adamı olarak görülmeye başlandıktan bu yana, hazret uzunca bir konuşma yapmak ya da bir tartışmaya katılmak zorunda kaldığında, yorgun bir havayla kekeleyordu. Bu kekeleyme, söylediği şeylerin belirsizliği, düşüncesini boğduğu sözcüklerin akışı, mantıklı bir kanıt üretmedeki çarpıcı beceriksizliği, her zaman eğitimin yetersizliğine veriliyordu; ama bu öykü ilerledikçe, iyice anlaşılacak nedenlerden dolayı bu kusurların tümü de çok etkiliydi. Monsieur Grandet'nin topu topu dört kısa cümlesi vardı, üstelik bunlar cebir formülleri gibi her durumda kullanılır, günlük hayatta ve iş hayatında karşılaşılan her sorunu çözümlerlerdi. "Bilmiyorum." "Yapamam." "Bu konuda bir şey

yapmayı düşünmüyorum." "Bakalım." Hiçbir zaman açıkça "Evet," "Hayır" sözcüklerini kullanmaz, yazılı hiçbir belge vermezdi. Eli çenesinde, ses etmeden dinler, kendisiyle konuşulduğu zaman öteki eli dirseğinin altında, tartışılan iş her neyse bir kez bu konuda görüşünü belirleyince, bunu hiçbir zaman açıklamazdı. Hasmı konuşmayı üstün bir tavırla yürüttükten sonra artık onu avcucunun içine aldığı düşünerek bu kez kendisi Grandet'ye kararının ne olduğunu sorunca, beriki oldukça sakin "Karımla konuşmadan hiçbir şeye karar veremem», derdi. Bütünüyle emir kulu durumuna getirdiği karısı, işlerinde de en uygun paravandı.

Hiç kimseyi ziyaret etmez, evinden başka yerde yemek yemez, ne konuk ne de ev sahibi olmak isterdi. Gelişlerinde gidişlerinde öyle silik ve sessizdi ki sanki kas enerjisini de tutumluca kullanmaya çalışıyor gibiydi. Sahipliğe duyduğu derin saygısı yüzünden başkasına ait bir şeye dokunmamaya, yerinden oynatmamaya rikkat ederdi. Bununla birlikte alçak sesine, dikkatli ve içten pazarlıklı davranışlarına karşın, konuşması ve alışkanlıkları, özellikle evinde yani başka yerlerde olduğundan daha az denetim altındayken, tam bir fiçici gibiydi.

Dıştan bıkıldığında Grandet, kısaca boylu, tıknaz, dört köşe biriydi; bacakları kalın, dizleri ağaç gövdeleri gibi güçlü, omuzlarıysa genişti. Yuvarlak, güneş yanığı, çiçek bozuğu bir yüzü vardı. Çenesi düz, dudakları kıvrıntısız, dişleri de beyazdı. Gözlerinin durgun, ölü gibi bakışı, kabaca kertenkele bakışı denilen türdendi. Derin çizgili alını, yüze bakarak insan doğasını kestiren bir uzman için hiç de anlamsız sayılmayacak biçimde çıkıntılıydı. Sarıya çalan saçları artık kırışmak üzereydi. Monsieur Grandet hakkında şaka yapmanın ne kadar ciddi bir sorun olduğunu anlamamış bazı gençlere göre de bu saçlar altın ve gümüş gibiydi. Burnunun ucu kalındı, üzerinde damarlı bir yumru vardı, nedense halk arasında bu yumrunun kötülük dolu olduğu söylenirdi. Yüzünden, tehlikeli bir kurnazlık, hesapçı bir doğruluk, gün geçtikçe duygularını para biriktirmek ve dünyada kendisince bir anlam kazanmış, tek varlık olan kızı, tek varisi Eugenie üzerinde yoğunlaştıran bir adamın bencilliği okunuyordu. Halinde, davranışında, duruşunda, tavrında, kendisiyle ilgili her şeyde; giriştiği hiçbir işten eli böğründe çıkmayan birinin kendine güveni vardı. Görünürde uysal, konuşması yumuşak biriydi ama Monsieur Grandet'nin ruh yapısı demir gibiydi.

Her zaman aynı moda göre giyinirdi: Bugün nasılsa 1791'de de öyleydi. Hantal pabuçlarının deri bağları vardı. Yaz kış kalın yün çoraplar, gümüş tokalı kaba, kestane rengi çuha pantolon, çizgili kadifeden boğazına kadar düğmeli, uzun, bol kestane rengi bir ceket giyer, siyah bir boyun bağı ve bir Ouaker şapkası takardı. Eldivenleri bir jandarmanın kullanacağı kadar sağlamdı, hemen hemen iki yıldır bunları giymekteydi ve çıkardığında temiz tutmak için zaman özenle hep aynı noktaya, şapkasının yanı başına koymayı âdet edinmişti. Hepsi bu kadar. Monsieur Grandet hakkında Saumur'da bunlardan fazla bir şey bilinmezdi.

Kasaba halkından yalnız altı kişi Grandet'nin evine girme hakkına sahipti, bunlar da iki kampa ayrılırlardı. İlkinin en önemli üyesi Monsieur Cruchot'nun yeğeniydi. Bu genç adam Saumur'daki sulh mahkemesinin başkanıydı ve bu kademeye atanmasından sonra adının başına, önemli "de Bonfons" sözcüklerini de eklemişti. Şimdilerde Bonfons'u etkili kılıp, Cruchot'yu zihinlerden silmek için elinden geleni ardına koymuyordu. Zaten imzasını da C. de Bonfons diye atıyordu. Yanlış bilgi verilmiş bir davacının ona Monsieur Cruchot demesi yeterdi. Adam çok geçmeden, mahkemede, ne halt işlediğini anlardı. Yargıç, kendisine "Reis Bey" diyenlere hoşgörülü davranırdı ama en sevdiği şey, dalkavukların "Monsier de Bonfons" demeleriydi; o zaman en tatlı gülümsemelerini esirgemezdi.

Reis Bey otuz üç yaşındaydı ve Bonfons (Boni Fontins) mülkünün sahibiydi, bu mülk yılda yedi bin

lira getiriyordu ona. Noter amcasından ve diğer amcası, Saint Martin de Tours rahipler meclisinin önemli kişilerinden Rahip Cruchot'dan miras beklentileri vardı; her iki amcası da servet sahibi olarak tanınırdı. Bu üç Cruchot bir sürü kuzenle desteklenmiş ve evlilik yoluyla kentte yirmi aileyle bağlantı kurmuşlardı. Florence'da Medici ailesinin uzun yıllar önce, yaptığı gibi bir parti oluşturmuşlar ve Medicilerin Pazzi'leri olduğu gibi Cruchot'ların da can pahasına rakipleri vardı.

Yirmi üç yaşındaki oğlun annesi Madame des Grassins aksatmadan Grandet'nin evine gelir ve Mademoiselle Eugenie'yle sevgili Adolphe'unu evlendirmek umudu içinde, düzenli aralıklarla Madame Grandet'yle kâğıt oynardı. Kocasını olan banker de, yaşlı cimriye her zaman ettiği gizli hizmetlerle karısının kampanyasını canla başla destek çıkar, kendi güçlerini tam zamanında savaş alanına sürmekte hiç gaflete düşmezdi. Ayrıca üç Grassins'in yandaşları da vardı, bunlar kuzenleri ve güvenilir insanlardı. Cruchot cephesinde, rahip, partinin Talleyrand'ı olan kardeşi noter tarafından kuvvetle desteklenir, bankerin karısıyla arazi yüzünden didişerek, varsıl varisi yeğenine, reise almaya çabalandı.

Cruchotlar'la Grassinsler arasındaki ödülü, Eugénie Grandet'yle evlenme olan bu yeraltı mücadelesi, Saumur'deki her kesimden insanlar tarafından tutkulu bir ilgiyle izlenmekteydi. Mademoiselle Grandet, Reis Bey'le mi yoksa Adolphe des Grassins'le mi evlenecekti? Bu müthiş bir soruydu. Bazıları, Monsieur Grandet'nin kızını bunlardan hiçbirine vermek niyetinde olmadığını söyleyerek sorunu çözümlüyorlardı. Eski fişci diyorlardı hırstan kendi kendini yiyor, damadının bir Fransız soylusu olmasını istiyor, nasıl olsa bir soylu ya da yılda üç yüz bin liralık gelir, Grandet'nin geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki fişlerini kabul ettirebilir. Buna yanıt olarak diğerleri, Monsieur ve Madame des Grassins'in iyi ailelerden gelme varlıklı insanlar olduklarını, Adolphe'un da terbiyeli, sevimli bir genç adam olduğunu, Grandet'ler papanın yeğenini filan damat edinemedikten sonra; bu evliliğin, onlar gibi adı sanı olmayan bir aile için, hele hele Saumur'da elinde fişci keseriyle görülmüş, üstelik başına kırmızı özgürlük kepi takmış bir adama göre bulunmaz fırsat olduğunu ileri sürüyorlardı. Daha uyanık gözlemciler Monsieur Cruchot de Bonfonds'un, Grandet'leri istediği zaman ziyaret etmekte özgür olduğunu, oysa rakibinin yalnızca Pazarları kabul edildiğini söylüyorlardı. Bazıları da Madame des Grassins'in ailedeki kadınlarla Cruchot'lardan daha içli-dışlı olduğunu, böylece ona düşüncelerini benimsetme fırsatlarından yararlanarak, er geç kendi cephesinin kazanacağını ileri sürüyorlardı. Başkaları, dünyada hiç kimsenin Rahip Cruchot kadar sözlerin büyüyle, tatlı dille ikna etmenin büyük güçlerine sahip olmadığını ve bir tarafta bir kadın, bir tarafta bir kilise adamı varsa sonucun apaçık ortada olduğunu söylüyorlardı.

Şakacı bir Saumur'lu da "İki cambaz bir ipte oynamaz," diyordu.

Yaşamın çeşitli tezgâhları konusunda daha deneyimli ve akıllı olanlarsa, Grandet'lerin bütün parayı kendi ailelerinin elinden çıkarmasının ne demek olduğunu çok iyi bildiklerini belirtiyorlardı. Böylece, Saumur'un Mademoiselle Eugénie Grandet'sinin; kuzeniyle, zengin bir şarap tüccarı olan başka bir Parisli Monsieur Grandet'nin oğluyla evleneceğini söylüyorlardı. Ama bu görüşe, Cruchot partisinin de, Grassins'cilerin de verilecek bir yanıtları vardı:

"Bir kere, iki kardeş son otuz yıldır hiç görüşmediler. Dahası, Parisli Monsieur Grandet'nin, oğlu konusunda gözü yüksekte. Kendi bölgesinin Belediye Başkanı değil, adam milletvekili, milis albayı, ticaret mahkemesinde yargıç. Saumur'lu Grandet'leri akrabası olarak kabul etmiyor ve oğlu için de Napoléon'un düklerinden birinin kızını düşünüyor."

Gerçekten de bu varis kız hakkında söylenmedik pek az şey kalmıştı; diller elli mil öteye uzanıyor, halk taşıtlarında bile, batıda Angers'ten doğuda Blois'e kadar hep ondan söz ediliyordu.

1811 yılının başlarında Cruchot partisi Grassins'cilerin üzerinde gözle görülür, ezici bir zafer kazandı. Parkı, güzel şatosuyla ünlü Froidjond mülkü; çiftlikleri, nehirleri, balık havuzları ve ormanı da içinde olmak üzere sermayesini kullanmak zorunda kalan genç Marki de Froidjond tarafından satılığa çıkarıldı. Noter Cruchot, Reis Cruchot ve Rahip Cruchot, yandaşlarının da yardımlarıyla mülkün parça parça satılmasını önlemeyi başardılar. Noter, müşterisi için dişe diş bir pazarlık yaptı. Bütün parayı toplayıncaya kadar, küçük parçaları alanların parayı vaktinde ödememeleri konusunda sonsuz sıkıntılara gireceğine genç adamı başarıyla inandırdı; mülkü Monsieur Grandet'ye satması çıkarlarına daha uygun olurdu, Monsieur Grandet'nin kredisi yüksekti, ayrıca mülkün parasını nakit olarak ödeyebilecek güçteydi. Bu yöntem sayesinde, canım Froidfond markiliği Monsieur Grandet'nin ağına düştü ve o da Saumur'u hayretler içinde bırakarak, bütün işlemler tamamlandıktan sonra belli bir indirim karşılığında parayı peşin ödedi. Bu alışverişin haberleri ta Nante'a, Orléans'a kadar yayılarak ortalığı iyice altüst etti.

Monsieur Grandet şatosunu görmeye gitti, oraya dönmekte olan bir çiftlik arabasına binerek bu yolculuğu bedavaya getirdi, mülküne bir de mal sahibi olarak alıcı gözüyle bakarak Saumur'a geri döndü; bu yatırımın kendisine yüzde beş getireceğine kesinlikle inanmış ve şahane bir tutkuyla için için yanmaya başlamıştı: Froidfond markiliğini, kendisinin mülkünü de ekleyerek tamamlayacak ve büyütecekti. Bu arada neredeyse tamtakır kalan kasalarını yeniden doldurmak için de, korularındaki, ormanlarındaki bütün odunları kestirip, çayırlarındaki kavakları satacaktı.

Bütün bunlar zihninde olgunlaşınca, insan artık "Monsieur Grandet'nin evi" sözcüklerinin ne kadar önemli olduğunu anlayabilir. Kentin bir ucunda, yukarıda, harap şato duvarlarının gölgesindeki o gri, soğuk evin. Giriş kapısını çevreleyen iki sütunlu bir kemerle ev, Loire Vadisi'ne özgü beyaz bir taştan yapılmışlardı. Bu öyle yumuşak bir sünger taşıydı ki, ortalama ömrü en fazla iki yüz yıldır. Eve fantastik bir hava veriyordu. Taş, yer yer irili ufaklı deliklerle doluydu, bu haliyle Fransız mimarisinde sıkça kullanılan kıvrıntılı taş benziyordu ve payandalarla kemer taşları, evin girişine bir cezaevi girişi görünümünü veriyordu. Kemerin üzerinde, daha sert bir taş oyulmuş uzun bir fresk, dört yıpranmış, kararmış şekil, dört mevsimi gösteriyordu. Kabartmanın çevresindeki boşlukta kendiliğinden yetişmiş birkaç bitki vardı: Sarı yapışkan otu, kahkaha çiçeği, boru çiçeği, sinir otu ve gelişmekte olan küçük bir kiraz ağacı.

Koyu renk meşeden yapılmış tek parçalı kapı, eğri büğrü ve çatlaktı, boydan boya yarıklarla kaplıydı. Parça parça olacaktı gibi, ama simetrik olarak çakılmış, başı kocaman, uzun, kalın çivilerle sağlamlaştırılmış ve ayrılacak gibi duran parçaları birleştirilmişti. Sık paslı telleri olan, oldukça küçük, kare biçiminde bir kafes, ortasına geometrik bir süs gibi yerleştirilmişti; bir halkaya asılı tokmakla, demir mandalın üzerine vurulurdu. Uzunca tokmak, atalarımızın "jaquemart" dedikleri, çalarsaatlerde saatleri vuran insan heykelini andıran, kocaman bir ünlem işaretine benziyordu. Onu yakından inceleyen bir antikacı, üzerinde tipik bir soyтары yüzünün izlerini seçebilirdi, ama kullanıla kullanıla neredeyse silinmişti.

İç savaşlarda dostları tanımak için yapılmış sık parmaklıkları kafese gözünü dayayan bir meraklı, kemerin altındaki kasvetli yolun yeşilimsi ışığı altında kırık merdivenlerle çıkılan, tuhaf bir biçimde kalın duvarlarla çevrilmiş bir bahçe görebilirlerdi. Duvarlar nemliydi, üzerlerinde cılız bitki kümeleri vardı. Bu duvarlar eski istihkâmların bir bölümüydüler ve ilerideki surların üzerinden, bazı

komşu evlerin bahçeleri de görülebilirdi.

Evin zemin katındaki başlıca oda bir salondur, buraya girişteki kemerin altındaki bir kapıdan giriliyordu. Anjou, Touraine, Berri gibi küçük kentlerde, bu odanın yaşamda ne kadar önemli bir rol oynadığını pek az insan bilir. Salon; holdür, oturma odasıdır, çalışma odasıdır, kadınların odasıdır, yemek odası, her şeydir, aile hayatının tiyatrosudur, evin merkezidir. Berberin, yılda iki kez Monsieur Grandet'nin saçını kesmeye geldiği oda bu odaydı. Ortakçı, çiftçiler, papaz, memur, değirmencinin oğlu hepsi de buraya gelmişlerdir. Zemini tahta döşeli odanın sokağa bakan iki penceresi vardı. Griye boyanmış, antik tahta oymalar duvarda, yerden tavana kadar bir hat oluşturuyordu. Tavanın çıplak kirişleri de griydi; aradaki boşluklardan sarıya çalan alçı görünürdü.

Kaplumbağa kabuğunun içine arabesk şekiller kakılmış eski bir pirinç saat, kabaca oyulmuş beyaz taştan şömineyi süslüyordu, Şöminenin üzerinde, kalınlığını belli etmek için kenarları eğriltilmiş yeşilimsi camdan bir ayna vardı; aynı duvarda Şam çeliğinden başka bir aynadan ince bir ışık huzmesi yansımaktaydı.

Şöminenin uçlarını süsleyen iki dallı şamdanlar iki iş görmekteydiler; eğer birisi, mum koymaya yarayan gül dallarından birini kaldırırca, antika bakırla süslü mavimsi mermer bir kaidenin içinde duran gül dalı, her durumda kullanılabilecek bir mumluğa dönüşürdü.

Eski biçim sandalyeler, La Fontaine masallarından sahnelerle süslü döşeme kumaşıyla kaplıydı, ama bunu bilmeyen biri konuların ne olduğunu anlamakta güçlük çekerdi. Çünkü renkler çok soluktu ve şekiller o kadar çok yamanıp onarılmışlardı ki, hemen hemen zeminden fark edilemeyecek durumdaydılar.

Odanın her köşesinde bir köşe dolabı ya da tepesinde pis raflar bulunan bir tür büfe vardı. İki pencerenin arasında, üzerinde satranç tahtası olan eski, kakmalı bir oyun masası bulunuyordu. Bu masanın üstündeki duvarda, siyah çerçeveli oyma fiyonklarla süslü, bir zamanlar yaldızlı olan oval bir barometre asılıydı. Üzerinde öyle çok sinek pisliği vardı ki yaldızın varlığı artık yalnız tahmin edilebilirdi. Şöminenin karşısındaki duvarda iki pastel portre asılıydı; söylendiğine göre biri Madame Grandet'nin büyük babasını Muhafız Alayı teğmeni olarak göstermekteydi, öteki de çoban kızı kılığı içinde Madame Gentile'ydi.

Pencerelerden, Tours'da dokunmuş koyu kırmızı, ipek perdeler sarkmaktaydı, bunlar ipek kordonlu, püsküllü şeylerdi. Bu lüks perdeler, Grandet'nin yaşam biçimine pek uymuyordu; perdeler, ayna, saat, kilim kaplı sandalyeler ve gül ağacı köşelikler evle birlikte satın alınmıştı. Yani pazarlığa dahildiler.

Kapıya en yakın pencerenin önünde hasır bir iskemle vardı, tahta desteklerle yükseltilmişti. Böylece Madame Grandet oturduğu zaman, sokaktan gelen geçeni görebiliyordu. Öteki pencere aralığını da kiraz ağacından bir çalışma masası dolduruyordu. Eugenie Grandet'nin küçük koltuğu bu masanın yanındaydı. Nisandan kasıma kadar, son on beş yıl, ana kızın zamanı burada günlerce sessiz, sürekli çalışarak geçmişti. Kasımın ilk günü şöminenin yanındaki kışlık yerlerine geçme özgürlüğüne sahiptiler. Grandet yalnız o gün, salonda ateş yakılmasına izin verirdi ve ilkbaharla sonbaharın ilk günleri ne kadar yağışlı olursa olsun, 31 Mart'tan sonra da ateş yakılmasını yasaklardı. Anaç Nanon'un mutfaktaki ateşten kotarıp getirdiği közlerin konduğu küçük bir mangal, Madame ve Mademoiselle Grandet'nin nisan ve ekimin en soğuk sabahlarıyla akşamlarına dayanabilmelerini sağlardı. Evin bütün çamaşırlarını ana kız onarırlardı; bu ağır iş günlerini öylesine doldururdu ki, Eugenie annesine bir yaka işlemek isterse, bunun için gereken zamanı uykusundan kısmak zorunda

kalırdı; dikiş dikmek için gerek duyduğu ışık için de babasını kandırmak zorundaydı. Cimri adam mumları epeydir Koca Nanon'la kızına teslim ediyordu, her sabah ekmeği ve yemek için gereken malzemeleri onlara bırakıyordu.

Koca Nanon, efendisinin despotluğunu hoşgörüyüyle dayanabilen belki de tek insandı. Bütün kent, Nanon'un hizmetlerinden ötürü Monsieur ve Madame Grandet'ye imrenirdi. Uzun boylu olduğu için "Koca Nanon" adı takılan Nanon, son otuz beş yıldır Grandet'de çalışmaktaydı. Yılda, yalnızca altmış lira kazandığı halde, Saumur'un en zengin hizmetçi kızlarından sayılıyordu. Yılda altmış lira otuz beş yılla çarpılınca, ona biraz sermaye vermişti, o da son zamanlarda, ilerde yıllık bir gelir almak için, Noter Cruchot'ya 4000 lira yatırmıştı. Nanon'un uzun ve yorucu emeğinin bu bedeli, yerli hizmetçi kızların gözüne çok fazla görünmüştü. Birkaç yıla kadar altmışına girecek olan zavallı kadını, yaşlılığında alacağı para için herkes kıskanıyor, onun bu küçük geliri elde etmek için ne berbat koşullar altında, nasıl canını dişine takarak çalıştığını ise görmezden geliyorlardı.

Nanon, yirmi iki yaşındayken henüz hiçbir kapıya yanaşmamıştı; acayip görünüşü aleyhinde oluyordu. Zavallı kızın yüz çizgileri konusundaki bu genel yargı çok haksızdı. Kızın başını bir askerin omuzları üzerine oturt, ne şahane olur. Ama ne denir, taş yerinde ağırdır; o kafa askere iyi gider de bir kadında felaket durur. İnekleri otlattığı bir çiftlikte yangın çıkıp da Nanon başka bir yerde iş aramak zorunda kalınca, büyük bir cesaretle ve her şeyi yapmaya hazır olarak Saumur'a gelmişti. Monsieur Grandet de o sıralarda evlenmeyi düşünüyor ve evle ilgili hazırlıklarını da halletmeye çalışıyordu. Her kapıdan geri çevrilen bu kızı gözü tuttu. Fıçııcı olduğundan bedensel güç konusunda uzmandı. Herkül gövdeli, köklerinin üzerindeki altmış yaşında bir meşe ağacı gibi ayaklarının üzerine sağlamca basan, geniş kalçalı, kalın sırtlı, elleri arabacılarınkini andıran ve erdeminden kuşku duyulamayacak dişinin ne kadar yararlı olabileceğini anladı. Ne Nanon'un savaşıcıyı andıran yüzünü iyice berbat eden siğiller, ne tuğla kırmızısı rengi, ne de kaslı kolları ve paçavraları fıçıcıyı caydırdı. O zamanlar yoksulluğa hâlâ duyarlı olabilecek kadar gençti. Onu giydirdi, yedirdi, içirdi, aylıklarını ödedi ve çok sert olmasa bile sıkı çalıştırdı. Böylece kendini kabul edilmiş bulan Koca Nanon sevinçten gizlice ağladı, kendi açısından onu feodal bir biçimde sömüren fıçıcıya içtenlikle bağlandı.

Nanon her işi yaptı. Yemek pişirdi, yıkadı, kirli çamaşırları Loire'a yıkamaya götürdü, omzuna alıp getirdi. Alacakaranlıkta kalkıyor, geç vakit yatıyordu. Bağbozumunda bütün üzüm toplayıcıların yemeklerini hazırladı, hile hurda olmasın diye de gözünü pazarcıların üzerinden ayırmadı. Efendisinin mallarına sadık bir köpek gibi bekçilik ediyor, ona gözü kapalı güveniyor, en akıl almaz buyruklarına yasa gibi, gık bile demeden boyun eğiyordu.

1811'de o ünlü bağbozumu yılında, ürünü toplamanın maddi manevi işitilmedik güçlüklerle dolu olduğu o yılda, Nanon'un hizmeti yirmi yılı doldurmuştu, Grandet eski saatini ona vermeyi kararlaştırdı, bu Nanon'un kendisinden aldığı tek armağan olacaktı. İşin gerçeği Grandet ona eski ayakkabılarını da (ayağına uyduğu için) vermişti ama bu ayakkabılar pek armağan sayılamazlardı çünkü çok eskiydi. Yoksulluk zavallı kızı öyle cimrileştirmişti ki, Grandet ona karşı, bir adamın köpeğine duyduğuna benzer bir sevgi duymaya başladı ve Nanon da kendi açısından boynuna bir kölelik tasma takılmasına ses çıkarmadı, tasmanın sivri çivilerinin acısını da hissetmez oldu. Grandet ekmeği cimrice verirse de Nanon homurdanmazdı. Sıkı bir rejimin sağlık için iyi olduğunu neşeyle söylerdi. Öyle evde hiç hastalanan olmazdı.

Nanon en sonunda aileden biri oldu. Grandet'nin şakalarını, öfke ve üzüntülerini paylaşır, aynı güneşle ısınır, tıpkı onun gibi buzda donardı ve onun işlerinde bir arkadaş-ışçıydı. Bu eşitlikte ne tatlı

avantalar vardı hani. Hem efendisi ona ağaçların altına düşmüş kayısları, armutları, erikleri, şeftalileri yediği için hiçbir kötü söz söylememişti; bu ağaçlar bağ aralarına dikilmişlerdi.

Meyvelerin ağırlığıyla dalların eğildiği ve çiftçilerin fazla meyveleri domuzlara vermek zorunda kaldıkları yıllarda, "Hadi Nanon, yesene!" derdi efendisi.

Tarlalarda çalışmış, çocukluğundan beri kaba davranışlar dışında başka bir şeyle karşılaşmamış bir köylü kıza göre, ortada kalmaktan kurtulmuş bir kıza göre, Grandet'nin içten pazarlıklı neşesi güneş ışığı gibi nimetti: Öte yandan, Nanon'un basit yüreğinde ve dar kafasında yalnız bir duyguya, bir düşünceye yer vardı. Otuz beş yıldır kafasında kendisinin bir resmi oluşmuştu; paçavralar içinde, ayakları çıplak Monsieur Grandet'nin, kereste mağazasının kapısında durmuş, "Ne istiyorsun, nonoşum?" dediğini duyuyor ve işte böylece yüreğinde ona karşı duyduğu minnet her zaman canlı kalıyordu.

Bazen Grandet kendisini izlerken ondan takdir belirten tek bir sözcük bile duymadığını, tatlı duygular uyandırma konusunda kadınların sahip olduğu güçle ilgili hiçbir şey bilmediğini ve

bir gün Tann'nın huzuruna Bakire Meryem kadar masum çıkacağını düşünerek bir acıma duygusuna kapılır ve ağzında "Zavallı Nanon!" sözleri dökülürdü. Bu ünlemin ardından her zaman yaşlı hizmetçinin tanımlanması olanaksız bakışı gelirdi. Bu sözcükler yıllarca aynı şekilde yinelenerek kırılmaz bir dostluk zinciri oluşturdu. Acıma duygusu Grandet'nin yüreğinde kök salmıştı, yalnız kız da bunu tamamen kabul ediyordu. Ama bu acıma aksayan bir şey vardı. Bu acıma, yaşlı fiçiciya bedavaya gelen, kötücül bir cimrinin acımasıydı ve onun yüreğini biraz olsun yumuşatıyordu. Oysa Nanon'un insanca mutluluktan aldığı bütün kısmeti bu kadardı. "Zavallı Nanon!" sözlerini yinelemekten kim korkabilirdi ki? Tanrı, meleklerini ses tonlarından ve yüreklerinde gizli hüzünden tanıyacaktır.

Saumur'da, hizmetçilere daha insanca davranılan bir yığın ev vardı; ancak efendiler yaptıkları bütün iyiliklerin karşılığını alamıyorlardı. Ve bu durumda insanlar, "Grandet'ler kendilerine bu kadar sıkı bağlayabilmek için şu Koca Nanon'a ne yapıyorlar acaba? Onlar uğruna kendini ateşe bile atar Nanon!" diyorlardı.

Nanon'un, avluya bakan demir parmaklıklılı pencereleri olan mutfağı her zaman temiz, düzenli, soğuk, hiçbir şeyin çarçur olmasına izin verilmeyen, gerçek bir cimrinin mutfağıydı. Nanon bulaşıkları yıkayınca akşam yemeğinden arta kalanları dolaba kilitler, ateşi söndürür, mutfaktan çıkar, mutfağı salondan ayıran koridora geçer ve efendilerinin yanında oturup kendir eğirirdi. Geceleri, bütün ailenin gereksinimlerini tek bir mum karşılamak zorundaydı.

Hizmetçi koridorun sonunda, doğrudan aydınlanmayan bir giysi sandığında yatarı. Neyse ki sağlıklı, güçlü olduğundan, gece gündüz derin bir sessizlik içinde olan evdeki en küçük bir gürültüyü duyabildiği bu delik ona bir zarar vermemişti. Bir polis buldoğu gibi, bir gözü açık uyumak ve dinlendiği zaman bile nöbet tutmak da görevinin bir bölümüydü.

Evdeki diğer odaların durumu öykü ilerledikçe açıklanacaktır ama evin herhalde bütün görkeminin ve lüksünün yoğunlaştığı konuk odasının durumu öbür odaların tamtakır olduğuna dair bir düşünce verecektir.

1819 yılı Kasım ayının ortasında bir gün, hava kararırken, Koca Nanon ilk kez ateş yaktı. O yıl

sonbahar çok iyi geçmişti. O gün, Cruchot ve Grassinsci hasımların iyi bildikleri bir yıldönümüydü ve altı hasım tepeden tırnağa silahlanmış halde salondaki bu karşılaşmaya hazırlanıyordu, orada dostluk kisvesi altında birbirleriyle boy ölçüşeceklerdi.

Sabah, bütün Saumur Madame ve Mademoiselle Grandet'yi, Koca Nanon'la birlikte kiliseye ayine giderlerken görmüşler ve herkes o günün Mademoiselle Grandet'nin doğumgünü olduğunu anımsamıştı.

Böylece Noter Cruchot, Rahip Cruchot ve Monsieur C. de Bonfons akşam yemeğinin artık yenmiş olduğunu düşündükleri bir anı seçerek, Grassinsler'den önce Mademoiselle Grandet'yi görmek onuruna erişmek için elleri kolları dolu halde, bir an önce gelmekte acele ettiler. Üçü de kendi seralarında yetiştirdikleri çiçeklerden yaptıkları kocaman buketler taşıyordu; ama reisin çiçekleri zarif bir biçimde sarılmış ve altın püsküllü, beyaz saten bir kurdeleyle bağlanmıştı.

O sabah Monsieur Grandet, Eugenie'nin doğum gününde ve azizler gününde uygulanan kırmızı mektup günleri geleneğine her zamanki gibi yine uydu. Eugenie uyanmadan ona sürpriz yapmak ve son on üç yıldır çok ender bulunan bir altın para olan armağanını şatafatlı bir havayla sunmak üzere odasına geldi. Madame Grandet böyle fırsatlarda genel olarak kızına mevsimine göre yazlık veya kışlık bir giysi verirdi. Babasının yılbaşlarında ve doğum günlerinde verdiği altın paralar, ona yüz kuronluk küçük bir gelir sağlamıştı; Grandet de kızının bu parayı işletmesini büyük bir zevkle izlerdi. Çünkü böylece parasını yalnızca bir kutudan diğerine boşaltmakla kalmıyor, aynı zamanda varisinin hırsını da beslemiş, geliştirmiş oluyordu. Zaman zaman kızına eskiden Berteliliere'lerin şişirdiği servetinin hesabını sorar, paraya bakarken de hep "Bu senin düğün-düzinen olacak," derdi.

"Düzine" orta Fransa'nın bir iki bölgesinde hâlâ uygulanan ve saygıyla korunan eski bir gelenektir. Bevri'de ya da Anjou'da bir kız evlenince, ailesi ya da kocasının ailesi ona içinde on iki, ya da on iki düzine ya da bin iki yüz (ailenin koşullarına göre) altın veya gümüş para bulunan bir kese vermek zorundadır. En yoksul çoban kızı bile düzinesi olmadan evlenmeyi düşünmez, on iki kuruş bile olsa, düzine olmazsa olmaz. İssoudur'da, zengin bir varis kıza verilen yüz kırk dört Portekiz altınından oluşan masallara özgü bir düzineden ve Papa VII. Clement'in yeğeni Catherine de Medice'ye, II. Henry ile evlendiği zaman verdiği bir düzine paha biçilmez antika altın madalyadan hâlâ söz edilir.

Yemekte Mademoiselle Grandet yeni giysisini giymişti, babası Eugénie'sini böyle şık görünce keyiflendi ve neşeyle bağırdı: "Bugün Eugénie'nin doğum günü, ateş yakalım! İyilik getirecektir."

Koca Nanon, fiçicilerin sülünü, bir kazın artıklarını sofradan toplarken, "Mademoiselle bu yılın içinde kesinlikle evlenecek," dedi.

Madame Grandet, onun yaşında bir kadın için tam bir evlilik köleliği altında ezilişi gösteren ve yüreğinin ne kadar kırık olduğunu açığa vuran çekingen bir bakışla kocasına bakarak, "Görebildiğim kadarıyla Saumur'da ona uygun koca yok," dedi.

Grandet kızına bakarak neşeyle, "Çocuk, bugün yirmi üç yaşına girdi! Ona bir şeyler yapmak için kolları sıvamalıyız!" dedi.

Eugénie ve annesi, aralarındaki yakınlığı açıkça gösteren bir tavırla sessizce bakiştılar.

Madame Grandet, zayıf, kuru görünen, ayva sarısı renginde, hareketleri biçimsiz ve ağır, hani şu boyunduruk altına alınmak için doğmuş kadınlardandı. İri kemikli, büyük burunlu, yüksek alınlı, iri

gözlüydü; ilk bakışta suyu çekilmiş, kokusunu yitirmiş, dalında kurumuş meyveleri andırır gibiydi. Dişleri seyrek ve renksiz, ağzı derin çizgili, çenesi ise fındıkkıran türündendi. Mükemmel bir kadındı, tam bir la Bertelliere'di. Rahip Cruchot, bir yolunu bulup ona bir zamanlar güzel olduğunu söylemeyi becerir, kadıncağz da buna karşı çıkmazdı. Melek gibi tatlı huyu, kendisine işkence yapan bir çocuğun elindeki böcek gibi çaresizce boyun eğişi, dinine olan alışılmadık bağlılığı, değişmez dürüstlüğü, iyi kalbi, ona herkesin acımasını ve saygı duymasını sağlamıştı. Kocasına ona hiçbir zaman altı franktan fazla harçlık vermezdi. Görünüşünden belli olmasa da bu kadın Monsieur Grandet'ye üç yüz bin franktan fazla drahomayla kendisine düşen mirası getirmişti; bağlı ve boyun eğen durumda olduğu için kendisini aşağılanmış hissediyor ama nazik huyu buna karşı çıkmasını engelliyordu. Öyle ki ne şimdiye kadar kocasından tek bir frank istemiş ne de Noter Cruchot'nun ara sıra imzalaması için getirdiği belgeler konusunda herhangi bir yorum yapmıştı. Yaptığı her şeyde bu mantıksız, gizli gurur kendisini yönetiyordu, oysa ve Grandet sürekli incitmekle birlikte onun soylu davranışını anlamaktan acizdi.

Madame Grandet'nin kılık kıyafeti hiçbir zaman değişmezdi. Her zaman aşağı yukarı bir yıl dayanan kalın ipekli, yeşilimsi bir elbise giyerdi. Geniş, beyaz pamuklu bir şal, hasır bir bone ve sürekli taktığı siyah, ipek bir önlük bu kıyafeti tamamlardı. Çok ender sokağa çıktığı için ayakkabıları da çok az eskirdi. Gerçekten çok az şeye gereksinim duyar, hiçbir zaman kendisi için bir şey istemeye kalkışmazdı. Bazen Grandet, karısına en son altı frank vermesinin üzerinden çok zaman geçtiğini hatırlayınca, vicdanı kendisini biraz rahatsız ederdi; böyle durumlarda bağ bozumundan sonra şarabını satınca, pazarlığa, müşteriden olmak üzere mutlaka karısı için de bir cep harçlığı payını eklerdi. Hollandalı ya da Belçikalı alıcılardan gelen bu dört beş altın, Madame Grandet'nin yıllık gelirinin en güvenli sayabileceği kısmını oluştururdu. Ama kadıncağz beş altınını alınca, kocası sanki keseleri ortakmış gibi, "Bana birkaç frank verebilir misin?" derdi. Ve zavallı kadın, günah çıkarttığı papazın kendisine efendisi, tanrısı olarak tanıttığı adam için bir şey yapabildiğine sevinerek küçük bütçesinden bir iki kronu alıp ona geri verirdi. Kızına her ay giysisinin süsleri, iğne, iplik için beş frank verir ve yelek cebini ilikledikten sonra karısına dönüp, "Ya sen, anne? Bir şey ister misin?" demeyi hiç ihmal etmezdi. Madame Grandet ise annelik ağırbaşlılıkla, "Bunu sonra konuşuruz canım," derdi.

Karısına iyi davrandığını düşünen Grandet'ye göre bu tavır, aklın dünya işlerinden habersiz bir tavrıydı ve ondan tamamen ayrıydı. Nanon, Madame Grandet, Eugénie gibi kadınlarla karşılaşan filozofların, "yazgı»nın temelde alaycı olduğu sonucuna varmaları yanlış mıdır?

Yemekten sonra Eugénie'nin evlenme sorunu ilk kez gündeme gelince, Nanon, Monsieur Grandet'nin odasından bir şişe siyah Frenk üzümü rakısı getirmek için gitti, aşağı inerken de sendeledi, az kalsın düşecekti.

Efendisi, "Sakar yaratık! Bir de düşmeye mi başlayacaksın yoksa?" diye sordu.

"O tahtaları çürümüş merdiven yüzünden, efendim. İnsanın ayağı giriyor içine."

"Haklı," dedi Madame Grandet. "Sen, onu çoktan onartman gerekirdi. Dün, Eugénie'nin neredeyse ayağı burkuluyordu."

"Tamam," dedi Grandet, Nanon'un çok solgun görüldüğünü farkederek. "Madem bugün Eugénie'nin doğum günü, sen de az kalsın düşeceksin, bari bir kadeh içki al. Bu, seni ayağa kaldırır."

"Doğrusu ben de bunu hak ettim," dedi Nanon. "Benim yerimde kim olsaydı şişeyi kırardı, ama ben şişe kırılmasın diye havaya kaldırayım derken, neredeyse dirseğim kırılacaktı."

"Zavallı Nanon!" diye mırıldandı Grandet içkiyi boşaltırken.

"Bir yerine bir şey olmadı ya?" diye sordu Eugénie ilgiyle.

"Hayır. Sırtüstü düştüm ve hemen kendimi toparladım."

"Hadi bakalım, bugün Eugénie'nin doğum günü olduğu için merdiveninizi onaracağım," dedi Grandet. "Anlaşılan, hanımlar size ayağınızı şu merdivenin henüz sağlam olan orta yerine basıverin demek, sizden çok şey istemek olacak."

Grandet, karısını, kızını ve hizmetçiyi şömine ateşinin ışığında bırakarak mumu aldı ve aletlerini, - bir tahta parçası ve biraz çivi- bulmaya gitti.

Nanon çekiç sesini duyunca bağırdı:

"Yardım ister misiniz?"

"Yo! Hayır! Ben bu tür işlerde deneyimliyim," diye karşılık verdi fiçici.

Tam o anda, Grandet kurtların yediği merdivenini kendi elleriyle onarır, bir yandan da gençliğinde böyle işlerle uğraşırken yaptığı gibi var gücüyle ıslık çalarken, üç Cruchot da kapıyı vurdu.

Nanon demir parmaklıklı küçük pencereden bakarak:

"Oh, siz misiniz Monsieur Cruchot?" dedi.

"Evet," diye yanıtladı reis.

Nanon kapıyı açtı, üç Cruchot şömine ateşinin ışığıyla aydınlanmış karanlık koridorda el yordamıyla ilerleyip salon kapısı olacak kapıyı buldular.

"Oh, doğum günü kutlamamıza katılmaya geldiniz demek," dedi Nanon çiçeklerin kokusunu duyunca.

Grandet dostlarını seslerinden tanıyarak bağırdı:

"Bağışlayın, beyler. Şimdi yanınıza geleceğim! Hiç kimse, bende, sahte gururun zerresi bulunduğunu söyleyemez, merdivenimi kendim onarıyorum!"

"Onarın, onarın, Monsieur Grandet! Kömürcü kendi evinde belediye reisidir!" dedi. Reis bir vecize söylemişçesine, sonra kendi yaptığı anıştırmaya güldü, ama bu onun özel şakası olarak kaldı, çünkü hiç kimse anlamadı.

Madame ve Mademoiselle Grandet konukları selamlamak üzere kalktılar. Reis karanlıktan yararlanarak Eugénie'ye, "İzninizle, Mademoiselle, size doğum günümüz için uzun, başarılı yıllar ve şimdiki sağlığınızın sürmesini dileyebilir miyim?" dedi.

Reis Eugénie'ye, türlerine Saumur'da pek az rastlanan çiçeklerden koca bir demeti uzattı, sonra varis kızı kollarından, onun yüzünü kızartan bir sıcaklıkla tutarak boynunun her iki yanından öperken büyük, paslı bir çiviye andırıyordu; ona göre kur böyle yapılırdı.

Canınızı sıkmayın," dedi Grandet odaya girerken. "Bayram günlerinde pek yamansınız Reis Bey!"

"Yeğenime göre Mademoiselle Eugénie'yle geçen her gün bayram günüdür," dedi, Rahip Cruchot, kucağında buketiyle gelip Eugénie'nin elini öptü. Noter Cruchot'ya gelince, formaliteyi bırakıp kızı yanaklarından öptü ve:

"Böylece yaşlanıyoruz," dedi. "Her yıl on iki ay daha ekleniyor!"

Hiçbir zaman fazladan iyi bir şeyi olamayan ve her şakayı yıpranana kadar ağzında sakız eden Grandet, şimdi de mumu saatin önüne koyarken,

"Bugün Eugénie'nin doğum günü olduğundan, ışıkları yakalım bari!" dedi.

Dikkatle şamdanın kollarını çıkarıp mumlukları yerleştirdi, Nanon'un elinden, kâğıda sarılmış yeni bir mum aldı, mumluğa taktı, güzelce yerleştirip yaktı, sonra karısına doğru gidip yanına oturdu; bu arada da arkadaşlarına ve kızına bakıyor, derken gözlerini yanan iki muma dikiyordu.

Yusuvarlak, tombul, kızıl peruklu, yüzü yaşlı bir kumarbaz kadını andıran Rahip Cruchot, gümüş tokalı, biçimli ayakkabıların uzatarak soru sorarcasına bir sesle:

"Des Grassins'ler gelmedi mi?" dedi.

"Henüz gelmediler," diye yanıt verdi Grandet.

Yaşlı noter kevgir gibi delik deşik yüzünü ona çevirerek:

"Peki ama gelmeleri gerekmez mi?" dedi.

"Ha, evet. Sanırım gelecekler," dedi Madame Grandet.

Reis de Bonfons, Grandet'ye:

"Bağ bozumu bitti mi?" diye sordu.

Yaşlı bağcı ayağa fırlayıp odada bir aşağı bir yukarı gezinerek, "Hepsi tamam," dedi.

Sözlerinin bilinçli gururuyla göğsü kabarmıştı. Koridora çıkınca, açık mutfak kapısından Nanon'un mutfakta, ocağının başında oturduğunu gördü, ışık da yakmıştı; partiye katılmamak için yün eğirmeye hazırlanıyordu.

"Nanon," dedi Grandet koridordan, "lütfen ocağımı ve mumu söndürüp bize katılır mısınız? Tanrı'ya şükür, odamız hepimizi alacak kadar büyük!"

"Ama siz büyük adamları bekliyorsunuz ya, efendim."

"Sen de onlar kadar iyi değil misin? Onlar da senin gibi Adem'in kaburgasından olma.»

Grandet yine reisin yanına gelerek konuşmayı sürdürdü.

"Şarabınızı sattınız mı?" diye sordu başkana.

"Hayır, elimde tutuyorum. Şarap şimdi iyiye iki yıl sonra daha iyi olur. Yetiştiriciler, elbette sizin de bildiğiniz gibi, kararlaştırdığımız fiyatları kırmamaya yemin ettiler ve Belçikalılar bu yıl en iyi

şarabımızı elimizden alamayacaklar. Giderlerse gitsinler, nasıl olsa sonunda dönüp dolaşıp yine gelirler."

Grandet başkanı endişeyle ürperten bir sesle:

"Evet, ama sıkı, sağlam durmalıyız," dedi.

"Bizden gizli bir pazarlık yürütüyor olabilir mi?" diye düşündü başkan.

Tam o sırada kapının vurulması des Grassins ailesinin geldiğini gösterdi; bu geliş Madame Grandet'yle Rahip Cruchot arasındaki konuşmanın kesilmesine neden oldu.

Madame des Grassins şu tombul, canlı, pembe beyaz, ufak tefek, kırkında hâlâ genç olan kadınlardandı. Taşra hayatının manastır gibi yalnızlığında yaşanan düzenli, derli toplu yaşantı biçimine şükürler olsun; onlar sonbaharın son güllerini andırırlar, göze güzel görünürler, ama taç yaprakları serin ve seyrek, ayrıca kokuları da hafiftir. Madame des Grassins oldukça iyi giyinirdi, en son modayı izlemek için Paris'e adam gönderir, Saumur sosyetesine önderlik eder ve bazı akşamlar resepsiyonlar verirdi. Kocasını bir zamanlar İmparatorluk Muhafız Alayında karargâh komutanıydı ama Austerlitz'de ağır yaralandıktan sonra bir aylık bağlanarak emekli edilmişti; Grandet'ye saygılı davranırsa da herkese bir askerinin canlı açık sözlülüğüyle davranırdı.

Monsieur des Grassins şarapçıya:

"İyi günler, Grandet," dedi, diğer konuklara bilinçli bir üstünlük taslayan bir tavırla elini uzattı. Bu duruşuyla her zaman Cruchot'ları ezerdi. Madame Grandet'nin de önünde eğildikten sonra "Mademoiselle" dedi Eugénie'ye, "Her zaman büyüleyici, her zaman iyi ve dürüstsünüz; size gerçekten daha fazla ne dileyebileceğimi bilmiyorum."

Sonra ona, hizmetçisinin taşıdığı ve içinde, Avrupa'nın daha yeni tanıdığı, çok nadir bir Kap fundası bulunan küçük bir kutu sundu.

Madame des Grassins, Eugénie'yi büyük bir sevgiyle öptü, elini sıkarak:

"Benim küçük andacımlı size Adolphe verecek," dedi.

Bunun üzerine, oldukça solgun ve kırılğan görünen uzun boylu, sarışın bir genç adam öne doğru ilerledi. Davranışları oldukça iyiydi ama biraz çekingen duruyordu. Ancak bu çekingenliğine karşın hukuk okuduğu Paris'te, kendisine gönderilen sekiz, on bin frank harçlığın üzerinde harcamalar yapmıştı. Eugénie'yi yanaklarından öptü, gümüş yaldızlı kakmaları olan bir dikiş kutusu verdi. Küçük kapağına gotik harflerle özenle oyulmuş ve onu olduğundan daha iyi bir eşya gibi gösteren büyük E. G. harflerine karşın kutu aslında pek öyle değerli değildi. Eugénie kutuyu merak ve coşkuyla açınca, birden içi hiç ummadığı, tam anlamıyla bir neşeye doldu; onun yaşındaki kızlarda olağan görünen, yanaklarını pembeleştiren, ellerini zevkle titreten ani bir duygu dalgalanması geçirdi. Gözleri, kabul edebilir miyim gibilerden babasına çevrildi ve Monsieur Grandet bir aktörün ününe ün katabilecek bir ses tonuyla "Al, kızım!" dedi. Üç Cruchot; varis kızın mutlu, sevinçli haline, Adolphe des Grassins'e çevrilen bakışına, böyle rüyada bile görülemeyecek harika bir tabloya şaşakalmış bir kenarda duruyorlardı.

Monsieur des Grassins enfiye kutusunu Grandet'ye uzattı, kendisi de bir tutam aldı. Mavi ceketine ve ilikteki Légion d'Honneur nişanının kurdelesinin üzerine dökülmüş tozları silkeledi. Sonra

Cruchot'ya, "Bu darbeyi elinden geliyorsa savuşturun bakalım!" der gibilerden baktı. Madame des Grassins de kıbarca bir ilgiyle Cruchot'ların armağanlarını inceledi, kötü niyetli bir kadının alaycı hayranlığıyla gözlerini, onların buketlerinin bulunduğu mavi cam kavanozlara dikti.

Bu nazik durumda Rahip Cruchot, Grandet'yle salonun dibine doğru çekilerek, ocağın karşısında bir yarım daire oluşturmuş grubu kendi haline bıraktı. İki yaşlı adam, des Grassins'lerden çok uzaktaki pencerenin önüne gelince, rahip cimrinin kulağına fısıldadı: "Bu insanlar parayı sokağa atarlar."

"Benim mahzenlerime giriyorsa ne zararı var?" diye karşılık verdi yaşlı şarapçı.

"Kızınıza altın makas almak isterseniz, çaresini bulursunuz," dedi rahip.

"Ben ona bir makastan daha değerli bir şey vereceğim," yanıtını verdi Grandet.

Rahip, karmakarışık saçlarının çirkin, karanlık yüzüne hiç hava katmayan başkana bakarak, "Benim yeğenim ahmağın teki," diye düşündü. "Sanki pahalıca bir zimbirtı alamaz mıydı?"

"Kâğıt oyununuza hazırız Madame Grandet,»" dedi Madame des Grassins.

"Hepimiz burada toplandığımızı göre iki masa yapabiliriz."

Yaşlı Grandet:

"Eugenie'nin doğum günü olduğu için," dedi, "herkese bir tombala olsun. Bu iki çocuk da katılabilir."

Hiçbir zaman oyun oynamayan eski fiçici, kızını ve Adolphe'u gösterdi.

"Gel Nanon, masaları hazırla."

"Size yardım ederiz Mademoiselle Nanon," dedi Madame des Grassins sevinçle. Eugénie'yi hoşnut ettiği için keyfi yerindeydi.

"Hayatımda hiçbir şeye bu kadar sevinmedim," dedi varis kız ona. "Böylesine güzel bir şeyi hiçbir yerde görmedim."

"Adolphe seçti," diye kulağına fısıldadı Madame des Grassins. "Paris'ten getirdi."

"Hadi oyununuzu oynayın bakalım, ortalık karıştırıcı dolapçılar sizi," diye söylendi başkan kendi kendine. "Mahkemeye bir düşerseniz, sen ya da kocan, çekeceğiniz var elimden."

Köşesinde oturmuş, sessizce rahibi izleyen noter kendi kendine şöyle diyordu: "Des Grassins'ler ne isterlerse yapsınlar. Benim, kardeşim ve yeğenimin serveti hep birlikte bir milyon yüz bin eder. Des Grassins'lerde taş çatlasa bunun yarısı vardır, üstelik bir de kızları var. Canları ne isterse versinler ona! Günün birinde varis kız da, armağanları da, ne varsa hepsi bizim olacak!"

Sekiz buçukta masalar hazırды. Alımlı Madame des Grassins, oğlunu Eugénie'nin yanına oturtmayı başarmıştı. Sahnedeki aktörler çok sıradan görünüyorlardı, ama üstünkörü bakmayan biri için çok ilginçtiler; önlerinde renkli kartonları ve mavi cam markaları, her numara çekilişinde alaycı bir yorum yapan noterin patlattığı şakaları dinliyorlardı

sözde; ama herkesin düşünceleri Monsieur Grandet'nin milyonları üzerinde yoğunlaşmıştı. Yaşlı

fiçici da konuklarını hoşnutlukla gözlüyordu. Bakışlarını Madame des Grassins'in pembe çizgilerinden, yeni giysilerinden bankerin asker gibi kafasına; Adolphe'tan, başkana; rahipten notere çevirirken, büyük bir tatmin olma duygusu içinde kendi kendine "Hepsi de benim kronlarımın peşinde. Buraya kızımı kazanmak umuduyla, can sıkıcı bir akşam geçirmeye geldiler. Ha! Kızım bunların hiçbirine uygun değil, bu insanlar ben balık tutarken zıpkın olurlar ancak!" diyordu.

Bu aile toplantısının neşesi, Koca Nanon'un çıkışıının vızıltısına eşlik eden gülüşleri, yalnız Eugénie ya da annesine karşı olan içtenlik, böyle büyük kumarlar oynayan bu akılların küçüklüğü, hakkında hiçbir şey bilmedikleri, kendilerine yakıştırılan yüksek değerın masum kurbanları olan kuşların birine benzeyen, iz sürerek bulunan, içtenlik sandığı sahte bir dostluk ağının içine düşürülen genç kızın kendisi, iki mumla zar zor aydınlatılmış, kasvetli, eski salondaki sahneyi oluşturmak için bir araya gelen her şey acı komedinin bir elemanıydı. Ama, aslında burada en sıradan şekliyle sergilenen bir sahne her ülkede, her çağda oynanmaz mı?

Yaşlı Grandet, iki ailenin yapmacıklı sevgisini kullanarak, onların dostluk gösterisinden çok büyük kârlar sağlayarak bu dramdaki bütün aktörlerin en tepesinde yer alıyordu.

Grandet'yle güzel duygular ancak ikinci planda kalırdı: Üç saf yürekte, Nanon'un, Eugénie'nin ve annesinin yüreklerinde egemendiler. Bununla birlikte onların o masum sıradanlıklarında öyle çok bilgisizlik vardı ki! Eugénie ve annesi, Grandet'nin serveti hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Hayatı, zihinlerinde onunla ilgili oluşan bulanık kavramların solgun ışığında görüyorlardı. Paraya ne değer veriyor ne de onu küçümsüyorlardı. Sanki öyle bir şey yokmuş gibi davranmaya alışmışlardı. İnce duygular, varlıklarının bilincinde olmadan parçalanmıştı, ama keskindiler ve gizlenmiş de olsa vardılar; işte bunların varlığı, bu kadınları; hayatları salt

madde olan bu insan topluluğundan, garip bir biçimde uzak tutuyordu. İnsanın var olma koşulu ne kadar müthiş! İnsan, kaynağı herhangi bir bilinmezde bulunmayan bir mutluluğa

sahip olamaz.

Tam Madame Grandet o salonda kazanılan en büyük parayı, on altı kuruşu kazanmış cebine yerleştirir ve Koca Nanon da onun bunca yüklü ikramiyeyi aldığı için kıkırdarken, ön kapı kadınları yerlerinden hoplatan bir gürültüyle çalınınca, sesi bütün evde yankılandı.

"Hiçbir Saumur'lu kapıyı bu şekilde çalmaz," dedi noter.

"Niçin böyle vuruyorlar?" diye bağırdı Nanon. "Kapımızı mı kırmak istiyorlar yoksa?"

"Kim bu iblis?" dedi Grandet.

Nanon iki mumdun birini alıp kapıyı açmaya gitti, Grandet de peşinden seğırtti.

"Grandet! Grandet!" diye bağırdı karısı ve niçin olduğunu bilmediği ani bir korkuyla içgüdüsel olarak kendini oda kapısına attı.

Tombalacılar birbirlerine baktılar.

"Belki bizim de gitmemiz gerek," dedi Monsieur des Grassins. "Bu kapı çalınışında bir kötülük var gibi geliyor bana."

Ama, Monsieur des Grassins, genç bir adamla, taşımacılık bürosundan, iki kocaman sandık getiren ve bir sürü yol çantasının arasında duran bir hamalı bir an görüverdi; bu arada Grandet karısına dönmüş sertçe:

"Tombalanıza dönün Madame Grandet," diyordu. "Bırakın, bu beyle konuşayım. Sonra kapıyı çarpıp çıktı.

Heyecanlanmış oyuncular yine yerlerine oturdularsa da oyunlarına revam edemediler.

"Saumur'da yaşayan biri mi acaba, Monsieur des Grassins?"

diye sordu karısı.

"Hayır, bir yolcu."

"Parisli'dir herhalde."

"Şu işe bakın hele," dedi noter, bir Hollanda gemisi kadar biçimsiz, iki parmak kalındığındaki eski saatini çıkararak, "Saat dokuz. Aman Tanrım! Posta arabası hep bu saatlerde gelir," diye bağırdı

"O bey genç mi?" diye sordu Rahip Cruchot.

"Evet, yanındaki bagajı da en azından üç yüz kilo çeker!" diye karşılık verdi Monsieur des Grassins.

"Nanon, hâlâ orada," dedi Eugénie.

"Bir akrabanız olmalı," dedi başkan.

Madame Grandet kibarca:

"Kartlarımıza dönelim," dedi. "Monsieur Grandet'in sinirlendiğini sesinden anlarım. Belki, bizi kendi işleri hakkında konuşurken bulunca canı sıkılır."

"Mademoiselle," dedi Adolphe komşusuna, "bu adam, kuzeniniz Grandet olabilir pekâlâ. Çok yakışıklı bir gençtir. Onu bir kez Monsieur de Nucingen'in bir balosunda görmüştüm."

Sözün burasında Adolphe konuşmayı kesti, annesi ayağını dürtmüştü. Oğlundan kendi kartı için iki kuruş istedi ve tıslar gibi ekledi: "Çenenin tutsana sen, koca aptal?"

O sırada Grandet odaya öndü, Nanon ve hamalın yukarı çıkan ayak sesleri duyuluyordu. Grandet'nin arkasından son birkaç dakikadır büyük bir merak kaynağı olan ve topluluğun aklını pür heyecan kendisine çeken gezgin odaya girdi; gerçekten onun bu eve gelişi, bu topluluğa girişi, bir salyangozun arı kovanına saldırması ya da bir tavus kuşunun sıradan bir köy kümesine sokuluşu türünden bir etki yaratmıştı.

"Bir iskemle çekin de ocağa yaklaşın," dedi Grandet yabancıya.

Genç adam oturmadan önce çok kibar bir tavırla topluluğu selamladı. Erkekler ayağa kalkıp karşılık olarak kibarca selam verdiler, kadınlar da tören gereği reverans yaptılar.

"Eminim üşümüştünüzdür, Monsieur," dedi Madame Grandet. "Acaba uzaktan mı?.."

Yaşlı şarapçı elinde tuttuğu mektuptan başını kaldırarak karısının sözünü kesti:

"Kadınlar böyledir işte! Beyefendiyi rahat bırak da biraz rahatlasın."

"Ama baba, beyefendinin belki bir şeye ihtiyacı vardır," dedi Eugenie.

"Ağzı dili var onun," dedi şarapçı kabaca.

Bu sahneye yalnızca yabancı şaşmıştı. Ötekiler değerli dostlarının küstahça davranışlarına alışıklıktılar. Ama kabaca kısa kesilen bir iki soruşturmada sonra yabancı kalktı, ateşe arkasını döndü, botunun tabanını ısıtmak için bir ayağını kaldırarak Eugenie'ye:

"Teşekkür ederim kuzinim, Tours'da yemek yedim," dedi. Sonra Grandet'ye bakarak ekledi: "Bir şeye ihtiyacım yok. Hiç yorgun değilim."

"Beyefendi Paris'ten mi geliyor?" diye sordu Madame des Grassins.

Monsieur Charles -Monsieur Grandet'nin Paris'teki oğlunun adı buydu- bu şekilde sorguya çekildiğini anlayınca, boynundaki bir zincire asılı monoklünü aldı, camı sağ gözüne yerleştirdi, iki»masanın üzerindeki ve çevresinde oturanları gözden geçirdi. İncelemesini bitirince çok soğuk bir bakışla Madame des Grassins'e baktı ve "Evet, Madame," dedi.

Charles, "Tombala oynadığınızı görüyorum, yenge," diye ekledi. "Lütfen oyununuzu sürdürün. Ortada kesivermek çok garip olur..."

"Bunun kuzen olduğundan emindim," diye düşündü Madame des Grassins, göz ucuyla onu incelerken.

"Kırk yedi," diye bağırdı yaşlı rahip.

"Bakın, Madame des Grassins. Bu sizin numaranız değil mi?"

Aklı belirsiz bir kötülük sezgisiyle dolu Monsieur des Grassins, bir Paris'ten gelen kuzene bir Eugénie'ye bakan ve ikramiye kazanmayı falan zerre kadar düşünmeyen karısının kartının üzerine bir marka koydu. Zaman zaman genç varis kız, kuzenine bir bakış fırlatıyordu; bankerin karısı için onun bu bakışlarında bir merak ve hayranlık izi bulmak zor değildi.

PARİSLİ KUZEN

Yirmi iki yaşında yakışıklı bir genç olan Monsieur Charles Grandet ile zaten onun aristokrat havalardan allak bullak olmuş taşralı zenginler arasında, çok çarpıcı bir çelişki görülüyordu o sırada; bu yüzden hepsi açığını yakalamak için onu dikkatle inceliyordu. Bu noktada bir açıklama gerekir. Yirmi iki yaşındaki genç erkekler kimi zaman çocuksu ahmaklıklara yönelecek kadar yakındırlar çocukluğa. Belki de bunların yüzde doksan dokuzu Charles Grandet'nin davrandığı gibi davranırdı. Birkaç gün önce babası ona bir iki ay kalmak için Saumur'daki amcasına gitmesini söylemişti. Belki de Parisli Monsieur Grandet'nin aklında Eugénie vardı. Yolu ilk kez taşraya düşen Charles aklı başında düşüncelerle meşguldü ve kafası, taşra sosyetesinde, moda uygun bir genç adam olarak iz bırakmak istiyordu. Bölgeye tantanayla girecek, gelişinin tarihini bölgenin bir yortu günü gibi yazacak ve oraya Paris lüksünün en son inceliklerini tanıtacaktı. Kısaca, Charles, Saumur'da tırnaklarına manikür yapmak için Paris'te harcadığı zamandan daha çok zaman ayırmaya hazır ve orada iki dirhem bir çekirdek görünmeye kararlıydı. Şık bir genç adamın giyiminde ara sıra uyguladığı, kendine özgü bir büyüden yoksun olmayan hafif bir dağınıklığa da yer vermeyecekti.

Bunun için Charles, sahip olduğu en güzel av kostümünü, en nefis silahı ve Paris'in en cici kılıfındaki en süslü bıçağını getirmişti. Özenle dikilmiş ceket koleksiyonu da yanındaydı. Gri, beyaz, siyah, ağustos böceği yeşili, altın rengi yanar döner, pullu, benekli, noktalı, çift göğüslü, yuvarlak ve kalkık, arkaya dönük yakalı ve boyna kadar altın düğmeli yakalıklar. Gereğine göre takılacak her çeşit kravat ve boyun bağından birer örnek vardı. Buisson'nun diktiği iki palto, en güzel çamaşırları, annesinin verdiği altın kakmalı giysi sandığı, taşraya giden genç bir erkeğin adamın bütün takım taklavatı, ona kadınların en iyisi, en azından Charles'a karşı iyi ve şu anda kocasıyla birlikte İskoçya'ya doğru sıkıcı, yorucu bir yolculuğu sürdürmekte olan, şu andaki mutluluğu için bir kurban isteyen kuşklarının fedaisi olan bir kadının verdiği nefis bir yazı takımıyla iki haftada bir ona mektup yazmak için çok güzel mektup kâğıtları yanındaydı.

Doğrusu, Paris saçmalıklarından oluşan bagajı eksiksizdi, yaşama sanatını işlemek için genç bir boşa gezerin gerek duyacağı araç gereci, bir düelloyu başlatmaya yarayan kamçıdan, sona erdirecek oymalarla kaplı, bir çift güzel tabancaya kadar tamamdı.

Babası, yalnız ve gösterişsiz bir şekilde yolculuk etmesini söyleyince, o da arabanın arkasına eklenmiş ayrı bir bölümü ayırtmıştı; böylece hem Annette'i, Haziran'da Baden kaplıcalarında kavuşacağı o büyük kadını karşılamak için ısmarladığı şık yolculuk arabasının yeni kalacağına da memnundu.

Charles, amcasının evinde birçok insanla karşılaşacağını, korularında avlanacağını yani bir şato hayatı yaşayacağını ummuştu. Amcasını Saumur'da nerede bulacağını bilmediğinden, Froidfond yolunu öğrenmek için bir iki soruşturma yapmış, amcasının şehirde olduğunu öğrenince de onu büyük bir konakta bulacağını sanmıştı.

Amcasının evindeki ilk görünüşü, Saumur'da ya da Froidfond'da olsun uygun bir biçimde olsun diye Charles en seçme yolculuk takımlarıyla donanmış, en şık yakalığını, bilinen deyimiyle, bir insan ya da eşyanın yetkinliği için en tapılacak gibi olanını takmıştı. Tours'da kestane rengi, güzel saçlarını yeniden kıvırtmak için bir berber gelmiş, çamaşırını değiştirmiş, solgun, alaycı yüzüne pek hoş bir görüntü vererek çevreleyen yuvarlak bir yakalıklı siyah saten bir kravat takmıştı. Kalçaya sımsıkı oturan uzun bir pardösü, yuvarlak yakalı kaşmir ceketini ortaya çıkarmak için yarıya kadar

düğmelenmişti. Kaşmir ceketinin altında ikinci bir beyaz ceket daha vardı. Ceplerden birine özensizce sıkıştırılmış saati, kısa, altın bir zincirle iliklerinden birine bağlanmıştı. Yandan düğmeli gri pantolonunun yan dikişleri siyah, ipek kordonla süslüydü. Yepyeni gri eldivenlerini, elinde kibarca çevirip durduğu altın başlı baston bozmuyordu. Son olarak kasketi de büyük zevkle seçilmişti. Yalnız bir Parisli, en yüksek çevrelerden bir Parisli, kendini bu stile uydurabilirdi, yalnız gülünç olmaktan kaçınmak değil bütün yapmacıklarına moda açısından uygun bir hava verebilmek, bu giysileri şık bir delikanlı tavrıyla taşımak, bir çift güzel tabancaya, bunları ustaca kullanma becerisine ve Annette'e sahip genç bir erkek olmanın hakkını tam anlamıyla veriyordu.

Şimdi, eğer Saumur halkının ve genç Parislinin bakışırken duydukları karşılıklı şaşkınlığı ve gezginin zarıflığının kasvetli odanın gri gölgelerinde, aile grubundaki insanlar arasında oluşturduğu çarpıcı etkiyi anlamak istiyorsanız, Cruchot'ları gözünüzün önüne getirmeye çalışın.

Üçü de enfiye çekerdi; uzun süredir, taneciklerin burun kenarlarına, siyah noktacıklar halinde yakalıklarına döküldüğü için tasalanmaktan vazgeçmişlerdi. Zaten kirli, buruşuk yakalı gömleklerinin de rengi atmıştı. Çok kullanılmaktan gevşemiş boyunbağları, takar takmaz kendiliklerinden ip gibi bükülüyorlardı. Öyle çok çamaşırları vardı ki yalnızca altı ayda bir çamaşır yıkamaya gerek duyarlardı; çamaşırları da yığınların altında kirli bırakılan bu çamaşırlara zaman grileştirmiş, eski bir görünüm vermişti. İçlerindeki her sevinç yok oluyor ve yokluk yaşlılığa daha yaraşan bir ilgisizlikle büsbütün şiddetleniyordu. Havı dökülmüş paltoları, buruşuk pantolonları kadar solgun yüzleri de zamanla yıpranmış, derisi sertleşip büzüşmü.

Taşrada insanlar git gide görünüşlerine daha az önem verir, artık başkalarının hoşuna gitmek için giyinmez olurlar ve yavaş yavaş canları bir çift yeni eldiven almak bile istemez. Öteki konukların giysileri de Cruchot'larınkine kadar şapşal ve eksik görünüşlüydü, onlar da genellikle yenilenmek istiyordu. Gerçekten Grassins'cilerle Cruchot'cuların çok iyi anlaştıkları bir nokta modaya duyulan nefretti. Parisli, odanın alışılmadık aksesuarlarını, tavandaki kirişleri, tahtaların soluk rengini, üzerlerindeki sineklerin oluşturduğu, Encyclopedie Methodique ve Moniteur'ü noktalamaya yetecek kadar bol nokta nokta lekeleri incelemek için tek gözlüğünü takınca; tombalacılar da hemen kafalarını dikip, bir zürafaya bakarcasına merakla onu süzmeye koyuldular. Modaya göre giyinmiş bir adamın görüntüsüne yabancı olmayan Monsieur des Grassins'le oğlu bile, artık etkisi hesapsız olan genel görüşe katıldıklarından mı, yoksa aynı duyguyu paylaştıklarından mı, her neyse topluluğun şaşkınlığına katılarak, "Görüyorsunuz ya, Paris'te neler yapıyorlar!" demeye gelen alaycı bakışlarla aynı kanıda olduklarını gösterdiler. Hepsi de hiç acele etmeden ve evin efendisini kızdırma korkusuna falan kapılmadan Charles'ı rahatça inceleyebilirdi. Grandet elindeki uzun mektuba dalmış, konuklarını hiç düşünmeden, onlara düşüncelerini sormadan, masadaki tek mumu mektubu okumak için almıştı.

Hayatında hiç bu kadar olağanüstü giyinmiş, böyle bir güzellik örneği görmemiş olan Eugenie'ye göre kuzeni cennetten çıkma bir melekti. Çok güzel kıvrılmış, parlak saçlardan yayılan parfümü zevkle içine çekti. Şu güzelim nefis eldivenlerin saten kumaşına dokunmak isterdi. Charles'ın küçük ellerine, genel görünüşüne ve çizgilerindeki zevke, canlılığına imrendi. Bütün vaktini çorap örmekle, babasının giysilerini yamamakla geçiren, yaşamını pis tahta kaplamanın altında, saatte ancak bir yolcunun görüldüğü sessiz sokağı seyrederek geçiren, cahil bir kızın duygularıyla bir karşılaştırma yapılacak olursa, bu nefis gençliğin Eugénie'de uyandırdığı estetik zevk duyumları, genç bir adamın, İngiliz anı defterlerine Kestal'ın çizdiği Findens'nin bir hattat kalemiiyle büyük bir hünerle işlediği, meleksi görüntü kaybolmasın diye, parşömenin üzerinde soluk almaya bile çekindiğiniz düşsel kadın

portrelerine bakmaktan duyduğu zevkle karşılaştırılabilirdi.

Charles, İskoçya'ya doğru gitmekte olan büyük kadının nakışlarla ince ince işlemiş olduğu mendili ceketinden çıkardı. Eugénie, aşk uğruna yitirilmiş saatler boyunca sevgiyle kotarılmış bu büyüleyici parçayı görünce, kuzinine, gerçekten onu kullanacak mı diye baktı. Charles'in davranışları, jestleri, gözlüğünü çıkarış tarzı, mağrur pozu, kısa süre önce genç varis kıza büyük bir zevk veren, ama kuzininin saçma sapan çöpe atılacak bir nesne olduğunu düşündüğü açıkça belli olan dikiş kutusunu küçümseyişi, kısaca, Crucho'tlara ve Grassins' lere ayıp, kötü gelen her şey Eugénie'ye öyle büyük bir zevk vermişti ki, o gece uyumadan önce bu kuzinlerin şahını uzun süre, derin derin düşünmeden edemezdi.

Bu arada tombala numaraları öyle ağırdan çekiliyordu ki, az sonra oyun sona erdi. Koca Nanon odaya girerek herkesin duyabileceği bir sesle, "Madame, beyefendinin yatağını yapmak için bana çarşaf vermeniz gerek," dedi.

Madame Grandet fırlayıp Nanon'un peşinden gitti; Madame des Grassins kısık sesle "Paralarımızı alıp oyunu bırakalım," dedi.

Hepsi birden kartların içine konduğu eski, ucuz tabaktan paracıklarını aldı; tek sesli topluluk iskemlelerini ocağa doğru çevirdi.

Grandet başını mektubundan kaldırmadan:

"Oyununuzu bitirdiniz mi?" diye sordu.

"Evet, evet" diye yanıtladı, Charles'in yanında bir yer bulmak için odanın bir başından öbür başına geçmekte olan Madame des Grassins.

Eugénie, yeni uyandırılmış yüreğindeki garip, yepyeni duygulardan kaynaklanan bir düşünceyle harekete geçerek, annesiyle Nanon'a yardım etmek için odadan çıktı. Eugénie, deneyimli bir günah çıkarıcı tarafından sorguya çekilseydi, düşündüğü şeyin annesi ya da Nanon olmadığını, ama onu kuzininin odasına bakmaya, eşyalarını kendi elleriyle yerleştirmeye; hiçbir şeyin unutulmadığını, onun isteyebileceği her şeyin eksiksiz olduğunu, odanın olabildiğince temiz ve sevimli bir hale getirildiğini görmeye gitmenin, keskin, neredeyse acı veren bir istek olduğunu kuşkusuz açıklardı. Zaten Eugenie, kuzeninin zevk ve düşüncelerinin anahtarının yalnız kendisinde olduğuna inanıyordu. İşe bakın ki şans eseri o da tam zamanında geldi. Annesi ve Nanon her şeyin yapıldığını düşünerek odadan çıktıkları sırada, Eugenie onları daha yapılacak çok şey olduğuna ikna etti. Nanon'a yatak ısınsın diye mutfaktaki ocaktan, yatak ısıtma kabını getirmenin iyi olacağını söyledi. Eski masayı, kendi elleriyle temiz, beyaz bir örtüyle örttü ve Nanon'u örtüyü her sabah mutlaka değiştirmesi için sıkıştırdı. Annesi hemen, şöminede iyi bir ateş yakmanın gerektiği konusunda ikna olmuş; Nanon da babasına tek sözcük etmeden, koridora koca bir yığın odun çıkarmayı üzerine almıştı. Eugénie, son Madame de la Bertellière'e ait eski bir Japon tepsisini almak üzere salondaki köşe dolaplarından birine koştu, bir de altı köşeli kristal bardak buldu. Sonra üzerindeki altın yaldızı neredeyse silinmiş küçük bir kaşık, üzerine aşk tanrıçıkları işlenmiş, camdan eski bir parfüm şişesini de alarak, bunların hepsini zafer takı gibi şöminenin üzerine dizdi. Çeyrek saatte, doğduğundan bu yana geçen yıllarda olduğundan daha çok yeni esinler dolmuştu kafasına.

"Anneciğim," dedi, "Kuzenim don yağı mumunun kokusuna asla dayanamaz. Balmumu mu alsaydık

acaba?.."

Kuş gibi sekerek, cüzdanından aylık harcamalar için vermiş olduğu beş frankı almaya gitti.

"Al şunu, Nanon," diye seslendi. "Bir koşu gidiver."

"Peki ama baban ne der sonra?"

Bu korkunç karşı çıkış, kızını, Grandet'nin Froidfond'dan getirdiği eski bir Sevres şekerlikle gördüğü zaman, Madame Grandet'den yükseldi.

"Hem şekeri nereden alacaksın? Delirdin mi?"

"Nanon mum için gittiğinde şekeri de kolayca alabilir anne."

"Ama ya baban?.."

"Yeğenin canı çekince bir bardak şekerli su içemediğini düşünsene, doğru olur mu bu? Üstelik babam hiçbir şey fark etmez."

Madame Grandet başını salladı:

"Babanın gözünden hiçbir şey kaçmaz," dedi.

Nanon tereddüt ediyordu, efendisini iyi tanırdı.

"Hadi git Nanon, biliyorsun, bugün benim doğum günüm."

Nanon bu şakaya kahkahayla güldü, küçük hanımının şaka yaptığını ilk kez işitiyordu, kendisine söyleneni yaptı.

Eugènie'yle annesi Monsieur Grandet'nin yeğenine ayırdığı odayı güzelleştirmek için ellerinden geleni yaparlarken, Charles de salonda, Madame des Grassins'in ayartıcı ilgisinin merkezinde olduğunu gördü.

"Çok yüreklisiniz, efendim," diyordu kadın, "kışın başkentin zevklerini bırakıp da Saumur'a geldiğinize göre. Ama bizi pek korkutucu bulmazsanız, insanın burada bile hoşça vakit geçirebileceğini görürsünüz." Sonra genç adama çok taşralı, öldürücü bir bakış fırlattı.

Taşrada, kadınlar iğreti bir tutuculukla davranmaya alıştırlar. İşte böylesine önemli bir kapanıklık içinde, gözlerinden gizli bir açlık anlatımı yansır; tıpkı bütün zevklere çalınmış ve yasaklanmış bir şey olarak saygı duyan bir papazın gözlerinde kimi zaman görüldüğü gibi.

Charles, bu odadaki havadan, amcasından umduğu, büyük şato ilişkilerinden, muhteşem çevreden kendini öyle bütünüyle uzak hissetti ki Madame des Grassins'e daha yakından bakınca, onun yüzüyle, Paris'te görmeye alıştığı yüzler arasında hafif bir benzerlik buldu. Kendisine yapılan nazik çağrıya sevinçle karşılık verdi, doğallık içinde sohbete başladılar.

Madame des Grassins konuştuğu, sözlerinin gizlilik içeren anlamına göre sesini de alçaltıyordu. O ve Charles, eşit iki insan gibi birbirlerine sırlar verme gereği duyuyorlardı. Böylece, yarı ciddi söylenen bazı kışkırtıcı gevezelik ve fıkraların hemen ardından taşralı çok bilmiş hanım; şu anda Saumur'un en önemli konusu olan ürün fiyatlarından söz etmeye dalmış, ötekilerin kendisini

duyacağından korkmadan, işi Charles'ın kulağına bazı sözler söyleyecek kadar ilerletebilmişti.

"Eğer bize bir ziyaretle onur verirsiniz, Monsieur," dedi, "kocam da, ben de sizi görmekten çok memnun olacağız. Salonumuz, Saumur'da zengin iş adamları ve kibarlarla karşılaşabileceğiniz tek yerdir. Biz iki kısma da aitiz. Yani, iki taraf yalnız bizim evimizde bir araya gelir. Bize gelirler, çünkü evimizi her iki çevre de eğlenceli bulur, bunu gururla söylüyorum, kocama çok değer verirler. Tanrı'ya şükür böylece sizi, burada kaldığınız sürece can sıkıntısından kurtarmaya çalışacağız! Eğer Monsieur Grandet'nin yanında kalırsanız size ne olur? Amcanız cimrinin tekidir, bütün akli bağ bozumundadır; yengeniz bir azize olup birbiriyle çarpışacak iki küçük düşüncesi bile yoktur, kuzeniniz budalanın teki, ne eğitimi ne drahoması olan, bütün zamanını bulaşık bezi onarmakla geçiren sıradan küçük bir şey...»

"Bu kadın da çok iyiymiş hani," diye düşündü Charles. Madame des Grassins'in dolapları boşuna çevrilmemişti.

İri yarı banker:

"Beyefendiyi tekeline almak istediğini düşünmeye başlıyorum, şekerim," dedi.

Noterin de başkanın da, bu söze eklenecek az çok ağır bir yorumları vardı. Ama rahip ikisine de kurnazca bakarak bir tutam enfiye alıp kutuyu onlara uzattı. Sonra da herkesin düşüncelerini dile getirdi.

"Saumur'un onurunu Madame des Grassins'den daha iyi kim temsil edebilir zaten?"

"Güzel, bu sözlerinizle ne demek istediniz Sayın Rahip?" diye sordu Monsieur des Grassins.

"Bir anlamda bu iltifat en çok sizedir, efendim, sonra Madame des Grassins'e, Saumur kentine ve bu beyefendiye," dedi kül yutmaz papaz, Charles'a dönerek.

Sözde onların konuşmalarına dikkat bile etmemiş görünürken, konuşmanın akışını yakalamayı iyi becermişti.

"Bilmem beni biraz olsun anımsıyor musunuz, Monsieur?" dedi Adolphe sonunda, rahat bir kayıtsızlık havası vermek istediği sözcükleri bularak. "Bir gün Monsieur le Baron de Nucingen'in evindeki bir baloda, sizinle aynı kadrilde dans etmek zevkine ulaşmıştım ve..."

Charles:

"Tamamen, Monsieur. O günü çok iyi anımsıyorum," yanıtını verdi, sonra herkesin dikkatinin üzerine toplandığını görünce Madame des Grassins'a hayretle sordu:

"Bu beyefendi sizin oğlunuz mu?" diye

Rahip, Charles'ı muzip bir bakışla ödüllendirdi.

Charles yine Adolphe'a dönerek, "Paris'e çok genç yaşta gitmiş olmalısınız," dedi.

"Bu konuda elden bir şey gelmez Efendim," dedi Rahip. "Çocuklarımızı süttten kesilir kesilmez Babil'e göndeririz."

Madame des Grassins, duyguların şaşırtıcı derinliğini saklama konusunda başarısız kalan bir

bakışla rahibe ne demek istediğini sorarcasına baktı.

"Taşraya gelmelisiniz," diye sözlerini sürdürdü rahip, "Hukuk fakültesini bitirecek bir oğulları olan, otuzluk ya da biraz daha fazla, Madame des Grassins kadar taze ve çok genç kadınlar bulmak için. Genç adamlarla hanımların balolarda dansınızı seyretmek için oturdukları zamanlar bana daha dünmüş gibi geliyor, Madame" diye ekledi rahip güzel düşmanına dönerek. "Sizin zaferleriniz belleğimde daha dün kazanılmış gibi taptaze duruyor..."

"Ah! Yaşlı maskara!" diye düşündü Madame des Grassins. "Beni anladı demek?"

Charles, pardösüsünün düğmelerini çözdü. Chantrey'in Lord Byron'a verdiğini poza öykünmek için bir elini yeleğine sokup, boşluğa bakarak durdu, "Saumur'da kendimi büyük bir başarı kazanmış sayabilirim," diye düşündü.

Grandet'in dikkatsizliği ya da mektubuna dalarak zihninin başka yerde olduğu dikkatlerden kaçmadı. Noter de yargıç da yaşlı adamın mum ışığında kabartma gibi görünen yüzünü seyrediyordu. Çünkü ifadesindeki küçük değişiklikler kendilerine mektubun içeriğiyle ilgili bir ipucu verebilirdi. Gerçekten de şarapçının her zamanki sakinliğini koruması zordu. Uğursuz mektup burada olduğundan, onun yüzündeki anlamın nasıl değiştiğini göz önüne getirmek kolaydır:

"Kardeşim,

Birbirimizi son gördüğümüzden bu yana aradan neredeyse yirmi üç yıl geçti. O zamanlar benim düğün hazırlıklarımı tamamlamak için buluşmuş, sonra neşeyle ayrılmıştık. O anda sen bütün gücünle katıldığın ailemizin mutluluğuna böyle destek olacağını önceden tahmin edememiştim. Bu mektep eline geçtiğinde ben artık hayatta olmayacağım. Benim durumumda bir adam iflasın utancını kaldıramaz. Fırtınanın dineceğini umarak elimden geldiğince başımı suyun üzerinde tuttum. Ama şimdi batmaya zorlanıyorum. Borsa acentemin uğradığı başarısızlık, ardından noterim Roguin'in başarısızlığı elimde kalan son birikimlerimi de silip süpürerek beni tamamen mahvetti. Dört milyon kadar borcum var, elimde kalanlarla borcumun yüzde yirmi beşten fazlasını karşılayamama gibi acı verici bir durumdayım. Senin ürünlerinin bolluğu ve kalitesinin iyi oluşu yüzünden fiyatların korkunç derecede düştükten sonra, benim şarap stokum değerinin çok altına indi. Bütün Paris üç güne kadar, "Monsieur Grandet dolandırıcının biriydi!" diyecek ve ben onurlu bir adam olarak bir rezalet kefenine sarınacağım. Hem oğlumun iyi adını, hem de annesinin servetini yitirdim. Çok sevilmiş, zavallı, mutsuz çocuğun henüz hiçbir şeyden haberi yok. Sevgiyle ayrıldığımız zaman onun hiçbir şey bilmemesi iyiydi. Çünkü ona veda etmem, hayatımın son eylemlerinden biriydi, o sevgi de ona gösterebileceğim son sevgiydi. Ömrü oldukça bana lanet etmeyecek mi? Ah, kardeşim, kardeşim, çocuklarımızın laneti korkunç bir şeydir. Onlar bizim lanetimizi uzaklaştırabilirler, ama onların lanetlerinin gönderilebileceği bir yer yoktur. Grandet, sen benim ağabeyimsin, sana bunu söylemeye hakkım var. Charles'ın mezarımın başında kötü sözler söylemesine izin verme. Ah, kardeşim, eğer bu mektubu kan ve gözyaşıyla yazsaydım o kadar acı olmazdı. Çünkü ağlayacaktım, yüreğim kanayacaktı ve sonra ölecek, artık acı çekmeyecektim. Oysa şimdi acı çekiyorum ve kupkuru gözlerimle ölümle karşı karşıyayım.

Artık Charles'ın babası sensin! Senin de bildiğin nedenlerden dolayı ana tarafından akrabası yok. Neden toplumsal önyargının beni yönetmesine izin vermedim? Neden büyük bir soylunun yasadışı kızını sevip evlenmeye kalktım? Charles, ailesinin sonuncu bireyidir, hayatta yapayalnızdır. Ah, zavallı oğlum, mutsuz oğlum!.. Bak, Grandet, senden kendim için yardım istemedim. -Zaten belki de

servetin üç milyonu zor bulur.- Ama oğluma yardım etmen için sana yalvarıyorum. Tanrı biliyor, kardeşim, sen aklıma geldikçe ellerim dua etmek için birleşiyor. Grandet, ölürken, Charles'ı sana emanet ediyorum. Tabancalarım acı duymadan bakabiliyorum, çünkü senin, ona baba olacağından eminim.

Charles beni çok sever. Ona karşı hep iyi davrandım; onunla hiç ters düşmedim; arkamdan lanet okumaz. Ayrıca, sen de göreceksin, huyu tatlıdır, annesine çekmiş. Seni hiç üzmeyecek. Zavallı çocuk!

Lükse alışkındır. Bizim eski günlerimizde, yoksulken, çektiğimiz sıkıntılardan hiçbirini yaşamamıştır. Oysa şimdi, yalnız ve meteliksiz ortada kaldı. Çünkü bütün arkadaşları onunla ilişkilerini kesecek. Onu böyle aşağılanmış duruma getiren de benim. Ah! Keşke onu buraya cennete, annesine gönderecek gücüm olsaydı! Ama çılgınlık bu!

Yine benim uğradığım şansızlıklara ve Charles'in bunlardaki payına dönelim. Sana, ona benim öldüğümü bildirmen ve gelecekteki beklentileri için gönderdim. Ona bir baba ol, ancak hoşgörülü bir baba. Ondan avare yaşantısını bırakmasını hemen isteme, bu onu öldürür. Ona diz çökerek, annesinin servetinden kalacak hakkını almaması için yalvarırım: Ama ona yalvarmama gerek yok – onurludur çünkü. Alacaklıların arasına katılmaması gerektiğini hissedecektir. Uygun bir zamanda mirasındaki hakkından vazgeçmesi için elinden geleni yap. Karşı karşıya gelmek zorunda olduğu mücadele ve kendisine bıraktığım katı yaşam koşulları konusunda ondan hiçbir şey saklama; bana hâlâ biraz sevgisi kalmışsa ona, benim adıma, kendisi için her şeyin bitmediğini söyle. Çünkü gerçekten de bizim kurtuluşumuz olan çok çalışma, benim yitirdiğim serveti ona geri verebilir; eğer babasının sözünü dinlerse -onun için mezar ötesi bir sesi dinlemek acıdır elbette- bu ülkeyi terk edip Hindistan'a gitsin. Kardeşim, ayrıca Charles, dürüst, uyanık bir gençtir: Sen ona hayata bir başlangıç yapmasını sağlayacaksın, ticaret yapması için de biraz mal. Sana borcunu ödememektense ölmeyi yeğ tutar. Ona bu yardımı yapacağını biliyorum Grandet. Bunu yapmazsan, cezasını vicdan azabı çekerek ödeyeceksin! Ah. Eğer oğlum senden yardım ve iyilik görmezse, Tanrı'ya sonsuza kadar senin katı yürekliliğinin öcünü alsın diye yalvaracağım!

Eğer bir iki değerli şeyi kurtarabilseydim, annesinin servetinden ona biraz para yatırabilirdim; ama son aylardaki ödemelerim bütün elimde avcumda ne varsa alıp götürdü. Oğlumun geleceğinden kuşku duyarak ölmek istemem, senin sıcak elinin verdiği sağlam sözle yüreğimi ısıttığını hissetmek isterdim, ama zamanım yok. Charles yolculuk ettiği sırada, ben de alacak bilançomu çıkarmak zorundayım. İşlerimin hepsi de düzenli, dürüstçe. Son çalışmalarım da dürüst davrandığımı, kendi suçum ya da şerefsizliğim yüzünden şanssızlığa uğramadığımı göstermeye çalışıyorum. Bunu yaparken de yine Charles için çalışmıyor muyum?

Elveda, kardeşim. İyiliğin için Tanrı senden razı olsun. -Bundan kuşku yok-, isteğimi kabul ettiğine güveniyorum! Günün birinde hepimizin gideceği, benim şimdiden içinde bulunduğum o dünyada, senin için sürekli dua edecek bir ses olacaktır.

Victor-Ange-Guillaume Grandet"

Grandet mektubu, bulduğu gibi katlayıp yeleğinin cebine koyarken "Çene çalılıyorsunuz, ha?" dedi.

Duygularını ve hesaplarını gizlemeye çalışarak yeğenine sevgiyle karışık şaşkınlık dolu bir bakışla baktı.

"Isındınız mı artık?"

"Çok rahatım, sevgili amcacığım."

"Güzel... Hanımlar nereye gitti?" diye sürdürdü konuşmasını. Yeğenin bu akşam kendi çatısı altında yatacağını unutmuştu. O konuşurken Eugènie'yle Madame Grandet içeri girdiler.

Zengin adam, eski sakinliğine kavuşarak, "Yukarıda her şey hazırlandı mı?" diye sordu.

"Evet, babacığım."

"Güzel; yeğen yorgunsun, Nanon sana odanı göstereyim. Aman Tanrım! Doğrusu oda pek süslü değil, ama kendi adlarına tek kuruşları bile olmayan yoksul şarapçıları hoş görürsünüz artık. Vergiler her şeyimizi yutuyor."

Biz sizi rahatsız etmeyelim," dedi banker. "Yeğeninizle konuşacaklarınız vardır. İyi akşamlar demek istiyoruz. Yarına kadar hoşçakalın."

Bunun üzerine bütün konuklar kalkarak izin istediler, her biri kendi tipik davranışıyla elbette. Yaşlı noter kemerli kapının altına bıraktığı fenerini almaya gitti, sonra feneri yakmak için geri döndü. Ardından, Grassins'lere evlerine kadar eşlik etmeyi önerdi. Madame des Grassins, böyle bir olayın akşamı sona ereceğini kestiremediğinden, hizmetçisi henüz gelmemiştir.

"Koluma girerek beni onurlandırır mıydınız, Madame?" dedi Rahip Cruchot.

"Hayır, teşekkür ederim Sayın Rahip. Oğlum burada," diye karşılık verdi Madame des Grassins sertçe.

Rahip konuşmasını sürdürdü:

"Hanımlar benim yanımda, ünlerini tehlikeye atmış sayılmazlar, biliyorsunuz."

Madame des Grassins'in kocası, "Niçin Monsieur Cruchot'nun koluna girmediniz?" dedi.

Rahip, canlı bir tavırla büyüleyici kadını, topluluğun geri kalanlarından biraz ileriye doğru götürdükten sonra:

"Yakışıklı, genç bir erkek, Madame," dedi kadının kolunu sıkarak. "Sepetlere, bağbozumlarına elveda deyin! Mademoiselle Grandet'ye elveda demek zorunda kalacaksınız, Eugenie Parislinin olacak. Eğer genç adamın Paris'te bir kızla ilgisi yoksa, oğlunuz Adolphe başka bir rakip bulacak ve en..."

"Kesin artık, Sayın Rahip. Genç adam çok geçmeden Eugenie'nin söyleyecek sözü olmadığını anlayacak. Sonra onun tazeliği de kalmadı artık. Bu akşam dikkat etmediniz mi? Ayva gibi sapsarıydı."

"Belki de bu konuda kuzenin dikkatini çekmişsinizdir?"

"Bundan hiç rahatsız olmadım..."

"Eğer, her zaman Eugènie'nin yanında oturursanız, Madame, genç adama kuziniyle ilgili fazla bir şey söylemenize gerek kalmaz. O karşılaştırmayı kendisi yapacaktır..."

"Önce, öbür gün bize akşam yemeğine geleceğine söz verdi."

"Ah, Madame, istesenez..."

"Canım, bana neler yaptırmak niyetindesiniz Sayın Rahip? Kafama kötü şeyler mi sokmaya çalışıyorsunuz? Ben otuz dokuz yaşıma lekesiz bir adla gireceğim, Tanrı'ya şükür. Büyük Moğol İmparatoru'nun hatırı için bile hiçbir tehlikeli uzlaşmaya girmem. İkimiz de böyle konuşmaların ne anlama geldiğini bilecek yaştaız. Şunu söylemeliyim ki bir din adamına göre çok garip düşünceleriniz var. Çok yazık! Böyle bir düşünce yapısı Faublas'dan çıkar ancak."

"Ya, demek Faublas'yı okudunuz?"

"Hayır, Sayın Rahip. 'Tehlikeli İlişkiler' demek istemiştim."

"Ah, o daha da müthiş, ahlaki bir kitaptır," dedi rahip gülererek. "Ama siz beni, günümüzün çapkın delikanlısı kadar baştan çıkarıcı birinin yerine koyuyorsunuz! Benim demek istediğim, yalnızca..."

"Bana, insanı çok şaşırtacak bazı öğütler vermeyi düşünmediğinizi söyleyecek cesaretiniz var mı? Durum yeterince açık değil mi? Eğer bu genç adam, yani çok da yakışıklı genç adam, inanın bana kur yapsaydı, kuzinine ilgi falan duymazdı. Biliyorum, Paris'te çocuklarının mutluluğu ve iyiliği uğruna kendilerini böyle kurban eden özverili anneler vardır, ama burası Paris değil, Sayın Rahip."

"Evet, Madame."

"Hem, ayrıca," diye sözlerini sürdürdü Madame des Grassins, "Ben olsam istemezdim, ayrıca Adolphe da böyle bir bedel karşılığında satın alınmış yüz milyonu istemezdi."

"Benim ağzımdan yüz milyon sözü çıkmadı, Madame. Bu, sizin günaha direnme güçlerinize göre çok fazla olabilirdi, bana göre de. Yine de dürüst bir kadının, en önemli ve uğruna bir şey yapmaya değer en önemsiz nedenlerle zararsız bir flörte pekâlâ girebileceğine inanıyorum. Aslında bu bir toplumsal görev ve..."

"Demek böyle düşünüyorsunuz?"

"Başkalarına elimizden geldiği kadar kibar davranmaya çalışmak görevimiz değil mi? Bir saniye, bağışlayın burnumu sileyim. İnanın bana Madame," diye sözlerini sürdürdü rahip, delikanlı, gözlüklerinin altından size, bana olduğundan çok daha gönül okşayıcı bir dikkatle baktı. Ama onurlu güzelliği yaşlılığa yeğlediği için onu bağışladım."

"Şurası açık ki," dedi reisin boğuk sesi, "Parisli Monsieur Grandet, oğlunu Saumur'a tamamen evlenme niyetiyle gönderiyor."

"Ama bu durumda, kuzen neden bomba gibi pat diye düşsün ki?" diye karşılık verdi noter.

"Bu bir şey ifade etmez," dedi Monsieur des Grassins. "Yaşlı Grandet sıkı ağızlıdır."

"Des Grassins, şekerim," dedi karısı, "Genç adamı akşam yemeğine çağırdım. Gidip Monsieur ve Madame de Larsonnière'lerin de gelmelerini rica etmelisin, sonra Hautoy'larla güzel kızlarının da elbette. Umarız ki bu münasebetle çok iyi giyinin! Annesi onu kıskandığından, özensiz, zevksiz giydiriyor! Beyefendiler, sizin de varlığınıza bizi onurlandırmanızı dilerim," diye ekledi, arkasındaki iki Cruchof'ya seslenmek için döndüğünde grubu durdurarak.

"İşte, evinize geldiniz, Madame," dedi noter.

Üç des Grassins'e iyi geceler dileyip kendi evlerine doğru giderlerken, üç Cruchot; Cruchot'ların ve Grassins'lerin birbirlerine karşı davranışlarında bir değişiklik yapmış olan o akşamki büyük olayı, cin fikirli taşralıların bir dakikada her şeyi her boyutuyla görüp yargılama alışkanlıklarıyla iyice didikleyip, bu konuda kafalarını çalıştırmaya başladılar. Bu uzak görüşlü hilekârların bütün etkinliklerini yöneten, hayranlık verici sağduyuları, ortak düşmana karşı iki partinin geçici olarak birleşmeli gerektiğini hissettirdi. Çünkü iki parti de,

Eugénie'nin Charles'a aşık olmasını, Charles'ın da Eugénie'yi düşünmesini engellemeye çalışmıyor muydu? Paris'li, yumuşak, üstü kapalı sözler ağına, yapmacıklı tatlı iftiralara, kötülercesine yapılan övgülere, çocuksu bir havayla sahip çıkmalara, onu aldatmak için çevresinde durup dinlenmeden harcanan çabalara nasıl bir dayanma gücü gösterebilirdi ki?

Dört akraba oturma odasında yalnız kalınca, Monsieur Grandet yeğeniyle konuştu:

"Yatmalıyız," dedi. "Sizi buraya getiren iş konusunda konuşmak için vakit çok geç şimdi. Bunun için yarın zaman buluruz. Burada, saat sekizde kahvaltı ederiz. Gün ortasında biraz meyve, bir parça ekmek, bir bardak beyaz şarap atıştırırız. Sonra akşam yemeği yeriz, Parisliler gibi, saat beşte. Bu iş böyle olur. Eğer kenti tanımak ya da kırlarda şöyle bir dolaşmak isterseniz, kuşlar kadar özgürsünüz. Genellikle çok işim olduğundan, sizinle çıkamayacağım için beni bağışlayın. Burada, insanlar büyük bir olasılıkla size benim zengin bir adam olduğumu söyleyeceklerdir. Bir türlü dillerini tutamazlar... Monsieur Grandet şöyle, Monsieur Grandet böyle! Konuşmalarına karışmam. Onların gevezelikleri benim kredime hiçbir zarar vermez. Bir kuruşum yok benim, bu yaşımda, dünyada basit bir rendeyle iki güçlü kolundan başka hiçbir şeyi olmayan bir genç adam gibi çalışıyorum. Belki siz de yakında alnınızın teriyle kazandığınız zaman bir kronun değerini anlarsınız... Buraya gel, Nanon, mumlar nerede?"

"Umarım, gerek duyduğunuz her şeyi bulursunuz yeğen," dedi Madame Grandet. "Ama yine de bir eksiğiniz olursa, Nanon'a seslenebilirsiniz."

"Sanmıyorum yengeciğim. Sanırım, gerek duyduğum her şeyi yanımda getirdim! Size ve genç kuzinime iyi geceler diyebilir miyim?"

Charles yanan mumu Nanon'un elinden aldı. Bu, sapsarı, yerli yapım bir mumdu ve eski bir balmumundan yapılmıştı. Anjon'da bir dükkânda uzun süre beklemişti, don yağından yapılmış bir muma o kadar çok benziyordu ki, böyle bir şeyin evinde bulunabileceğinden kesinlikle kuşkulananmayacak olan Monsieur Grandet, mumun şahaneliğine dikkat etmedi.

"Size yolu göstereyim," dedi adamcağız.

Monsieur Grandet, doğrudan kemerli yola çıkan kapıya gideceğine, konuğuna iltifat olsun diye, mutfağı salondan ayıran koridoru izledi. Burada, merdiven başında koridoru kapayan, üstünde büyük, oval bir aynası olan çift kanatlı bir kapı vardı, kemerli yoldan içeri soğuk girmesini önlemek için yapılmıştı. Ama kışın sert esen kuzey rüzgârına karşı pek işe yaramazdı, kapıların kenarlarına çivilenmiş şeritlere karşın, oturma odasını ısısı ancak bir derece yükselirdi. Nanon giriş kapısını sürgülemeye gitti, salonu kapattı ve boğazından rahatsızmış gibi kesik kesik havlayan kurt köpeğinin zincirini çözmek için avluya geçti. Bu korkunç vahşi hayvan yalnızca Nanon'u tanırdı. Bu iki kırsal

yaratık iyi anlaşılardı.

Charles, pis, isli duvarlara, amcasının ağırlığı altında sallanan kafesini kurt yemiş merdivenlere hoşnutsuzlukla bakınca düş kırıklığı arttı. Kendini bir tavuk tüneğinde sanıyordu. Omzunun üzerinden yengesiyile kuzenine soru sorarcasına baktı, ama onlar merdivene alışık olduklarından, ortada şaşılacak bir durum görmüyorlardı; bu yüzden Charles'ın bakışını dostluk belirtisine yorumlayarak, ona ta içine işleyen tatlı bir gülümsemeyle karşılık verdiler.

"Babam hangi şeytan uydu da beni buraya gönderdi?" diye kendi kendine söylendi. Birinci sahanlığa geldiğinde koyu kırmızı-kahverengine boyanmış, oymasız ve kirli duvarlardan pek ayırt edilmeyen üç kapı gördü; kapılar enlemesine ve alevden madeni dilleri olan sütun biçiminde armalarla sona eren çok gösterişli, ağır demir parmaklıklarla süslenmişlerdi. Bunlar uzun anahtar deliklerinin her iki yanına konmuş demir levhalara da uyuyordu.

Merdiven başında, mutfağın üzerine rastlayan bir odaya açılan kapı kullanıma kapatılmıştı. Yalnız Grandet'nin odasından girilebilen bu odayı Grandet çalışma odası olarak kullanıyordu. Odayı aydınlatan, avlu tarafındaki tek pencere bir sıra kalın, demir parmaklıkla yasaklanmıştı. Hiç kimse, hatta Madame Grandet bile giremezdi buraya; adamcağız deney kapılarının arasındaki bir kimyacı gibi yalnız bırakılmak, rahatsız edilmemek isterdi. Kuşkusuz, odanın içine gizlenmiş, başka bir gizli yeri daha vardı, çünkü Grandet mallarının senetlerini buraya depolanmıştı, ayrıca altın tartmak için gerekli olan terazileri de burada saklardı. Burada geceleri gizlice makbuzlar hazırlanır, hesapların sağlanması yapılır, planlar kurulurdu, bu işler için öyle bir çaba harcanırdı ki, Grandet'yi her konuda her zaman hazırlıklı gören öteki iş adamları onun arkasında, her çağırdığında yardıma koşan bir peri ya da cin bulunduğunu düşünürlerdi. Burada, hiç kuşkusuz, Nanon'un horlaması döşeme tahtalarını sarsar, kurt köpeği avluda çevreyi kolaçan eder ve esnerken; Madame ve Mademoiselle Grandet rahatça, derin derin uyurlarken, yaşlı fiçici altınıyla söyleşmeye, onu okşamaya, altınına tapmaya, onunla sevinmeye gelirdi. Duvarlar kalın, panjurlar kapalıydı. Bu laboratuvarın anahtarı yalnız onda vardı; söylentiye göre sahip olduğu her meyve ağacının işaretlendiği planlar üzerinde çalışır, bağlarındaki son çeliğe, kereste deposundaki son odunlara kadar bütün ürününü hesaplardı.

Eugénie'nin odası bu kapalı odanın karşısındaydı. Sonra sahanlığın en ucunda, evin bütün ön cephesini kaplayan, Monsieur ve Madame Grandet'nin odaları gelirdi. Madame Grandet'nin Eugénie'nin odasının yanındaydı, aralarında camlı bir kapı bulunuyordu. Kocasının odası, Madame Grandet'nin odasından bir bölmeye, gizemli çalışma odasından da kalın bir duvarla ayrılırdı. Yaşlı Grandet, yeğenini ikinci katta, kendi odasının üstünde, tavanı yüksek bir tavan arasına yerleştirmişti. Böylece genç adam sinsi sinsi dolaşmayı aklına koyarsa, sesi duyulurdu.

Eugénie'yle annesi sahanlığa varınca öpüşerek birbirlerine iyi geceler dilediler; sonra Charles'a, kulağa nezaket gereği ve sıradan gibi gelen, ama aslında doğrudan kızın yüreğinden kopan bir iki veda sözcüğü söyledikten sonra, odalarına çekildiler.

"Burası, sizin odanız yeğenim," dedi Grandet kapıyı açarak. "Eğer dışarı çıkmak isterseniz Nanon'u çağırabilirsiniz. Onsuz çıkarsanız köpek sizi tek söz etmeden parçalar. İyi geceler. İyi uykular. Aha! Hanımlar size ateş yakmış," diye sözlerini sürdürdü.

Grandet bunları söylerken Koca Nanon, elinde bir mangalla göründü.

"Bir bu eksikti!" dedi Monsieur Grandet. "Sen benim yeğenimi loğusa mı sanıyorsun? Al şu

mangalını da götür hele, Nanon!"

"Ama efendim, çarşaf lar nemli, hem beyefendi de gerçekten bir kadın kadar narin."

"Neyse, bırak dursun öyleyse, kafana takmışsın bir kere," dedi Grandet kadını omzundan iteleyerek, "Ama dikkat et, evi yakma."

Sonra cimri homurdana homurdana merdivenlerden inmeye başladı.

Charles eşyalarının arasında şaşkın şaşkın kalakaldı. Bakışları, taşra hanlarındaki gibi sarı çiçek buketlerle süslü deseni olan bir kâğıtla kaplı tavan arası odasının eğik duvarlarına, göze bile soğuk görünen kaba, çatlak şömine taşına, oturacak yerleri hasırdan, cırtlak sarı iskemlelere, ufak tefek bir piyade çavuşunu alacak büyüklükteki açık bırakılmış konsola, güvelerin yediği paramparça olmak üzere olan perdeleri sarkan kubbeli yatağın yanı başındaki paçavra gibi halı parçasına daldı. Ciddi bir tavırla Koca Nanon'a baktı ve konuştu:

"Söyle bana, sevgili kızım, ben gerçekten de Grandet, Saumur'un önceki Belediye Başkanı ve Parisli Monsieur Grandet'nin kardeşi Monsieur Grandet'nin evinde miyim?"

"Evet, onun evindesiniz efendim. Çok iyi, çok sevilen, çok mükemmel bir beyefendinin evinde. Bavullarınızı açmanıza yardım etmem gerekir mi?"

"Evet, gerçekten yardımını isterim, eski asker! Deniz Kuvvetlerinde çalışmamış mıydınız?»

"Ha! Ha! Ha! Ha!" diye karşılık verdi. Nanon. "Deniz Kuvvetleri de neymiş? Tuzlu Su Adamları olmasınlar? Denizde mi gider?"

"Bak, şu çantadan geceliğimi çıkar. Anahtarı al."

Nanon, altın rengi çiçekler işlenmiş, antika desenli geceliğe büyülenmişti.

"Bunu yatarken mi giyeceksiniz?" dedi.

"Evet."

"Kutsal Meryem! Bu güzel şey kiliseye mihrap örtüsü olur! Sevgili küçük bey bunu kiliseye verin ve ruhunuzu kurtarın, yoksa ruhunuzu kaybedersiniz. Ah! İçinde ne kadar da tatlı görünüyorsunuz! Gidip matmazeli çağırayım da gelip size baksın."

"Saçmalama Nanon, adın Nanon'du değil mi? Dilini tut ve bırak beni yatayım artık. Eşyalarımı yarın yerleştiririm. Eğer geceliğimi bu kadar çok beğendinse, kendi ruhunu kurtarabilirsin. Giderken, onu senden esirgemeyecek kadar iyi bir Hıristiyan'ım, o zaman istediğini yaparsın."

Nanon, bir an sessizce durdu, kulaklarına inanamayarak Charles'a bakıyordu.

"O güzel şeyi bana vereceksiniz demek!" diyordu kapıdan çıkarken. "Bu beyefendi şimdiden düş de görüyor. İyi geceler!"

"İyi geceler, Nanon."

"Buraya neden geldim sanki?" dedi Charles kendi kendine, uykuya dalarken. "Babam aptal değildir, bu yolculuğun bir nedeni olmalı. Yunanlı bir bilginin ya da başka birinin söylediği gibi, ciddi işler

için yarın çok erkendir."

Eugénie dualarını keserek kendi kendine,

"Kuzinim ne kadar hoş!" dedi, sonra dualarını bitiremedi.

Yatarken, Madame Grandet'nin kafasından hiç bir düşünce yoktu. Bölmedeki ara kapıdan, cimrinin odasından bir aşağı bir yukarı yürüdüğünü duyabiliyordu. Bütün çekingen eşler gibi efendisinin karakterini iyice incelemişti. Yaklaşan fırtınayı sezen bir martı gibi, başkalarının gözlerine anlamsız görünen işaretler ona Grandet'nin içindeki kasırgayı haber verirdi ve böyle zamanlarda o kendi tavrını belirlemek için "ölüm kadar sessiz" dururdu.

Grandet, çalışma odasının iç tarafını sac levhayla kaplattığı kapısına bakarak kendi kendine söylendi. "Kardeşimin, oğlunu bana emanet etmesi ne garip bir düşünce! Sevimli bir miras! Benim verecek yirmi kronum yok. Ayrıca benim barometreme, şenlik ateşine atılıp yakılacak bir şeymiş gibi bakan bu iki dirhem bir çekirdek giyinmiş züppe genç için yirmi kronun ne anlamı vardır?" Grandet bu acı vasiyetin sonuçları üzerinde düşünürken, belki de kardeşinin o mektubu yazdığı andaki ruhsal durumundan daha berbat bir haldeydi.

"O altın simli giysi benim olacak ha!»"

Sunak örtüsüne sarınmış, uyuklamakta olan Nanon, bu sözleri söylüyor, Eugénie'nin aşkı düşlediği gibi, o da ömründe ilk kez çiçekleri, brokarı, ipeği düşlüyordu.

TAŞRA AŞKLARI

Bir kızın masum ve tekdüze hayatına, nefis bir an gelir; o anda güneş ışınları onun ruhunu aydınlatır, bir çiçek düşüncelerin anlatır, yüreğin çarpıntılarını beyni iyice ısıtır, düşünceleri belirsiz fikirlere boğar; masum hüznün ve neşeli tatların günü gelir! Çocuklar görmeye başlayınca gülümserler; bir kız aşk duygusunu sezdiğinde, çocuğun gülümsediği gibi gülümser. Eğer ışık, hayatın ilk aşkıysa, aşk kalbin ışığı olmaz mı? Bugün Eugénie için hayatı açıkça görme anı gelmişti. Bütün taşra kızları gibi erkenden kalktı, duasını etti, sonra giyinmeye başladı; bu uğraş bundan böyle artık bir anlam kazanmıştı onun için. İlk kestane rengi saçlarını parlamaya kadar fırçaladı. Kalın örgülerini başının üzerine topladı, saç telleri örgülerden taşmasın diye büyük bir özen gösterdi, yüz çizgilerinin çekingen saflığına uyuşan bir simetriyle saçlarına tokalar taktı. Derisini kabalaştıran ve kızartan kaynak suyunda ellerini defalarca yıkarken, güzel, yuvarlak kollarına baktı ve kuzininin öyle yumuşacık, beyaz ellere, öyle bakımlı tırnaklara sahip olmak için ne yaptığını merak etti. Yeni çoraplarını ve en güzel ayakkabılarını giydi. Bir tek deliği bile atlamadan bağları geçirip güzelce bağladı. Ömründe ilk kez en iyi durumunda görünmek istiyordu; giydiğinde kendisine yakışan yeni, iyi dikilmiş bir giysinin verdiği mutluluğu tattı.

Giyinmesi bitince, kilise saatinin çaldığını duydu ve yalnız yedi kez çalmasına şaşırdı. Çünkü özenle giyinmesi için bol zamana ihtiyacı olduğundan, çok erken kalkmıştı. Bir kadına, etkisini ölçmek için bir bukleye, bir düzine değişik biçim vermek için uğraşmaya yönelen sanatla ilgili hiçbir şey bilmediğinden, saflıkla kollarını kavuşturdu, penceresinin önüne oturdu ve avluya, dar bahçeye, surların üzerlerindeki yüksek taraçalara baktı; engellenen oldukça kasvetliydi görünüm, ama vahşice büyümeye bırakılmış bitkilerin ve ıssız noktaların garip güzelliğinden de yoksun değildi. Mutfak kapısının yanında, çevresinde, makaraya destek olan demir kasnaklı, taş bir duvar olan bir kuyu vardı; kuyunun üstü, yaprakları

sonbaharın nemli havasıyla kızarıp kurumuş bir asmayla kaplıydı. Asmanın eğri büğrü dalı evin duvarını boydan boya sarmıştı, odunların bir kitapseverin raflarındaki kitaplar gibi düzgünce yerleştirildiği bir odun yığnında sona eriyordu. Avlunun taşları zamanla yosunlarla kaplanmış, üzerlerinde pek yürüyen olmadığından kararmıştı. Yeşilliklerle kaplanmış kalın duvarlar uzun, esmer çizgilerle dalga dalgaydı. Avlunun ta öbür ucunda sekiz kırık basamakla çıkılan bahçe kapısı, iyice boy atmış bitkilerin arasına sanki gömülmüş olup, Haçlılar zamanında, dul kalan eşi tarafından gömülmüş bir ortaçağ şövalyesinin mezarını andırmaktaydı. Taşları tamamen ufalanmış alçak bir duvar, tahtası çürüyüp parçalanmış ama tırmanan bitkilerin karşı durulmaz bir özgürlükle, dostça sarıp sarmaladıkları bir kafese destek olmuştu. Kapının iki yanına, iki cılız elma ağacının budaklı, eğri dalları uzanmıştı. Bahçenin kendisinin de sınırları dardı, birbirine paralel üç çakıllı yola ayrılmıştı ve surların dibine-rastlayan ıhlamur ağaçlarıyla sona eriyordu. Öbür uçta ağaç çilekleri, evin yakınında, sarkan dallarının gölgesi fiçicinin çalışma odasına vuran kocaman bir ceviz ağacı vardı.

Loire kıyılarının sonbaharlara özgü berrak, açık gökyüzüyle güzel güneş, ışınlarını, gecenin, resim gibi duvarlarına, taşlarına ve bu bahçenin, avlunun karmakarışık yeşilliğini kaplayan çiğinin üzerine yayılmaya başlıyordu. Eugénie, daha önce kendisine pek sıradan görünen önündeki manzarada, yepyeni güzellikler buldu. Güneşin ışıkları kuvvetlenip her tarafı doldurdukça, kafasına bulanık düşünceler ordusu hücum etti. Belirsiz, anlaşılmaz bir mutluluk varlığını doldurdu ve sanki gövdesini bir bulut gibi sarıp sarmaladı. Düşünceleri o garip manzaranın ayrıntılarıyla uyuşuyordu; yüreğindeki

bu uyum doğanın uyumuyla bütünleşmekteydi. Güneş ışınları, bir eğreltinin arasından süzülüp, onun kalın sapları ve buğulu yeşilliğiyle bir güvercin boynu rengini alarak duvarın bir köşesine yansıdığında, parlak umut ışıkları, geleceği Eugénie'ye aydınlatıyor ve kız duvarın bu bölümüne bakmaktan hoşlanıyor, pörsümüştü otlar, solgun çiçekler, çan çiçekleri ona bir çocukluk anısı kadar tatlı geliyordu. Bir yaprağın hışırtısı ya da bir başkasının bu yankılı avluya düşüşü, kızın gizli sorularına birer yanıtı gibi geliyor ve kız orada, geçen saatlere aldırmadan, gün boyu, düşünerek oturabiliyordu. Sonra ruhu dalgalanmaya başladı. Birden yerinden kalktı, aynaya gidip yüzüne bakmaya başladı; eleştirmek ve kendine küfretmek için yazdığı eseri okuyan iyi niyetli bir yazar gibi kendini seyretti.

"Onun gözünde yeterince güzel değilim!" diyordu. Eugénie'nin alçak gönüllüydü çok acı şeyler düşünürdü. Zavallı kızcağız kendini haklı görmüyordu; ama alçakgönüllülük ya da dahası korku aşk erdemlerinin ilk belirtilerinden biridir.

Eugenie, çoğunlukla orta sınıfa özgü, güzellikleri kaba, sağlam yapılı orta sınıf kızlarındandı; ama bedence Milo Venüs'ünü andırıyorsa da bir kadına vakar ve ayrıcalık veren klasik heykeltıraşların bilmediği, kadını saflaştıran, Hıristiyanca duygunun tatlılığı çizgilerine bir incelik katmıştı. Baş koca mandı, alnı, erkeksi ama Phidias'ın Jupiter'ininki gibi düzgündü; duru, gri gözleriye saf yaşantısının aynasıydı. İz bırakmayacak kadar hafif bir çiçek hastalığı çizgilerini biraz gölgelendirmiş ve oval yüzünün gül pembe rengini biraz soldurmuştu; ancak bu tazelik kaybına karşın, gene de teni öyle yumuşak ve nazikti ki, annesinin tatlı öpücükleri bile yanağını bir an kızartıverirdi. Burnu biraz büyücekti, ama aşkı ve iyiliği belirten dolgun dudaklı, çarpıcı kırmızı renkli ağzının çizgilerine uyardı. Boynu yuvarlak ve kusursuzdu. Boğazına kadar düğmeli bir giysinin içinde bombeli göğsü bakışları çeker, insana hayal kurdururdu; kuşkusuz, iyi dikilmiş, modaya uygun giysilerin verdiği, göze hoş gelen incelikten eser yoktu, ama anlayanlara için bu uzun, biçimli gövde çok hoş, büyüleyiciydi.

Kısaca, Eugenie güçlü kuvvetli, sıırım gibi gövdesiyle, insanların hoşuna giden sevimlilikten bütünüyle yoksundu, ama zevkine yalnız sanatçıların vardıkları salt güzellik açısından güzeldi. Bu dünyada Meryem'in göksel saflığını taşıyan birini arayan, bütün kadınların gözlerinde Raphael'in onlarda gördüğü gururlu alçak gönüllülüğü isteyen bir ressam, varlığını çok kez sanatçının rastlantısal esinine borçlu olan ama yalnızca erdemli bir Hıristiyan'ca yaşam biçimiyle sağlanabilen o çizgilerdeki saflığı isteyen, bu ideale vurulan bir ressam, Eugenie'nin yüzündeki bilinçsiz, içten gelen ruh soyluluğunu, sakın alnının altındaki aşk dünyasını, gözlerin anlamındaki, göz kapaklarının indirilişindeki o kutsallığı görseydi, aradığını bulmuş olurdu. Hiçbir zaman bir zevk ifadesiyle yıpranmamış ya da yorulmamış yüz hatlarının temizliği, başını döndürüşü insana, sakın göllerin ötesindeki sessiz ufukları düşündürürdü. Tomurcuktan açılan bir çiçek gibi ışık yayarcasına huzurlu, yumuşak renkli yüzde dinginlik okunuyordu, kendisinde yansıyan doğanın büyüsunü çevresine yayarcasına üstünde toplardı. Eugenie daha hayatın başında, bir çocuğun düşlerinin çiçekler gibi açtığı ve papatyaların gelecek yılların hiçbir zevkinde bulunmayan bir coşkuyla toplandığı yerdeydi.

Ve henüz aşk hakkında hiçbir şey bilmeden aynaya bakıp konuştu:

"Çok çirkinim, bana hiç dikkat etmez!" Sonra kapıyı açtı, dinledi, sahanlığa süzüldü, boynunu merdivenden uzatıp evde olup biteni duymaya çalıştı. Nanon'un dolaştığını, her sabah yaptığı gibi öksürdüğünü, oturma odasını süpürdüğünü, mutfaktaki ocağı yaktığını, köpeğin zincirini takıp ahırdaki hayvanlarıyla konuştuğunu duydu. Eugenie aşağı indi, inek sağmakta olan Nanon'a koştu.

"Nanon, Nanon, kuzenimin kahvesi için krema yapmana!"

"İyi ama küçük hanım, bunu dünden düşünmeliydiniz," dedi Nanon, candan bir kahkahayla. "Bu sabahki süttten krema yapmam. Kuzeniniz bir yavru, bir sevgili, tam sevilecek bir adam. Siz onu altın yaldızlı, ipek gece kıyafetiyle görmediniz. Ben gördüm. Giydiği çamaşırlar papaz efendinin cübbesi kadar güzel."

"Nanon, bize çörek yap öyleyse."

"Peki ama bana fırını yakmak için odun, un ve tereyağını kim verecek? dedi Nanon. Kendi çapında Grandet'nin başbakanı olarak, kimi zaman Eugénie'nin ve annesinin gözünde bile büyük önem kazanıyordu. "Kuzenimize şölen vermek için babanızı soymamız mı gerek? Tereyağı, un ve yakacak odunu ondan isteyin, babanızdır, size verebilir. Bakın, işte erzakları görmeye geliyor..."

Eugénie, merdivenlerin babasının adımları altında çatırdadığını duyunca dehşete düşerek bahçeye sıvıştı. Duyarlı dürüstlüğü onu gözlemekten sakındırıyordu. Kendi mutluluğunun özellikle bilincinde olduğunu hissediyordu. Oysa çoğumuzun böyle koşullarda yüzünden ne düşündüğü açıkça okunduğundan, herkesin bunları anlayabileceğinden emindi. Hem de baba evinin soğuk çıplaklığına ilk kez dikkat eden zavallı kız, burayı kuzeninin zevkine daha uygun hale getirme getiremediğine biraz canı sıkılıyordu. Onun için bir şeyler yapmak için şiddetli bir istek duydu; ama ne yapabiliirdi? Hiçbir düşüncesi yoktu. Öyle saf, öyle art düşüncesizdi ki hiçbir kuşkuya düşmeden, duygularına, izlenimlerine bel bağlamadan, melek doğasının gereğini yapmaya hazırды. Kuzenini bir kez görmesi bile, içindeki bütün kadınsı ve doğal içgüdüleri uyandırmıştı; yirmi üç yaşında olduğundan zekâsının ve arzularının zirvesindeydi.

Babasını görünce, hayatında ilk kez yüreği dehşetle doldu, onun, yazgısının efendisi olduğunu anladı, ondan bazı düşüncelerini gizlediği için suçluluk duygusuna kapıldı. Hızlı hızlı yürümeye başladı, daha saf, daha canlandırıcı görünen bir havayı soluduğunu, ışınları bütün varlığını yeni bir güç ve taze yaşamla ışıktandıran bir güneşle ısındığını fark edince şaşırды. Eugenie, kekini nasıl yaptıracağını düşünürken, Nanon'la Grandet arasında da kavga oluyordu; kışın kırlangıçlar görülmesi kadar ender bir olaydı bu. Fıçıcı, anahtarlarını yüklenmiş, gerekli günlük erzakı ölçmek üzere gelmişti.

"Dünden ekmek kaldı mı?" diye sordu Nanon'a.

"Tek bir kırıntı bile kalmadı, efendim."

Grandet, Anjou'da fırıncıların kullandığı o düz sepetlerden birinde kaskatı duran, büyük, yuvarlak, üzeri unlanmış bir somunu aldı. Kesmek üzereyken Nanon konuştu: "Bugün beş kişiyiz efendim."

"Gerçekten öyle," diye yanıtladı Grandet. "Ama senin bu altı libre çeken somundan artacak. Hem görürsün, şu Parisli gençler hiç ekmek yemezler."

"Frip yiyecek demek," dedi Nanon.

Anjon'da "frip", halk dilinde ekmeğin üzerine sürülüp yenilen tereyağından en pahalısı olan şeftali reçeli gibi yiyeceklere denir; gocukken frip'i yalayıp ekmeği bırakan herkes Nanon'un ne demek istediğini anlayacaktır.

"Hayır", dedi Grandet, 'frip' de yemezler. Daha çok gelinlik kızlar gibidir onlar."

Günün yemek listesini cimrice ayarladıktan sonra, adamcağız kileri kilitleyerek meyveligine gidecegi anda onu durdurdu:

"Efendim, bana biraz un ve tereyagi verin oyleyse, cocuklara kek yapacagim."

"Sen yeğenim yüzünden bu evi talan mı edeceksin?"

"Yeğeninizin benim gözümde köpeğiniz kadar bile yeri yoktur, sizden fazla düşünmem onu ben. Siz bana yalnız altı parça şeker verdiniz, bana sekiz tane gerek."

"Daha neler, Nanon? Senin hiç böyle görmedim. Aklından neler geçiyor yine? Bu evin hanımı sen misin? Altı parça şeker alacaksın, o kadar."

"İyi de yeğeniniz kahvesini neyle tatlandıracak?"

"İki parçayla, ben payımdan vazgeçerim."

"Bu yaşta şekerden vazgeçeceksiniz demek! Size kendi cebimden şeker alacağım oyleyse!"

"Sen kendi işine baksana."

Şeker fiyatlarının düşmesine karşın, fişicinin gözünde şeker hâlâ sömürge ürünlerinin en pahalısıydı. Onun gözünde şekerin hâlâ İmparatorluk zamanında olduğu gibi bir ölçüsü altı frank değerindeydi. O zamanlar şekerin hesaplı kullanılması zorunluluğu, Grandet'de vaz geçilmez bir alışkanlık haline gelmişti. Ama bütün kadınlar, en basitleri bile amaçlarına ulaşabilmek dümen yapabilirler. Nanon, keki sağlama almak için şeker sorununu bir yana bıraktı.

"Küçük hanım," diye seslendi pencereden, "Biraz kek istemez misiniz?"

"Hayır, hayır," diye karşılık verdi Eugenie.

"Tamam, Nanon," dedi Grandet kızının sesini duyunca, "gel buraya." Unu koyduğu dolabı açtı, bir ölçü un koydu, önceden kesmiş olduğu bir parça tereyagını de ekledi.

"Fırını yakmak için odun da gerekecek," dedi acımasız Nanon.

"İyi, iyi, ne kadar gerekiyorsa al," diye sıkıntıyla yanıtladı Grandet. "Ama bir de meyveli turta yapman gerek. Sonra bütün akşam yemeğini de fırında pişireceksin, böylece başka ateş yakmana gerek kalmaz."

"Tanrım beni koru!" diye bağırdı Nanon. "Bana bunları söylemenize ne gerek yok!"

Grandet, güvenilir başbakanına neredeyse babacan bir bakışla baktı.

"Mademoiselle," diye seslendi aşçı kadın, "kek yapacağız."

Grandet, meyvesiyle yüklü geri döndü ve mutfak masasının üzerine bir tabak dolusu meyve koydu.

"Bakın, efendim," dedi Nanon, "yeğeninizin çizmeleri ne güzel, değil mi? Şu deriye bakın. Ne güzel kokuyor! Neyle temizlenir bunlar? Bu çizmelere yumurtalı cilanızı kullanabilir miyim?"

"Nanon, korkarım, yumurta bu cins deriyi mahveder. En iyisi sen ona marokenin nasıl cilalandığını bilmediğini söylersin... Evet, maroken işte, çizmelerini parlatmak için kendisi Saumur'dan cila alsın.

Daha parlak olsun diye cilaya şeker kattıklarımı duydum."

"Öyleyse yenir bunlar," dedi hizmetçi çizmeleri burnuna götürerek. "Aman Tanrım, Madame'ın kolonyası gibi kokuyorlar! Ah, ne tuhaf!"

"Tuhaf ha!" dedi efendisi. "Çizmelerin onları giyen adamdan daha değerli olmasına tuhaf diyorsun demek?"

"Ah, efendim," diye başladı Nanon, efendisi arkasından dikkatle kilitletiği meyveliği ikinci ziyaretinden döndüğünde, "Haftada bir ya da iki kez et suyu istersiniz değil mi, sizin de işinize gelir ve?.."

"Evet."

"Kasaba gitmem gerek."

"Kesinlikle olmaz; bize tavuk suyu da yapabilirsin, ortakçılar verir. Sonra Cornoiller'ye bana birkaç karga vurmasını söyleyeceğim. Bu av hayvanlarından dünyanın en iyi et suyu ondan çıkar."

"Onların leşle beslendikleri doğru mu efendim."

"Sen aptalsın, Nanon! Bütün öteki yaratıklar gibi yaşamak için onlar da ne bulurlarsa yerler. Hepimiz ölümlerle beslenmiyor muyuz? Miraslar kimlerden kalıyor?"

Başka verecek emri kalmayan Grandet saatini çıkardı, kahvaltıya daha yarım saat olduğunu görünce şapkasını giydi, kızını öptü ve ona:

"Benimle, Loire boyunca, otlaklarıma doğru şöyle bir gezinti yapmak ister misin? Orada görmek istediğim bir şey var," dedi.

Eugenie ipek astarı gül rengi hasır şapkasını giyip geldi ve baba kız rüzgârlı sokaktan pazar yerine doğru inmeye başladılar.

"Nereye böyle sabah sabah?" dedi onlara rastlayan noter Cruchot.

"Bir şeylere bakınmaya," karşılığını verdi Grandet, dostuyla bu sabah yürüyüşünde karşılaşma konusunda hayale yer vermeyerek. Cimri bir şeye bakmaya gittiği zaman, noter, edindiği deneyimlerden, onunla gitmenin yararlı bir şey olduğunu anlardı. Ve o da gruba katıldı.

"Gelin, Cruchot," dedi Grandet ona. "Siz dostlarımdan birisiniz; size iyi toprakta kavak yetiştirmenin ne kadar aptalca bir şey olduğunu göstereceğim..."

Noter Cruchot gözlerini hayretle açarak, "Loire kıyısında bulunan çayırlardaki bu kavaklardan cebinize indirdiğiniz altmış bin frankın değeri yok mu diyorsunuz yani?" dedi. "Mutlu olmadınız mı?.. Nantes'da ak ağaç sıkıntısı olduğunda ağaçlarınızı kesip otuzar franktan satabildiniz!"

Eugenie hayatının en kritik anının yaklaşmakta olduğunu farkında olmadan, dalgın dalgın dinliyordu. Çünkü noterin bir sorusuna verilecek yanıtı duyunca, babasının nasıl bir adam olduğunu kesinlikle anlayacaktı. Grandet, Loire kıyısında sahip olduğu şahane çayırlara varmıştı. Otuz işçi kavakların köklerini temizlemek, çukurları doldurmak ve toprağı düzlemekle uğraşıyordu.

Grandet notere:

"Bakın noter Cruchot, bir kavak ne kadar toprak işgal ediyor..." dedi.

"Jean" diye seslendi bir işçiye. "Ö-ö-ölç, ba kalım -ç-ç çevresini kendi c-c- cetvelinle.»

İşçi ölçmesini bitirince, "Dörde sekiz ayak," dedi.

"Otuz iki ayaklık kayıp," dedi Grandet, Cruchot'ya. "Benim bu sırada üç yüz kavağım vardı, değil mi? Şimdi üç y-y-y-yüz otuz i-i-i- iki ayak b-b-beş yüz bağ otluk yer var. Her iki yandaki yeri hesaplayalım, bin beş yüz eder ve arada da yer var gene. Bin b-b-bağ ot diyelim hepsi birlikte."

"Pekâlâ," dedi Cruchot dostuna yardım ederek, "bin bağ ot size altı yüz frank getirir."

"B-b-bin iki yüz diyelim, çünkü geri kalanın değeri üç dört yüzdür. Şimdi! B-b-bin iki yüz f-f-frankın k-k-kırk yıllık faizini hesaplayalım."

"Yılda altmış bin frank olsun," dedi noter.

"Yeterli! Yalnızca a-a-altmış bin f-f-frank. İyi," dedi şarapçı ve kekelemeden sürdürdü sözlerini. "İki bin tane kırk yaşında kavak bana elli bin frank getirmeyecek. Bu bir kayıptır. Ben bunları kendim yaptım," dedi hoşnut bir tavırla. "Jean," dedi işçiye dönerek, "ırmağın yanındakileri bırak, öteki çukurları doldur ve getirdiğim kavak fidanlarını dik." Sonra, alaycı bir gülümsemeyi andıran burnunun üzerindeki urun hafif bir hareketiyle Cruchot'ya dönerek konuştu:

"Aslında fidanları Loire kıyısına diksem Hükümetten beslenirler."

Cruchot. Grandet'nin hesaplarına çok şaşırarak, "Ah, doğru ya, kavaklar yalnızca kıraç toprağa dikilmeliler," dedi.

"A-ay-aynen öyle efendim," dedi fişıcı alaycı bir sesle.

Vadinin görkemli büyüklüğüne ve önünde uzanan Loire'a, babasının hesaplarını düşünmeden bakan Eugénie birden Cruchot'nun, müşterisine söylediklerini bütün dikkatiyle dinledi:

"Demek Paris'ten bir damat getirdiniz? Bütün Saumur yalnızca yeğeninizi konuşuyor. Yakında evlilik işlemlerine başlayacaksınız ha, Grandet Baba?"

"B-b-bu kadar e-e-erken bana b-b-bunu mu söylemeye geldiniz?" diye homurdandı Grandet, uru da sallanarak bu düşünceye eşlik ediyordu. "Siz, eski bir dostsunuz, s-s-sizinle açık k-k-konuşacağım ve b-b-b-bilmek istediğinizi s-s-size söyleyeceğim. B-b-buraaya bakın, k-k-kızımı Loire'a a-a-tarım da yine de ye ğe nime vermem,, b-b-bunu genel b-b-bir bildiri olarak duyurabilirsiniz. Ya da hayır dersiniz, b-b-bırakın dedikodu yapsınlar."

Bu sözleri duyunca, Eugénie'in gözleri karardı. Yüreğinde gelişmeye başlayan uzak umutlar içinde birden canlanıp tomurcuklanmıştı; oysa şimdi çiçeklerden oluşan hazinesi gözlerinin önünde kesilerek yere fırlatılmıştı. Dünden beri ruhları birleştiren bütün mutluluk bağlarıyla Charles'a bağlanıyordu, o andan beri, sanki, keder, o bağları daha da güçlendirmişti. Servetin tantanasından çok kederin vakarıyla daha derinden duygulandırılmak, kadının soylu yazgısı değil midir? Babasının yüreğinde baba sevgisi nasıl ölebilirdi? Charles ne günahla suçlanıyordu yani? Bunlar Eugénie'nin yanıtlayamadığı sorulardı. Zaten çok gizemli olan genç aşkı, kendini gittikçe daha da gizemler içine gömmekteydi. Bacakları titreyerek eve döndü, az önce neşeyle indiği kasvetli yokuşa gelince orayı

çok hüzünlü buldu. Zamanın ve olayların dışı vurduğu melankolik atmosfere o da kendini kaptırdı.

Eve yaklaştıkları zaman, babasının önüne geçti, kapıyı çaldıktan sonra onu bekledi.

Ama noterin elindeki henüz katı açılmamış gazeteyi gören Grandet ona:

"Hükümet tahvilleri ne durumda?" demişti.

"Beni dinlemek istemezsiniz, Grandet," diye yanıt verdi Cruchot. Aama hemen satın alın, iki yılda bundan yüzde yirmi kazanabilirsiniz. Faizler de çok iyi, seksen bin franka beş bin lira veriyor. Şimdi seksen frankı elli santimden alabilirsiniz."

"Bakarız," dedi Grandet çenesini ovuşturarak.

"Aman Tanrım!" dedi o arada gazetesini açmış olan noter.

"Ne var?" diye sordu Grandet. Konuşurken Cruchot gazeteyi onun gözünün önüne itti ve "Okuyun şunu!" dedi.

"Paris'in en saygın iş adamlarından Monsieur Grandet, her zamanki gibi Borsa'da görüldükten sonra dün başına bir kurşun sıkılmıştır. Daha önce Millet Meclisi Başkanına istifasını göndermiş, aynı zamanda Ticaret Mahkemesi Yargıçlığı görevinden de ayrılmıştır. Borsacısı ve noteri Monsieur Rougin ve Monsieur Souchet'nin iflasları onu da bazı parasal sıkıntılara sokmuştur. Çok saygı gören ve kredisi yüksek olan Monsieur Grandet kuşkusuz piyasada, içinde bulunduğu sıkıntılarına yardım alabilirdi. Böylesine üstün kişilikli bir insanın ilk umutsuzluk buhranına kendini bırakması çok üzülecek bir olay olup... vs."

"Böyle olacağını biliyordum," dedi yaşlı şarapçı.

Noter Cruchot, noterlik soğukkanlılığına rağmen bu sözleri duyunca vücudunun ürperdiğini hissetti. Parisli Grandet'nin Saumur'lu Grandet'den milyonlar istemek için boş yere yalvarmış olabileceğini düşündü.

"Oğlu nasıl? Dün pek neşeliydi."

"Henüz hiçbir şey bilmiyor," dedi Grandet aynı soğukkanlılıkla.

"Hoşça kalın, Monsieur Grandet," dedi Cruchot. Her şeyi anlamıştı, Monsieur de Bonfons'la durum değerlendirmesi yapmaya gitti.

Eve döndüğünde Grandet kahvaltıyı hazır buldu. Madame Grandet tahta ayaklı iskemlesinde oturmuş, kendine kışlık kolluklar örmekle meşguldü; Eugénie, annesine koştu, çoğunlukla gizli bir üzüntünün anlatımı olan ani bir sevgi patlamasıyla kollarına atılıp boynuna sarıldı.

"Kahvaltınızı edebilirsiniz," dedi Nanon, aceleyle aşağıya inerek. "Çocuk, bir melek gibi uyuyor. Kapalı gözleriyle bir kuzuya benziyor! İçeri girip seslendim ama boşuna. Ondaki ses soluk çıkmadı!"

"Bırak uyusun," dedi Grandet. "Bugün kötü haberleri duyunca çok geçmeden yine uyanacak."

"Ne oldu?" diye sordu Eugenie kahvesine iki küçük şeker atarken. Tanrı bilir bu şeker tanecikleri kaç tahıl ederlerdi: Zengin cimri, boş zamanlarında şekerleri küçük parçalara ayırarak eğlenirdi. Bu soruyu sormaya cesaret edemeyen Madame Grandet kocasına baktı.

"Babası beynine kurşun sıkılmış."

"Amcam mı?".. dedi Eugénie.

"Ah, zavallı genç," diye bağırdı Madame Grandet.

"Gerçekten zavallı!" diye homurdandı Grandet. "Tek kuruşu bile yok."

"Ah canım, dünyanın kralıymış gibi uyuyor," dedi üzüntüyle Nanon.

Eugénie yemeyi bıraktı. Ömründe ilk kez, bir kadının yüreği, sevdiği birinin üzüntüsüne duyduğu sevecenlik, bütün varlığını doldurduğu zaman nasıl sızlarsa, onun yüreği de öyle sızlıyordu. Gözyaşlarına boğuldu.

"Amcanı tanımıyordun, peki niçin ağlıyorsun?" diye sordu babası, ona aç bir aslanın bakışıyla bakarak. Kuşkusuz altınlarına da böyle bakıyordu.

"Ama bu genç adama kim üzülmez ki, efendim?" diye sordu hizmetçi. "Başına gelenlerden haberi yok, mışıl mışıl uyuyor."

"Ben seninle konuşmuyorum, Nanon! Dilini tut!"

O an, Eugénie, seven bir kadının duygularını her zaman gizlemesi gerektiğini öğrendi. Yanıt vermedi.

"Ben dönünceye kadar ona bu konu hakkında bir şey söylemeyeceğinizi umarım Madame Grandet," diye sözlerini sürdürdü yaşlı fiçici. "Yol kıyısında hendek kazılan çayırıların sınırlarını gidip görmem gerek. Öğlen yemeğe gelirim, yeğenimle işleri hakkında o zaman konuşacağım... Size gelince, Mademoiselle Eugénie, o giyinip kuşanmış küçük züppeye ağlıyorsanız, yeter artık, çocuğum. O, Doğu Hindistan'a gidecek. Bir daha da onu görmeyeceksin..."

Babası şapkasının hemen yanındaki eldivenlerini aldı, iki elinin parmaklarını da iyice yerleştirmek için çekiştirerek, bilinen sakinliğiyle takıp çıktı.

"Ah, anneciğim, soluğum kesiliyor!" diye bağırdı Eugénie annesiyle yalnız kalınca. "Daha önce hiç böyle bir acı çekmemiştim."

Madame Grandet kızının yüzünün bembeyaz olduğunu görünce pencereyi açtı, içeriye biraz temiz hava girdi.

"Şimdi daha iyi," dedi Eugénie bir an sonra.

Madame Grandet, genellikle görünüşte çok sakin ve soğukkanlı bir insandaki bu sinirli taşkınlıktan irkilmişti. Kızına, annelerin sevdiklerine duydukları içgüdüsel sempatiyle bakınca her şeyi tahmin etti. Gerçekten de, bir doğa kusuruyla birbirlerine yapışık ünlü Macar kız kardeşlerin hayatları, sempatik duygudaşlık konusunda her zaman yaptıkları gibi bu pencerenin önünde yaşayan, kilisede birlikte dua eden, uyurken bile aynı havayı soluyan Eugénie ve annesi için zor olurdu.

"Benim zavallı yavrum," dedi Madame Grandet, Eugénie'nin başını göğsüne bastırarak.

Bu sözler üzerine kız, yüzünü kaldırıp annesine soran gözlerle baktı, onun en derin duygularını sezmeye çalıştı.

"Niçin Hindistan'a gönderilecekmiş?" dedi. "Eger başı dertteyse burada kalması gerekmez mi mi? O bizim en yakın akrabamız değil mi?"

Evet, canım, kalması çok doğal, ama babanın da kendince nedenleri var, onlara saygı göstermeliyiz."

Ana kız sessizce oturdular, biri yükseltilmiş sandalyesinde, öbürü minik koltuğunda birlikte işlerine daldılar. Sonra birden annesinin kendisine gösterdiği sevgi dolu anlayışın neden olduğu şükran duygusuyla yüreği kabaran Eugénie, onun elini tutup, "Ne kadar iyisin anneciğim!" diyerek öptü.

Annesinin uzun süre sabırla acı çekmekten yıpranmış yüzü, bu sözler üzerine aydınlandı.

"Ondan hoşlanıyor musun?" diye sordu Eugénie.

Madame Grandet yalnız bir gülümsemeyle karşılık verdi. Bir an süren sessizlikten sonra kısık bir sesle konuştu:

"Onu şimdiden sevecek misin? Bu kötü olur."

"Kötü mü?" diye tekrarladı Eugénie. "Neden? Siz ondan hoşlanıyorsunuz, Nanon hoşlanıyor, peki niçin ben de hoşlanmayayım? Kahvaltı etsin diye sofrayı hazırlayalım."

Eugénie işini bir kenara attı, annesi de ona uyup dediğini yaparken, "Sen çılgınsın!" dedi. Bu sözcüklere karşın kızının çılgınlığını onayladığı için hoşnuttu. Hatta ona yardım ederken bu çılgınlığı da paylaşıyordu.

Eugénie, Nanon'u çağırdı.

"Yine ne istiyorsunuz küçük hanım?"

"Nanon, kremayı saat on ikide hazırlamış olacaksın."

"A, on ikide tamam!" diye yanıtladı yaşlı hizmetçi.

"Peki, kahvesini çok koyu yap. Monsieur Grassins'in Paris'te kahveyi çok koyu içtiklerini söylediğini duydum. Bol koy kahvesini."

"Kahveyi nereden almamı istersiniz?"

"Satın al."

"Ya beyefendiyle karşılaşsam."

"O, çayırlarına gitti."

"Öyleyse, hemen koşayım. Ama balmumu almaya gittiğimde Monsieur Fessard, 'Sizin evde Üç Kutsal Krallar mı kalıyorlar yoksa?' diye sordu. Bütün kent bizim ne işler yaptığımızı öğrenecek."

"Eğer baban bir şeyden kuşkulanırsa," dedi Madame Grandet, "bize dövebilir."

"Neyse, döverse döver elbet, dizlerimize vurur."

Madame Grandet böyle bir yanıt karşısında gözlerini gökyüzüne kaldırmaktan başka bir şey

yapamadı. Nanon, başlığını giyip çıktı. Eugénie masanın üzerine temiz, beyaz bir örtü serdikten sonra meyvelige, hevenk hevenk asarken eğlendiği üzümlerden biraz getirmeye gitti. Koridordan, kuzenini uyandırmamak istercesine ayaklarının ucuna basarak geçti, onun düzenli soluklarını dinlemek için odasının kapısı önünde durup dinleme isteğine engel olamadı. Kendi kendine, "O uyurken felaket kol geziyor," dedi.

Asmanın en yeşil yapraklarını aldı, meslekte kıdemli birinin usta elleriyle üzümleri yerleştirdi, meyve tabağını bir utku duygusu içinde masaya getirdi. Babasının mutfakta saydığı armutları da yağmalayıp aralarına yapraklar koyarak piramit biçiminde dizdi. İçeri girip çıkıyor, bir odadan öbürüne koşuyor, orada burada dans ediyordu. Babasının odasını keyifle didik didik ederdii ama her şey kilitli, anahtarlar da babasındaydı. Nanon iki taze yumurtayla geldi. Eugénie yumurtaları görünce sevinçle titredi, kadının boynuna atılmak istedi.

"La Lante'lı çiftçinin sepetinde vardı, isteyince gözüme girsin diye bana bunları verdi, sevimli şey."

İki saatlik bir özenin ardından, Eugénie'nin en azından yirmi kez işinin başından kalkarak kahve kaynıyor mu, ya da kuzeninin odasından gelen sesleri dinleyerek acaba kalktı da gürültü mü ediyor diye beklemesinden sonra, genç kız; çok sıradan, çok ucuz ama bu evde süregelen, fi tarihinden kalma geleneklere müthiş bir başkaldırı olan bir öğle yemeği hazırlamayı başardı. Öğle yemeği, burada ayakta yenirdi. Yalnızca bir parça ekmek, biraz meyve ya da tereyağıyla bir bardak şaraptan oluşurdu. Eugénie, şimdi ateşin yanına yerleştirilmiş masaya, kuzeni için hazırlanmış koltuğa, iki meyve tabağına, beyaz şarap şişesine, ekmeğe, şekerlige doldurulmuş şeker baktıkça, babasının şu anda bir gelirse ona nasıl bir bakışla bakacağını yalnız aklına getirince bile tir tir titremekteydi. Bu yüzden kuzeni, evin efendisi gelmeden kahvaltısını edebilecek mi diye endişe içinde, gözünü saate dikmişti.

"Sakin ol, Eugénie. Baban gelirse bütün bunları yapma sorumluluğunu, ben üzerime alacağım," dedi Madame Grandet.

Eugénie, göz yaşlarını tutamadı.

"Ah, canım anneciğim," diye bağırdı, "seni yeterince sevmedim."

Charles, odasında aşağı yukarı gezinerek kendi kendine bazı şarkılardan parçalar mırıldandıktan sonra, aşağıya indi. Neyse ki, saat daha on birdi. Charles, gerçek bir Parisli olarak, sanki İskoçya'ya gitmekte olan soylu hanımefendinin şatosunda kalıyormuş gibi kılık kıyafetine büyük özen göstermişti. İçeriye, bir genç adama çok yakışan kibarca gülümseyen bir tavırla girdi. Bu hali, Eugénie'yi onun adına hem sevindirdi, hem de üzdü. Charles Anjou'daki aksilikleri bir şaka olarak kabul etmişti. Yengesini çok şen bir havayla selamladı.

"İyi uyudunuz mu sevgili yengeciğim? Ya siz kuzin?"

"Evet, peki ya siz?" dedi Madame Grandet.

"Oh, çok iyi uyudum."

"Aç olmalısınız, kuzen," dedi Eugénie. "Oturup biraz bir şeyler yiyin."

"Şey, on ikiden önce asla kahvaltı etmem, kalktıktan sonra yani. Hâlâ yol yorgunluğumu üzerimden atamadım. Kendimi, sizin ellerinize bırakıyorum. Öte yandan..." Brequet'nin yaptığı en güzel, küçük,

yüzeyi düz saati çıkardı. "Tuhaf, saat daha on bir. Bu sabah erken kalkmışım."

"Erken mi?" dedi Madame Grandet.

"Evet, ama öteberimi yerleştirmek istedim de... Evet, ne varsa yemeğe hazırım, her şey olabilir, bir kuş, bir keklik..."

"Kutsal Meryem!" diye haykırdı Nanon bunu duyunca.

Eugenie, bir keklik satın almak için nesi varsa ortaya koymak isteyerek, "Bir keklik," dedi kendi kendine.

Charles, züppe, hoş bir kadının divana uzandığı gibi zarif bir hareketle koltuğa gömüldü. Eugenie'yle annesi de iskemlelerini çekip onun yakınına, ateşin yanına oturdular.

"Hep burada mı oturursunuz?" diye sordu Charles; odayı gün ışığında, akşam mum ışığında olduğundan daha korkunç bulmuştu.

"Her zaman," diye karşılık verdi Eugénie gözleri onda, "Bağ bozumu zamanı dışında. O zaman Nanon'a yardım etmeye gideriz ve hep birlikte Noyers'deki manastırda otururuz."

"Hiç yürüyüş yapmaz mısınız?"

"Kimi pazar ayından sonra hava güzel olursa köprüye kadar yürürüz," dedi Madame Grandet. "Ya da ot toplama zamanında otların kesilişini seyre gideriz."

"Tiyatronuz var mı?"

"Tiyatroya gitmek mi!" diye şaşkınlığını belirtti Madame Grandet. "Oyuncuları seyretmeye gitmek ha! Ama bunun ölümcül bir günah olduğunu bilmiyor musunuz?"

"Buyurun efendim," dedi Nanon yumurtaları getirerek; "size kabuğu içinde piliçler veriyoruz."

"Oh, taze yumurtalar," dedi Charles, lüksü doğal kabul eden insanlar gibi kekliğin üzerinde bile durmadı. "Ne kadar nefis! Şimdi, biraz da tereyağı getirir misin, benim iyi kızım?"

"Tereyağı mı? O zaman kek yapılmayacak demektir!" dedi hizmetçi.

"Tereyağı versene, Nanon!" diye bağırdı Eugénie.

Genç kız, yumurtasına batırması için ince uzun ekmek dilimleri keserken kuzenini inceliyordu; bir melodramda, masumiyetin uykusunu seyreden en romantik Parisli bir tezgâhtar kız kadar mutluydu. Gerçekten de kibar, büyüleyici bir anne tarafından yetiştirilen ve gerçekten çok etkili bir metres tarafından geliştirilen Charles, kendi tarzında, bir kadın şapkacısı kadar züppe, zarif ve derli topluydu. Bir genç kızın sevecenliğinin, yumuşaklığının gerçek bir manyetik gücü vardır ve Charles kendisinin, kuzini ve yengesi tarafından böyle beklendiğini görünce, hiç mücadelesiz bu duygu dalgasına kapılmaktan kendini alamadı. Eugénie'ye ıslıl ıslıl, gülerek okşarcasına baktı. Ona bakarken, saf yüzündeki çizgilerin olağanüstü uygunluğuna, kendisine gösterdiği özendeki masum tavrına, kösnüllükten uzak ama yeni yeşeren aşkı düşleyen pırıltılı gözlerinin büyümlü berraklığına dikkat etti.

"İnanın bana sevgili kuzinim, eğer Opera'da bir locada olsanız ve çok güzel giyinseniz, yengem günah olduğunu düşünmekte tamamen haklı çıkacaktır, orada bütün erkekler size imrenecek, bütün

kadınlar kıskanacaktır."

Bu iltifatı, hiçbir şey anlamamasına karşın önce Eugénie'nin yüreğini durdurdu, sonra zevkten daha hızlı çarptırmaya başladı.

"Yapmayın, kuzenim. Zavallı küçük bir taşralı kızla dalga geçiyorsunuz herhalde," dedi.

"Eğer beni daha iyi tanısaydınız kuzin, alaycılıktan nefret ettiğimi bilirdiniz. Ayrıca bu kusur beni çok üzer..."

Sonra büyük bir hoşnutlukla, tereyağı sürdüğü lokmasını ağzına attı, Charles.

"Hayır, hiçbir zaman insanlarla alay etmem," diye sürdürdü sözlerini. "Herhalde yeterince nüktedan olmadığım içindir. Ayrıca bu eksikliği önemli bir engel olarak görürüm kendimde: Paris'te bir adamı, 'Çok iyi huyludur!' diyerek yok etmenin çaresi bulunur; böylece 'Zavallı, bir gergedan kadar kalın kafalı' demek isterler. Ama benim avımı, herhangi bir silahla, bir vuruşta otuz parça ettiğimi iyi bilindiğinden, benimle eğlenmeye kalkmazlar."

"Sözlerinizden iyi yürekli olduğunuz anlaşılıyor, yeğenim."

"Parmagınızda çok güzel bir yüzük var," dedi Eugénie. "Bakmak istesem kabalık etmiş olur muyum?"

Charles yüzüğünü mümkün olduğu kadar çekerek elini uzattı; Eugénie de parmak uçları kuzininin pembe tırnaklarına dokununca kızardı.

"Bakın, anne, ne nefis bir işçilik!"

"Çok altın var bunda," dedi Nanon kahveyi verirken.

"Bu da neyin nesi?" dedi Charles, gülerken.

Ve kahverengi sırlı topraktan, dışına kül bulaşmış, içindeki kahve taneciklerinin yüzeye çıkıp sonra yeniden kaynayan sıvının dibine çöktüğü bir kabı gösterdi.

"Kaynar kahve," dedi Nanon.

"Ah, sevgili yengeciğim! Size burada kalışımın anısı olarak hiç değilse yararlı bir şey bırakacağım. Zamanın çok gerisinde yaşıyorsunuz! Size Chaptal kahve kabında iyi kahvenin nasıl yapılacağını öğreteceğim." Ardından, Charles, Chaptal kahve kabının çalışma sistemini açıklamaya koyuldu.

"Amanın, bunda bu kadar zımbırtı olunca insanın bütün ömrünü başında geçirmesi gerekir," dedi Nanon. "Kahveyi hiç böyle yapamam. Hayır, gerçekten. Ben kahve yaparken bizim ineğe kim ot getirecek?"

"Ben yaparım kahveyi," dedi Eugénie.

"Çocuk işte," dedi Madame Grandet kızına bakarak.

Bunun üzerine, talihsiz genç adamın yoksulluğa düşmesi akıllarına geldiğinden, üç kadın da susarak Charles'ın dikkatini çeken bir acımayla ona baktılar.

"Bir şey mi var, kuzin?" diye sordu Charles.

"Hişş!" dedi Madame Grandet, Eugénie yanıtlayacak gibi olurken. "Biliyorsun kızım, beyefendiyle konuşmayı baban yapacak."

"Charles, deyin bana," dedi genç adam.

"Oh, adınız Charles mı? Güzel bir isim!" diye bağırdı Eugénie.

İnsan hemen her zaman korktuğuna uğrar. Tam o anda, yaşlı fiçıcının döneceğini ürpermeden düşünemeyen Nanon, Madame Grandet ve Eugénie kapıya vurulduğunu işittiler; bu vuruşu çok iyi tanırlardı.

"Babam geldi!" dedi Eugénie.

Masa örtüsünün üzerinde bir iki şeker bırakarak, şekerliği ortadan kaldırdı. Nanon içinde yumurta kabukları olan tabağı götürdü. Madame Grandet, korkmuş bir ceylan gibi irkildi. Herkesin telaşa düşmesi üzerine çok şaşırان Charles neler olduğunu anlamıyordu.

"Neyiniz var böyle?" diye sordu Charles.

"Babam geldi canım," dedi Eugénie.

"Peki ama ne var bunda?"

Monsieur Grandet odaya girdi, masaya, Charles'a delici bir bakış fırlattı, her şeyi gördü.

"Oh! Oh! Bakıyorum yeğeninize şölen vermişsiniz! İyi, çok iyi, harika doğrusu!" dedi hiç kekelemeden. "Kedi dama çıkınca, fareler yerde cirit atmaya başlamış."

Bu evin gelenekleri ve normal yemek yeme düzenleri hakkında hiçbir düşüncesi olmayan Charles, "Şölen mi?.." diye düşündü.

"Nanon, bana bardağımı getir," dedi şarapçı.

Eugénie bardağı getirdi. Grandet cebinden boynuz saplı, koca bir çakı çıkardı, bir dilim ekmeği kesti, bir parça tereyağı alıp dikkatle ekmeğin üzerine sürdü ve oturmadan yemeye başladı. Charles, kahvesine şeker koyuyordu. Grandet şeker topaklarını inceledi; beti benzi atmış ve sinmiş karısına baktı. Zavallı yaşlı kadının kulağına eğilerek:

"Bütün bu şekerleri nereden aldınız?" diye fısıldadı.

"Nanon, Fessar'dan aldı: Evde yoktu da."

Üç kadın için bu tablonun ne demek olduğunu hiç kimse hayal bile edemez. Mutfağından çıkmış olan Nanon, ne olup ne bittiğini görmek için odada duruyordu. Bu arada Charles kahvesinin tadına bakmış, biraz acı bulduğundan, Grandet'in az önce saklamış olduğu şekerini aranıyordu.

"Ne istiyorsunuz, yeğenim?" diye sordu yaşlı adam.

"Şeker."

"Süt koyun," dedi evin efendisi, "kahveniz yumuşar."

Eugénie, Grandet'nin daha önce ele geçirdiği şekerliği aldı, babasının yüzüne elinden geldiğince sakin sakin bakarak tekrar masaya koydu. Âşığının kaçmasına yardım etmek için zayıf kollarıyla ipek halattan yapılma merdiveni tutan Parisli hanımefendi bile, kesinlikle, Eugenie'nin şekerliği yeniden masaya koyarken gösterdiği cesareten daha fazlasını gösteremez. Parisli, âşığına, çürük içinde kalmış güzel kolunu gururla gösterdiğinde ödülünü alacaktır. Her çürük öpülecek ve gözyaşlarıyla yıkanacaktır ve acı zevkte unutulacaktır: Ama Charles, kuzini, yaşlı fiçicinin şimşek çakan bakışlarının etkisiyle kaskatı kesilmiş dururken, Eugenie'nin yüreğini sıkan ölümcül sırla ilgili hiçbir şey anlamıyordu.

"Bir şey yemiyorsun, hanım?"

Zavallı köle masaya gitti, acınacak halde bir dilim ekmek kesti, bir de armut aldı. Eugenie aldırmadan babasına üzüm önerdi, tabağı uzatırken,

"Biraz benim meyvemden tatsana, babacığım!" dedi. "Kuzenim, siz de yersiniz, değil mi? Bu güzel hevenkleri özellikle sizin için getirdim"

"Oh! Önlerine geçilmezse, sizin için Saumur'u yağmalayacaklar, yeğenim. Kahvaltınızı bitirince birlikte gidip bahçede dolaşırız. Size, tatlı olmayan bazı şeyler söyleyeceğim."

Eugenie ve annesi, Charles'a, yüzlerinde, onun da yanlış anlayamayacağı bir ifadeyle baktılar.

"Bu sözlerinizle ne demek istiyorsunuz, amca? Annem öldüğünden beri... (Bu sözler üzerine sesi yumuşadı) bana göre daha kötü hiçbir şey olamaz."

"Tanrı'nın bizi ne gibi sıkıntılarla sınavacağını kim bilebilir, yeğen?" dedi yengesi.

"Ha, ha, ha, ha!" dedi Grandet. "İşte deli saçmaları başlıyor. Yeğen, ellerinizin bu kadar güzel, beyaz olduğunu yeni görüyorum." Ve ona, doğanın kendi kollarının ucuna yerleştirdiği her biri koyun omzu gibi yumruklarını gösterdi.

"Bu eller altın toplamak içindir! Bizim senetlerimizi sakladığımız çantaların yapımında kullandığımız derileri ayağına giyerek yetişmişsin sen. Kötü, kötü!"

"Ne demek istiyorsunuz, amca? Eğer bir tek sözcük anladımса beni assınlar."

"Gelin," dedi Grandet.

Cimri çakısını kapadı, kalan beyaz şarabını içti ve kapıyı açtı.

"Oh, cesur olun kuzenim!"

Kızın sesinin tonu, korkunç akrabasını ölümcül kuşkularla izleyen Charles'ı ürpertmişti. Eugénie, annesi ve Nanon denetleyemedikleri bir merakla; nemli, küçük bahçede, amcanın önde yeğenle sessizce yürüdüğü, iki aktörlü oyunu izlemek için mutfağa koştular.

Charles'a babasının öldüğünü söylemek Grandet'yi sıkıyordu, ama onun meteliksiz kaldığını bildiğinden delikanlıya biraz acıyor; bu yüzden acı haberlerin çöküntüsünü hafifletecek sözcükler bulmaya çalışıyordu. "Babanızı kaybettiniz!" Ona, bunu söylemesi pek zor değildi. Babalar genellikle çocuklarından önce ölürler. Ama "Kesinlikle parasız kaldınız!" sözlerinde, dünyanın bütün acıları toplanır. Ve böylece zengin adam, bahçenin ortasındaki dar yolu, ayaklarının altındaki çakılları

gıcırdata gıcırdata, sesini çıkarmadan, bir baştan bir başa üçüncü kez yürümek zorunda kaldı.

Hayatın önemli anlarında, çok sevindiğimiz ya da üzüldüğümüz zamanlarda, çevremizdekileri daha keskinleşmiş duyularla algılarız ve bunlar deneyimimizin bir parçası olarak sonradan da silinmeden, aynen kalırlar. Charles da küçük bahçenin şimşirlerden oluşmuş sınırlarını, yere düşen solgun hazan yapraklarını, yıkık duvarları, elma ağacının grotesk bir biçimde bükülmüş dallarını gergin bir dikkatle inceliyordu. Bu garip ayrıntılar belleğinde sonsuza kadar kalacaklardı; bu büyük acıyı duyduğu ana, belleğin derin duygulara bağlı bir oyunuyla bu ayrıntılar bağlanacaklardı.

"Hava çok sıcak, çok güzel," dedi Grandet derin bir soluk alarak.

"Evet, amca... Ama niçin?..."

"Bakın, oğlum," diye amcası başladı. "Size bazı kötü haberlerim var. Babanız çok hasta...»

"Burada ne işim var benim?" diye bağırdı Charles. "Nanon! Hemen posta atlarını hazırlat! Buralarda herhangi bir araba bulabilirim, sanırım," sözlerini de ekledi ve sonra hiç kıpırdamadan duran amcasına döndü.

Grandet, konuşmadan, sabit bakışlarla kendisine bakan Charles'a:

"Atların, arabaların yararı olmaz," karşılığını verdi. "Evet, zavallı oğlum, söylemem gereken şeyi tahmin ettiniz: O öldü. Ama bu bir şey değil, daha beteri de var. Başına kurşun sıkarak kendini vurmuş..."

"Babam mı?"

"Evet. Ama bu da bir şey değil. Gazeteler bu konuda yorum yapıyorlar, sanki üzerlerine vazifeymiş gibi! Alın, şunu okuyun."

Cruchot'nun gazetesini ödünç almış olan Grandet, Charles'a o uğursuz paragrafı gösterdi ve hâlâ çocuk, hâlâ duyguların kendilerini oldukları gibi açığa vuracakları yaşta olan zavallı delikanlı göz yaşlarına boğuldu.

"Böylesi iyi," dedi Grandet kendi kendine. "Gözleri beni korkutmuştu. Ağlıyor, artık kendine gelir." Grandet yüksek sesle konuşmasını sürdürdü: "Hepsi bu kadar değil, zavallı yeğenim." Charles'ın kendisini dinleyip dinlemediğini bilmeden konuşuyordu. "Bu hiçbir şey; avunursun, ama..."

"Asla! Asla! Babam! Babam!"

"O seni mahvetti. Beş parasız kaldın."

"Bana vız gelir! Babacığım, babam nerede?"

Charles'ın ağlamaları, hıçkırıkları duvarların kapadığı dar boşluğu doldurdu ve kalenin surlarında korkunç bir biçimde yansıdı. Acıyla dolu üç kadın da ağlıyorlardı. Çünkü gözyaşları da gülüşler kadar bulaşıcı olabilir. Amcasını daha fazla dinlemeden Charles avluya fırladı, merdivenleri buldu, yukarıya, odasına koştu, kendini yatağının üzerine attı. Kimse karışmadan ağlayabilmek için, akrabalarından mümkün olduğu kadar uzaklaşıp başını örtülerin arasına gömdü.

Grandet, "İlk şokun geçmesini beklemeliyiz," diyerek, Eugénie'yle annesinin hemencecik gidip,

gözlerini kurularak, titreyen parmaklarıyla işlerine koyuldukları salona döndü. "A-ma bu genç adam, beş para etmez, paradan çok ölümlerle ilgileniyor."

Eugénie, babasının, acıların en kutsalı hakkında bu biçim konuştuğunu duyunca ürperdi. O andan sonra da babasını yargılamaya başladı. Boğuklaşmış olsa da Charles'ın hıçkırıkları, sesi iyi yansıtan bu evde çınliyordu; yeraltından geliyormuş sanılan derin iniltileri yavaş yavaş hafifledikten sonra ancak akşama doğru kesildi.

"Zavallı delikanlı!" dedi Madame Grandet.

Bu talihsiz bir acınmaydı. Grandet Baba karısına, Eugénie'ye ve şekerliğe baktı; mutsuz akraba için hazırlanan olağanüstü yemek aklına geldi ve odasının ortasında durdu.

"Ha, yeri gelmişken," dedi alışılmış sakin tavrıyla, "Umarım, malımı hoyratça har vurup harman savurmayı sürdürmezsiniz Madame Grandet. Size benim paramı bu genç çapkını şekerle besleyesiniz diye vermiyorum."

"Annemin bu işle bir ilgisi yok," dedi Eugénie. "Bendim..."

Grandet kızının sözünü keserek:

"Belli bir yaşa geldin diye bana karşı çıkabileceğini mi sanıyorsun?" dedi. "Eugénie, iyi düşün ki..."

"Baba, evinizde öz kardeşinizin oğlu hiçbir şeyden yoksun kalmamalı ve..."

"Ha! Ha! Ha! Ha!" dedi fıçı, her "ha!" dan sonra sesini yarım ton yükselterek. 'Bir Kardeşimin oğlu', 'yeğenindir' lafları dolanıp duruyor! Charles bizim hiçbir şeyimiz değil; ne tek kuruşu ne de malı var; babası iflas etmiş; yakışıklı beyefendi ağlamaya doyunca bu iş bitecek. Onun yüzünden evimin altüst edilmesini görmek istemiyorum."

"Müflis ne demek, baba?" diye sordu Eugénie.

"Müflis," diye karşılık verdi babası, "bir adamın, adını kirletebileceği en şerefsiz işi yapan kişidir."

"Çok büyük bir günah olmalı bu," dedi Madame Grandet, "Belki de kardeşimizin ruhu sonsuza kadar lanetlenir."

"Kilise zırvaları bunlar!" diye homurdandı kocası, omuz silkerek. "Müflis," diye sürdürdü konuşmasını, "ne yazık ki yasanın koruması altına aldığı bir hırsızdır. İnsanlar, ticari ahlakı ve dürüstlüğüyle ünlü olduğundan Guillaume Grandet'ye güvendiler; o da onların her şeylerini alıp gözleri yaşlı, yüzüstü bırakıp gitti. Bir müflisle karşılaşacağına bir haydutla karşılaşmak daha iyidir. Hayduda karşı kendini savunabilirsin; o sana saldırırken yaşamını tehlikeye atmaktadır; ama ötekine gelince... Kısaca, Charlesın onuru iki paralık olmuştur."

Bu sözler olanca ezici ağırlıklarıyla zavallı kızın yüreğine çöktü. Eugénie ormanın derinliklerinde yetişen bir çiçek kadar narin ve dimdikti. Ve dünyanın, her yerde bilinen kurallarından, gerçek görünen sahte kanıtlarından, safsatasından haberi bile yoktu; Bu yüzden babasının iflas konusunda yaptığı acımasız açıklamayı kabul etti. Grandet planlı olarak kaçınılmaz nedenler yüzünden olan bir

düşüşle hileli iflas arasındaki ayrımı yapmamıştı.

"Ama baba, bu korkunç şeyi önlemek için bir şey yapamaz mıydınız?"

"Kardeşim bana danışmadı. Ayrıca dört milyon borcu var."

Eugénie, istediğini elde etmenin basit bir şey olduğunu düşünen bir çocuk saflığıyla;

"Bir milyon ne kadardır, baba?" diye sordu.

"İki milyon mu?" diye tekrarladı Grandet. "Yirmi kuruşluk iki milyon para, ayrıca beş tane yirmi kuruş da beş frank eder."

"Aman Tanrım!" diye bağırdı Eugénie. "Amcamın nasıl dört milyonu olabilir? Fransa'da bu kadar milyona sahip bir insan olabilir mi?"

Grandet çenesini okşayarak gülümsedi, uru sanki kabarmış gibiydi.

"Peki ama kuzen Charles'a ne olacak?"

"O babasının isteğine uyup Doğu Hindistan'a giderek orada para yapmaya çalışacak."

"İyi de oraya gidecek parası var mı?"

"Ben şeye kadar... yol giderini... Evet... Nantes'a kadar ödeyeceğim."

Eugénie birden sıçrayıp babasının boynuna sarıldı:

"Ah, baba! Ne kadar iyisin!" dedi. Kızın sıcak kucaklayışı Grandet'yi neredeyse utandırmıştı. Vicdanı onu biraz rahatsız ediyordu.

"Bir milyonu kazanmak çok zaman alır mı?" diye sordu, Eugénie.

"Tanrım beni koru," dedi fişci. "Bir Napoléon altınının ne olduğunu bilirsin değil mi? İşte, onların elli bin tanesi bir milyon yapar."

"Anneciğim, onun için ayin yaptıralım."

"Ya, işte ben de bunu düşünüyordum," dedi annesi.

Böyle işte! Her zamanki gibi para harcama yolları düşünün siz!" diye bağırdı Grandet. "Bizim burada yığınla paramız var sanki!"

Tam o sırada, tavan arasından daha öncekilerden daha hazin bir inleme sesi gelince, Eugénie'yle annesi donakaldı.

"Nanon, yukarıya çık da bak, kendini öldürmüş olmasın," dedi Grandet. Sonra o konuşurken yüzleri sararmış olan karısıyla kızına dönerek, "Siz ikiniz!" diye sürdürdü konuşmasını. "Saçmalık yok, duyuyor musunuz? Ben, şöyle bir dolaşmaya çıkıyorum, Hollandalıları göreceğim, bugün gidiyorlar. Sonra Cruchot'yu ziyaret edip, her şeyi bir de onunla konuşacağım."

Grandet çıktı. Kapıyı arkasından kapatınca, Eugénie ve annesi daha rahat bir soluk aldılar. Kız, babasının varlığından bu sabaha kadar hiç bu kadar sıkılmamıştı. Ama son birkaç saatte duyguları ve

düşünceleri her an değişiyordu.

"Anneciğim, bir fiçı şarap kaç altın eder?"

"Baban kendi fiçılarını yüzle yüz elli frank arasında satar, bazen de iki yüze, böyle söylediğini duydum."

"Peki, bağbozumunda bin dört yüz fiçısı ürün alırsa?"

"İnan bana çocuğum, ne ettiğini bilmiyorum. Baban asla bana işlerinden söz etmez."

"Ama bu durumda, babam zengin olmalı."

"Olabilir. Ama Monsieur Cruchot bana, babanın iki yıl önce Froidfond'u aldığını söyledi. Bu, onu sıkıntıya sokmuş olabilir."

Eugenie, babasının serveti konusunda hiçbir şey anlamadığından, hesaplamayı burada kesti.

"Beni bile gözü görmed, yavrucuk!" dedi Nanon geri dönünce. "Yatağına dana gibi uzanmış, Magdalena gibi ağlıyor, ne büyük bir bağlılık. Zavallı genç kim bilir ne acı çekiyordur?"

"Hadi, anneciğim, onu hemen avutmaya gidelim, kapı çalınırsa aşağı ineriz."

Madame Grandet, kızı bu tonla konuştuğu zaman ona karşı çıkamazdı. Eugenie, yüceydi, kadındı. İki kadın yürekleri hızla çarparak birlikte Charles'ın odasına gittiler. Kapı açıktı. Genç adamın, hiçbir şey görmüyor, işitmiyordu. Gözyaşları içinde, anlaşılmaz iniltiler çıkarıyordu.

"Babasını ne kadar çok seviyormuş!" dedi Eugénie alçak sesle.

Bilinçsiz bir tutkuyla dolu bir yürekten gelen bu sözlerde farkında olmadığı umutlar gizliydi. Madame Grandet, kızının yüzüne bir anne endişesiyle baktı, kısık bir sesle kulağına fısıldadı:

"Dikkat et, ona âşık olabilirsiniz!"

"Ona âşık olmak!" diye yineledi Eugénie. "Ah! Babamın ne söylediğini bir bilseydiniz!»

Charles kıpırdadı, başını çevirince yengesiyle kuzinini gördü.

"Babamı, zavallı babamı kaybettim!" dedi. "Eğer başına gelen felaketinin sırrını bana açmış olsaydı, ikimiz birlikte çalışıp her şeyi yoluna koyabilirdik. Oh, Tanrım! İyi yürekli babam! Onu yeniden göreceğimden öyle emindim ki, sanırım biraz soğuk, kayıtsız bir tavırla hoşça kal dedim."

Hıçkırıkları konuşmasını engelledi.

"Bütün yüreğimizle ona dua edeceğiz," dedi Madame Grandet. "Kendinizi Tanrı'nın iradesine bırakın."

"Cesur olun, kuzen," dedi Eugénie. "kaybınız yerine gelemez; şimdi onurunuzu nasıl kurtaracağınızı düşünmelisiniz..."

Yaptığı her işte, avuturken bile aklını kullanan kadının o içgüdüsel zekâsıyla, Eugénie, kuzeni düşünmelerinden uzaklaştırıp ona kendini düşündürmeye çalışıyordu.

"Onurum mu?" diye bağırdı genç adam saçlarını hızla yüzünden iterek. Sonra yataкта dimdik oturup kollarını kavuşturdu. "Ah, doğru. Amcam, babamın iflas etmiş olduğunu söyledi." Yürek parçalayan bir ağlama tutturdu, elleriyle yüzünü sakladı. "Rica ederim, beni kendimle baş başa bırakın, kuzin Eugénie," diye yalvardı ona. "Lütfen, beni yalnız bırakın. Ah, Tanrım! Tanrım! Babamı bağışla; çok üzgündür o şimdi."

Bu gençlik acısında müthiş ezici ama yine de insanda sevgi uyandıran bir yan vardı. O kadar içten, o kadar doğal, o kadar sakınmazsızdı ki! Bu, gözlenmekten çekinen bir acıydı, Charles'ın yalnız kalma isteğini Eugénie ve annesi anlamış ve onların sevgi dolu, yalın yüreklerini sızlatmıştı. Aşağıya inerek sessizce pencerenin önündeki yerlerine oturdular, kalkıncaya kadar tek söz etmeden bir saat kadar çalıştılar.

Eugénie, kuzininin kişisel eşyalarına kaçamak bir bakış fırlatmıştı; genç kızlar o bakışta her şeyi görürerir. Şık tuvalet eşyalarına, altın kaplama makaslarına, tıraş takımlarına dikkat etmişti. Bir elem tablosundaki bu şahane lüksün pırıltısı, Charles'ı, belki de aradaki çelişkinin gücüyle, Eugénie'nin gözlerinde daha da ilginç kılıyordu. Eugénie ve annesi, kesintisiz bir sakinlik ve ıssızlık içinde geçen yaşantılarında hiç bu kadar ciddi anlardan oluşan bir olayla karşılaşmamış, düşgüçleri hiç bu kadar trajik bir dramla sarsılmamıştı.

"Anneciğim," dedi Eugenie, "amcam için yas tutacağız."

"Buna baban karar verecek," diye yanıtladı Madame Grandet.

Yine sessizliğe gömüldüler Eugénie, iğnesini, herhangi bir gözlemciye düşüncelerinin ne kadar yoğun olduğunu açığa vuracak mekanik bir düzenle batırıp çıkarmaktaydı. Bu tapılacak kızın ilk dileği, kuzininin yasını paylaşmaktı. Saat dört sularında, kapının birden hızlı hızlı vurulunca, Madame Grandet dehşetle yerinden fırladı.

"Babana ne oldu acaba?" dedi kızına.

Şarapçı neşeyle içeri girdi. Eldivenlerini çıkarınca derisini yüzecekmiş gibi sert sert ellerini ovuşturdu, teninin her şeyiyle Rus kösesine benzememesi kınakına ve günlük kokusu yüzündendi. Bir süre, bir aşağı bir yukarı yürüdü, havaya baktı. Sonunda sırrını ağızından kaçırdı.

"Hanım," dedi kekelemeden, "hepsini kapana kısırdım. Şarabımız satıldı! Hollandalılar ve Belçikalılar bu sabah gidiyorlardı. Kaldıkları hanın karşısındaki pazar yerinde, elimden geldiğince saf görünerek söyle bir dolaştım. Neydi adı? Hangi adamdan söz ettiğimi biliyorsun... Yanıma geldi. En iyi üreticiler geri duruyor ve şaraplarını saklıyorlar... Beklemek istiyorlar. Ben onların yollarında gitmiyorum, canları isterse bekleyebilirler. Bizim Belçikalı vazgeçmeye hazırды. Ben bunu gördüm. Yani, iş oldu, bizim tüm ürünümüzü fiçısı iki yüz franktan alıyor, yarısı peşin, yarısını altın olarak ödediler, kalanı için de bono yapıldı, şu altı altın sana. Üç ay sonra şarap fiyatları düşecek."

Bu son sözleri alçak sesle ama alaycı bir tonla söylemişti. Çünkü o anda pazar yerinde toplanmış, Grandet'nin satış haberini sıkıntıyla tartışmakta olan Saumur halkı, bu sözleri işitmeseydi korkuyla paniğe kapılacak böylece de şarap fiyatları yüzde elli düşecekti.

"Bu yıl, bin fiçımız var, değil mi baba?" diye sordu Eugénie.

"Evet, yavrum."

Bu tatlı sözcük, yaşlı fişicının keyfinin çok yerinde olduğunu gösterirdi.

"Yani iki yüz bin frank eder."

"Evet, Mademoiselle Grandet."

"Baba, öyleyse Charles'a kolayca yardım edebilirsiniz."

Hayret, kızgınlık, Baltazar'ın duvarda Mane- Tekel- Phare yazısını gördüğü andaki şaşkınlığı, artık yeğenini düşünmeyen Grandet'nin, onun kızının en derin düşünce ve hesaplamalarında yer aldığını anlamaktan duyduğu soğuk öfkeyle karşılaştırılmaz.

"Ya, demek böyle? Bu züppe benim evime ayak bastığından beri her şey altüst oldu. Evde bir vaftiz töreni, bir düğün ya da başka önemli bir şeyler varmış gibi davranıyorsunuz. Böyle şeyler istemiyorum. Bu yaşında kendi işlerimi nasıl idare edeceğimi çok iyi bilirim! Hiçbir şekilde kızımdan ya da başka birinden ders alacak değilim. Yeğenim için bence hangisi doğru ve uygunsu onu yapacağım, sen benim işlerime burnunu sokamazsın. Ve sen Eugénie," diye ekledi, ona dönerek, "bana onunla ilgili tek sözcük etme, yoksa seni Nanon'la birlikte Noyers'deki manastıra gönderirim. Gör bak yapar mıyım yapmaz mıyım? İtiraz edersen, yarından tezi yok kendini orada bulursun. Nerede o oğlan, daha aşağı inmedi mi?"

"Hayır, canım" diye yanıtladı Madame Grandet.

"Ne yapıyor peki?"

"Babasına ağlıyor," dedi Eugénie.

Grandet, kızına baktı ve söyleyecek söz bulamadı. Ne de olsa, o da bir babaydı. Bir iki kez odada, aşağı, yukarı dönüp dolaştıktan sonra hükümet tahvillerine yatırım yapma işini düşünmek üzere, yukarıya, çalışma odasına çıktı. İki bin dönümlük ormanından kesilen kereste ona altı bin frank getirmişti. Sonra kavakların satışından gelen para, ayrıca önceki yılın ve bu yılın gelirinden artan para vardı. Böylece, son bağlanan işten gelen iki yüz bin frank bir kenara konmak koşuluyla, toplam dokuz yüz bin frank kalıyordu ona. Bu kadar kısa bir zamanda yüzde yirmi çok çekiciydi, tahviller yetmiş frankta duruyordu. Yeğeninin iniltilerini duyduğu halde önemsemeyerek, kardeşinin ölüm haberinin verildiği gazetede borsa oyunları yaptı. Nanon efendisini aşağıya çağırmak için duvara vurdu; akşam yemeği masadaydı. Merdivenin son basamağında, kemerin altından geçerken Grandet kendi kendine söyleniyordu: "Yüzde sekiz faiz olduğuna göre bu işi yapacağım. İki yılda Paris'ten som altın olarak bin beş yüz frank alacağım..."

"Peki, benim yeğenim neredeymiş bakalım?"

"Bir şey yemek istemediğini söylüyor," diye yanıtladı Nanon. "Bu, sağlığa zararlıdır."

"Öyleyse bir sürü şey artacak," dedi efendisi.

"Kutsal Meryem, he ya," dedi Nanon.

"Pöh! Sonsuza kadar ağlayıp durmayacak ya. Açlık, kurdu dağdan indirir."

Yemek garipsenecek kadar sessiz geçti.

Yemek bitip masa örtüsü kaldırılınca, "Yas tutmalıyız canım," dedi Madame Grandet.

"Doğrusu, Madame Grandet, parayı saçıp savurmak için neler icat edeceğinizi bilmiyorsunuz. Yas insanların yüreklerindedir, giysilerde değil."

"Ama bir kardeş için yas tutmak zorunludur ve Kilise bize şunu emreder ki..."

"Yasınızı altı altına satın alın öyleyse. Bir krep şerit verirsiniz, bana yeter."

Eugenie hiçbir şey söylemeden gözlerini havaya kaldırdı. Çünkü ömründe ilk kez, cansız ve baskı altında sinen, sonra birden uyanıp sertçe baş kaldıran zengin içgüdüleri yara almıştı. Bu akşam geçirmiş oldukları .inlerce tekdüze akşamdan biri gibiydi, ama kesinlikle Eugénie'nin yaşadığı en tatsız akşamdı. Başını kaldırmadan çalıştı ve Charles'ın önceki akşam küçümseyerek baktığı öteberi kutusunu hiç kullanmadı. Madame Grandet, kolluklarını örmekteydi. Grandet, baş parmaklarını döndürerek oturmuş, sonuçları bir gün Saumur'u afallatacak olan hesaplarının içinde kaybolmuştu. O gün aileyi kimse ziyaret etmedi. O sırada, bütün kent Grandet'nin yaman satışı, kardeşinin iflası, yeğenin geliş haberleriyle çalkalanıyordu. Saumur sosyetesinin orta ve üst sınıflarını oluşturan küçükü büyüklü bütün şarapçılar, kendi düşüncelerini söylemek ve hepsini ilgilendiren bu konular hakkında görüş alışverişi yapmak gibi ortak bir ihtiyacı gidermek için Monsieur des Grassins'in çatısı altında toplanmış, eski belediye başkanlarına lanetler yağdırıyorlardı.

Nanon iplik eğiriyordu; kasvetli oturma odasındaki rengi atmış gri kirişlerin ötesinde uzanan sessizliği bozan tek ses onun çıkırlığının vızıltısıydı.

"Dillerimizi eskitmiyoruz," dedi Nanon soyulmuş badem gibi beyaz, sağlam dişlerini göstererek.

"Hiçbir şeyi eskitmemeli," karşılığını verdi Grandet, daldığı düşüncelerden uyanarak.

Üç yıl sonraki sekiz milyonun düşünüyü kuruyor, bu uzun altın çarşafın üzerinde yüzüyordu.

"Yatalım artık. Gidip yeğenime herkesin adına iyi geceler deyip bir şey ister mi diye sorayım."

Madame Grandet, birinci katın sahanlığında, zengin kocasının Charles'a ne diyeceğini duymak için bekledi. Annesinden daha yürekli olan Eugénie iki basamak çıktı.

"Evet, yeğenim, üzüntülüsünüz. Evet, ağlayın, doğaldır. Baba babadır. Ama acımıza sabırla katlanmamız gerek. Sen ağlarken hep seni düşündüm. Hiç de öyle kötü bir akraba değilimdir. Hadi, cesaretini topla. Bir bardak şarap içer misin? Şarap parayla değildir Saumur'da. Nasıl Hindistan'da fincan fincan çay verirlerse, burada da öyle şarap sunulur... Ama sen karanlıktasın," diye ekledi Grandet. "Bu kötü! Bu kötü! Ne yaptığımızı görmeliyiz."

Grandet şömineye doğru yürüdü.

"Bak hele!" diye bağırdı, "bir balmumu kandili! Hangi cehennemden aldılar bu balmumu kandilini? O deli kadınlar bu oğlana yumurta pişirmek için evimin döşemelerini sökecekler!"

Bunu duyunca ana kız deliklerine kaçan korkmuş fareler gibi hemencecik odalarına koşup yataklarına sığındılar.

"Demek sizin bir hazineniz var, öyle mi Madame Grandet?" dedi şarapçı, karısının odasına girerken.

"Azizim, dua ediyorum. Bekleyin," dedi zavallı kadın titrek bir sesle.

"Şeytan alsın dualarını!" diye homurdandı şarapçı.

Cimriler öbür dünya hayatına inanmazlar, önemli olan şimdiki hayattır onlar için. Bu düşünce, içinde yaşadığımız dinsiz zamanlara acımasızca ışık tutar, çünkü günümüzde para, eski çağlardan çok topluma, geleneklere ve yasalara egemendir. Kitaplar ve kurumlar, insanların eylemleri ve doktrinleri, hepsi birden, toplum yapısının bin sekiz yüz yıldan beri oluşturduğu gelecekteki yaşama karşı inancını ortadan kaldırmak üzere birleşmişlerdir. Artık mezar fazla korkulmayan bir geçiş yoludur. Bir zamanlar bizi ölü duasının ardında bekleyen gelecek, şimdiki zamana taşınmıştır. Haklı ya da haksız yollarla lüks, gösteriş ve zevkten oluşan bir dünya cennetine ulaşmak, dünya keyiflerinin hatırı için eti çürütmek, yüreği taşlaştırmak; bir zamanlar azizlerin sonsuza kadar mutluluk umuduyla şehitliğe katlanmaları gibi yaygın bir tutku haline gelmiştir şimdi! Bu, çağımıza damgasını vuran ve her şeyde görülen bir tutkudur. Yasalar bile, yasa koyucunun eleştirel yeteneğini değil, para kazanma gücünü araştırıyor; yasa koyucuya "Ne düşünüyorsunuz?" diye değil, "Ne kadar ödeyebilirsiniz?" diye soruyor şimdi. Bu doktrin burjuvadan halka geçtiği zaman ülkemizin durumu ne olacak?

"Madame Grandet, bitirdin mi?" diye sordu fiçici.

"Azizim, senin için dua ediyorum."

"Çok iyi! İyi geceler, yarın konuşuruz."

Zavallı kadın, dersini öğrenmediği için uyandığında öğretmenin öfkeli yüzünü görmekten korkan bir okul çocuğu gibi uykuya yattı. Daha fazla bir şey duymamak için yorganlara sarınıırken Eugénie üzerinde geceliği, ayakları çıplak onun odasına süzüldü ve annesini alnından öptü.

"Ah, anne," dedi, "çok sevgili annem, yarın ona, mumu ben aldığımı söyleyeceğim."

"Hayır, söylersen seni Noyers'e gönderir. Sen işi bana bırak, bana bir şey yapamaz."

"Duyuyor musun, anneciğim?"

"Neyi?"

"O, hâlâ ağlıyor."

"Yatağına git çocuğum. Ayakların üşüyecek. Taşlar nemli."

Yoksul ve zengin varis kıza ömür boyu sürececek bir yük getiren kasvetli gün sona erdi. O günden sonra hiçbir zaman derin, sıkıntısız bir uyku uyuyamayacaktı. Çoğu kez, insanların yaptıkları işler, onların bu işleri yapmalarına karşın, edebiyat açısından inanılmaz görünür. Düşünmeden verilen kararları kaçınılmaz yapan nedenlerin gizemli doğuşunu inceleyip, hemen hemen her zaman onlara bir tür ruhsal ışık da tutmayı ihmal etmeseydik belki daha az inançsız olurduk. Belki de Eugénie'nin tutkusunun kaynağına, en duyarlı ayrıntılarına, köklerine, doğasına derinliklerinde varılır ve orada analiz edilebilir. Çünkü gelecekte alaycı bir tavırla söylenebileceği gibi, bu bir hastalıktır ve onun bütün varlığını etkilemiştir. İnsanların çoğu, inanılmaz bir olayın neden sonuç ilişkilerini izleyeceklerine, birbirlerinden çıkıp diğerine eklenen zincir halkalarının gücünü gizlice kafalarında ölçüp biçeceklerine, o inanılmaz olayı bildirmekle yetinirler. İşte bu olayda, insan doğasının gözlemcilerine, Eugénie'nin düşünceden yoksun saflığının, duygularını göstermekteki ölçsüzlüğünün

yeterli nedeni olarak onun geçmiş hayatı gösterilmektedir. Yaşamının olaysız geçmesi, duyguların en fırsat kollayanı olan kadınsı acımayı ön plana çıkardı ve bu duygu onun yüreğine daha çok egemen oldu.

Böylece o günkü olaylar yüzünden heyecanlanan Eugénie haliyle deliksiz bir uyku uyuyamadı; birkaç kez kuzinini dinlemek için uyandı. Bir gün önce duyduğu iç çekişlerin kendi yüreğinde yankılandığını sanıyordu. Kimi zaman kuzenin kederden kahrolduğunu gözünün önüne getiriyor, kimi zaman da açlıktan öldüğünü düşünüyordu. Sabaha doğru, gerçekten, müthiş bir haykırış duyduğuna kezinlikle inandı. Hemen giyindi, alacakaranlıkta, gürültü etmeden kuzenin odasına koştu, kapısını açık bırakmıştı. Mum, dibine kadar yanmıştı. Charles, kederden bitkin, giysileriyle bir koltuğa oturmuş, öylece uyumuştur. Baş yatağa doğru eğilmişti. Yemek yemeden yatan insanların gördükleri düşü görmekteydi. Eugénie, onu rahatsız etmeden seyredip ağlayabilir, onun yakışıklı, genç yüzüne hayranlıkla bakabilir ve uykuda bile yaşlarla dolu gibi duran ağlamaktan şişmiş kapalı gözlerini, yüzündeki keder izlerini acıyla seyredebilirdi. Charles, uykusunda Eugénie'nin varlığını sezdi. Gözlerini açtı ve onun kendisini acıyarak seyrettiğini gördü.

"Özür dilerim, kuzin," dedi Charles, bütün zaman ve mekân duygusunu yitirdiği belliydi.

"Burada sizi duyan yürekler var kuzen Charles ve biz sizin bir şeye ihtiyacınız olabileceğini düşündük. Yatağınıza yatmalısınız. Böyle oturursanız yorulursunuz."

"Evet, doğru."

"Peki, hoşça kalın," dedi Eugénie ve geldiği için hem utanç hem sevinç duyarak odadan çıktı. Bu kadar yürekli olmaya yalnızca masumluk cesaret eder. Akıl da, erdem de -bilgi kazandıktan sonra- eylemlerini dikkatle ölçerler.

Kuzenin yanında titrememiş olan Eugénie, kendi odasına girdiğinde zorla ayakta duruyordu. Bilinçsiz hayatı birden sona ermişti; kendini sertçe azarladı ve tekrar tekrar suçladı. "Benim hakkımda ne düşünecek? Onu sevdiğime inanacak." Aslında, en çok istediği şey Charles'ın buna inanmasıydı. Yapmacıksız bir tutkunun kendine özgü sezgisi vardır. Sevginin sevgi yaratacağını içgüdüyle bilir. Kızın yalnız yaşamında, gizlice bir genç adamın odasına gitmek ne büyük bir olaydı! Çünkü bazı insanlar aşkın yaptırdığı bazı eylemleri ciddi bir nişanlanma saymazlar.

Eugénie bir saat sonra annesinin odasına giderek, her zamanki gibi onun giyinmesine yardım etti. Sonra iki kadın aşağıya inip pencere önündeki yerlerine oturdular ve kâh ateş basıp kâh soğuk soğuk terleyerek, boğazlarına bir düğüm tıkanarak, göğüsleri sıkışarak; tatsız bir olay ya da cezalandırma sahnesi bekleyenlerde olduğu gibi endişe içinde Grandet'yi beklediler. Bu et ve kanda ortak bir duygu olup evcil hayvanlarda bile vardır, fiziksel acı ne kadar az olursa olsun efendileri onları dövünce bağırırlar; ancak kazara kendilerini kötü bir biçimde de yaralasalara hiç seslerini çıkarmazlar.

Fıçıca aşağıya indi ama karısıyla dalgın dalgın konuştu, kızını öptü ve dün akşamki tehditlerini düşünmüyormuş gibi görünerek masaya oturdu.

"Yeğenime ne oldu? Oğlan kesinlikle sıkıcı değil."

"Uyuyor efendim," diye karşılık verdi Nanon.

"Daha iyi ya, muma ihtiyacı olmaz," dedi Grandet şaka yapar gibi.

Olağanüstü sabırsızlığı ve o acı neşesi Madame Grandet'yi şaşırttı, kocasına dikkatle baktı. Adamcağız...Burada belki açıklamak gerekir ki Touraine'da, Anjon'da, Bretagne'da adamcağız sözcüğü özel bir iyiliği ya da değeri göstermez, en suratsızından en güler yüzlüsüne kadar belirli bir yaşa varanlar için kullanılır... Değerli dostumuz, şapkasını, eldivenlerini alarak:

"Cruchot dostlarımıza rastlamak için pazarda şöyle bir dolaşacağım," dedi.

"Eugenie, babanın kafasında kesinlikle bir şey var."

Az uyuyan Grandet gecenin yarısını derin düşüncelere dalarak geçirmeyi alışkanlık edinmişti; şaşırtıcı bir doğruluğa, açıklığa sahip görüşlerini, gözlemlerini, planlarını oluşturan ilk hesaplamalar üzerinde çalışır ve böylece Saumur'luların bitip tükenmez bir şaşkınlıkla izledikleri yıkılmaz başarılarına ulaşırdı. İnsanın bütün gücü, sabır ve zamanın bileşimiyle ortaya çıkar. En başarılı insanlar, isteklerini "bekle ve gör"e ayarlayanlardır. Bir cimrinin ömrü sürekli olarak, bütün insan yeteneklerini kendi kişisel çıkarları için kullanmaya çalışmakla geçer. Cimri, yalnızca iki duyguya önem verir; gururu ve kendi çıkarı. Ama çıkarı gururuna somut, elle tutulur bir destek, gerçek üstünlüğünün sürekli kanıtı olduğundan; gururu ve çıkarı için uğraşması bir bütünün, bencilliğin iki yüzüdür. Cimrilerin ustalıklarla gösterdikleri aşırı merakın nedeni belki de budur. Bütün insanca duygulara saldıran, nları özetleyen bu insanlara herkes pamuk ipliğiyle bağlıdır. Tutkusuz insan nerede; toplumumuzda hangi tutkuya parasız ulaşılabilir?

Karısının dediği gibi gerçekten Grandet'nin kafasında bir şey vardı. Bütün cimriler gibi, başkalarının paralarını dürüst, yasal yollardan çekmek için kafasını sürekli çalıştırma gereksinimi duyardı sürekli. Başkalarından üstün gelmek, kendilerini yutulmaktan koruyamayan, bu dünyanın zayıflarını hor görme hakkını, her yeni kurbanla kendine yeniden vermek bir güç denemesi değil miydi? Oh, bu dünyadaki ve gelecekteki bütün kurbanların en dokunaklı simgesi olan, acı çekmeye ve zayıflığa övgünün simgesi olan; Tanrı'nın ayaklarının dibine huzur içinde uzanmış kuzuyu kim anlamıştır? Cimri, kuzuyu şişmanlatır, sonra kapatır, öldürür, pişirir, yer ve aşağılar. Cimriler para ve nefretle gelişirler.

Bütün gece yaşlı dostumuzun düşüncelerine taze bir soluk gelmişti. Alışılmadık uysallığının nedeni buydu., Saumur' daki evinin kurt yemiş merdivenlerinin tepesindeki pis, gri odasında pusuya yatarak, bir zamanlar fişçilik etmiş bir adamın olanca tuhaflığıyla Parislilerle alay etmek, onları kıvrandırmak, yoğurmak, parmağının ucunda oynatmak, terletmek, umutlandırmak, korkudan benizlerini sarartmak için ağlar örmüştü.

Yeğeni aklını kurcalıyordu. Ne yeğeni, ne de kendisi bir kuruş para vermek zorunda kalmadan, ölmüş kardeşinin onurunu kurtarmak istiyordu. Parasını üç yıllığına yatırmak üzereydi. Mülkünün yönetiminin dışında kafasını kurcalayan hiçbir şey yoktu. Kötücü! enerjisinin uğraşacağı .bir alana ihtiyacı vardı ve bunu da kardeşinin iflasında bulmuştu. Şu anda pençelerinin arasında ezeceği bir şey olmadığı için, Charles'ın yararına Parislileri dağıtmaya ve kendini fevkalâde bir kardeş gibi gösterip ucuz kahramanlık yapmaya hazırdı. Aile adının onurunu korumak, planında pek az tutuyordu. Bu işteki iyi niyeti, kumarbazların bir oyuna katılmasalar bile, oyunun iyi oynandığını görme gereği hissetmeleri gibi bir şeydi. Planında Cruchot'lar gerekliydi, yine de açıkça onları aramaya çıkmak istemiyordu. Onlar evine gelmeliydiler ve hemen o akşam henüz tezgâhladığı komedi başlamalıydı. Ertesi gün de bütün kent kendisinden, hiçbir şeye mal olmayan cömertliğinden doğal olarak hayranlıkla söz edecekti.

CİMRİ SÖZÜ, AŞK YEMİNLERİ

Babasının yokluğunda Eugenie, sevgili kuziniyle açıkça meşgul olmakta, korkusuzca acıma duygusunu hiç korkmadan ona yağdırmakta özgür olmanın zevkini tattı. Bağlılık konusunda kadınlar erkeklerden çok üstündürler. Kadının, onaylanmasını önemseydiği tek üstünlük, erkeği, bu konuda onu aşmasına karışmadığı için bağışladığı tek niteliktir bu.

Eugenie, üç dört kez uyuyup uyumadığını, uyanıp uyanmadığını anlamak için kuzeninin soluğunu dinlemeye gitti. Sonunda Charles uyanınca, krema, kahve, yumurta, meyve, tabaklar, bardaklar, yani onun ihtiyacı olan her şeyle özel olarak ilgilendi. Sallanan merdivenlerden koşup gene Charles'ı dinledi. Giyiniyor muydu? Hâlâ ağlıyor muydu? Kapısına kadar geldi.

"Kuzen!"

"Efendim kuzin."

"Kahvaltınızı aşağıda mı yoksa odanızda mı edeceksiniz?"

"Nerede isterseniz."

"Siz kendinizi nasıl hissediyorsunuz?"

"Sevgili kuzinim, acıktığımı söylemeye utanıyorum."

Kapalı kapının arkasından yapılan bu konuşma Eugenie'ye bir aşk romanından alınma bir serüven gibi geldi.

"İyi öyleyse, kahvaltınızı odanıza getireceğiz, hem babamın kızdırmamış oluruz."

Bir kuş kadar hafif mutfağa indi.

"Nanon, git odasını topla."

En ufak bir gürültüyü bile yansıtan, defalarca inip çıktığı bildik merdiven artık Eugénie'nin gözüne eski ve harap görünmüyordu. Pırıl pırıl bir ışıkla parlıyordu, onunla bir arkadaş gibi konuşuyordu. Onun gibi gençti, hizmetini sunduğu aşkı gibi gençti. Sonra annesi, iyi ve hoşgörülü annesi, aşkın beynini doldurduğu planlarına isteyerek katılıyordu. Charles'ın odası toplanınca, birlikte ona arkadaşlık etmeye gittiler. Hıristiyan yardımseverliğine göre yas tutanı avutmaya çalışmak görevleri değil miydi? Kendilerini haklı çıkarmak için dinsel öğretilerden de küçük safsatalar ileri sürüyorlardı.

Böylece Charles Grandet kendini en sevecen ve kibarca bir merakın konusu olarak buldu. Yaralı yüreği kadifenin dokunuşu kadar duyarlı ve tatlı olan iyiliğin verdiği rahatlığı hissetti. Sürekli baskı altında yaşayan bu iki ruh, bir kez kendilerini doğal ortamlarında, acı çekme ortamında buldular mı, içten duygularını gösterebiliyorlardı. Eugénie, bir akrabanın, ayrıcalığından yararlanarak, kuzeninin çamaşırlarını yerleştirmeye ve tuvalet masasının üzerindeki eşyaları düzenlemeye başladı; Charles'ın yanında getirdiği pahalı zımbırtılara hayran olmuştu. Hiç acele etmeden altın, gümüş cici bicileri elinde uzun süre tutup süslemelerini inceliyordu.

Yengesiyle kuzininin kendisine gösterdikleri coşkulu ilgi Charles'ı çok duygulandırmıştı. Paris sosyetesini, içinde bulunduğu koşullarda, orada yalnızca soğukluk ve ilgisizlikle karşılaşacağını

bilecek kadar iyi tanıyordu. Eugénie'nin kendine özgü havasıyla ne kadar hoş, ıslık ıslık görüldüğüne dikkat etti. Önceki gün güldüğü basit davranışlarına hayranlık duymaya başladı. Eugénie, kahve ve krema dolu toprak kabı Nanon'un elinden alıp, ona iyilik dolu bir bakışla bakarak, kuzenine içtenlikle kendisi hizmet etmek isteyince, Parislinin birden gözleri doldu, Eugénie'nin elini tutup öptü.

"Niçin, neyiniz var?" diye sordu Eugénie.

"Bunlar şükran gözyaşları," diye yanıtladı Charles.

Eugénie, aceleyle şömineye gitti, mumları alıp Nanon'a uzattı.

"Al, Nanon, bunları al..." dedi. .

Tekrar kuzenine baktı, yanakları hâlâ kıpkırmızıydı. Ama en azından gözleri onu ele vermiyordu: Yüreğini dolduran coşkulu sevinci gizleyebiliyordu; ama ikisinin gözlerinde de aynı düşüncelerle kaynaşan aynı ruhlar gibi aynı duyguyu açığa vuruyordu. Gelecek onlarındı. Bu mutluluk heyecanı, derin acının ortasında Charles'a daha da tatlı gelmişti. Çünkü çok beklenmedik bir şeydi.

Kapının çalınışı üzerine iki kadın eski yerlerini anımsadı. Neyse ki Grandet içeri girdiğinde ikisi de aşağı inip işlerinin başına geçmişlerdi; çünkü onlara kemerli yolda rastlasaydı, kuşukları iyice artacaktı. Grandet'in diken üstünde yediği öğle yemeğinden sonra, Froidfond'dan, hizmetleri için kendisine söz verilen ödülü henüz almamış olan bekçi geldi. Koruda vurduğu bir tavşan, birkaç keklik ve değirmencinin gönderdiği yılan balıklarıyla bir çift de turna balığı getirmişti.

"Oh! Oh! İşte emektar Cornoiller, hızır gibi yetişti. Bunlar yenecek durumda mı?"

"Evet, sevgili yüce gönüllü efendim. İki gün önce avlandılar."

"Gel, Nanon, canlan biraz!" dedi değerli fiçici. "Al şunları, akşam yemeğine hazır olacak. İki Cruchoy'a ziyafet veriyorum."

Nanon, gözlerini hayretle açtı, herkesin yüzüne ayrı ayrı baktı.

"Oh, iyi!" dedi. "Et yağıyla baharatı nereden alacağım?"

"Nanon'a altı frank verin, hanım," dedi Grandet, "Bana da mahzene inip bir şişe iyi şarap çıkartmamı anımsatın."

"Şimdi, şey, Monsieur Grandet," diye başladı bekçi. Çünkü ücret sorununun çözümlenmesini istiyordu, bu konuda bir konuşma hazırlamıştı, "Monsieur Grandet..."

"Ha! Ha! Ha! Ha!" dedi Grandet. "Ne söyleyeceğini biliyorum. Sen iyi bir adamsın. Bu konuyu yarın görüşürüz; bugün çok işim var... Hanım," diye ekledi Madame Grandet'ye, "beş frank verin ona." Ve aceleyle kalkıp gitti.

Zavallı kadın, on bir franka barış satın aldığı için doğrusu çok mutluydu. Grandet'nin kendisine verdiği paradan, kuruş kuruş, başka giderleri ödemek orunda bıraktıktan sonra birkaç hafta ssesini çıkarmadığını biliyordu.

"Al bakalım, Cornoiller, dedi on frankı eline vererek. "Birkaç gün hizmetini unutmayacağız."

Cornoiller'nin sözü yoktu. Gitti.

Siyah bonesini giymiş, sepetini de almış olan Nanon:

"Hanımım, yalnızca üç franka ihtiyacım var,"dedi. "Gerisi kalsın. Başka zaman yine işe yarar."

"İyi bir akşam yemeği hazırla, Nanon," dedi Eugenie. "Kuzenim aşağıya inecek."

"Eminim olağanüstü bir şeyler olduğuna eminim," dedi Madame Grandet. "Evlendiğimizden beri üçüncü kezdir ki baban, akşam yemeğine konuk çağırıyor."

Saat dörde doğru, tam Eugenie'yle annesi masayı altı kişilik olarak hazırlamışlar ve evin efendisi de üzüm yetiştirilen bölgelerdeki kişiler tarafından mahzenlerinde kiskançça saklanan üstün nitelikli şaraplardan birkaç şişe getirmişti ki, Charles odaya girdi. Genç adam solgun görünüyordu; mimikleri, yüzü, bakışları, sesinin tonu çok dokunaklı bir kederi olduğunu gösteriyordu. Hüznü doğal, içten ve derindi. Kederli olmanın çekici, gergin görünümü, ona kadınların pek çekici buldukları içe işleyen büyülü bir hava vermişti. Bunu sezen Eugénie, her zamankinden daha fazla âşık oldu ona. Belki de Charles'ın talihsizlikleri, Eugénie'ye onu daha çok yaklaştırmıştı. Şu anda Charles, onu ilk gördüğü zamanki, ulaşamayacağı bir dünyada yaşayan zengin ve yakışıklı genç adam değil; derin, müthiş bir sıkıntıda olan bir akrabaydı. Hüzün, bütün farklılıkları eşitler. Charles ve Eugénie, yalnızca bakışlarıyla anlaşıp konuştular. Çünkü zavallı düşmüş züppe, öksüz oğlan, gururlu bir havayla topluluktan kendini çekmiş, odanın bir köşeciğinde sessizce oturuyordu. Ama zaman zaman kuzininin yumuşak, sevgi dolu bakışları odanın öbür ucundan kendisini buluyor; kederli, tasalı halini bırakıp, paylaşacaklarını düşünmekten hoşlandığı bir gelecekteki, yeni umutları izlemeye zorluyordu.

Grandet'nin Cruchot'ları yemeğe davet ettiği haberi şu anda Saumur'da, önceki gün şarabını satışından da -ki bu suçtu, üzüm yetiştiricileri camiasına karşı bir hainlikti- daha büyük bir dalgalanma yaratmıştı. Eğer, düzenbaz, yaşlı şarapçı yemek partisini, Alkibiades'e köpeğinin kuyruğuna mal olan düşünceyle verseydi belki büyük adam olurdu, ama Saumur'un kendisi hakkındaki görüşüne hiçbir değer yermeyecek kadar, sürekli sömürdüğü bu kent halkından kendini çok çok üstün hissediyordu.

Des Grassins'ler hemen korkunç ölümü ve bir olasılıkla Charles'ın babasının iflas etmiş olduğunu da duymuşlardı. O akşam müşterilerini ziyaret edip baş sağlığı dileyerek dostluklarını göstermeye, hem de bu koşullarda onu Cruchot'ları yemeğe davet etmeye ne gibi amaçların zorladığını anlamaya, karar verdiler.

Saat tam beşte, Reis C. de Bonfons ve amcası noter, tepeden tırnağa pazarlıklarını giymiş olarak geldiler. Konuklar masadaki yerlerine oturdular ve adamakıllı iyi bir yemeğe başladılar. Grandet ciddi duruyordu. Charles sessiz, Eugénie donuktu, Madame Grandet her zamankinden fazla konuşmadı; öyle ki yemek bir başsağlığı yemeği kadar canlıydı. Masadan kalktıkları zaman Charles, yengesiyle amcasına dönerek:

"İzninizle, yanınızdan ayrılacağım. Yazmam gereken bir iki uzun ve zor mektup var," dedi. "Öyle olsun, yeğen."

Charles odadan çıkınca, artık mektuplarına dalarak hiçbir şey duymayacağından emin olunca, Grandet kurnaz kurnaz karısına baktı.

"Madame Grandet, bizim konuşacaklarımız size yabancı gelebilir. Saat yedi. Yapabileceğiniz en iyi şey yataklarınıza çekilmektir... İyi geceler, Eugénie."

Kızını öptü ve iki kadın odadan çıktıktan sonra oyun başladı. Grandet kendisine "yaşlı kurt" lakabını kazandıran insan ilişkilerinde edindiği ustalığını her zamankinden de daha kurnazca kullanıyordu. Eğer Saumur Belediye Başkanının tutkuları daha yüksek bir şey amaçlasaydı; eğer şansı yaver gidip de daha yüksek bir sosyal ortama ulaşıyaydı; örneğin uluslararası sorunlarda karar veren bir kongre delegesi olsaydı; kendi dar çevresinde boğuşarak geliştirdiği dehasını orada kullansaydı; kuşkusuz Fransa'nın çıkarlarına mükemmel hizmet edecekti. Yalnız şu da aynı şekilde büyük olasılıkla, Saumur'dan çıkınca değerli fişci, zavallının teki haline de gelebilir. Yarın da bazı hayvanlar gibi doğdukları iklimlerinden uzakta üretkenliğini yitirebilirler.

"D-d-d-diyorsunuz ki M-M-Moniseur R-r-reis, i-i-if-las..."

Şarapçının yıllardır başına musallat olan ve yağmurlu havalarda yakındığı sağırlığı gibi doğal nedenlerden olduğu kabul edilen kekemelik, o kadar yorucu bir hale gelmişti ki, Cruchot'lar dinlerken istemeden yüzlerini buruşturuyorlardı; fişcinin kasıtlı olarak gevelediği sözcükleri anlama çabasıyla yüzleri sıkıntıyla biçimden biçime giriyordu. Belki de Grandet'nin kekemeliğinin ve sağırlığının tarihini anlatmak için en uygun yer burasıdır. Anjou'da hiç kimse, Angevin Fransızca'sını hilekâr şarapçı kadar iyi duyamaz ve güzel konuşamazdı. Uzun süre önce, bütün kurnazlığına karşın bir Yahudi tarafından kandırılmıştı. Yahudi, konuşma sırasında onun ne dediğini daha iyi duymak için elini, sağırların kullandığı kulak borusu gibi kulağının arkasına atmıştı, doğru sözcükleri bulabilmek için öyle çaba harcıyor, öyle anlaşılmaz bir biçimde konuşuyordu ki, Grandet insancılığının kurbanı olarak şeytan Yahudi'nin arıyor görüldüğü sözcükleri ve düşünceleri söylemeye, Yahudi'nin kanıtlarını kendi tamamlamaya, çok bilmiş herifin kendi açısından söylemek zorunda olduğu şeyleri Yahudi'nin adına kendi söylemeye, sonunda Yahudi'yle yer değiştirmeye kadar, kendini zorunlu hissetmişti. Fişci bu garip çekişmeden, iş hayatının ilk pişmanlık duyduğu pazarlığını yapmış olarak çıktı. Ama bu işte parasal açıdan kayıpta olmasına karşın yöntem açısından kazançlıydı. Çünkü meyvelerini daha sonra topladığı pratik bir ders almıştı. Sonunda, iş hasmının sabrını tüketme sanatını, Grandet'nin düşünceleriyle hasmını sürekli meşgul ederek kendi görüşünü bütünüyle unutturma sanatını ona öğreten Yahudi'ye dua etti. Şimdiye dek, sağırlığın, kekemeliğin, Grandet'nin düşüncelerine paravan olarak kullanmaya alıştığı dolambaçlı sözcüklerin bu kadar şiddetle gerekli olduğu bir olay yaşamamıştı. Bir kere, düşüncelerinin sorumluluğunu başka birinin üstlenmesini istiyor; sonra kendi düşünceleri ona önerildiği zaman, ne bir onaylama, ne de bir yadsıma belirtmek istiyordu; kendi gerçek görüşlerini kuşkuda bırakacak biçimde çok az konuşmaktı dileği.

"M-M-Monsieur de B-B-Bonf-f-f-fons."

Grandet, üç yıl içinde ikinci kez genç Cruchot'ya, "Monsieur de Bonfons" demekteydi. Reis, pekâlâ, kurnaz fişcinin damat adayı olduğuna inanabilirdi.

"D-d-d-diyordunuz ki b-b-bazı o-o-olaylarda i-i-if-las ö-ö-ön-lenebilir, ş-şey t-t- tarafından..."

"Ticaret mahkemeler tarafından. Böyle şeyler her gün olur," dedi Monsieur de Bonfons, yaşlı Grandet'nin düşüncesini yakalayarak ya da tahmin ettiğini düşünerek. Büyük bir istekle ona açıklamaya girişti: "Dinliyor musunuz?"

"D-d-dinliyorum," dedi değerli fişci alçak gönüllü bir havayla, yüzünde öğretmenine sözde büyük bir dikkat harcarken içinden ona gülen bir küçük oğlanın kötücül, alaycı anlatımı vardı.

"Çok saygın büyük bir iş adamı, örneğin, sizin Paris'teki merhum kardeşiniz..."

"B-b-benim kardeşim, evet."

"Borcunu ödeyemez duruma geliyor..."

"B-b-borcunu ö-ö-ödeyemez d-d-duruma g-g-gelmek mi d-d-diyorsunuz buna?"

"Evet. Eğer iflası yakınsa yetkili ticaret mahkemesinin (bunu biliyor musunuz) yargıç kararıyla işine tasfiyeci atamak yetkisi vardır. Tasfiye, iflasla aynı şey değildir, anlıyor musunuz? Bir müflis adını kirletir, ama işini tasfiye etmek bir adamın ününe zarar vermez."

"Bu d-ü-farklı bir ş-ş-şey, y-y-yalnız daha p-p-pahalıya o-o-patlamazsa.," dedi Grandet.

"Ama bir tasfiye Ticaret Mahkemesine baş vurmada da yapılabilir. Şöyle," dedi reis bir tutam enfiye alarak, "bir adam iflas ettiğini nasıl bildirir?"

"Gerçekten, öyle ya. H-h-hiç b-b-bunu düşünmemiştim," diye yanıtladı Grandet.

"Birincisi," diye sürdürdü reis, "tüccarın kendisi ya da temsil yetkisi olan adamı tarafından dosyalanan bilançonun ilgili mahkeme kalemine kaydettilmesidir. İkincisi de alacaklıların isteğiyle olur. Şimdi, tüccar bilançosunu dosyalamazsa, hiçbir alacaklı da onun iflas duyurusu için mahkemeye başvuramazsa, ne olur o zaman?"

"Evet, b-b-bakalım n-n-ne olur?"

"O zaman ölenin ailesi, ya da temsilcileri, ya da kalan servetin varisi veya ölmediyse adamın kendisi ya da kaçmışsa arkadaşları işi tasfiye ederler. Belki siz de kardeşinizin olayındaki borçları tasfiye etmeyi istemez misiniz?" diye sordu reis.

"Aman, Grandet," diye bağırdı noter, "Bu çok güzel bir şey olur. Taşrada kendimize özgü bir onur düşüncemiz vardır. Siz adınızı onursuzluktan kurtarırsanız. Çünkü o, sizin adınızdır, siz de..."

"Yücelirsiniz!" diye bağırdı reis amcasının sözünü keserek.

"E-e-elbette k-k-kardeşimin a-adı da benimki g-g-gibi g-g-Grandet, bu d-d-doğru ve k-k-kesin, b-böyle o-o-ol-madığını s-s-söylemiyorum. V-v-ve b-b-böyle bir t-t-tasfi-ye her d-d-durumda yeğenim için çok iyi b-b-bir şey o-o-o-labilir ve b-b-ben y-y-yeğenimi s-s-severim. A-a-ama a-a— i-i-yi-ce anlamayalım. P-p-Paris'teki o k-k-kurnaz adamları t-t-tanımıyorum. G-g-görüyorsunuz, b-b-burada S-s-Sau-mur'da y-y-yaşıyorum! A-a-asmaları k-k-kesme, s-s-suyu k-k-kurutma işlerim y-y-yapılacak, b-b-başka i-i-işlerim de v-v-var. H-h-hiçbir z-z-zaman s-s-senet y-y-yapmadım. Birçok s-s-senet aldım a-a-ama hiç b-b-bir z-z-zaman bir k-k-kâğıt p-p-parçasının ü-ü-üzerine adımı yazmadım. B-b-bunları a-alırsınız ve k-k-kırdırırsınız, b-b-bütün b-b-bildi-ğim bu. S-s-senetleri g-geri s-s-satın alabilirmişsiniz d-d-diye d-d-duydum..."

Evet," dedi reis. "Piyasada yüzde üzerinden senetleri satın alabilirsiniz. Anlıyor musunuz?"

Grandet elini boru gibi bükerek kulağına yapıştırdı, reis cümlesini yineledi.

"A-a-ama bu işte ye-dir-me, i-i-çirme v-v-vardır," diye yanıtladı şarapçı. "B-b-ben bu y-y-yaşımda böyle ş-s-şeylerden a-a-anlamam. B-b-burada o-o-oturup ü-ü-üzümlemlerimle u-u-u-uğraşmalıyım. Ü-ü-üzümlerin i-i-işi çok, h-h-her şeyin p-p —parası ü-ü-üzümlerden ç-ç-çıkıyor. B-b-bağa bakmak h-h-her şeyin b-b-başında g-g-gelmeli. Froidfond'da y-y-yapacak ç-c-cok iş var, b-b-bunları b-b-benden

b-b-başkası y-y-yapamaz. K-k-karışık i-i-işlerin p-p-pesinde d-d-dolaşmak için e-evimi b-b-barkımı b-b-bırakmam. B-b-bir s-s-sözcüğünü a-a-anlamadığım b-b-bütün bu ş-ş-şeytanlıklar-dan Tanrı r-ruhumu korusun. İ-i-işi tasfiye e-etmek, i-i-if-las d-d-duyurusunu d-d-durdurmak için P-p-Paris'te o-o— olmam gerektiğini s-s-söylüyorsunuz, a-a-ama a-a-aynı a-a-anda n-n-nasıl i-i-iki yerde b-b-birden o-o-olabilirim? B-b-ben küçük bir kuş d-d-eğilim ve..."

"Durumunuzu anlıyorum," diye atıldı noter. "Peki ama eski dostum, sizin dostlarınız var, eski dostlarımız, sizin çıkarlarınız için kendilerini fedaya hazırlar."

"Hadi bakalım!" diye düşündü şarapçı. "Kararınızı verin!"

"Diyelim ki birisi Paris'e gitti, kardeşiniz Guillaume'un en büyük alacaklısını buldu ve ona dedi ki..."

"Bir dakika d-d-durun," diye sözünü kesti fiçici. Diyorsun ki... Ne dedi? Ş-ş-söyle bir şey: 'Saumur'lu M-M-Monsieur G-G-Grandet şudur, Saumur'lu M-M-Monsieur G-G-Grandet budur. K-k-kardeşini s-s-sever, y-y-yeğini s-s-sever. A-a-akrabalarını ç-ç-çok düşünür, o-o-nlara e- e-elinden geleni y-y-yapmak ister. B-b-bağbozumundan iyi k-k-kâr etti. İ-i-işi iflasa g-g-götürmeyin, b-b-bir borçlular t-t-toplantısı yapın, t-t-tasfiyecileri b-b-belirleyin. S-s-son-ra g-g-Grandet ne y-y-yapacağınıza karar verir. A-a-avu-katlar işe b-b-burnunu s-s-sokacağına, i-i-işi s-s-sizin tasfiye e-e-etmeniz ç-ç-çok daha iyi o-o-olur.' Ha? Doğru değil mi?"

"Tamamen!" dedi reis.

"Çünkü, bilirsiniz Monsieur de Bonfons, b-b-bir insan kararını vermeden önce ne yaptığını bilmelidir. Y-y-ya-pabileceğinizden f-f-fazlasını y-y-yapamazsınız. B-b-böyle büyük b-b-bir işte e-e-elinizde ne olduğunu ve ne ödemek z-z-zorunda olduğunuzu b-b-bilmelisiniz, y-y-yoksa m-m-mahvolursunuz. Öyle değil mi?"

"Kesinlikle," dedi reis. "Benim düşünceme göre birkaç ay içinde bütün borçları kararlaştırılan miktarda bir paraya satın alabilir ve hepsini birden parça parça ödeyebilirsiniz. Ha! Köpeklere bir parça koklattınız mı isteğinizi yaptırabilirsiniz. Güncel bir iflas duyurusu yok, senetler de elinizde, tamam kar gibi aklanırsınız."

"K-k-kar gibi mi?" diye yineledi Grandet elini kulağına götürerek. "K-k-karın bu i-i-işle ne ilgisi var a-a-anlamıyo-rum."

"Neyse," dedi reis, "siz beni dinleyin o halde."

"D-d-dinliyorum."

"Bir senet, değeri yükselip düşen bir maldır. Bu, Jeremy Bentham'ın kâr teorisinden çıkan bir sonuçtur. Bentham, tefecileri onaylamadıkları için insanların çok ahmak olduklarını söyleyen bir gazeteciydi."

"Vay canına! dedi değerli fiçici.

"Bentham'a göre ilke olarak para bir maldır, paranın temsil ettiği her şey de mala dönüşür. Yani şurası açıktır ki, ticaret metası olan her şey için bu kurallar geçerlidir. Senet denilen imzalı mal da böyle bir ticari metadır. Piyasada az veya çok bulunabilir. Fiyatı yüksek de olabilir, beş para da

etmeyebilir. Mahkeme karar verir ki... Hey, tanrım, neler saçmalıyorum? Özür dilerim, ne aptalım; demek istiyorum ki, benim görüşüme göre kardeşinizin borçlarını değerlerinin yüzde yirmi beşile tekrar satın alabilirsiniz."

"Je-Je-Jeremy Ben... ben... mi demiştiniz?"

"Bentham, bir İngiliz."

"Şu Jeremie işlerin dertlerinden bizi kurtaracak," dedi noter gülerek.

"Şu İngilizler bazen pek akıllı olurlar," dedi Grandet. "Öyleyse, Bentham'a göre, k-k-kardeşimin senetleri değerliyse nasıl... h-h-hiç bir d-d-değerleri yok! Eğer b-b-ben haklıy-sam... d-d-durum açık... d-d-değil mi? Alacaklılar çıkar... hayır, ç-ç-çıkılmaz... Anlıyorum."

"Bırakın, bütün bunları size açıklayayım," dedi reis. "Hukukta, Grandet firmasının bütün ödenecek senetlerini elinizde tutarsanız kardeşiniz ve varisleri kimseye bir şey borçlu olmaz. O kadar."

"O kadar," diye yineledi Grandet.

"Haklı olarak, kardeşinizin senetleri piyasada ciro edilirse ('Ciro edilme'ne demek, anlıyor musunuz?) ve oradan geçmekte olan dostlarınızdan biri de senetleri satın alırsa, alacaklılar senetlerden vazgeçmek zorunda bırakılmadıkları takdirde Parisli Grandet'nin mülkü, onuruyla borçtan kurtulmuş olur."

"G-g-gerçekten, i-iş iştir," dedi fiçici. "Ç-ç-çok iyi. Ama a-a-anlarsınız ki b-bu güç. N-n-ne p-param, ne v-v-vaktim var, n-n-ne vaktim, n-ne de..."

"Evet, evet, bunu da dert edinemezsiniz. İsterseniz, sizin için Paris'e giderim. (Giderlerimi ödersiniz. Küçük bir şey tutar) Paris'te alacaklıları görebilir, konuyu onlarla tartışabilir, konuşabilirim. Tasfiye tutarına biraz eklerseniz, senetleri elinize geçirmeniz için her şey ayarlanabilir."

"B-b-bunu d-d-düşüneceğiz. B-ben ü-ü-üzerime alamam şey o-o-olmadan. E-eğer yapamazsanız, y-y-yapamazsanız. N-n-nasıl olduğunu a-a-anlıyor musunuz?"

"Tamamen."

"B-b-bana yağdırdığınız b-b-bütün bu d-dü-düzen-lerle k-k-kafam karıştı. H-h-hayatımda i-ilk k-k-kez böyle ş-ş-şeyler duyuyorum..."

"Evet, bir yasa uzmanı değilsiniz."

"B-b-ben yoksul b-b-bir şarapçıyım ve ş-ş-şimdi s-s-söyledikleriniz h-h-hakkında hiç b-b-bir ş-şey b-b-bilmiyo-rum. B-bunun üzerinde d-d-düşünmeliyim, ç-ç-çalışmalı-yım."

"Bakın," diye söze başladı reis, tartışmaya sil baştan başlayacakmış gibilerden.

"Yeğenim!" diye sözünü kesti noter sitem edercesine.

"Ne var, amca?" dedi reis.

"Bırak da Monsieur Grandet amaçlarını açıklasın. Bu önemli bir vekalet, onun yerine hareket

edeceksin. Aziz dostumuz bize her şeyi etraflıca anlatmalı..."

Des Grassins ailesinin geldiğini bildiren kapı vuruluşu, onların görünmesi ve bunu izleyen selamlaşmalar Cruchof'nun cümlesini tamamlamasını engelledi. Noter, bu kesintiye memnun oldu; Grandet kendisine yan yan bakıyordu, brnundaki et beni içindeki fırtınayı dışarı vurmaktaydı. Aynı zamanda tedbirli noter, bir mahkeme başkanının Paris'e gidip alacaklılarla uzlaşmasını ve böyle oldukça kuşkulu bir işe karışmasını, katı onursal yasalara pek uygun bulmuyordu. Üstelik, Grandet Baba'nın da herhangi bir ödeme yapacağına ilişkin en küçük bir belirti yoktu, durum böyleyken yeğenin bu katakulliyeye karıştığını görmek noteri elinde olmadan ürpertti. Grassins'lerin gelişinin yarattığı dalgalanmadan yararlanarak yeğenini kolundan yakalayıp bir köşeye çekti.

"Kendini yeterince gösterdin, yeğen," dedi. "Bu kadar özveri yeter. Kızla evlenme hevesin gözlerini kör ediyor. Kör şeytan! Mal bulmuş Mağribi gibi ne bu acele? Bırak dümene ben geçeyim sen de esen rüzgâra göre davran. Böyle bir oyunda yer alman uygun mu? Bir yargıç olarak onurunun böyle bir işle bağdaşması.."

Noter kısa kesti; Monsieur des Grassins'in, Grandet'ye elini uzatırken, "Grandet, ailenizin başına gelen korkunç felaketi öğrendik. Guillaume Grandet'nin iflası ve kardeşinizin ölümü, bu acı olaylarda bütün iyi duygularımızın sizinle olduğunu belirtmek için geldik," dediğini işitti.

"Başka üzücü var," diye sözünü kesti noter. "Küçük Monsieur Grandet'nin ölümü. Kardeşinin yardımını isteseydi, o da ölmeyecekti. Tepeden tırnağa onurlu bir adam olan eski dostumuz, Parisli Grandet firmasının borçlarını karşılamayı planlıyor. Yeğenim reis de, onu, tertemiz yasal bir işin tüm sıkıntılarından kurtarmak için hemen Paris'e gidip, alacaklılarla anlaşarak borçlan kapatmayı önerdi."

Çenesini okşayarak dikilmekte olan şarapçının tavrının da doğruladığı bu sözler, Grassins'lerin üçünü de şaşkına çevirdi. Eve gelirken Grandet'nin eli sıkılığını rahatça, ağızlarına ne gelirse söyleyerek tartışmışlar, dahası işi, fiçicıyı kardeş katilliğiyle suçlamaya kadar vardırırmışlardı.

"Ah, ben biliyordum zaten!" diye bağırdı banker karısına bakarak. "Yolda ne diyordum sana, Madame des Grassins? Grandet sapına kadar onurlu adamdır ve adına en küçük bir gölge düşmesine dayanamaz! Onursuz para bir beladır. Ah, onurun ne olduğunu biz iyi biliriz taşrada! Harikasınız Grandet, gerçekten harika! Ben eski bir askerim, düşündüğümü sakla-yamam. Bunu dosdoğru söylemeliyim. Evet, bu, vallahi, yüceliktir bu!"

"B-b-bu y-y-yücelik p-p-pek p-p-pahalıya mal o-o-o-luyor," diye karşılık verdi fiçicı, banker elini heyecanla sıkarken.

"Ama, bu, benim iyi Grandet'im, Reis Bey'e rağmen," diye sürdürdü des Grassins, "tamamen ticari bir iştir bu işi kovalamak için de deneyimli bir iş adamı ister. İş yapan adam protestolu ve zamanı uzatılmış senetlerin harcı kadar bu işlerin nasıl hakkından geleceğini, faiz tablolarında izleyeceği yolu bilmelidir, değil mi? Paris'te benim kendi işim var, gitmişken bu işle de uğraşabilirim..."

"O z-z-zaman b-b-ben yapmak i-i-istemediğim işlere b-b-bağlanmadan b-b-birlikte bu i-i-işi n-n-nasıl en i-i-iyi bir b-b-biçimde düzenleyeceğimizi k-k-kararlaştırmalıyız," diye kekeleydi Grandet "Çünkü, görüyorsunuz Reis Bey, doğallıkla benden yol giderlerini karşılamamı istiyordu."

Şarapçı bu son sözcükleri hiç gevelemeden söylemişti.

"Oh, ama Paris'te kalmak bir zevktir," dedi Madame des Grassins. "Kendi adıma oraya gitmek için yol giderlerimi seve seve öderim."

Sonra ne pahasına olursa olsun bu işi rakiplerinin kulağına fısıldaması konusunda kocasına bir işaret çaktı. Sonra da burnunun üzerinden, kendi açılardan acınacak kadar süklüm püklüm olmuş Crucho'tlara şöyle bir baktı. Grandet ise, bankeri ceketinin düğmesinden yakalayıp bir köşeye çekti.

"Size reisten daha çok güvenmeliydim," dedi ona. "Ayrıca işin içinde iş var," diye ekledi, et benini biraz oynatarak. "Tahvile yatıracağım birkaç bin frankım var. Tahvil başına seksen franktan fazla ödemek de istemiyorum. Bu iş de saat gibi hep ay sonlarında bağlanır diyorlar. Sanırım, bu işlerden anlıyorsunuz, değil mi?"

"Hem de nasıl! Sizin için bir iki bin lira yatırırım tahvillere, oldu mu?"

"Öyle büyükten başlamak yok! Ama, bu oyunu oynayacağımı kimse bilmeden oynamak istiyorum. Ay sonunda işi benim için kotaracaksınız, ama Crucho'tlara bir şey söylemeyin sakın. Bu yalnızca onları gücendirir. Paris'e gittiğinize göre, artık zavallı yeğenimin hatırı için, onlarla da kozunuzu paylaşacaksınız."

"Anlaştık! Yarın posta arabasıyla gidiyorum," dedi Grassins yüksek sesle, "ve son emirlerinizi almaya da... Saat kaçta geleyim?"

"Beşte, akşam yemeğinden önce," dedi şarapçı ellerini ovuşturarak.

İki rakip aile bir an karşı karşıya durdular. Bir duraklamadan sonra des Grassins, Grandet'nin omzuna hafifçe vurarak konuştu:

"Sizin gibi böyle iyi akrabaları olmak güzel şey..."

"Evet, evet, o-o-ortalığı a- ayağa k-kal- dırmadan," diye yanıtladı Grandet, "aile i-i-için elimden g-g-geleni y-y-ya-parım. K-k-kardeşimi s-s-severdim ve b-bunu k-k-kanıtla-rım e-e-eğer p-p-pahalıya... o-o-oturmazsa ki..."

"Biz artık gidelim, Grandet," diye sözünü kesti; neyse ki bağcı cümlesini tamamlayamamıştı. "Paris'e erken gidersem, bazı işleri düzenlemem gerek."

"Evet, çok iyi. S-sizinle konuştuklarımızla b-b-bağıntılı o-o-olarak Crucho't reisin de dediği gibi, a-a-ayrıca d-d-dü-şünmem gerek."

"Lanet olsun! Artık Monsieur de Bonfons değilim," diye düşündü yargıç; yüzünde, avukatın konuşmasından sıkılan bir yargıcın anlatımı belirmişti.

İki rakip ailenin şefleri birlikte çıktılar. İki taraf da Grandet'nin o sabah bölgenin bağcılarına attığı kazığı düşünmüyorlardı. Sonuçsuz da olsa birbirlerini iskandil edip, Grandet'nin yeni işindeki düzenleriyle ilgili düşüncelerini öğrenmeye çalışıyorlardı.

"Bizimle Madame Dorsonval'a geliyor musunuz?" diye sordu des Grassins, notere.

"Daha sonra geleceğiz," karşılığını verdi reis. "Mademoiselle de Gribeacourt'a uğrayıp iyi akşamlar dilemeye söz vermiştim, amcamın izniyle önce ona uğrayacağız."

"Hoşça kalın beyler," dedi Madame des Grassins.

Cruchot'lar birkaç adım uzaklaşınca Adolphe babasına,

"Etekleri tutuştu, değil mi?" dedi.

"Hişş!" dedi annesi. "Bizi duyabilirler. Üstelik pek ince bir söz de değil söylediğin, Hukuk Okulu kokuyor."

Des Grassins'lerin kendisini duyamayacak kadar uzaklaşmış olduklarını görünce:

"Ee, amca!" diye bağırdı yargıç. "Reis de Bonfons olarak başlamıştım, sonunda yalnızca Cruchot olup çıktım!"

"Bunun seni kızdırdığını gördüm; ama rüzgâr des Gras-sins'lerden yana esiyordu. Bütün akıllığına karşın salak mısın?... Bırak, yaşlı Grandet'nin 'Bakalım' gemisine binsinler, sen sakın ol oğlum. Eugénie yine de senin karın olacak."

Birkaç dakika içinde Grandet'nin yüce kararı aynı anda üç eve yayıldı, sonra bütün kentte yalnızca bu kardeş fedakârlığı konuşulur oldu. Grandet ürününü sattığı için bütün bağcıların hışmına uğramışken, şimdi bu haince eylemi bağışlandı. Herkes ondaki onur duygusuna hayran kaldı, bu adamda bulunmadığını sandıkları cömertliğini de övdü. Olayın anlık görünüşüne kapılıp öfkelenmek ya da keyiflenmek, hemen alevlenmek, uzaktan harikulade görünen bir şeye tutkulanmak Fransız karakterinde vardır. Ulusların ve yığınları oluşturan insanların bellekleri yok mu?

Grandet kapısını kapar kapamaz Nanon'u çağırdı:

"Köpeği çözme ve yatma, yapacak işimiz var. Cornoiller, Froidfond'dan on birde arabayla gelecek. Sen gelişlerini gözle de kapıyı vurmada al içeri ve yavaş olmasını söyle. Polis yasaları gece gürültü patırtıyı yasaklar. Ayrıca, dışarı çıktığımı konu komşunun duymasına da gerek yok."

Grandet bunları söyledikten sonra yukarıya, laboratuvarına çıktı; Nanon onun hareket ettiğini, eşyaların arasında dolaştığını, gidip geldiğini duyuyordu. Ama bütün bunları dikkatle yapıyordu. Karısını, kızını uyandırmaktan, özellikle odasında ışık gördüğü zamandan beri düşman olduğu yeğenin dikkatini çekmekten kaçındığı belliydi.

Aklı fikri kuzininde olan Eugénie, gece yarısı, ölmekte olan bir adamın iniltisini duyduğunu sandı; ona göre bu ölmekte olan adam da Charles'tı. Eugénie yanından ayrıldığında, Charles çok solgun ve umutsuzdu! Belki de kendini öldürmüştü! Hemen kapişonlu bir pelerine sarınarak kapıya koştu. Kapı tahtasının çatlaklarından sızan parlak ışık ilkin onu korkuttu, ev yanıyor sandı, ama Nanon'un ağır ayak seslerini ve atların kişnemelerine karışan konuşmasını duyunca hemen yatıştı.

Gıcırda korkusuyla kapıyı dikkatle ama koridorda olan biteni görmesine de yetecek kadar, azıcık araladı, kendi kendine "Babam Charles'ı götürüyor olabilir mi?" dedi.

Birden babasıyla gözgöze geldi; Grandet'nin bakışları boş ve donuk olmasına karşın onu dehşet içinde dondurdu. Nanon'un ve fiçicinin sağ omuzlarında kalın, tahta bir sırık vardı. Sırığa bir halatla küçük bir fiçî bağlanmıştı. Bu fiçî Grandet'nin oyalanacak daha iyi bir iş bulamadığı zamanlar eğlenmek için yaptığı fiçîleri andırıyordu.

"Kutsal Meryem! Efendim, bu çok ağır," diye fisıldadı Nanon.

"Ne yazık ki içi yalnızca bakır para dolu!" karşılığını verdi fiçici. "Dikkat et, şamdana çarpma."

Sahne, merdiven parmaklıklarının ikisinin arasına konmuş tek bir mumla aydınlatılmıştı.

"Cornoiller," dedi Grandet av korucusuna, "tabancaların yanında mı?"

"Hayır, efendim. Tanrı iyiliğinizi versin! Bir fiçi bakır için korkacak ne var?"

"Oh, hiç canım," dedi yaşlı fiçici.

"Hem yolda hızlı gideceğiz," dedi korucu. "Yarıcılarımız size en iyi atlarını gönderdiler."

"İyi. İyi. Onlara nereye gittiğini söylemedin ya?"

"Ben bile bilmiyordum ki.»

"Tamam. Araba sağlam mı bari?"

"Araba mı, Monsieur? Taş gibi. Bunun gibi üç bin fiçiyi taşır. Bu döküntü fiçi kaç kilo sahi?"

"Ben sana söylerim," dedi Nanon. "Kaç kilo çektiğini çok iyi biliyorum çünkü! Bunun içinde rahat bin sekiz yüz kilo vardır."

"Dilini tut, Nanon! Karıma köye gittiğimi söyle. Akşam yemeğinde evde olacağım. Hızlı sür, Cornoiller: Dokuzdan önce Angers'de olmalıyız."

Araba hareket etti. Nanon büyük kapıyı sürgüledi, köpeğin zincirini çözdü, çürümüş omzuyla yatağa yattı; mahallede hiç kimse de ne Grandet'nin gittiğinden, ne de yolculuğunun nedeninden kuşkulandı. Değerli fiçicinin ağzı çok sıkıydı. Altınla dolu bu evde hiç kimse ortada bir kuruş görmemişti. Grandet, o sabah iskelelerdeki dedikodulardan Nantes'da çok sayıda geminin donanımının yapıldığını, bunun sonucunda azlığından ötürü altının, değerinin iki katma yükseldiğini öğrenmişti. Borsacılar Angers'e altın satın almaya gelmişlerdi, o da yarıcılarının atlarını ödünç alarak kendine Angers'e gitme fırsatı yaratmıştı. Altınını satacak, elde ettiği kârını da tahvillere yatıracaktı.

Merdiven başından olan biten her şeyi duyan Eugénie, "Babam gidiyor," dedi.

Eve yine sessizlik çökmüştü, arabanın tekerleklerinin uzak tıkırtısı da gittikçe hafifledi ve çok geçmeden uyuyan Saumur'da duyulmaz oldu. Eugénie orada dururken kulaklarından bile önce yüreğinde bir ağlama sesi çınladı. Ses, duvarlardan geçen ses, kuzeninin odasından geliyordu. Bıçak sırtı gibi incecik bir ışık çizgisi kapının altından sızmış, eski merdivenlerin trabzonları boyunca parlak bir şerit oluşturmuştu.

Eugénie, "Acı çekiyor," dedi ve birkaç basamak çıktı. Odanın üst sahanlığında ikinci bir inilti geldi kulağına. Kapı aralıktı, itip açtı. Charles uyuyordu, başı eski koltuğun kolluğuna doğru sarkmış, eli de aşağıya sarkmıştı, öyle ki elindeki kalem parmaklarının arasından döşemeye degecekti. Rahatsız duruşundan ileri gelen hızlı, düzensiz soluğu birden Eugenie'yi telaşlandırdı ve kız aceleyle içeriye girdi.

Masanın üzerinde duran on kadar kapalı mektuba bakarak, "Çok yorgun olmalı," dedi kendi

kendine. Adresleri okudu: M. M. Farry ve Breilmar ve Ortakları, binek arabaları yapımcıları; M. Buisson terzi vesaire. "Fransa'dan hemen ayrılabilmek için bütün işlerini yola koymuş sanırım," diye düşündü.

Gözleri iki açık duran mektuba takıldı, biri: "Sevgili Annette'im..." diye başlıyordu. Gözleri karardı. Yüreği hızla çarpıyordu, olduğu yerde kalakaldı.

"Sevgili Annette'i! Charles seviyor, seviliyor! Yani artık umut kalmadı! Acaba ona ne yazmış?"

Bu düşünceler Eugenie'nin aklından ve yüreğinden geçti. Sözcükleri her yere, hatta döşeme taşlarına bile ateşten çizgilerle yazılmış gibi okuyordu.

"Ondan vaz geçeyim mi acaba? Hayır, mektubu okumayacağım. Gitmeliyim.. Peki ama okursam ne olur sanki?"

Eugénie, Charles'a baktı, yavaşça başını ellerinin arasına alıp koltuğun arkasına yasladı, Charles uykusunda bile annesini tanıyıp, uyanmadan onun okşamalarını, öpüşlerini tanıyan bir çocuk gibi kendini Eugénie'ye bırakmıştı. Eugénie, bir anne gibi onun yere sarkmış elini kaldırdı, saçlarını hafifçe öptü. "Sevgili Annette!" Bir şeytan bu sözcükleri kulağına haykırıyordu.

"Belki de iyi etmediğimi biliyorum, ama mektubu okuyacağım," dedi.

Eugénie, üstün onur duygusu onu utandırdığından başını yana çevirdi. Yaşamında ilk kez iyi ve kötü yüreğinde ters düşüyorlardı. O ana kadar yüzünün kızarmasına neden olacak hiçbir iş yapmamıştı. Tutku ve merak, üstün geldi. Mektubu okurken yüreği her cümlede biraz daha hızlı çarpıyor ve hayatını canlandıran yakıcı acı, ilk aşkın keskin duygularına onu daha bir dirençle çekiyordu

"Sevgili Annette'im

Hiç kimsenin tahmin edemeyeceği, beni çökerten, ezici felaket olmasaydı, bizi hiçbir şey ayıramazdı. Babam kendini öldürdü, onun ve benim servetimiz tamamen elden gitti. Aldığım eğitimden ötürü çocuk sayılabileceğim bir yaşta yetim kaldım, ama düştüğüm karanlık uçurumdan bir erkek gibi çıkmalıyım. Bu gece zamanımın bir bölümünü hesaplar yaparak geçirdim. Doğal olarak Fransa'dan dürüst bir adam olarak ayrılmaya kalksam, şansımı Hindistan'da ya da Amerika'da denemek için bir yüz frankım bile yok. Evet, zavallı Anna'm, servetimi en öldürücü iklimlerde arayacağım. :ana dediklerine göre tropikal göklerin altında servet daha kolay ve çabuk kazanılmış. Paris'te oturmaya gelince, bunu yapamazdım. Bunu yapacak kafa ve ruh bende yok. Ayrıca iflas etmiş, yıkılmış bir adamın bekleyen küçümsemelere, soğukluklara, ruhça ve bedence dayanacak yapıda değilim! Yüce Tanrım! İki milyon borçlu olmak!.. İlk haftadae düelloda ölür giderdim. Bu yüzden Paris'e dönmeyeceğim. Senin aşkın, bir erkeğin yüreğini soylulaştırın en sevecen, en sadık aşkın da, beni oraya çekemez. Ne yazık ki sevgilim, beni sana getirecek, önümde bekleyen görev için ihtiyacım olan gücü bana verecek öpücüğe kavuşturacak param bile yok..."

"Zavallı Charles, iyi ki okudum bunu! Param var, ona vereceğim," dedi Eugénie, gözlerini kuruladı, okumayı sürdürdü.

"Daha, yoksulluğun felaketlerini bile düşünemedim. Yol giderlerim için yüz altına ihtiyacım var. Bunu bulsam bile ticaret için bir kuruşum kalmayacak: Ama işin gerçeği ne yüz altınım olacak, ne de

tek kurulum! Paris'teki borçlarım ödendikten sonra ne kadar param kalacak bilmiyorum. Eğer hiç para kalmazsa, doğru Nantes'e gidip sıradan bir tayfa olarak çalışacağım, gidişim böyle olacak. Ben de gençliklerinde beş parasız Hindistan'a gidip zengin olarak dönen birçok enerjik adam gibi hayata yeniden başlayacağım.

Bu sabahtan itibaren geleceğime soğukkanlılıkla yaklaşıyorum. Bu durum benim için herhangi birisi için olduğundan çok daha zor, çünkü bana tapan bir anne tarafından şımartıldım; babaların en iyisi her yaptığımı göz yumdu ve dünyaya ilk açılışında da Anna gibi bir kadın beni sevdi! Hayatın yalnız güllerini tanıdım, bu kadar iyi bir talih sürüp gidemezdi elbet. Gene de, kaygısız bir genç adamdan beklenenden daha fazla cesaretim var. Özellikle Paris'in en büyüleyici kadını tarafından pohpohlanıp şımartılmaya alışmış, beşikten başlayarak mutlu bir aile yaşamı sürmüş, çevresindeki herkesten güler yüz görmüş, arzuları babası tarafından yasa olarak kabul edilmiş bir genç adam için... Ah! Annette, babam! Babam öldü... Kendi durumumu düşündüm, seninkini de. Ben, yirmi dört saatte bir hayli büyüdüm, olgunlaştım. Sevgili Anna, beni Paris'te yakınında tutmak için yaşadığın lüksün tüm zevklerinden, güzel giysilerinden, Opera'daki locandan vazgeçseydin bile, benim alışık olduğum masraflı yaşantıyı sağlayamazdım. Zaten ben de böyle bir şeyi kabul edemezdim. Böylece, birbirimize bugün sonsuza kadar veda ediyoruz."

"Aziz Meryem, onu bırakıyor! Oh! Ne mutluluk!"

Eugénie sevinçle sıçradı. Charles kımıldadı, kızın korkudan soğuk terler döktü; ama neyse ki Charles uyanmamıştı. Eugénie okumayı sürdürdü:

"Ne zaman döneceğimi bilmiyorum. Hindistan'ın iklimi bir Avrupalı'yı çok çabuk yaşlandırır, özellikle çok çalışırsa. On yıl sonra diyelim. On yıl sonra kızın on sekiz yaşında olacak, sürekli dostun ve bütün yaptıklarını izleyen bir çift göz. Dünya seni çok acımasızca yargılayacak, belki kızın daha da acımasızca... Bir genç kızın nankörlüğü konusunda birçok örnek vardır, bundan yararlanalım. Sosyal dünyanın böyle şeyleri ne biçim yargıladığını da gördük. Yani deneylerimizin bize öğrettiklerinden yararlanmalıyız. Bu dört mutlu yılın anısını yalnızca yüreğinde sakla, ben de öyle yapacağım; eğer elinden gelirse zavallı âşığına sadık kal. Bununla birlikte doğrusu bu konuda üsteleyecek durumda değilim, çünkü anlarsın ya sevgili Annette, kendimi durumuma ayarlamam gerek, yaşama burjuva gözlükleriyle bakmalı, hesaplarımı en katı gerçekçiliğe göre yapmalıyım. Bu koşullarda evliliği de yeni yaşam biçiminde gerekli bir adım olarak düşünmem gerek. Şunu da itiraf edeyim ki, Saumur'da, amcamın evinde davranışlarımı, görünüşümü, aklını ve yüreğini senin de onaylayacağın bir kuzin buldum, dahası bana öyle geliyor ki..."

Eugénie mektubun, cümlenin tamamlanmadan kesildiğini görünce, "Ona yazmayı bıraktığına göre çok yorgundu herhalde," dedi kendi kendine.

Bu masum kız, bu mektuptaki soğukluğu nasıl anlayabilirdi ki? Dinsel kurallara göre yetiştirilmiş bilgisiz ve saf genç kızlara göre, aşkın büyü krallığına ayak bastıkları andan itibaren her şey yalnızca aşktır. Kendi ruhlarının yansıttığı bir ışıkla çevrili halde yürürler ve âşıklarını ışınlarlar; onu kendi duygularının ateşinin şaşırtıcı rengine görürler ve ona en zengin düşüncelerini verirler. Bir kadının yanlışları hemen hemen her zaman onun iyiliğe inancından, içtenliğe güveninden kaynaklanır. "Sevgili Annette'im, sevgilim," sözcükleri yüreğinde, aşkın en büyüleyici dili olarak yankılanıyor, ruhunu org müziği gibi dalgalandırıyor, kulağına çocukluğunda dinlediği Venite adoremus'un kutsal notaları kadar tatlı ve okşayıcı geliyordu.

Charles'ın gözlerinin dolduran yaşlar, onun kızlara çok çekici gelen duyarlılığının ve yürek sıcaklığının açık kanıtıydı. Charles, babasını bu kadar çok sevdiğine ve ona bu kadar içtenlikle yas tuttuğuna göre; bu sevecenliğin Charles'ın yüreğinin iyiliğinden çok, babasının ona yaptığı iyiliklerden ileri geldiğini Eugénie anlayabilir miydi?

Monsieur ve Madame Guillaume Grandet her zaman oğullarının değişik heveslerini yerine getirerek, servetin verdiği bütün zevkleri tattırılmışlardı; bu yüzden Charles'ın, Paris'teki çoğu ailelerin genç üyelerinin yaptığı çirkin hesapları yapması için hiçbir neden yoktu. Bu gençler bütün çevreleri Paris zevkleriyle dolu olduğundan ulaşamayacakları şeyleri de isterler, sürekli engellendiğini gördükleri planlar yapmaktan bıkip usanırlar ve sonunda ana babaları sağ oldukça bunları hiçbir zaman yapamayacaklarını anlarlar.

Babasının, kendisine karşı cömertliği, Charles'ın yüreğinde babasına, güçlü ve içten bir sevgi yaratmıştı. Bu hiçbir art düşüncesi olmayan bir sevgiydi. Ama Charles, tam Parisli düşünce biçimine sahip, gerçek bir Paris çocuğuydu; Annette tarafından atılan her adımın sonucunu adımı atmadan önce hesaplayan biri olarak eğitilmişti. Gençlik maskesini taksa da, kafaca genç bir adam değildi. Tek bir akşam süresince, en azından söz veya düşünce olarak, bir mahkemenin tüm oturum boyunca incelemek zorunda olduğundan çok suçun işlendiği, en güzel düşüncelerin bir nükleyle perişan edildiği, yalnızca her şeyi olduğu gibi gören bir adamın güçlü kabul edildiği bir dünyanın iğrenç eğitimini almıştı. Her şeyi olduğu gibi görmek, hiçbir şeye inanmamak demektir. Sevgiye inanmamak, insana inanmamak, hatta olaylara inanmamak: Çünkü olaylar da düzmece olabilir. Her şeyi olduğu gibi görmek için her sabah dostunuzun cüzdanını tartmak, kârınız nerdeyse o tarafa dümen kırmak için uygun anı kollamalı, yargınızı ertelemeli, bir sanat yapıtına ya da güzel bir etkinliğe hayranlığınızı belirtmekte acele etmemeli, her davranışta kendi çıkarınızı kollamalısınız.

Birçok çılgınlıklardan sonra, soylu kadın, güzel Annette, Charles'ı ciddi düşünmeye zorladı; parfüm kokulu elini saçlarının arasında gezdirirken ona ilerde edineceği pozisyonu anlatır, saçının bir buklesiyle oynarken, dünyada yolunu bulma hakkında düşünceler aşıldı. Kadın, onu hem yumuşak hem de maddeci yapıyordu. Çifte ahlak bozukluğu yani, ama yüksek sosyetenin, ince davranışların ve ince zevkin ölçülerine tümüyle uygun biri olarak da yetiştirmişti.

Annette, "Sen çok budalasin, Charles," derdi ona, "görüyorum ki sana bu dünyanın kurallarını öğretmek kolay olmayacak. Monsieur des Lupeaulx'ye çok kabalık ettin! Oh! Onun, insanın pek saygı duyabileceği biri olmadığını biliyorum, ama güçten düşene kadar bekle, ondan sonra istediğin kadar aşağılayabilirsin. Madame Campan bize ne derdi biliyor musun? 'Yavrularım, bir adam iş başında olduğu sürece ona tapın. Düşerse çöplüğe sürüklenmesine yardım edin. Gücü varken, küçük bir tanrıdır, ama gücünü yitirip yıkıldı mı Marat'dan daha aşağılıktır, çünkü o yaşamaktadır, Marat ise ölmüş gitmiştir. Yaşam bir bağlantılar dizisidir, eğer iyi bir pozisyon kalmayı başarmak istiyorsanız, toplumdaki çeşitli grupları incelemeli ve izlemelisiniz."

Charles, taşraya göre çok moda bir adamdı, ana babası tarafından çok şımartılmış, çevresince pohpohlandığından, herhangi yüksek bir düşünceye sahip değildi. Yüreğinde, annesinin yerleştirmiş olduğu biraz altın tozu vardı, ancak Paris sosyetesini onu teneke haline getirmiş. sonra da yaldızlamıştı. Yüzeyde kalan bu yaldız da çok geçmeden silinecekti. Ama Charles henüz yirmi bir yaşındaydı. O yaşta yüreğin tazeliğiyle gençliğin tazeliği el ele gitmelidir gibi gelir insana: Genç kafa yapısının, genç yüze, genç sese, genç görünüşe uymaması olanaksız gibi gelir. En sert yargıç, en kuşkucu avukat, en katı tefeci bile düzgün bir alnın, hâlâ yaşla dolu gözlerin ardında kötü bir yüreğin, çürük,

soğukkanlı bir huyun bulunduğuna inanmak istemezler.

Charles, henüz Paris ahlak kurallarını uygulama fırsatını bulamamıştı: Erdemliydi çünkü o güne kadar deneyimsizdi. Ne var ki farkında olmadan bencilliğin tüm ilkelerini içine sindirmişti. Parislilerin kullandıkları yıkıcı ekonomi politik tohumları, yüreğinde pusuya yatmışlardı; Charles da aylak bir seyirci olmaktan çıkıp gerçek yaşam dramında bir aktör o-lunca, bu tohumlar da filizlenmekte gecikmediler.

Aşağı yukarı bütün genç kızlar, hoş bir dış görünüşün tatlı sözlerine sorgusuz sualsiz inanmaya hazırdırlar; ama Eugenie. kimi zaman taşra kızları gibi önemli bir gözlemci olsa bile, kuzeninin söylediği her şey, yaptığı her şey, onunla ilgili her şey, soylu bir kişiliğin kendiliğinden dışa vurumları gibiyken ona nasıl güvenmemezlik edebilirdi?

Eugenie'nin bütün güzel duyguları bir rastlantıyla, kendisi için çok kötü olan bir rastlantıyla uyanmış; böylece bu genç yürekteki son, gerçek duygu patlamasına tanık olmuş ve vicdanının ölmekte olan iç çekişlerini duymuştu.

Bu yüzden Eugenie, ona aşk dolu görünen mektubu bıraktı ve uyuyan kuzenini en sıcak duygularla seyretmeye başladı: Hayatın taze hayalleri onun yüzünde yansıyor henüz, oracıkta onü her zaman seveceğine kendi kendine söz verdi. Sonra, saygısızlık edeceğine aldırmadan öteki mektuba bir göz atlı. Mektubu okursa, bunu yalnızca bütün kadınlar gibi, seçtiği adamda, bulduğu iyi niteliklerin yeni bir kanıtını aramak için yapmış olacaktı.

"Sevgili Alphonse,

Bu mektubu okuduğun zaman bütün artık hiçbir arkadaşım olmayacak; ama sana şunu söyleyebilirim ki önüme gelene bol bol ve rahatça dostum diyen benim kibar ahbablarımdan çok az umudum olsa da senin dostluğundan hiçbir zaman kuşku duymadım. Böylece işlerimi yoluna koyma görevini sana veriyor ve bütün sahip olduğum şeyleri en iyi biçimde kullanabileceğine güveniyorum.

Artık durumumu öğrenmelisin artık. Hiçbir şeyim kalmadı, Hindistan'a gitmek istiyorum. Borçlu olduğumu sandığım herkese mektup yazdım. Listeyi zarfın içinde bulacaksın. Belleğimden çıkarabildiğim kadarıyla kesindir. Kitaplığımın, mobilyalarımın, arabalarımın, atlarımın vb; borçlarımla ödenmesine yeteceğine inanıyorum. Yalnızca fazla bir değeri kıvrır zıvırlarımı saklamak istiyorum, yapacağım ticarete başlangıç olarak işe yarayabilir. Sevgili Alphonse, eşyamın satışında bir sorun çıkarsa diye sana buradan bir genel vekaletname göndereceğim. Lütfen bana bütün silahlarımı gönder. Briton'u kendine ayırmalısın. Hiç kimse bu güzel hayvanın değerine göre bir fiyat vermek istemeyecektir. Ölmek üzere olan birinin genellikle vasiyetini yerine getirecek kişiye bedel olarak verdiği yüzük gibi, onu sana önermeyi yeğliyorum.

Farry Breilman ve ortakları bana çok rahat bir yolculuk arabası yapmışlardı, ama henüz teslim etmediler; arabayı zarar vermeden benim hesabıma tutmalarını iste ama bun razı gelmezlerse kabul etmezlerse sen hiçbir şey yapma: içinde bulunduğum koşullarda onuruma zarar verebilir. Şu İngiliz Adalarından gelme arkadaşına altı altın borcum var, kumarda kaybetmişim: Vermeyi unutma ona..."

"Sevgili kuzen," dedi Eugénie mektubu yerine bırakarak; sonra yanan mumlardan birini alıp, gürültü çıkarmamak için ayaklarının ucuna basarak kendi odasına koştu.

Derin bir zevk duygusuyla, Renaissance ustalığının en güzel örneklerinden olup üzerindeki yarı

yarıya silinmiş kraliyet semenderinin hâlâ seçilebildiği nefis bir parça olan eski meşe ağacından yapılmış bir konsolun çekmecelerinden birini heyecanla açtı. Çekmeceden, bir zamanlar anneannesine ait olan, altın yaldızlı püsküllü, altın yaldızlı kaytanlardan yapılmış fiyonglu, büyük, kırmızı bir kese çıkardı. Bir an iyice gururlanarak zenginliğini eliyle şöyle bir tarttıktan sonra sevinçle küçük hazinesinin unuttuğu toplam değerini hesaplamaya koyuldu. Önce, 1725'te, V. John'un krallığı döneminde çıkardıkları zamanki kadar parlak ve yeni görünümlü olan yirmi Portekiz altını ayırdı. Bunlardan herbirinin gerçek değeri beş Lizbon parası ya da yüz altmış sekiz frank altmış dört santimdi. Babası öyle demişti ama küçük güneşler gibi parlayan bu altın paralar hem ender hem de güzel olduklarından ötürü, yüz seksen frank ediyorlardı. Sonra, beş Cenova parasını, her biri yüz liradan ve yine ender bulunduğu için normal kurda seksen dokuz frank ettiği halde koleksiyoncular yüz franktan alırlar. Bunlar büyük Monsieur de la Bertellière'den kalmaydı. Sonra, V. Philip zamanından, 1729 tarihli, dört İspanyol altını, Madame Gentillet'in armağanıydı, hep tek tek verir ve her keresinde, "Bu küçük kanaryanın, bu küçük sarı oğlanın değeri doksan sekiz liradır! İyi sakla canım, dağarcığının çiçeği olacak bu!" derdi. İşte, şunlar da babasının en çok kafasını taktığı paralardı. Çünkü altını yirmi üç ayardan fazlaydı. 1756'da çıkmış yüz Alman dukası. Her biri on üç frank. Ayrıca çok merak uyandırıcı şeyler! Bir cimrinin yüreğinde yeri büyüktür bunların. Terazi burcu işaretli üç rupe, Başak burcu işaretli beş rupe, hepsi de saf yirmi dört ayar, Büyük Moğol'un şahane paraları. Sadece altınlarının ağırlığının değeri otuz yedi frank kırk santimdi. Ama altın bulundurmasını seven meraklılar, bunların tanesine elli frank öderlerdi. Ayrıca Eugénie'ye iki gün önce verilen, kayıtsızca kırmızı keseye atıverdiği çifte Napoléon.

Eugénie'nin hazinesinde darphanenin minyatür bir sanat yapıtı gibi basmış olduğu paralar da vardı. Grandet bunları sık sık sorar ve görmek isterdi; böylece onların asıl değerini kızına açıklar, kenarlarının güzelliğini, arka yüzlerinin pürüzsüz parlaklığını, harflerin keskin kenarlı, aşınmamış kabarıklığını gösterirdi. Ama Eugénie'nin onların ender bulunuşuna ve güzelliğine yoracak düşüncesi yoktu. Babasının altınlara olan düşkünlüğünün ve Eugénie, bu kadar değer verdiği nesnelere ayrılırsa başına ne dertler açılacağına da onu ilgilendirdiği yoktu. Hayır, o yalnızca kuzenini düşünüyordu; bir iki yanlış yaptıktan sonra sonunda gerçek değeri beş bin sekiz yüz frank olan, ama koleksiyonculara hemen hemen iki bin kurona satılabilecek değerinde altının sahibi olduğunu hesaplamayı başardı. Zenginliklerini görünce, taşkın neşesini bedensel devinimlerle gösterip odada dansetmekten kendini alamayan bir çocuk gibi, zevkle el çırpı. Yani hem baba hem kız, gece servetlerini hesaplamışlardı; baba altını satmak, Eugénie de bir sevgi okyanusuna fırlatmak için. Paraları yine eski keseye koydu, bir an bile duraksamadan alıp yukarıya çıktı. Kuzeninin ihtiyacı ona toplumsal kuralları, gece olduğunu unutturmuştu. Bağlılığı, mutluluğu, bilincinin berraklığı yönünden de güçlüydü.

Bir elinde mum, bir elinde keseye kapının eşiğinde dikildiğinde Charles uyandı, kuzinini görünce ağzı acık bakakaldı. Eugénie ilerledi, mumu masaya koydu ve titrek bir sesle konuştu:

"Kuzenim, size karşı işlediğim ciddi bir hatadan ötürü beni bağışlamanızı dilemem gerek, ama Tanrı'nın beni bağışlayacağım biliyorum, tabii siz onu silmek isterseniz."

"Ne var?" diye sordu Charles gözlerini ovuşturarak.

"O iki mektubu okudum!"

Charles kıpkırmızı kesildi.

"Bunu nasıl yaptığımı merak ediyorsunuz?" diye sözlerini sürdürdü Eugénie. "Odanıza neden girdim? Gerçekten şimdi nasıl ve niçin olduğunu bilmiyorum. Mektupları okuduğum için kendimi çok üzgün hissetmemem de beni kızdırıyor gibi; o mektuplar bana yüreğinizi, ruhunuzu açıkça gösterdi ve..."

"Ve neyi?" diye sordu Charles.

"Ve tasarılarınızı, nasıl şiddetle paraya ihtiyacınız olduğunu..."

"Sevgili kuzinim..."

"Hişş, kuzen, yüksek sesle konuşmayın! Kimseyi uyandırmayalım. İşte birikimlerim," dedi keseyi açarak, "Onlara gerek duymayan zavallı bir kızın birikimleri. Alın onları, Charles. Bu sabah paranın ne olduğunu bilmiyordum, bana siz öğrettiniz. Yalnızca bir amaca varış yolu, hepsi bu. Kuzen kardeş demektir, kesinlikle kız kardeşinizin kesesini ödünç alabilirsiniz."

Eugénie bu haliyle bir kızdan çok kadındı. Kendisine hayır deneceğini tahmin etmemişti ama kuzeni sessiz kaldı.

"Yani bana hayır mı diyeceksiniz?" diye sordu, Eugénie, gecenin derin sessizliğinde, yalnızca yüreğinin atışlarını duyarak. Kuzenin ikircikli tavrı gururunu yaraladı; ama onun içinde bulunduğu korkunç yoksunluk aklına gelince, diz çöktü.

"Siz bu parayı alıncaya kadar ayağa kalkmayacağım!" dedi. "Kuzenim, bana acıyın, bir yanıt verin!.. Eğer bana saygınız varsa bunu bana gösterin, eğer yürekliyseniz, eğer..."

Soylu bir umutsuzluktan doğan bu çığlığı duyunca Charles göz yaşlarına boğuldu; Eugénie kendisini ayağa kaldırmak için kavrayan ellere bu sıcak gözyaşlarının döküldüğünü farkedince keseyi yakaladığı gibi masanın üzerine boşalttı.

"Yani evet, değil mi?" dedi sevinçten ağlayarak. "Onu hiç tereddüt etmeden alın, kuzen; zengin olacaksınız, sakın korkmayın.. Bu altın size uğurlu gelecek, birgün onu bana geri vereceksiniz; zaten ortaklık kuracağız; sizin önereceğiniz her koşulu kabul ederim. Ama bu armağanı bu kadar büyütmemelisiniz."

Charles sonunda duygularını açıklama fırsatı buldu:

"Evet, Eugénie, kabul etmezsem gerçekten küçük ruhlu biriyim demektir. Ama, her şeyin bir karşılığı olmalı, güvenin de."

Eugénie irkilerek, "Ne istiyorsunuz?" diye sordu.

"Dinleyin, sevgili kuzinim, bakın orada..."

Charles sözünü keserek komidinin üzerinde duran deri kılıflı, kare bir sandığı gösterdi:

"Orada, hayatım kadar değerli bir şey görüyorsunuz. O kutu annemin bir armağanı. Sabahtan beri, annem mezardan kalksaydı, bu kutuya sevgiyle harcadığı altını kendisi satardı diye düşünüyorum. Ama bu işi ben yapsam bana saygısızlık gibi gelirdi."

Eugénie bu son sözleri duyunca kuzenin elini sımsıkı kavradı.

Charles kısa bir sessizlikten sonra

"Hayır," diye konuşmasını sürdürdü Charles; yaşlı gözlerle bakiştılar, ardından, "Hayır, onu çarçur etmek ya da yolculuğum sırasında tehlikeye atmaya gönlüm razı olmuyor. Sevgili Eugénie, onu size emanet ediyorum. Hiç kimse dostuna bu kadar kutsal bir şeyi emanet etmemiştir. Kendiniz karar verin."

Charles gidip kutuyu aldı, deri kılıfından çıkardı, açtı ve hayran kalan kuzinine altını pırıl pırıl parlayan bir tuvalet kutusunu hüzünle gösterdi; kutunun güzel işçiliği değerli madenden daha değerliydi. Charles, gizli bir gözü açan bir yaya basarak, "Bu hayranlık önemli değil," dedi. "İşte, bana göre dünyalara değen şey!" diyerek, Madame de Mirbel'in incilerle süslü başyapıtı olan iki portreyi çekip çıkardı.

"Ah, ne kadar güzel kadın! Mektup yazdığımız hanım değil mi?.."

"Hayır," dedi Charles gülümseyerek. "Bu, annem, bu da babam, yani yengeniz ve amcanız. Eugénie, bu hazineyi benim adıma saklamanız için diz çöküp yalvarırım. Eğer sizin küçük servetinizi batırarak ölürsem, altın sizin zararınızı karşılayacaktır; siz bu iki portreyi bırakabileceğim tek kişisiniz, onlara göz kulak olmaya layık tek kişisiniz, ama başka ellere geçmesin diye onları yok edin daha iyi..."

Eugénie ses çıkarmıyordu.

"Evet, diyorsunuz, değil mi?" diye ekledi Charles kibarca.

Eugénie kuzenin söylemiş olduğu sözlerini duyunca, kuzinine ilk kez açık açık, aşık bir kadının gözleriyle, duygularının derinliğini belli eden parlak bir bakışla baktı. Charles onun elini tutup öptü.

"Safılık meleği! Aramızda kalsın, olur mu?... Paranın hiç önemi olmaz. Bundan böyle duygular önemli olacak."

"Annenize benziyorsunuz. Onun sesi de sizinki kadar yumuşak mıydı?"

"Oh, çok daha yumuşak ve tatlı..."

"Evet, size öyle gelirdi," dedi Eugénie göz kapaklarını indirerek. "Gelin, Charles, yatmalısınız. Bunu istiyorum. Yarına kadar hoşça kalın."

Elini yavaşça kuzenin elinden çekti, Charles da mumu aldı ve Eugénie'yi kapıya götürdü. Eugénie'nin oda kapısının eşiğine vardıklarında Charles durup sordu.

"Ah! Ben niçin mahvoldum?"

"Yok canım! Sanırım babam zengin," diye karşılık verdi Eugénie.

"Zavallı çocuk," dedi Charles, odanın içine bir adım atıp sırtını duvara dayayarak. "Zengin olsaydı, babamın ölmesine seyirci kalmaz, sizi bu yoksulluğun kol gezdiği evde oturtmazdı, siz de başka türlü yaşardınız."

"Ama Froidfond ona ait."

"Froidfond kaç para eder ki?"

"Bilmiyorum, ama bir de Noyers de var."

"Harap bir çiftlik evi!»

"Bağları ve çayırları var..."

"Önemsiz şeyler," dedi Charles küçümseyerek. "Babanızın geliri yalnız yirmi dört bin lira bile olsaydı, siz bu soğuk, tamtakır odada mı yatarsınız?" dedi öbür ayağını eşikte kıpırdatarak. "Benim hazinelerim orada duracak?" dedi, ne düşündüğünü beli etmemek için eski konso6lu gösterdi.

"Gidip uyuyun," dedi Eugénie, dağınık odaya girmesini engelleyerek.

Charles geri çekildi, karşılıklı gülümseyerek birbirlerine iyi geceler dilediler.

İkisi aynı hayalle uykuya daldılar ve o geceden itibaren Charles, acısını unutmaya başladı.

Bayan Grandet ertesi sabah, kahvaltıdan önce kızını Charles'la yürürken gördü. Genç adam üzgündü, yazgısının en aşağı noktasına varmış da dertlerini düşündüğü ve düştüğü uçurumun derinliğini ölçen zavallı bir yıkıntı gibiydi; kafasında bütün ağırlığıyla geleceğine tırmanmanın güçlüğünü de hissediyordu.

"Babam, akşam yemeğinden önce geri dönmeyecek," dedi Eugenie, annesinin yüzündeki endişeyi fark ederek.

Eugénie'nin davranışında, yüzünün parlaklığında ve sesinin kazandığı tatlılıkta, kuzeniyle aralarındaki duygudaşlığı anlamak kolaydı. Belki ruhları, kendilerini birleştiren duygunun gücünü bile anlamadan yürekleri aşkla birleşmişti.Charles oturma odasında kaldı, yalnız kalma ihtiyacı saygıyla karşılanmıştı. Üç kadının uğraşacakları sürüyle işleri vardı. Grandet işlerini unuttuğundan, bir sürü işçi geldi: Taşçı, lehimci, duvarcı, kiracılar, bazıları yapılan onarımların pazarlığı için, bazıları da kira vermek ya da ücretlerini almak için gelmişlerdi. Madame Grandet ve Eugénie, acele etmek, işçilerin, köylülerin bitmez tükenmez konuşmalarına karşılık vermek zorundaydılar. Nanon getirilen her şeyi mutfağına götürdü. Hangi ürünün evde alıkonacağı, hangisinin pazara gönderileceği konusunda her zaman efendisinin buyruklarını beklerdi. Küçük taşra eşrafından birçoğu gibi değerli fiçıcı da şaraplarının en kötüsünü içmeye ve çürük meyvelerini yemeye alışkındı.

Grandet akşam beş sularında Angers'den döndü, yanında altınından kazandığı on dört bin frank ve paranın tahvile dönüşeceği güne kadar kendisine faiz getirecek olan hükümet bonusu vardı. Cornoiller'yi yarı sakatlanmış atlara baksın diye Angers'de bırakmıştı. Atlar iyice dinlendikten sonra Cornoiller, onları ağır ağır geri getirecekti.

"Angers'deydim, hanım," dedi Grandet. "Karnım aç."

Nanon mutfaktan ona seslendi:

"Dünden beri hiçbir şey yemediniz mi?"

"Hiçbir şey," diye yanıtladı fiçıcı.

Nanon çorbayı getirdi. Aile yemeğe otururken des Grassins müşterisinin talimatını öğrenmeye geldi. Yaşlı Grandet yeğenin orada bulunduğunu bile görmemişti.

"Yemeğinizi rahatça yiyin, Grandet," dedi banker. "Bu arada biraz çene çalabiliriz. Angers'de altın nkaç para, biliyor musunuz? Nantes'dan oraya altın satın almaya geliyorlarmış ha? Ben de oraya biraz altın göndereceğim."

"Göndermeyin," diye karşılık verdi yaşlı dost. "Orada altın çok. Sizin gibi iyi bir arkadaşın zamanını harcamasına razı olamam.»

"Ama orada altını on üç frank elli santimden satılıyor."

"Yani satıyorlardı demek istiyorsun."

"Hangi cehennemden getirmişler peki?"

"Dün gece ben Angers'deydim," dedi Grandet kısık bir sesle.

Banker hayretle ürperdi. Derken ikisinin arasında fısıltılı bir konuşma geçti. Bu arada Grandet de, des Grassins de birkaç kez Charles'a baktılar. Bir noktada, belki de eski fiçıcının bankere, kendisine yüz bin lira getirecek kadar tahvile para yatırmasını söylediği anda, des Grassins'in yüzünde yine bir şaşkınlık anlamı belirip kayboldu.

"Monsieur Grandet," dedi Charles'a bakarak, "Paris'e gidiyorum, eğer orada sizin için yapabileceğim bir şey varsa..."

"Hiçbir şey yok, teşekkür ederim, efendim," diye karşılık verdi Charles.

"Ona çok içten teşekkür etmelisin, yeğen. Bu beyfendi, Guillaume Grandet'nin işini düzeltecek ve alacaklılarla anlaşacak."

"Bu işte bir umut ışığı var mı?" diye sordu Charles.

"Canım, siz benim yeğenim değil misiniz?" diye bağırdı fiçıcı, hilekâr bir gururla. "Sizin onurunuz bizim onurumuzdur. Adınız Grandet değil mi?»

Charles ayağa fırladı, Grandet'ye tutup sarıldı, benzi sarardı ve dışarı çıktı Eugenie hayran hayran babasına bakıyordu.

"Eh, hadi hoşça kalın, des Grassins, benim iyi dostum," dedi Grandet. "Size minnettarım. O adamların güzelce hakkından gelin."

İki diplomat el sıkıştılar, sonra fiçıcı, bankere kapıyı gösterdi. Kapı, bankerin arkasından kapandıktan sonra fiçıcı odaya döndü, kendini iskemlesine bıraktı, Nanon'a, "Bana biraz kara üzüm şarabı getir," dedi.

Ama yerinde duramayacak kadar heyecanlıydı. Kalktı, Monsieur de la Bertelliere'in portresine bakarak Nanon'un dans adımı dediği bir şarkıya başladı:

Fransız muhafız birliğinde

Bir büyükbabam vardı...»

Nanon, Madame Grandet ve Eugeénie sessizce bakiştılar. Bağcının neşesi doruğa çıktığında hep endişelenirlerdi.

Akşam, çok geçmeden sona erdi. Yaşlı Grandet erken yatmak istedi; o yattığı zaman evdeki herkes de yatmak zorundaydı. Tıpkı Polonya'da Augustus içince bütün Polonya'nın sarhoş olduğu gibi. Hem Nanon, Charles ve Eugénie de evin efendisi kadar yorgundular. Madame Grandet'ye gelince, kocasının keyfine göre uyumaya, uyanmaya, yemeye, içmeye alıştı. Bununla birlikte Grandet akşam yemeğinden sonra, sindirime ayırdığı şu saatlerde her zaman olduğundan daha bir keyifliydi. En sevdiği fıkraları, nükteleri patlattı. Bunlardan bir örnek bile zekâ derecesi hakkında fikir edinmeye yeterdi. İçkisini bitirince düşünceli düşünceli bardağa baktı.

"Bardağa dudaklarımı dokunmayagör, hemen boşalıyor!" dedi. "Hayatımız böyle işte. Pastanı hem yiyip hem saklayamazsın. Paran yuvarlanmaz, cüzdadında kalır. Yoksa hayat çok güzel olurdu."

Neşeli ve bağışlayıcıydı. Nanon çıkışıyla gelince fişci ona, "Sen yorgunsundur," dedi, "şu ipi bırak."

"Olmaz, sonra canım sıkılır," diye karşılık verdi hizmetçi

"Zavallı Nanon! Biraz frenküzümü likörü ister misin?"

"Oh, liköre hayır demem, doğrusu Madame, eczacıdan daha iyi yapıyor bunu. Onların sattıkları şeyin ilaçtan farkı yok."

"İçine çok şeker koyup tadını mahvediyorlar," dedi fişci.

Ertesi sabah saat sekizde kahvaltı için oturma odasında toplanan aile ilk kez gerçek ve candan bir tablo oluşturuyorlardı. Felaket Madame Grandet'yi, Eugénie'yi ve Charles'ı çabucak birbirlerine yaklaştırmıştı; Nanon da ne olduğunu anlamadan kendini onlara yakın hissediyordu. Dördü neredeyse bir aile olmaya başlamışlardı. Şarapçıya gelince, altına karşı olan oburluğu doyunluğa erişmişti, ayrıca "genç köpek yavrusunun" da yakında toz olacağından emindi; yani Nantes'a kadar yol parasından başka hiçbir şey ödemesi gerekmeyecekti ona. Bu durumda Charles'ın evde olduğunu bile zor farkediyordu. Aldırdığı da yoktu zaten. Grandet'nin Charles ve Eugénie'ye dediği gibi iki çocuk da ne isterlerse yapmakta özgürdürler. Nasıl olsa Madame Grandet'nin gözü üstlerindeydi ve Grandet babanın da karısına yönetim ve din sorunlarında güveni tamdı. Ayrıca olanca dikkatini vereceği başka işler de vardı. Çayırılarındaki çukurların yol boyunca düzenlenmesi gerekiyordu, Loire boyuna dikilmesi gereken kavaklar vardı. Bunun dışında, elindeki bağda ve Froidfond'da yapılacak birçok sıradan kış işleri onu bekliyordu.

O andan sonra, Eugénie için aşkın ilkbaharı başladı. Altınını kuzinine verdiği o geceki sahneden beri yüreği de armağanını izlemişti. Birbirlerine baktıkları zaman, bakışları paylaştıkları sırrı söylüyor, onları birbirine çekiyor, birbirlerine karşı olan duygularını derinleştiriyor, bu duyguları daha az sıradan, daha çok içten hale getiriyordu. Sırları da onları günlük yaşamdan uzaklaştırıyordu. Akrabalık seste belli bir tatlılığa, bakışlarda sevecenliğe hak tanımaz mıydı zaten? Eugénie, yeni doğmuş bir aşkın çocuksu sevinçleriyle, kuzenine acısını unutturduğu için zevk duymaktaydı.

Aşkın başlangıcıyla yaşamın başlangıcı arasında hoş benzerlikler yok muydu? Herkesin yaptığı, çocuğu ninnilerle, tatlı bakışlarla oyalamak, geleceğini pırıl pırıl edecek masallar anlatmak değil midir? Umudun ışıltılı kanatları hep onun zevki için açılmaz mı? Acıyla olduğu kadar sevinçten de gözyaşları dökülmez mi? Hiç yoktan, örneğin sallantılı bir saray yapmaya çalıştığı taşlar, ya da toplar toplamaz unuttuğu çiçekler için kavga etmez mi? Zamanı yakalayıp ardına koymaya, hayatta ilerlemeye

istekli değil midir? Aşk, bizim ikinci değişimimizdir.

Çocukluk ve aşk da Eugénie ve Charles için aynı şey oldu: Onları bütünü çocuklu halleriyle ilk tutkuydu. Hüzünle çevrili yüreklerine daha sıcak ve değerli geliyordu. Doğarken büründüğü yas örtüsü altında debelenerek, eski taşra evinde çevrelerini saran şeylerle birlikte, yalnızca onlara daha içten bir uyum sağladı. Charles kuziniyle sessiz avluda bir iki söz eder ya da küçük bahçedeki yosun tutmuş sırada güneş batıncaya kadar otururken, âşıkların çok önemli olduğunu düşündükleri tatlı, havadan sudan şeyleri dinlemeye, söylemeye verirdi kendini. Bazen de surlarla ev arasındaki boşluğu dolduran sessizliğe, kilise dehlizlerinde düşüncelere dalan bir insan gibi kendini kaptırdığında, Charles aşkın kutsal bir şey olduğunu düşünmeyi öğrendi. Onun büyük kadını, sevgili Annette'i ona yalnız aşkın tutkularını, fırtınalarını tanıtmıştı. O sıralarda Paris'in pırıltılı bir boşluktan oluşan koketçe bir aşkı, saf ve gerçek aşk için terk ediyordu. Bu evi seviyor, âdetleri ona o kadar gülünç gelmiyordu artık. Sabahları erkenden aşağıya iniyor, böylece, babası günün talimatını vermeye gelmeden, Eugénie'yle biraz konuşma fırsatını buluyordu. Grandet'nin ağır ayak sesleri merdivende yankılanınca da, bahçeye kaçıyor. Bu hafif bir suç havası taşıyan gizli buluşmadan, Eugénie'nin annesinin bile haberi yoktu; aslında görmezden gelen Nanon da dikkat etmiyormuş gibiydi. İşte bu da, dünyanın bu en masum aşk ilişkisine yasak zevklerin heyecanını kazandırıyor. Kahvaltıdan sonra yaşlı Grandet topraklarını ve yapılan işleri denetlemeye gidince, Charles salonda ana kızla oturuyor; onların iplik çilelerini açmalarına yardım ediyor, dikiş dikmelerini seyrediyor, konuşmalarını dinlerken, daha önce hiç yaşamadığı bir zevk duyuyordu. Onların neredeyse manastır hayatı kadar basit hayatlarında Charles'ı çok etkileyen bir şey vardı; bu yaşam biçiminde, dünyayı hiç bilmeyen bu iki kadının doğallığının güzelliğini bulmuştu. Efsaneler ve Auguste Lafontaine'in romanları dışında, Fransada'da böyle hayatların bulunacağını aklına bile getiremezdi. Bunların yalnızca Almanya'da bulunabileceğini kabul ederdi. Çok geçmeden, Eugénie, Charles'in gözünde, Goethe'nin Marguerites'inin ideali oldu; ama Marguerite kadar günahkar değildi o.

Ve sonra günler geçtikçe bakışları, sözleri zavallı kızı büyüleyince kız kendini zevkle aşkın akıntısına bıraktı. Kız, karaya çıkıp biraz dinlenmek isteyen bir yüzücünün nehre uzanmış söğüt, dalını yakalaması gibi mutluluğuna sarıldı. Bu kaçıp giden günlerin en mutlu saatlerine, ayrılığın acısı çoktan gölgesini düşürmemiş miydi? Her gün küçük bir olay onlara yaklaşan ayrılığı anımsatıyordu.

Böylece, des Grassins, Paris'e gittikten üç gün sonra, Grandet taşralıların bu konulardaki olanca ciddiliğiyle Charles'ı yargıç karşısına çıkardı ve Charles babasının mülkünden herhangi bir hak iddia etmediğini belirten bir yazı imzaladı. Müthiş bir reddi mirastı bu! Bir evlada yakışmaz bir çıkış! Charles, biri des Grassins, öbürü de kişisel eşyalarını satmayı üstlenen arkadaşı için iki vekaletname çıkarmak için Cruchot'ya gitti. Sonra pasaportunu çıkarmadan önce halledeceği formaliteler vardı. Sonunda Charles'in, Paris'e ısmarladığı

basit yas giysisi gelince Saumurlu bir terzi çağırttı, şimdi işe yaramayan gardrobunu ona sattı. Bu davranış yaşlı Grandet'yi acayip memnun etmişti.

Charles'ı kaba kumaştan yapılmış, düz, siyah bir perdesüyle gören Grandet:

"Ah, şimdi durmuş oturmuş, yaşamda yolunu çizmeye hazır bir adama benzediniz işte," dedi. "Güzel! Çok güzel!"

"Yalvarırım, bana inanın efendim," diye yanıtladı Charles, "değişen koşullarımın farkındayım."

"Nedir bu?" dedi değerli amcası, Charles'ın kendisine uzattığı bir avuç altının manzarasıyla gözleri parlayarak.

"Tokalarımı, yüzüklerimi ve artık pek kullanmayacağım ıvır zıvırım topladım. Oldukça değerli olabilirler, ama ben Saumur'da kimseyi tanımıyorum, bu sabah düşündüm ki size bir sorsam..."

Grandet sözünü kesti:

"Sizden satın alayım diye mi?"

"Hayır, amca, bana dürüst bir adamım adını vermeniz için..."

"Siz onları bana verin, yeğen, yukarı çıkıp altının değerini ölçeyim, sonra ne kadarsa santimine kadar size bildireceğim. Kuyumcu altını," dedi uzun bir zinciri inceleyerek, "kuyumcu altını, on sekiz ya da on dokuz ayardır."

Değerli dost, kocaman elini uzatıp altın yığınıyla geri çekti.

"Kuzin Eugénie," dedi Charles, "lütfen şu bir çift tokayı size vermeme izin verin. Bileğinize şerit gibi bağlayıp bunlarla tutturursunuz. Bu tür bilezik şimdilerde çok moda."

"Kuzenim, hiç tereddüt etmeden kabul ediyorum," dedi Charles'e zekice bir göz atarak.

Charles Madame Grandet'ye dönüp ona on yıldır birini bekleyen, güzel bir altın yüzük uzattı:

"Yenge, bu, annemin yüzüğü. Onu şu ana kadar tuvalet çantamda sakladım," dedi.

"Size ne kadar teşekkür etsem azdır, yeğenim," dedi yaşlı anne, gözleri yaşlarla dolarak; "ama sabah akşam dua ettiğim zaman, yolcular için dualarımı yinelediğim zaman, en içten sizin için dua edeceğim. Eğer bana bir şey olursa, Eugénie bu mücevheri sizin için saklayacak."

"Dokuz yüz seksen dokuz frank yetmiş beş santim değeri var bunun, yeğen," dedi Grandet kapıyı açarak. "Ama ben sizi, satış derdinden kurtarmak için, parayı lira olarak vereceğim size..."

Loire Vadisi'nde oturanlar arasında "Lira olarak" deyimi, indirim yapılmadan altı liralık bir kuronun altı frank değerinde kabul edildiği anlamına gelir.

"Bu öneriyi yapmak gitmiyor," diye karşılık verdi Charles, "ama takılarımı sizin yaşadığınız kentte elden çıkarmak düşüncesinden de nefret ediyordum. Napoléon'un dediği gibi kirli çamaşırlar gizli yıkanmalı. Bana yardım etmekle gösterdiğiniz iyilik için teşekkür ederim."

Grandet kulağını kaşıdı ve bir anlık bir sessizlik oldu.

Charles, Grandet'yi incitmekten korkarcasına biraz sinirli bir tavırla ona bakarak:

"Sevgili amca," dedi, "kuzinim ve yengem benden küçük bir anı kabul etmek inceliğini gösterdiler, acaba siz de artık benim işime yaramayan şu kol düğmelerini kabul eder misiniz? Bunlar size, burada kalanları ailesi olarak düşünecek, uzaklardaki zavallı bir çocuğu anımsatacaklar."

"Oğlum, oğlum, kendinizi böyle soymamalısınız..." Grandet ağgözlü bir tavırla karısına döndü:

"Neyin var hanım?" dedi. "Ah! Altın bir yüzük. Ya sende, küçük kız? Elmas tokalar demek! Güzel,

düğmelerinizi alıyorum oğlum, diye konuşmasını sürdürdü Charles'ın elini yakalayarak, "ama... bana izin vereceksiniz... ödememe... sizin, evet... Hindistan'a yol paranızı. Evet, yol giderinizi demek istiyorum. Öte yandan, görüyorsunuz oğlum, sizin mücevherlerinizi değerlendirirken yalnızca altının değerini hesapladım, işçiliği de hesaplarsak belki değeri biraz daha artar. Evet, bu böyle, size bin beş yüz frank vereceğim.. Lira olarak. Cruchot bana ödünç verecek, çünkü burada beş param yok, Perrotet kirasını ödemezse. Evet, evet, gidip onu görmeyi düşünüyorum."

Grandet şapkasını, eldivenlerini giyip çıktı.

"Gidiyorsunuz demek?" dedi Eugénie hayranlık ve hüznün karışımı bir bakışla.

"Gitmem gerek," diye yanıtladı Charles başını eğerek.

Birkaç gün içinde Charles bir erkek gibi görünmeye, konuşmaya, davranmaya başlamıştı; derin bir üzüntü içinde olmasına ve ağır zorunluluklarının yükünü hissetmesine karşın, onu çok ihtiyacı olan taze bir cesaretle çekmeyi, karşılacağı talihsizlikleri yenmeyi başarabilecekti. Artık kendine acıma duygusu yok olmuştu, bir erkekti şimdi. Kuzeninin, solgun ve kederli yüzüne çok yakışan siyah, sade giysisiyle aşağıya indiğini görünce, Eugénie onun karakterinin soyluluğundan her zamankinden de daha çok emindi. O gün iki kadın da yasa girmişler ve Charles'la birlikte, kilisede Guillaume Grandet'nin ruhu için düzenlenen ayine gitmişlerdi.

Öğle yemeğini yerlerken, Charles Paris'ten mektuplar aldı ve hemen açıp okudu.

"İşlerinizden memnun musunuz, kuzen?" diye sordu Eugénie alçak sesle.

"Hiçbir zaman böyle sorular sorma, kızım," dedi Grandet. "Lanet olsun! Ben size işlerimden söz etmem, niçin kuzeninin işlerine burnunu sokuyorsun bakayım? Rahat bırak çocuğu."

"Canım, benim saklım gizlim yok ki," dedi Charles.

"Ha! Ha! Ha! Çok geçmeden iş adamlarının dillerini tutmaları gerektiğini öğrenirsin sen de!"

İki âşık bahçede yalnız kaldıkları zaman Charles Eugénie'yi ceviz ağacının altındaki sıraya sürükledi ve oturduklarında, konuşmaya başladı: "Alphonse'a çok güvenmişim, çok iyi davrandı, haklıymışım. İşimi dürüstçe, sadakatle yürüttü. Şimdi Paris'te kimseye borcum yok, bütün eşyam iyi fiyata satıldı. Alphonse yaşlı bir kaptanın sözünü tutup artan parayı, üç bin frankı, Hindistan'da çok iyi satılacak ufak tefekler, Avrupa'da yapılmış süs eşyaları almakta kullandığını yazıyor. Paketlerimi, Java'ya kalkacak bir geminin bulunduğu Nantes'a göndermiş. Eugénie, beş gün içinde birbirimize hoşça kal dememiz gerekecek, belki de sonsuza kadar; ama ne olursa olsun, çok uzun bir süre için. Eşya satışından aldığım parayla iki arkadaşımın gönderdikleri on bir frank çok küçük bir başlangıç olacak. Uzun yıllar buraya döneceğimi ummuyorum. Sevgili kuzinim, herhangi bir şekilde birbirimize bağlı olduğumuzu düşünmeyelim. Ben ölebilirim, sizin karşınıza da belki zengin bir kapı çıkabilir..."

"Beni seviyor musunuz?.." dedi Eugénie.

"Oh! Elbette," diye karşılık verdi Charles, duygularının derinliğini belirten bir sıcaklıkla.

"O zaman bekleyeceğim, Charles. Aman Tanrım! Babam pencerede," diye bağırdı, kendisine sarılmak için yaklaşmakta olan Charles'ı itti.

Hemen kendini kemerin altına attı. Charles arkasından geldi, merdiven dibine koştı, çift kanatlı kapıyı açtı ve nereye gittiğini pek anlamadan, Eugénie kendini Nanon'un odasında (daha doğrusu uyku dolabında) buldu. Yani koridorun en karanlık köşesinde. Orada, kıza çok yaklaşmış olan Charles, elini alıp yüreğinin üzerine koydu, kolunu beline dolayıp onu kendine doğru yavaşça çekti. Eugénie daha fazla direnmedi. Öpüşlerin en safını, en tatlısını ama en yürekler dolusunu da birbirlerine verdiler.

"Sevgili Eugénie, bir kuzin bir erkek kardeştan daha iyidir, sizinle evlenebilir," dedi Charles.

"İnşallah!" diye bağırdı Nanon yatağının kapısını açarak.

İki âşık korku içinde oturma odasına kaçtılar; Eugénie hemen dikişini eline aldı, Charles da, Madame Grandet'nin dua kitabını yakalayıp Bakire'nin dualarını okumaya başladı.

"Kutsa bizi!" dedi Nanon, "hepimiz duacıyız."

Charles, gideceğini bildirir bildirmez, Grandet harekete geçti, onunla çok ilgiliymiş gibi görünmeye başladı. Zaten paraya dayanmayan her konuda pek özgürlükçüydü. Charles'ın eşyalarını paketleyecek bir adam bulmayı iş edindi. Sonra bu adamın paketler için çok para istediğini bildirerek, bütün anlaşmayı bozdu ve kollarını sıvayıp birtakım eski tahta parçalarından kendisi sandık yapmaya başladı. Her sabah erkenden kalkıyor, tahtaları rendeliyor, kesiyor, birbirine çiviliyordu. Sonunda oldukça güzel kutular yapıp, Charles'ın nesi varsa içlerine doldurdu. Sonra da tüccar gemisine zamanında yetişmeleri için Loire'dan motorla Nantes'a göndermeyi üstlendi. Yolculuk sigortası da yaptırdı.

Koridorda verilen o öpücükten sonra Eugénie için saatler müthiş bir hızla geçip gidiyordu. Bazen kuzeninin peşinden gitmek istiyordu. Kısa süren bir tutkunun sarıp sarmalayan gücünü bilen ve yaşla, ölümcül bir hastalıkla, insan etinin uğrayabileceği dertlerden biriyle geçen zamanla gün be gün kısalan bir aşk serüveninin ömrünü izleyen biri, Eugénie'nin çektiği acıları anlayacaktır. Ona dar gelen bahçede yürürken sık sık ağlıyordu; zaten artık ona avlu, ev, şehir de dar gelmekteydi, düşünceleri çoktan denizin enginliklerine taşmıştı.

Sonunda ayrılık gününün öncesi geldi çattı. Sabahleyin, Grandet ve Nanon evde yoklarken, iki portrenin bulunduğu değerli kutu, Eugénie'nin konsolunun kilitlenebilen tek çekmecesine, artık boş olan kesenin yanına, büyük bir ciddiyetle yerleştirildi. Bu hazinenin emniyeti olarak gözyaşları ve öpücükler de şarttı elbet. Eugénie anahtarı göğsüne koyduğunda, doğrusu Charles'ın orayı öpmesini engelleyecek gücü pek kalmamıştı.

"Anahtar oradan çıkmayacak, sevgilim."

"Ah, yüreğim de hep orada duracak."

"Ah Charles, bu doğru değil," dedi kızarcasına..

"Evli değil miyiz?" diye karşılık verdi Charles; "Bana söz verdin. Ben de sana söz veriyorum."

"Sonsuza kadar seninim!" dediler birlikte.

Dünyada bundan daha kutsal bir söz kesilmemiştir. Eugénie'nin saflığı Charles'ın aşkını bir anda kutsallaştırmıştı.

Ertesi sabahki kahvaltı pek hüznüydü. Nanon, Charles'ın kendisine verdiği altın sırmalı giysiye ve yaldızlı haça rağmen yaşlı gözlerle dolaşıyordu. Yalnızca o duygularını dışa vurmakta özgürdü.

"Bu zavallı, sevgili, şeker delikanlı, denizaşırı gidiyor... Tanrım yolunu açık etsin!" dedi.

On buçukta bütün aile, Nantes arabasına binecek Charles'ı yolcu etmek üzere evden çıktılar. Nanon köpeğin zincirini çözüp kapıyı kilitlemişti, Charles'ın el çantasını taşımak istedi. Eski sokakta ne kadar esnaf varsa hepsi de küçük alayın geçişini görmek için kapılarının önüne çıkmıştı; pazar yerinde Noter Cruchot da onlara katıldı.

"Ağlamayacaksın, Eugénie," dedi annesi.

Grandet han kapısında Charles'ı iki yanağından öperek:

"Hadi, yeğen," dedi, "yoksul gidin, zengin dönün, babanın onurunun korunduğunu göreceksin. Ben, Grandet, bunun yanıtını vereceğim, yalnız sana bağlı olan..."

"Ah, amca, ayrılığın acısını azaltıyorsunuz. Bu bana verebileceğiniz en güzel armağan değil mi?"

Yaşlı fiçıcının yarıda kestiği sözlerini anlamayan Charles, amcasının esmer yanaklarını gözyaşlarıyla ıslatırken; Eugénie bir eliyle kuzenin, bir eliyle babasının elini tutmuş var gücüyle sıkıyordu. Grandet'nin inceliğini takdir eden tek kişi olan noter gülümsüyordu yalnız, çünkü fiçıcıyı yalnız o anlamıştı. Dört Saumur'lu çevrelerine toplanmış kendilerini izleyenlerle birlikte araba kalkıncaya kadar orada kaldılar. Sonra araba köprünün ilerisinde gözden kayboldu, uzaktan yalnız belli belirsiz tekerleklerinin sesi duyulmaktaydı.

"İyi yolculuklar!" dedi bağcı uzaktan.

Neyse ki bu sözleri yalnızca Noter Cruchot duymuştu. Eugénie ve annesi rıhtım boyunda, arabayı hâlâ görebildikleri bir noktaya gitmişlerdi; beyaz mendillerini salladılar, Charles da onlara kendi mendilini sallayarak karşılık verdi.

"Ah, anne, keşke bir an için Tanrı'nın gücü bende olsa," dedi Eugénie, Charles gözden kaybolunca.

Grandet aile çevresinde geçen olayları kesintiye uğratmamak için, değerli fiçıcının, des Grassins aracılığıyla yaptığı Paris operasyonlarının geleceğine bir göz atmamız gerekiyor. Bankerin gidişinden bir ay sonra Grandet, her biri seksener franktan satın alınmış, yüz bin lira değerinde Hükümet tahviline sahipti. Sıkı ağızlı ve kuşkulu cimrinin altınını tahville değiştirdiği konusunda dışarıya hiçbir bilgi sızmadı; Grandet tarafından ölümünde bırakılan envanter de konuya hiçbir ışık tutmadı. Noter Cruchot, Nanon'un haberi olmadan, işin aslını kesinlikle bilmeden, taşıma işinde Grandet'nin sadık yardımcısı olduğunu düşünüyordu. O sıralarda, hizmetçi, Froidfond'u derleyip toplama bahanesiyle dört beş gün ortalarda görünmemişti. Değerli sahibi, Froidfond'da her şey incelendiği yerde kopsun der gibiydi! Guillaume Grandet şirketinin işlerine gelince, her şey fiçıcının planladığı ve öngördüğü biçimde olmuştu.

Herkesin bildiği gibi, Paris'deki ve taşradaki bütün büyük servetler hakkında en kesin ve ayrıntılı bilgi Fransız Bankası'nda bulunur. Des Grassins ve Saumurlu Felix Grandet adları da burada biliniyor ve ipoteksiz geniş topraklara sahip, zengin kişiler olarak hak ettikleri saygıyı görüyorlardı. Saumur'lu bankerin, söylendiğine göre Parisli Grandet şirketini, bir aile onuru sorunu olarak borçtan kurtarmaya gelmesi, ölü şarap tüccarının protestolu senetlerden ötürü gölge düşen onurunu aklamaya

yetmişti. Alacaklıların huzurunda mühürler açıldı ve aile noteri de mülkün envanterini çıkarmaya başladı.

Des Grassins çok geçmeden bir alacaklılar toplantısı düzenledi. Onlar da Saumurlu bankeri ve büyük bir şirketin başkanı olan, belli başlı alacaklılardan François Keller'i ortak güvenilir kişi seçtiler. Onları senetlere ya da ailenin iyi adına kuşku uyandıracak her şeyi engellemeleri konusunda tam yetki verdiler. Saumurlu Grandet'nin itibarı, des Grassins'in onun ajanı olarak alacaklıların yüreklerinde uyandırdığı umutlar sayesinde işler kolayca yürüdü. Alacaklılar arasında bir tek çatlak ses çıkmadı. Hiç kimse senedini kâr ve zarar hesabına geçirmeyi düşünmüyor, hepsi kendi kendilerine, "Saumur'lu Grandet ödeyecek!" diyorlardı.

Aradan altı ay geçti. Parisliler senetleri satıştan çekmişler ve diğer tahvillerin en altına koymuşlardı. Bu, fişicinin elde etmek istediği ilk sonuçtu. Bu ilk toplantıdan dokuz ay sonra iki güvenilir kişi her alacaklıya borçlu olunan hesabın yüzde kırk yedisini dağıttı. Bu para, ölen Guillaume Grandet'nin değerli mal varlıklarının en dürüst bir şekilde yapılan satışından elde edilmişti. Keyiflenen alacaklılar, Grandet kardeşlerin hayran olunacak, yadsınamaz doğruluğunu kabul ettiler. Onları öven ve bu övgülerini uygun bir zaman süresince yayan alacaklılar, paranın kalanının ne zaman geleceğini sormaya başladılar. Grandet'ye kolektif bir mektup yazmak gerekti

Yaşlı fişicinin mektubu ateşe atarak:

"İşte, şimdi sıra bizde," dedi; "Sabırlı olun, benim küçük dostlarım."

Bu mektuptaki önerilere yanıt olarak Saumur'lu Grandet, bütün belgelerin, ölen kardeşinin terekesinden istenen hakların, yapılan ödemelerin makbuzlarıyla birlikte bir notere emanet edilmesini istedi. Böylece terekenin ne kadar borçlu olduğunun doğru saptanması için hesapların da denetleneceğini söylüyordu. Bu emanet işi sayısız güçlükler çıkardı.

Genellikle alacaklı bir tür. Eğer bugün bir işi bitirmeye hazırsa yarın alev ve öfke püskürür; daha sonra da aşırı babacandır. Büyük bir olasılıkla karısı bugün çok iyi bir havadadır, en ufağı dışını çıkarmıştır, evde her şey yolundadır. Alacağının bir kuruşundan bile vazgeçmeye yanaşmaz. Ama yarın yağmur yağıyordur, sokağa çıkamaz, melankoliye yakalanır, bir sorunu çözümlenecek bütün önerilere evet der; ertesi gün güvencelere ihtiyacı vardır, ay sonunda idamınızı ister, elinden gelse sizi cellada gönderir! Alacaklı, küçük çocukların kuyruğuna tuz ekmeleri için yüreklendirildikleri serçe gibidir. Ama o bu benzetmeyi borçlularına karşı kullanır. Çünkü onların zorlamaya çalıştığı zaman eline hiçbir şey geçmez. Grandet, alacaklıların bu barometrik değişimlerini incelemişti ve kardeşinin alacaklıları da tam beklediği gibi davranıyorlardı. Bazıları öfkelenmiş ve senetlerini emanet etmeyi kabullenmedi.

"Güzel! İşler yolunda," diyordu Grandet ellerini ovuşturarak; des Grassins'in kendisine iş hakkında yazdığı mektupları okurken.

Diğerleri emaneti, haklarının açıkça belirtilmesi koşuluyla kabulleniyorlardı, ayrıca haklarının hiçbirinden vazgeçmeyecekler, hatta iflas duyurusu hakları bile saklı kalacaktı. Daha birçok mektup geldi, bir hayli gecikmeden sonra Grandet bütün koşulları kabul etti. Bu kabulle silahlanan anlaşmaya hazır olan alacaklılar, daha inatçı alacaklıları da yola getirdiler ve bazı homurdanmalara karşın, emanet gerçekleşti.

"Bu adam," dediler des Grassins'e "sizinle ve bizimle alay ediyor."

Guillaume Grandet'nin ölümünden yirmi üç ay sonra, tüccarların çoğu, Paris'teki iş hayatının hayhuyu içinde terekeden alacaklarını unutmuşlardı, bu konuyu düşünenler de yalnızca,

"Bu borçtan görüp göreceğimin yüzde kırk yedi olduğunu düşünmeye başlıyorum artık," diyorlardı.

Fıçıacı, zamanın gücünü de hesaplamıştı. Zaman iyi bir dosttur, insana yardım eder derdi. Üçüncü yılın sonunda des Grassins, Grandet'ye, Guillaume Grandet şirketinin halen borçlu olduğu iki milyon dört yüz bin frankın yüzde onu karşılığında, alacaklıları senetlerinden vaz geçmeye razı ettiğini yazdı. Grandet, korkunç düşüşleriyle kardeşinin ölümüne neden olan noterle borsacının yaşadıklarını, bu iflasın onları öldürmediğini, bu kez borcun ödenmesine katkıda bulunabileceklerini, borç miktarını azaltmak amacıyla onları da bir seyler vermeye razı etmeye çalışmak gerektiğini yazdı.

Dördüncü yılın sonuna doğru borç, usulüne uygun olarak bir milyon iki yüz bin frankta durdu. Sonra bir altı ay da, güvenilir kişiler ve borçlularla; Grandet ve güvenilir kişiler arasında yazışmalarla geçti. Kısacası, ödeme yapması için büyük baskı altında kalan Saumurlu Grandet, aynı yılın dokuzuncu ayında iki tasviyeciyeye, Hindistan'da servet kazanmış olan yeğeninin, babasının tüm borçlarını ödeme arzusunda olduğunu belirttiğini, ona danışmadan ismi tasfiye edip alacaklıları dolandırmış duruma düşemeyeceğini yazdı; yeğeninden yanıt bekliyordu.

Beşinci yılın ortasında, alacaklılar hâlâ, yüce fıçıcının ağzından zaman zaman bıyık altından bir gülümseme ve bir küfürle birlikçe çıkan "Ah şu Parisliler!" sözleriyle uyutuluyorlardı. Ama ticaret ilişkileri içindeki alacaklılara duyulmadık bir yazgı hazırlanmıştı. Bu öykünün akışı içinde yeniden ortaya çıktıklarında, hâlâ tam tamına, Grandet'nin kendilerini düşürdüğü durumda olacaklar.

Yıllık faizler yüz on beşe çıkınca Grandet onları sattı ve Paris'ten iki milyon dört yüz bin altın frank aldı, bunlar da tahta varillerine gittiler ve yatırımının kendisine getirdiği altı yüz bin franklık faize eklendiler. Des Grassins şu nedenler yüzünden Paris'te kalıyordu. İlkin, milletvekili seçildi. İkincisi, âşık oldu. Aile babası ama doğrusu Saumur'un kasvetli, tek düze yaşamı canına tak demişti. O da tuttu, Florine'e, Théâtre de Madame'ın en şeker artistlerinden birine âşık oldu. Bankerin içindeki serüvenseven denizci yeniden dirilmişti anlaşılan. Onun durumunu tartışmanın yararı olmaz; Saumur'da müthiş ahlaksızlık olarak kararlaştırıldı. Neyse ki karısının, Saumur'daki işi kendi adına yürütecek kadar akli başındaydı. Ayrıca kendi servetini de kocasının elinden alabildi ve adamın savurganlıkları, çılgınlıkları yüzünden verilen açıkları kapatmak için de elinden geleni yaptı. Cruchot yandaşları, yarı dulun güvenilmez durumunu eleştirmek için ellerinden geleni ardlarına koymadılar ve kadının hayatını daha da zorlaştırarak, bu işte öyle başarılı oldular ki kızı çok kötü bir evlilik yaptı ve oğlunu Eugénie Grandet'yle evlendirmek konusundaki bütün umutları suya düştü. Adolphe, Paris'te, des Grassins'e takıldı ve orada bir söylentiye göre büsbütün yoldan çıktı. Cruchot'larm zafer kazanmışlardı.

Madame des Grassins'e borç vererek (iyi bir rehin karşılığı) yardımda bulunan Grandet: "Kocanızda sağduyu namına hiçbir şey kalmamış," diyordu. "Size çok acıyorum, iyi, sevimli bir kadınsınız."

"Ah!" diye içini çekti zavallı kadıncağz. "O gün Paris'e gitmek üzere evinizden ayrıldığında, kendi felaketine koştuğuna kim inanırdı?"

"Tanrı tanığımdır Madame, son ana kadar, gitmesini engellemek için elimden gelen her şeyi yaptım. Reis Bey, Paris'e gidip işi yapmaya can atıyordu, ama niçin ille de kocanız gitmek istermiş, şimdi anlıyoruz."

Böylece Grandet'nin, des Grassins'e hiçbir teşekkür borçlu olduğunu düşünmediği çok açıktı.

AİLE ÜZÜNTÜLERİ

Her durumda, kadınların, acı çekme konusunda erkeklerden daha çok nedenleri vardır ve onlardan daha çok acı çekerler. Erkekler fiziksel olarak sağlamdırlar ve kendi koşulları üzerinde denetim sahibidirler. Aktif ve meşguldürler, başka sorunları da düşünebilirler, geleceği kabul eder ve avuntuyu onda bulabilirler. Charles'ın yaptığı da buydu. Ama kadın evde oturur, üzüntüsüyle baş başa kalır, oyalanacak hiçbir şeyi yoktur. İçine battığı hüzün boşluğunun derinliklerine dalar ve bu boşluğu dualarının, gözyaşlarının sesiyle doldurur. Eugenie de böyle yapıyordu. Kaderinin yolunda ilk adımlarını atıyordu. Bu yazgı aşkta, hüznle, hissetmekte, kendini adamakta her zaman kadınların yaşamlarının teması olacaktır. Avuntusu dışında Eugenie de her şeyiyle bir kadındı. Mutluluk anları, Bossuet'nin ince benzetmesinde olduğu gibi, talihin duvara tek tük çaktığı çiviler gibiydi; hepsini toplasan bir avcunu doldurmaya bile yetmezdi. Dertler bizi hiçbir zaman bekletmezler, Eugenie'ye de hemen geliverdiler.

Charles'ın gittiğinin ertesi günü Grandet'nin evi yine Eugénie dışında herkes için eski, alışıldık düzenine girdi, yalnız ona birden bomboş göründü. Charles'ın odasının bıraktığı gibi kalmasını istedi; ancak bundan babasının haberi olmamalıydı. Madame Grandet ve Nanon gönüllü olarak onunla işbirliği etmeye razı geldiler ve Eugénie'nin süregelen durumu korumasına istekle yardımcı oldular.

"Kim bilir, belki düşündüğümüzden daha önce de geri dönebilir," diyordu kız.

"Ah! Onu burada görmeyi öyle isterdim ki," dedi Nanon. "Ona ne güzel alışıyordum!! Tatlı, küçük bir beyefendiydi, kıvrıcık saçlarıyla kıza benzerdi."

Eugénie, Nanon'a baktı.

"Kutsal Bakire, küçük hanım gözleriniz kayıp bir ruhun gözleri gibi! İnsanlara böyle bakmayın."

O günden sonra Mademoiselle Grandet'nin güzelliği yeni bir anlam kazandı. Aşkın, ruhunu yavaş yavaş dolduran ağırbaşlı düşünceleri, sevilen bir kadının gururu onun yüzüne ressamların kutsal bir taçla simgeledikleri bir tür ışıltı vermişti. Kuzenin gelişinden önce, Eugénie, gebelikten önceki Bakire ile karşılaştırılabilirdi; kuzini gidince kız Bakire Anne'ye benzemişti: Aşka gebe kalmıştı. İspanyol sanatı bu iki Meryem'i çok güzel göstermiştir. Birbirlerinden çok farklı olan ve İspanyol sanatının çok iyi betimlediği bu iki Meryem, Hıristiyan dininin yansıdığı en görkemli örneklerdir.

Eugénie, Charles'ın gittiğinin ertesi günü, ondan sonra da her gün ayine gittiği ayinden dönerken kentin tek kitapçısından bir dünya haritası satın alıp aynasının yanına çiviledi. Böylece bu haritada kuzenin Hindistan yolculuğunu izleyebiliyor, gece gündüz düş dünyasında onu götüren gemiye binebiliyor, kuzenini görüp sormayı özlediği sayısız soruları sorabiliyordu:

"İyi misin? Üzgün değilsin ya? Güzelliklerini ve neye yaradığını bana öğretmiş olduğun yıldız bakarken beni düşünüyor musun?"

Sabahları bir düşte kaybolmuş gibi ceviz ağacının altında, gri yosunlarla kaplanmış, kurtların yediği sıraya oturuyordu. Orada birbirlerine bir sürü hoş ve boş şeyler söylemişler, saçma sapan konuşmalar, İspanya'da şatolar kurmuşlardı. Eugénie, duvarların arasından görünen bir avuç gökyüzüne bakarken geleceği düşünüyor ve gözleri eski, payandalı duvarın en sevdiği kösesinde, çatıda, altında Charles'ın odası bulunan köşede dolaşıyordu. Kısaca, onun yalnız, gerçek, sürüp giden

aşkı her düşünceye girmiş, özleşmiş, atalarımızın dediği gibi hayatının ana konusu haline gelmişti.

Akşam, Grandet'nin sözde dostları kâğıt oynamaya geldikleri zaman, Eugénie neşeli görünüyor, duygularını gizliyordu; ama sabahleyin annesi ve Nanon'la Charles'dan söz ediyordu. Nanon, yaşlı efendisine karşı görevlerini aksatmadan, genç hanımının da dertlerini paylaşabileceğini anlamıştı. Eugénie'ye:

"Eğer benim de bir erkeğim olsaydı, onun... evet, cehenneme bile onun peşinden giderdim. Onun... Evet, hayatımı onun uğruna feda ederdim, ama... Hiçbir yararı yok. Yaşamamın ne olduğunu bilmeden ölüp gideceğim. İster inan, ister inanma küçük hanım, şu yaşlı Cornoiller, hiç de kötü bir adam değildir, param yüzünden eteğimin dibinden ayrılmaz hiç; tıpkı gözleri efendinin malında, parasında buraya size kur yapmaya gelenler gibi; at gibi iri yarı olabilirim, ama gene de kafamda gözlerim var. Burnumun dibinde olup bitenleri görebilirim. Ve biliyorsunuz küçük hanım, buna aşk denmezse de ondan hoşlanmaktan kendimi alamıyorum," dedi.

İki ay böylece geçip gitti. Eskiden pek tekdüze olan bu ev hayatı, ilgi çekici sırları üç kadını birbirlerine daha bir bağlamış, ilgi çekici sırlarla daha da canlanmıştı. Onlara göre, Charles hâlâ konuk odasının rengi kaçmış kirişlerinin altında yaşıyor, eskisi gibi dolaşıyordu. Eugénie, sabah akşam tuvalet kutusunu açıp yengesinin portlerine bakıyordu. Bir pazar sabahı portredeki çizgilerle Charles'ın çizgileri arasında bir benzerlik aramaya çalışırken, annesi üzerine geliverdi ve Madame Grandet o zaman, müthiş sırrı, yani Eugénie'nin değerli paralarının karşılığında bu tuvalet kutusunun kuzeni tarafından ona verildiğini öğrendi.

Kadın korku içinde, "Her şeyi ona verdin!" dedi. "Baban Yılbaşında altın paralarını görmek isteyince ne yanıt vereceksin?"

Eugénie'nin gözleri daldı, ve sabahın geç saatlerine kadar iki kadın ölümcül bir dehşet içinde öylece kaldılar. Öyle sıkıntılıydılar ki büyük ayine geç kaldıklarını fark ettiler ve daha sonraki askeri ayine katıldılar. Üç gün sonra 1819 yılı sona eriyordu. Üç gün sonra müthiş bir dram başlayacaktı. Bu, zehirsiz, kansız, bıçaksız bir burjuva trajedisi olacaktı. Ama kahramanlarına göre Atreus'un soylu aile bireyleri arasında geçen trajedilerden de daha acımasız, amansızdı.

Madame Grandet, örgüsünü kucağına bırakacak, Halimiz ne olacak?" dedi.

İki ay önce bu küçük örgüye başladığından beri normal düzende öyle aksaklıklar olmuştu ki, zavallı kadının kışlık ihtiyacı olan yün kolluklar bir türlü bitmemişti ve bu, evle ilgili, görünürde önemsiz olgu da kadıncağıza bir hayli acı sonuçlar getirmişti. Kocasının öfke nöbetlerinden birinin neden olduğu bir terlemede kolluğu olmadığı için, şiddetli bir soğuk algınlığına yakalanmıştı.

"Düşünüyorum da, yavrucuğum, eğer bana sırrını söylemiş olsaydın, Paris'e, Monsieur des Grassins'e yazmaya zaman bulabilirdik. O, bize senin altın paralarına benzeyen altınlar gönderebilirdi, Grandet senin altınlarının biçimlerini çok iyi bilse de, belki..."

"Ama o kadar çok parayı nereden alabilirdik?"

"Benimkilerden alabilirdim. Ayrıca, Moniseur des Grassins de kesinlikle..."

"Artık iş işten geçti," dedi Eugénie gergin, yarı boğuk bir sesle. "Yarın sabah Yeni Yıl'ını kutlamak üzere odasına gitmek zorundayız, değil mi?"

"Ama Eugénie, niçin bu konuda gidip Cruchot'larla görüşmüyorum ki?"

"Hayır, olmaz. O zaman beni avuçlarının içine alırlar, onlara bağımlı oluruz. Ayrıca, ben kararımı verdim. Çok iyi ettim, hiçbir şeyden pişman değilim. Tanrı beni korur. O ne derse o olur. Ah, anneciğim, mektubu okusaydınız, ondan başka hiçbir şey düşünmezdimiz siz de!"

Ertesi sabah, 1820 Ocak ayının ilk günü, ana kızı eline geçiren ve artık saklayamadıkları ince şiddet; Grandet'nin odasına yapacakları ciddi ziyaretten vazgeçmeleri için özürlerin en doğalını akıllarına getirdi. 1819-1820 kışı, o yılların en sert kışlarından biriydi ve çatılara karlar yığılmıştı.

Madame Grandet, kocasının odasında dolaştığını duyar duymaz ona seslendi:

"Grandet, Nanon'a odamda biraz ateş yakmasını söyle. Öyle soğuk ki yorganların altında bile donuyorum. Artık, yaşamın, özene ihtiyacımın olduğu bir dönemine geldim. Ayrıca," kısa bir sessizlikten sonra konuşmasını sürdürdü, "Eugénie de gelip burada giyinecek. Zavallı kız, bu havada odasında giyinirse hasta olabilir. Sonra aşağıya girip, salonda şöminenin yanında sana mutlu yıllar dileriz."

"Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Bu ne konuşma böyle! Ne biçim yeni yıl başlangıcı bu Madame Grandet! Ben sizin ömrünüz boyunca bu kadar çok konuştuğunuzu duymadım. Şaraplı ekmek de yemediniz herhalde?»

Bir an sessizlik oldu.

"Neyse," diye konuşmasını sürdürdü Grandet. Karısının önerisi kuşkusuz, aklına yatmıştı. "İstedığınızı yapacağım, Madame Grandet. Gerçekten iyi bir kadınsınız ve bu ileri yaşınızda size bir zarar gelmesini istemem. Aslında genelde konuşursak La Bertellier'ler sağlandırlar, dayanıklıdırlar. Ha, öyle değil mi?" diye bağırdı bir anlık sessizlikten sonra. "Boş ver, sonunda paralarına sahip olduk ya. Onları bağışlıyorum." Sonra öksürdü.

"Bu sabah pek neşelisiniz," dedi zavallı kadın ciddi bir sesle.

"Ben her zaman neşeliyimdir..."

Neşeli, neşeli, neşeli fıçıcı,

Sevinçle onar fıçını!

Grandet, böyle diyerek giyinmiş, karısının odasına gelmişti. "Evet, burası buz gibi ve dondurucu, işte. Şöyle güzel bir kahvaltı edeceğiz, hanım. Des Grassins bana mantarlı kaz ciğeri yollamış! Onu almak için posta arabasını karşılayacağım. Eugénie'ye de bir çift Napoléon altını göndermiş olabilir," diye ekledi fıçıcı, yaklaşip sesini alçaltarak. "Başka altınım yok, hanım. Bir iki eski param vardı, aramızda kalsın, ama onları da işler için elden çıkarmam gerekti." Sonra yeni yılını kutlamak için karısını alnından öptü.

"Eugénie," diye seslendi annesi, " ne tarafından kalktı bilmem, bu sabah pek iyiliği üstünde."

Aldırma! İşin içinden sıyrılacağız demek." Ateş yakmak üzere hanımının odasına giren Nanon:

"Bu sabah efendiye ne oluyor?" dedi. "Önce 'Günaydın. Mutlu yıllar dilerim sana budala! Git, hanımının odasında ateş yak, üşüyor,' dedi. Ve sonra bana bir altı frank vermek için elini uzattığında,

ağzım nasıl bir karış açıldı, görmeliydiniz! İşte, burada, bakın Madame. Oh, boş ver canım, iyi adamdır! Bazıları yaşlandıkça katı yürekli oluyor, ama o sizin siyah şarabınız gibi tatlanıyor, yumuşuyor. Çok iyi, çok mükemmel adam canım..."

Grandet'nin neşesinin sırrı, yaptığı sepkülasyonun tamamen başarılı olmasında yatıyordu. Monsieur des Grassins, fişicinin ona borçlu olduğu çeşitli hesapları çıkardıktan sonra, -yani Hollanda senetlerinin kırılışından alınan yüz elli bin frankı ve yüz bin liralık tahvil parasını- yatırımının yarı yıllık kârından kalan otuz bin frankı arabayla gönderiyordu. Ayrıca Hükümet tahvillerinin yükseldiğini de bildirmişti ona. Tahviller seksen dokuzda durmuştu ve en tanınmış parababaları Ocak sonunda bunları doksan ikiden satın alıyorlardı. İki ayda Grandet kapitalinden yüzde yirmi yapmış, giderlerini ödemişti ve su andan itibaren de vergisiz, tazminatsız, altı ayda bir elli bin lira temiz para alacaktı. Kısaca hükümet tahvilinin sağladığı olanakları anlamaya başladı. Taşralıların çekimser davrandıkları bu yatırım türü, beş yılda onu altı milyonluk bir kapitalin sahibi yapacak ve fazla sıkıntıya girmeden bu altı milyon çoğalacak, sonra da topraklarına eklenerek devasa bir servetin de sahibi olacaktı. Nanon'a verilen altı frank, belki de kızın efendisine bilmeden ettiği büyük hizmetin karşılığıydı.

O sabah kepenklerini kaldıran esnaf,

"Oh, oh! Yaşlı Grandet sabah sabah yangına koşar gibi böyle nereye gidiyor?" diye düşündü.

Sonra onun, nakliyat şirketinden bir hamalın tekerlekli arabada taşıdığı dolu çantalarla rıhtımdan geri döndüğünü gördüler. "Vay canına!" dedi adamın biri. "Su her zaman ırmağa gider ya, yaşlı delikanlı da paracıklara gidiyordu demek."

"Kuronlar Paris'ten, Froidfond'dan ve Hollanda'dan geliyor ona," dedi başka birisi.

"Sonunda Saumur'u satın alacak," diye bağırdı bir üçüncüsü.

"Soğuğa falan aldırdığı yok, hep işinin peşinde," dedi bir kadın, kocasına.

"Hey! Monsieur Grandet, eğer bu başınıza dertse kurtulmanıza yardım ederim," dedi Grandet'nin kapı komşusu kumaş tüccarı.

"Bakır paralar, ne olacak," dedi şarapçı.

"Gümüş, onlar," dedi hamal, alçak sesle.

"Seni kayırmamı istiyorsan dilini tut," dedi şarapçı kapıyı açarken.

"Seni kart tilki! Sağır olduğunu sanmıştım," dedi hamal kendi kendine. "Galiba soğuk havada duyabiliyor."

"İşte sana, yılbaşı armağanı olarak yirmi frank, çenenini tut! Hadi git bakalım! Nanon arabamı geri getirir."

"Nanon, kadın tayfası ayindeler mi?"

"Evet, efendim."

"Gel buraya, yürü bakalım, iş başına! diye bağırdı ve çantaları ona yükledi. Bir dakika sonra

kuronlar emin durumda odasındaydılar, kapıyı kilitledi. "Kahvaltı hazır olunca duvara vur ve arabayı nakliyat şirketine geri götür,"

Aile ancak saat onda kahvaltı edebildi.

Madame Grandet, Eugénie'yle ayından döndüğünde, "Baban burada altınını görmek istemez," dedi. "İstemeye kalkarsa üşüymüş gibi yaparsın, gidip altını getirmek için çok soğuk olduğunu söylersin. Doğum gününden öne parayı sağlayacak zamanımız olacak."

Grandet, aşağıya inerken Paris'ten gönderilen paraları mala ve som altına çevirmeyi planlıyor ve tahvil spekülasyonunun ne kadar iyi sonuçlandığını düşünüyordu. Tahviller yüz franka fırlayınca kadar onlara para yatırmaya karar vermişti. Bu tür planlar şu anda Eugénie için hiç de iyi değildi.

Grandet, içeriye girer girmez iki kadın da ona "İyi Yıllar" dilediler, kızı sevecen bir tavırla boynuna sarılarak, karısı da ciddi ve ağırdan alarak...

"Ah! yavrum," dedi Grandet kızını yanaklarından öperek, "Senin için çalışıyorum, biliyor musun!.. Senin mutlu olmanı istiyorum. Mutlu olmak için de para gerek. Parasız işler yürümez! Bak, Paris'ten senin için getirttiğim yeni bir Napoléon. İşte yemin sana, evde seninkilerden başka bir dirhem altın yok. Burada, altını olan tek kişi sensin. Göster bakayım altınını bana, kızcağzım."

"Ooh! Çok soğuk; kahvaltı edelim," diye yanıtladı Eugénie.

"Demek daha sonra, ha? Sindirmemize yardımcı olur. Büyük des Grassins gönderdi bize bunu. İster inan ister inanma," diye sürdürdü konuşmasını. "Yiyin, çocuklar, bedava, havdan geldi. İyi yapıyor bu des Grassins. Ondan memnunum. Zavallı, sevgili Grandet'nin işlerini çok akıllıca yönetiyor. Üstelik Charles'a büyük bir hizmette bulunuyor, hem de bedavaya." Bir an sessizlikten sonra ağzı dolu, "Ooh! Ooh!" diye geveledi. "İyiymiş bu. Ye, ye hanım, iki gün idare eder bizi bu en azından."

"Acıkmadım. Biliyorsun ya hiç iyi değilim."

"Ah! Ah, ama fiçimi çatlatmaktan korkmadan tıka basa doldurabilirsin. Hepsi bir yana, sen bir Bertelliere'sin, iyi, sağlam bir kadın. Biraz sararmışsın ama ben sarıyı severim."

Herkesin karşısındaki alçakça ölümünü bekleyen bir idam mahkumunun hissettiği dehşet bile, Madame Grandet'yle Eugénie'nin, bu aile kahvaltısından sonra olacakları düşünürken duydukları korkunun yanında hiç kalır. Yaşlı şarapçı gittikçe artan bir neşe ve gürültü patırtıyla yiyip içerken onların yürekleri de bir o kadar daralıyordu. Kızın buna karşın bu fırsatta bir dayanağı vardı: Aşkından güç alıyordu.

"Onun uğruna," diyordu kız kendi kendine, "bin kez ölürüm.»

Bunu düşünürken cesareten pırıl pırıl yanan bakışlarıyla annesine bakıyordu.

Saat ona doğru yemek sona erince, Grandet Nanon'a:

"Bunları ortadan kaldır," dedi, "ama masayı bize bırak. Senin küçük hazineni daha rahat seyrederiz," dedi Eugénie'ye bakarak. "Küçük mü dedim? Gerçekten de öyle değil mi? Senin altınının bugünkü değeri beş bin dokuz yüz elli dokuz frank, bu sabah gelenle altı bin frank eder. Altı bin franka tamamlamak için gereken küsuratı da ben vereceğim, çünkü, görüyorsun ya, küçük kız... Sen

"Niçin bizi dinliyorsun? Yaylan bakalım Nanon, hadi işinin başına!"

Nanon ortalıktan yok oldu.

"Dinle, Eugénie, bana altınını vermelisin. Babacığın hayır demiyeceksin küçük kız, değil mi, ha?"

İki kadın ağızlarını açmadılar.

"Benim altınım yok artık. Vardı, ama hepsi gitti. Sana altının için altı bin frank vereceğim, sen de yatırım yapacaksın, nasıl olacağını göstereceğim. Düzine için endişelenmene gerek yok. Seni evlendirdiğim zaman, ki bu da çok yakında olacak, sana buralarda verilen en parlak düzineyi armağan edecek bir koca bulacağım. Dinle şimdi, cancağızım. Şu anda güzel bir fırsat var: Hükümete altı bin frank yatırabilirsen ve her ay altı ayda bir, iki yüz frank faiz alırsın, vergisiz, gidersiz. Paramı toprağa yatırsan doluydu, dona çekmeydi, seldi derken bir sürü zarar edersin kârından. Belki de altınından ayrılmaktan nefret ediyorsun, ha, bu da dert değil mi küçük kız? Aldırma, sen hepsini ver bana. Ben sana daha ne altınlar bulacağım. Hollanda dukaları, Portekiz altınları, Cenevizler, rupiler, Moğol rupyaları; sonra sana doğum günlerinde ve yortularda vereceklerim de caba, üç yılda o tatlı, şıkır şıkır altıncıkların geri gelecek. Ne dersin kızcağızım? Hadi, aklını başına topla artık. Koş, getir afacan sarı oğlancıkları. Sana, beş franka yaşamanın ve ölümün bu gizlerini anlattığım için sanırım iyi bir öpücüğü hak ettim. Gerçekte kuronlar da insanlar gibi yaşar ve ürerler. Giderler, gelirler, terlerler, para üretirler."

Eugénie kalktı, ama kapıya doğru birkaç adım attıktan sonra birden geri döndü, babasının yüzüne baktı ve konuştu:

"Bende altın yok artık."

Adamcağız on adın ötesinde top atılan bir at gibi şahlanarak bağırdı:

"Ne? Altının yok mu?"

"Evet, yok artık."

"Yanlıyorsun, Eugénie!"

"Hayır."

"Hay babasına şarap çanağına..."

Fıçıcı böyle sövünce döşeme sallanırdı.

"Acıyın bize!" diye bağırdı Nanon. "Bakın hanım nasıl da sapsarı kesildi!"

"Grandet, sizin öfkeniz benim ölüm nedenim olacak," dedi zavallı kadın.

"Ha, ha, ha, ha,! Ailenizin arasında hiçbir zaman ölmezsiniz! Eugénie altınına ne yaptın?" diye patladı ona dönerek.

Kız, madame Grandet'nin önüne diz çökmüştü.

"Annem hasta," dedi, "Bakın... Onu öldürmeyin."

Grandet, karısının genellikle kara sarı yüzünün solgunluğundan ürktü.

Kadıncağz zayıf bir sesle:

"Yatağa gitmeme yardım et, Nanon," dedi. "Ölüyorum."

Nanon, hemen hanımına kolunu uzatmak için geldi. Eugénie de ona öteki kolundan tutarak yardım etti, zorlukla yukarıya çıkardılar, çünkü yarı baygındı ve her basamakta durup destek alması gerekiyordu. Grandet yalnız kaldı. Bununla birlikte, bir iki dakika sonra merdivenlerin yarısına kadar çıkıp seslendi:

"Eugénie, annen yatınca, aşağıya inin."

"Peki, baba."

Eugénie annesini yatırdıktan sonra hemen geldi.

"Kızım, şimdi bana paranın nerede olduğunu söyleyeceksin," dedi Grandet.

"Baba, bana tamamen sahibi olmadığım armağanlar verirseniz, onları geri alın," dedi Eugénie soğuk bir tavırla ve şöminenin üzerindeki Napoléon'u alıp ona uzattı. Grandet, altının üzerine atıldı ve yelek cebine kaydırıldı.

"Kesinlikle artık sana hiçbir şey vermeyeceğim-beş para bile!" dedi, başparmağını şaklatarak. "Demek babanı küçümsüyorsun, ha? Ona güvenin yok ha? 'Babanın ne demek olduğunu da bilmiyorsun demek? Baban senin için her şey değilse, hiçbir şeydir. Altının nerede?"

"Baba öfkenize karşın sizi seviyor ve saygı duyuyorum, ama naçizane söyleyeyim, ben yirmi iki yaşındayım. Büyüdüğümü unu öğrenecek kadar sık söylediniz bunu. Paramla canım ne yapmak istediye onu yaptım; emin olun ki para emin ellerde..."

"Kimin?"

"Bu açılması olanaksız bir sırdır," dedi Eugénie. "Sizin de kendinize ait sırlarınız yok mu?"

"Ben aile reisi değil miyim? İşlerim olamaz mı?"

"Bu da benim işim."

"Babanıza açıklamadığınıza göre, bu berbat bir iş olmalı, Mademoiselle Grandet."

"Harika bir yatırım, ancak ne olduğunu babama söyleyemem."

"Hiç değilse altınını ne zaman elden çıkardığını söyle bana."

Eugénie başını salladı.

"Doğum gününde altının vardı, değil mi?"

Ama hırs hırs Grandet'yi nasıl kurnaz yapmışsa, aşk da kızına açığöz olmayı öğretmişti; başını tekrar salladı.

"Hiç böyle bir inatçılık ya da haydutluk görülmemiştir," Grandet, gittikçe yükselen ve evin içinde

halka halka yayılarak yankılanan bir sesle. "Neymiş.'Burada, kendi evimde, kendi evimde birisi senin altını almış! Evdeki biricik altını! Ve ben kim olduğumu bilmiyorum! Altın değerli bir şeydir. Kızların en iyileri de hatalar yapar ve kendilerini tehlikeye atarlar, büyükler hatta kimi zaman soylular arasında da olur böyle şeyler: Ama altını sokağa atmak! Olmaz böyle şey! Sen onu birisine verdin değil mi?"

Eugénie hiç renk vermedi.

"Hiç böyle evlat görülmüş müdür? Sen benim çocuğum olabilir misin? Paranla yatırım yaptıysan, bir makbuz almalıydın..."

"Özgür müyüm, ne istersem yapabilir miyim, evet mi, hayır mı?"

"Ama sen çocuksun."

"Reşitim. Yirmi bir yaşımı bitirdim.»

Kızının tartışma cesareti ve kullandığı kanıtlarla iyice sersemleyen Grandet sararmıştı, tepindi, küfretti. Sonunda aradığı sözcükleri bularak konuştu:

"Lanet olası yılan evlat! Ah! Kötü kız, seni sevdiğimi bildiğin için bunu kullandın! Kendi babasının gırtalığını kesiyor! Aman Tanrım! Varımızı yoğumuzu, o maroken çizmeli, hiçbir işe yaramaz dilencinin ayaklarının dibine attın. Hay babasına!.. Seni mirasından yoksun bırakmak istemiyorum! Ama seni lanetliyorum, seni, kuzinini ve senin çocuklarını! Bundan hiçbir iyilik geldiğini görmeyeceksin, duyuyor musun? Eğer Charles olsaydı, sen... Ama, hayır, bu olanaksız. Ne! O köpek eniği beni soyar ha?"

Grandet, sessiz ve soğuk durmakta olan kızına baktı.

"Kımıldamaz, gözünü bile kırpmaz! Ben Grandet'yim ama benden daha fazla Grandet bu! Hiç değilse altını karşılıksız vermedin, değil mi? Söyle, bakayım!"

Eugenie, babasının, allak bullak edici bulduğu alaycı bir bakışla ona baktı.

"Eugénie, benim evimdesin, babanın çatısının altında. Eğer burada kalmak istiyorsan sana söyleneni yapmalısın. Papazlar sana, bana boyun eğmeni söylüyorlar."

Eugénie boynunu büktü.

"Beni en can alıcı yerimden vurdun," diye konuşmasını sürdürdü Grandet. "Bana boyun eğmeye hazır olana kadar seni gözümün önünde istemiyorum. Odana git, sana çıkma izni verinceye kadar orada kalacaksın. Nanon sana ekmekle su getirecek. Ne dediğimi duydun. Defol şimdi!"

Eugénie göz yaşları içinde annesinin yanına koştu. Grandet. soğuğa aldırmadan bahçesinde dolaşıp durdu. Sonra kızının, karısının odasında olmasından kuşkulanıp onu buyruklarına karşı çıkmış bir halde yakalamanın zevkiyle keyiflenerek bir kedi sessizliğiyle merdivenleri tırmandı, birden Madame Grandet'nin kapısında belirdi. Eugenie başını annesinin göğsüne gömmüştü. Madame Grandet onun saçlarını okşayarak:

"Aldırma, yavrucuğum, baban sakinleşir," diyordu.

"Onun babası yok artık!" dedi fiçici. Gerçekten böyle söz dinlemez bir evladı biz, ikimiz mi dünyaya getirdik, Madame Grandet? Doğrusu çok iyi eğitim görmüş, bir de dindar olacak! Hem sen niçin odanda değilsin? Doğru hücrene, hücrene hadi!"

"Kızımı benden yoksun mu bırakıyorsunuz, efendim?" dedi Madame Grandet ateşten kızarmış bir yüzle.

"Eğer onu yanınızda tutmak istiyorsanız, ikiniz birden evden çıkıp gidin... Tanrım kahretsin! Altınlar nerede? Ne oldu altına?"

Eugénie ayağa kalktı, gururla babasının yüzüne baktı ve odasına girdi, değerli fiçici da anahtarı kilitte döndürdü.

"Nanon!" diye seslendi Grandet. "Salondaki ateşi söndür!" Sonra karısının odasına geri döndü, ateşin yanındaki koltuğa oturarak konuşmaya başladı: "Sanırım, kız parayı galiba o sefil Charles büyücüsüne verdi; zaten onun bütün istediği bizim paramızdı."

Kızını tehdit eden tehlikede, Madame Grandet ona olan sevgisinden, Grandet'nin anlatmak istediklerine karşı ilgisiz, sağır ve dilsiz gibi davranmak, gücünü aldı.

"Bütün bu olanlar hakkında hiçbir şey bilmiyorum," karşılığım verdi, kocasının için için yanan bakışlarından kaçmak için yüzünü duvara çevirerek. "Gösterdiğiniz şiddet beni öyle üzüyor ki sezgilerime güvenerek böylüyorum; bu odadan nalları dikmiş çıkacağım. Böyle bir zamanda bana iyi davranmalıydınız, efendim. Ben sizi üzecek hiçbir şey yapmadım, en azından buna inanıyorum. Kızınız sizi seviyor ve onun yeni doğmuş bir bebek kadar masum olduğuna eminim yani, onun duygularını incitmeyin. Onu cezalandırma kararınızı geri alın. Yaman soğuk var, ciddi bir hastalığa yakalanmasına neden olabilirsiniz."

"Onu ne göreceksin ne de onunla konuşacağım. Babasının ondan istediğini yapıncaya kadar odasında, sade su ve ekmekle yaşayacak. Lanet olsun! Aile reisi kendi evinden ayrılınca, altının nereye gittiğini bilmek hakkına sahiptir. Belki de Fransa'da yalnız onda, o rupiler, Cenevizler, Hollanda dukaları vardı..."

"Eugénie, bizim tek çocuğumuz, onları suya bile atsaydı..."

"Suya mı?" diye bağırdı değerli fiçici. "Ne! Irmağa mı? Sizin aklınız başınızda değil Madame Grandet. Ben bir şey söyledim mi, bir kere söylerim, bunu bilmelisiniz. Eğer evinizde huzur istiyorsanız, kızınızın size itirafta bulunmasını sağlayın. Sırlarını öğrenin onun. Böyle konularda kadınlar biz erkeklerden daha iyidir; birbirlerini daha iyi anlarlar. Her ne yaptıysa, onu yemiyeceğim. Benden mi korkuyor? Kuzinini tepeden tırnağa altınla donatsa bile, oğlan açık denizlerde, değil mi? Ha! Peşinden koşamayız ki..."

"Peki, efendim..."

Madame Grandet tam yanıtlamaya hazırlanıyordu ki kocasının et beninin müthiş bir biçimde oynadığını gördü. Sınırlarının gerginliği ve kızının mutsuzluğu Madame Grandet'nin algılarını keskinleştirmiş, sevgisindeki koruyucu unsuru geliştirmiş ve onu açığöz yapmıştı. Ses tonunu değiştirmeden söyleyeceği şeyi değiştirdi.

"İyi, güzel, ama benim, Eugénie'nin üzerindeki otoritem sizden fazla mı? Bana hiçbir şey söylemiş"

değil, size çekmiş ne de olsa."

"Hayırdır inşallah! Sizin diliniz de bu sabah çok uzun. Ha, ha, ha, ha! Bana meydan okuyorsunuz, ha? Belki de kafa kafaya verdiniz."

Karısına dik dik baktı.

"Gerçekten, Monsieur Grandet, beni öldürmek istiyorsanız böyle devam etmeniz yeter. Size bunu söylüyorum, canıma mal olsa bile gene de söyleyeceğim: Kızınıza karşı çok katısiniz, kendi açısından, o sizden daha sağduyulu. Para onundu, parasını yalnızca iyi kullanmış olabilir. Hem hayırlı işlerimizin neler olduğunu bilmeye yalnızca Tanrı'nın hakkı vardır. Efendim, size yalvarıyorum, Eugénie'ye yine kol kanat gerin!.. Eğer bunu yaparsanız öfkenizden daha az acı çekeceğim ve belki de hayatım kurtulabilir. Kızımı bana geri verin, efendim."

"Gidiyorum," dedi fiçıcı. "Bu evde daha fazla durmaya dayanamam. Ana kız öyle bir tartışıp konuşuyorlar ki... Öff! Öff!.. Bana acımasız yılbaşı armağanı verdiniz. Eugénie!" diye bağırdı. "Evet, evet, ağla! Yaptıklarından vicdan azabı çekeceksiniz, duyuyor musun? Babanın altınını gizlice, o beş para etmez, senin yüreğinle oynayan züppeye verdikten sonra üç ayda altı kez ayine gitmenin ne yararı var? O maroken çizmeli, masum bakışlı, çitkırıldım Charles'ının kaç paralık adam olduğunu anlayacaksın sen. Annesiyle babasının izni olmadan zavallı bir kızıp parasını almaya cesaret etiği için kalpsiz, ruhsuz biri."

Sokak kapısı Grandet'nin arkasından kapanınca, Eugénie odasından çıkıp annesinin yatağının başucuna gitti.

"Kızınıza karşı büyük yüreklilik gösterdiniz, anne," dedi.

"Yavrum, haksız işlerin bizi nerelere sürüklediğini görüyorsun musun?... Bana da yalan söyledin."

"Oh, anne! Tann'ya yalnız beni cezalandırması için dua edeceğim."

"Doğru mu?" diye sordu Nanon şaşkın ve hoşnutsuz bir tavırla gelerek. "Küçük hanıma bundan sonra yalnız su ve ekmek mi vereceğiz?"

"Ne farkeder sanki, Nanon?" dedi Eugénie, sakin sakin.

"Ah! Evin kızı sade suya kuru ekmek yerken frippe boğazımdan geçer mi benim! Hayır, ben ne yapacağımı iyi biliyorum!"

"Bütün bunlardan hiç söz edilmeyecek, Nanon," dedi Eugénie.

"Dilimi tutacağım, ama göreceksiniz."

Grandet, yirmi dört yılda ilk kez akşam yemeğini yalnız yedi.

"Siz artık dulsunuz, efendim," dedi Nanon ona. "Evde iki kadın varken, dul olmak çok tatsız bir şeydir."

"Ben seninle konuşmuyorum. Dilini tut, yoksa seni kapı dışarı ederim. Ne yapıyorsun o tavada, ocağın üzerinde cızırdadığını duyuyorum?"

"Biraz yağ eritiyorum.."

"Bu akşam konuklar gelecek, ateşi yak."

Cruchot'lar, Madame des Grassins'le oğlu saat sekizde güründüler, ne Madame Grandet'yi ne de kızını görmeyince biraz şaşırdılar.

"Karım bu akşam biraz rahatsız, kızım da yukarıda onun yanında," dedi yaşlı şarapçı anlamsız bir yüzle.

Bir saat havadan sudan konuştuktan sonra Madame Grandet'yi görmeye yukarıya çıkmış olan Madame des Grassins salona dönünce herkes ona sordu:

"Madame Grandet nasıl?"

"Hiç iyi değil, hiç iyi değil," diye yanıtladı Madame des Grassins. "Sağlık durumu bana gerçekten endişe verici göründü. Onun yaşında birine, en büyük özeni göstermek gerekir, Grandet Baba."

"Bakarız," dedi şarapçı, dalgın dalgın; konukların hepsi birden iyi geceler dileyip ayrıldılar.

Sokağa çıktıkları zaman Madame des Grassins, Cruchot'lara döndü, "Grandet'lerde yeni bir olay olmuş," dedi. "Anne çok hasta ama ne kadar hasta olduğunun farkında değil. Kızın da gözleri uzun süre ağlamış biri gibi kıpkırmızı. İstemediği biriyle evlendirmeye kalkıyor olabilirler mi?"

O gece şarapçı yatınca, Nanon eski, yıpranmış ayakkabılarıyla sessizce Eugenie'nin odasına süzüldü ve güveçte pişirdiği et yemeğini önüne koydu.

Buyurun, küçük hanım," dedi iyi ruhlu kadın. "Cornoiller bana bir yaban tavşanı verdi. O kadar az yiyorsunuz ki, bu et size bir hafta gider, bu soğukta bozulmaz da. En azından kuru ekmeğe talim etmezsiniz."

"Ah, Nanon'cuk," dedi Eugénie yaşlı kızın elini sıkarak.

"Çok güzel, lezzetli yaptım, kimse fark bile etmedi... Eti ve defne yapraklarını altı frankımdan aldım. Kendi param değil mi, canım ne isterse yaparım onunla."

Yaşlı hizmetçi Grandet'nin kıpırdandığını duyduğunu sanarak sıvıştıverdi.

Birkaç ay boyunca işler böyle sürdü. Şarapçı düzenli olarak, günün çeşitli saatlerinde karısını görmeye geliyor ama kızının adını anmıyor, onu görmüyor, onunla ilgili en küçük bir anırtı yapmıyordu. Odasından hiç çıkmayan Madame Grandet'nin sağlığı günden güne kötülüyordu. Yaşlı fiçiciyi hiçbir şey yola getirmiyordu; bir granit yığını gibi kıpırdamadan, sert ve soğuk duruyordu. Her zamanki alışkanlığıyla gidip gelmeyi sürdürüyor ama artık kekelemiyor, daha az konuşuyor ve iş konularında kendini eskiden olduğundan daha katı gösteriyordu. Bununla birlikte bu sıralarda, muhasebede yanlışlıklar yaptı.

Cruchot taraftarları da Grassins'ciler de ağız birliği etmişçesine, "Grandet ailesine kesinlikle bir şey oldu," diyorlardı. "Acaba Grandet evinde ne oldu?" ana sorusu, Saumur'un bütün toplumsal katmanlarındaki insanların birbirlerine sordukları bir soru olup çıkmıştı.

Eugénie, Nanon eşliğinde kiliseye gitmeyi sürdürüyordu. Ayın bittikten sonra dışarı çıktıklarında Madame des Grassins onunla konuşursa, Eugénie kaçamak yanıtlarla soruyu geçiştirerek, kadına merakını tatmin edebilecek hiçbir bilgi vermiyordu. Ama bundan iki ay sonra Eugénie'nin dışlanmış

halde yaşadığını Madame des Grassins'den ve üç Cruchot'dan saklamak olanaksızdı. Öyle bir an geldi ki, kızın niçin her zaman ortalıkta görünmediğini açıklamaya hiçbir bahane yetmedi. Çok az bir süre sonra da olay bir sır olmaktan çıktı. Hiç kimse kimden çıktığını bilmiyorsa da bütün kent Yeni Yıl'ın ilk gününden beri Mademoiselle Grandet'nin, babasının emirleriyle yalnızca su ve ekmekle yaşadığını, ateş yanmayan odasına kilitlendiğini, Nanon'un ona yiyecekler pişirip gece getirdiğini biliyordu. Kızın, ancak babası evden çıktığı zaman gidip annesine bakabildiği bile biliniyordu.

Bunun üzerine Grandet'nin bu davranışı ciddi biçimde eleştirildi. Bütün kent adamı dışlamıştı. İkili oynaması, katı yürekliliği akıllara geldi, herkes ondan uzak durmaya başladı. Geçerken insanlar onu göstererek fısıldaşıyorlar, eğri büğrü sokakta, Nanon'la birlikte, ayın dönüşü ya da duaya giderken kızı Nanon'la birlikte yürürken görünce, zengin varisin iç sıkıntısının yüzüne bakmak için merakla pencerelerine koşuyorlardı.

Eugénie'nin yüzünde yalnızca bir hüznün ve kutsal bir tatlılık okunuyordu. Bir süre, babası gibi, onun da bu kentte haklarında yapılan dedikodulardan haberi olmadı. Her şeyden el etek çektirilmesi, babasının kabalığı ona vız gelirdi. Dünya haritasının yanında bunların sözü mü olurdu? Penceresinden hâlâ küçük sırayı, bahçeyi, eski duvarın oluşturduğu açığı göremiyor; dudakları aşk öpücüklerinin tatlılığını anımsamıyor muydu? Böylece aşkından, dinden, Tanrı karşısında masum olduğunun bilincinden güç alarak babasının öfkesine, kötü davranışına sabırla dayanıyordu. Bütün diğerlerini anlamsız kılan öyle bir derin üzüntüsü vardı ki işte ona katlanmak zor geliyordu: Tatlı, kibar anneciği günden güne yavaş yavaş göçüyor; toprak onu çektikçe, ruhu teninde daha berraklaşan bir güzellikle parlıyordu. Eugénie, amansız hastalığın annesini yavaş yavaş sardığını gördükçe, bunun masum nedeni olarak kendini görerek kendini suçluyordu; annesinin yatıştırdığı bu vicdan azapları kendisini aşkına daha sıkı bağlıyordu. Her sabah babası eden çıkar hemen çıkmaz annesinin başucuna geliyor; Nanon kahvaltısını oraya getiriyordu Eugénie, acılarıyla kahrolan zavallı, üzgün Eugénie Nanon'a annesinin yüzünü sessizce gösteriyor, ağlıyor ve kuzenden söz etmeye cesaret edemiyordu. Charles hakkında konuşmaya hep Madame Grandet başlardı. "O nerede? Niçin yazmıyor?" diye sorardı

Ana kızın onları ayıran uzaklığı hiç bilmiyorlardı.

"Anne, onu düşünelim, ama ondan söz etmeyelim," diye karşılık verirdi; özellikle de siz çok acı çekiyorsunuz."

Hepsinden önemlisi oydu.

"Yavrularım, hayattan ayrıldığıma üzülmiyorum," diyordu Madame Grandet. Tanrı, benim acılarımı sona erdirerek beni korudu."

Bu kadının söylediği her şey kutsal ve dinsel. Yanında kahvaltı yapıldığı sırada kocası onun yatağının yanbaşın kahvaltı etmeye gelip, huzursuzca odada bir aşağı bir yukarı dolaştığında, Madame Grandet ona hep aynı sözleri, meleksi bir tatlılıkla, ama ömrü boyunca elden kaçırdığı, ama yaklaşan ölümün verdiği kadınsı bir sağlamlıkla yinelerdi.

Grandet çok sıradan bir şekilde hatırını sorduğunda:

"Sağlığıma gösterdiğiniz ilgi için teşekkür ederim," diyordu, "Ama son anlarımda fazla acı duymamamı sağlamak ve acımı hafifletmek isterseniz, kızımızı bağışlayın, dindar bir kişi, bir koca,

bir baba gibi davranın."

Bu sözleri duyunca Grandet, yaklaşan sağanağı sezip yavaşça bir kemerin altına sığınan bir adam gibi teslimiyetçi bir tavırla karısının yatağının ucuna otururdu. Karısını sessizce dinler, hiç karşılık vermezdi. Onun söylemesi gerekenleri duyunca, en duygulu, ateşli ve sevecen yalvarışlara verdiği yanıt, "Bugün biraz renksiz görünüyorsun zavallı hanımım," olurdu.

Grandet'in çakıldaşımı andıran yüzünden, kapalı ağzından, içinden kızını tamamen unuttuğu anlaşılıyordu. Zorlukla anlaşılan sözleri, boş yanıtları, karısının beyaz yüzünden akan göz yaşları kılımlı kıpırdatmıyordu.

"Tanrı sizi bağışlasın, efendim," derdi Madame Grandet, "benim sizi bağışladığım gibi. Günün birinde acınmaya ihtiyacınız olacak."

Karısı hastalandığından beri Grandet, o korkunç "Ha. ha, ha, ha" sını kullanmaya cesaret edmemişti. Ama karısının kutsal yumuşaklığı, silahlarını bırakıp despotluğunu yürütmesine engel olmamıştı. Madame Grandet'nin sade yüzü gün geçtikçe güzelleşiyor, içinde parlayan ruhsal güzellik yüzüne yansıyor. Dünyaya ait zarfının içinde ruhu parlıyor ve onun her zamanki yüzünü saflaştırıyor, inceltiyor, ışıl ışıl yapıyordu. Aziz yüzlerindeki bu değişim, hepimizin gözlemlediği bir olgudur. Soylu ve değerli düşüncelerin arasında yaşamaya alışmış ruh, sonunda en kaba çizgilere bile damgasını basar.

Dünyadaki varlığının son günlerini yaşayan bu kadında acı çekmenin yarattığı değişim; çok az da olsa bu demirden adamı, fıçıyı etkilemişti. Tepeden bakarak konuşma alışkanlığını bıraktı ve hiç konuşmamaya başladı, aile reisliği, ağırbaşlı sessizliğini, vakarını bölünmez bir sessizlikle koruyordu.

Sadık Nanon pazar yerinde görünür görünmez efendisi hakkında şakalar, kınayıcı sözler hemen kulağına fısıldanıyordu. Ama kamuoyunun yaşlı Grandet'yi açıkça hor görmesine karşın, hizmetçi aile onurunu göz önünde tutarak onu canla başla savunuyordu.

"Canım," diyordu değerli şarapçıyı yargılayanlara, "yaşlandıkça hepimiz katılaşıyor muyuz? Niçin adamı rahat bırakmıyorsunuz? Yalanlar uyduruyorsunuz: Küçük hanım kraliçeler gibi yaşıyor. Yalnız oturuyor ama keyif onun. Ayrıca efendilerimin haklı nedenleri vardır."

Sonunda, ilkbahar sonlarına doğru, bir akşam, hastalığından çok üzüntüsün etkili olduğunu hisseden ve bütün dualarına rağmen Eugénie'yle babasını uzlaştırma girişimleri boşa giden Madame Grandet, gizli dertlerini Crucho'tlara açtı.

"Yirmi üç yaşındaki bir kıza su ve ekmek vermek ha!..." diye bağırdı Reis de Bonfons. Ayrıca haklı, kabul edilebilir bir nedeni de yok! Ama bu yaptığı işkenceye girer, ona dava açabilir ve...»

"Dur bakalım yeğen," dedi noter, "Şu ipe sapa gelmez terimlerin bırakın. Sakin olun, Madame, hemen yarın bu tutsaklığa sona ereceğim."

Kendinden söz edildiğini duyan Eugénie, odasından çıkıp geldi.

"Beyler," dedi büyük bir gururla ilerleyerek. "Bu konuda hiçbir şey yapmamanızı rica ediyorum. Babam bu evin efendisidir, ben de bu evde yaşadığım sürece ona boyun eğmek zorundayım. Davranışı, başkalarının onayına ya da onaylamamasına bağlı değildir. Yalnız Tanrı'ya karşı

sorumludur. Dostluğunuza güvenerek bu konuda sessiz kalmanızı istiyorum. Babamı eleştirmek bizi herkesin gözünde küçültmek olur. Bana gösterdiğiniz ilgiye çok teşekkür ederim; ama kentteki iğrenç söylentilere karşı sessizliğinizi korursanız, beni çok daha fazla sevindirirsiniz! Ben de bu söylentileri rastlantıyla işittim."

"Haklı," dedi Madame Grandet.

"Madameoiselle, insanların dedikodu yapmalarını engellemenin en iyi yolu size özgürlüğünüzü geri vermektir," dedi saygıyla; yaşlı noter yalnızlığın, üzüntünün ve aşkın Eugenie'nin yüzüne yansıttığı güzelliğe vurulmuştu.

"Neyse, kızım, başaracağını söylediğine göre bu işi Mansieur Cruchot'nun ellerine bırak. Babanı iyi tanır ve ona nasıl yaklaşacağını bilir. Kalan şu kısa ömrümde beni mutlu etmek istiyorsan, sen ve baban her ne pahasına olursa olsun uzlaşmalısınız."

Ertesi gün Grandet, Eugénie'nin odasına kapandığı günden beri edindiği bir alışkanlıkla küçük bahçesinde bir iki tur atmaya çıktı. Yürümek için Eugénie'nin pencerenin önünde saçını fırçaladığı bir anı seçiyordu. Fıçıcı büyük ceviz ağacının altına doğru yürüdüğü zaman, birkaç dakika ağacın gövdesinin arkasına saklanırdı; o sırada kızının uzun, kestane rengi saçlarını fırçalamasını izler ve kuşkusuz düşünceleri bir yandan inatçılığı, bir yandan çocuğunu kollarının arasına almak gibi doğal isteği arasında bocalardı.

Eugénie, babasına kaçamak bakışlar fırlatır ya da aynadan onu izlerken, Grandet de, Eugenie ve Charles'ın birbirlerini ölünceye kadar seveceklerine yemin ettikleri harap sırada bir süre otururdu. Eğer babası kalkıp bahçenin alt kısmına doğru yürürse, Eugénie memnun memnun penceresinin önünde oturur, duvarın yıkık köşesinden sarkan en güzel çiçeklere, kahkaha çiçeklerine, eğrelti otlarına, Saumur ve Tours bağlarında çok görülen kalın yapraklı dam koruluğuna bakarak düşünürdü.

Monsieur Cruchot sabah erkenden geldi ve yaşlı şarapçıyı güzel haziran gününde, küçük sırada, arkasını duvara yaslamış, kızını seyre dalmış buldu. Grandet noteri görür görmez:

"Sizin için ne yapabilirim Moniseur Cruchot?" diye sordu.

"Bir iş konusunda konuşmaya geldim."

"Aha! Bana gümüş parayla değiştirilecek altın paralar mı getirdiniz?"

"Hayır, hayır, parayla ilgili değil, kızınız Eugénie konusunda. Herkes onun ve sizin hakkınızda konuşuyor."

"İşimize ne hakla karıştırlarmış? Bir erkek, kendi evinin efendisidir."

"Aynı düşüncedeyim. Herkes kendini öldürmekte özgürdür, ya da daha beteri, parasını pencereden atmakta."

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Karınız çok hasta, dostum. Monsieur Bergerin'i çağırmanız, ölüm tehlikesi içinde. Gerektiği gibi bakılmadan ölürse, sanırım vicdan azabı çekersiniz."

"Ha, ha, ha, ha! Karımın derdini biliyorsunuz, hem bu doktorlar bir kez eve ayak bastılar mı günde

beş altı kez gelirler."

"Tabii, Grandet en iyisini düşünür, yaparsınız. Biz eski arkadaşız, bütün Saumur'da benim kadar sizin çıkarlarınızı yürekten kollayan bir adam daha bulunmaz, bu yüzden size bunları söylemek zorunda kaldım. Simdi, ne olabilir bakalım. Yetişkin insansınız, kendi işinizi nasıl yöneteceğinizi bilirsiniz, tamam. Zaten, beni buraya getiren iş değil. Sizin için biraz daha ciddi bir şey belki de. Hepsi bir yana, karınızı öldürmek istemezsiniz... O size çok yararlı. Ama Madame Grandet ölürse, kızınızın başına ne geleceğini düşünün. Ortak mülkiyetinizdeki annesinin payından Eugenie'ye hesap vermek zorunda kalacaksınız. O, annesinin varisi o, siz değilsiniz. Kızınız yasal olarak annesinin servetinden hak iddia edebilir. Siz mülkiyetinizi bölmek zorunda kalacak, Froidfond'u satacaksınız..."

Bu sözler üzerine değerli fişci yıldırım çarpmış gibi oldu; iş konusunda kurnaz olabilirdi ama hak hukuk konulardan pek anlamazdı. Ortak mülkiyet sahiplerine, zorunlu satış yaptırılabilceği hiç aklına gelmemişti.

"Yani açıkçası size, ona iyi davranmanızı öğütlerim," dedi noter sonuç olarak.

"Ama, onun ne yaptığını biliyor musunuz Cruchot?"

"Ne yapmış?" diye sordu Cruchot Grandet'nin ağzından sır almanın şaşkınlık ve merakı içinde, ayrıca çatışmanın nedenini öğrenmeye de can atıyordu.

"Altınını verdi."

"Canım, altın onun değil miydi?"

"Zaten bana da aynı şeyi söylüyorlar!" dedi fişci trajik bir jestle kollarını kavuşturarak.

"Annesi ölürse onun olur. Almak zorunda kalacağınız mülkiyetten vaz geçmek varken, bu kadar basit bir şey uğruna çıkarınıza ket vurmaya değer mi?"

"Ya! Altı bin franklık altına basit bir şey diyorsunuz demek?"

"Bakın, dostum, eğer Eugenie isterse, sizin ve karınızın mülkünüzün envanteri ve bölünmesi kaçamağal olur biliyor musunuz?"

"Kaça?"

"İki, üç, belki de dört yüz bin franka! Gerçek değerinin bulunması için açık artırmaya çıkarılması gerektiğini anlamıyor musunuz? Aranızda anlaşacağınıza..."

"Hay babasının..." diye bağırdı sapsarı kesilen şarapçı, sırtını duvara dayadı "Anlayacağız bunu, Cruchot."

Bir an sessizcer kendinden geçtikten sonra, değerli fişci gözlerini notere dikerek yine konuştu.

"Hayat çok çetin," dedi. "Sıkıntılarla dolu, Cruchot" diye sürdürdü çok ağırbaşlı bir tavırla; "Siz beni aldatmayacaksınız, değil mi? Bu anlattıklarınızın hukuki bir temele dayandığına ilişkin, bana namusunuz üstüne yemin edin. Yasayı gösterin bana: Yasada görmek istiyorum bunu!"

"Zavallı dostum," diye yanıt verdi Cruchot. "Kendi mesleğimi bilmez miyim, ben?"

"Demek doğru? Kızım derimi yüzecek, beni aldataca, öldürecek ve soyacak!"

"O, annesinin mirasçısı."

"O zaman çocuk sahibi olmak neye yarar? Ah! Karım, karımı seviyorum. Neyse ki, o dürüst. O bir Bertelliere'dir."

"Bir ay bile ömrü kalmadı."

Fıçıacı alnına vurdu, bir aşağı bir yukarı bahçeyi adımladı, ona korkunç bir bakışla baktı ve "Ne yapılabilir?" dedi.

"Eugenie annesinin mülkiyetinden hak iddia etmekten vazgeçebilir. Onu mirastan çıkarmak istemiyorsunuz değil mi? Ama onun size bu tür vazgeçişte bulunmasını istiyorsanız, ona sert davranmamalısınız. Size bunları söylemem, çıkarıma terstir, eski dostum. Benim işim nedir?... Tasfiyeler, envanterler, satış düzenlemeleri, mülkiyet bölünmeleri..."

"Bakarız, bakarız. Artık bundan söz etmeyelim Cruchot. Bu kadarına can dayanmaz. Benim için altın topladınız mı?"

"Hayır, ama birkaç eski lui altınım var, dokuz on kadar, alabilirsiniz. Buraya bakın, sevgili dostum, Eugenie'yle barışın. Biliyorsunuz, bütün Saumur sizi ayıplıyor."

"Alçaklar!"

"Tahviller doksan dokuzaya yükseldi, hayatınızda bir kerecik de olsa sevinin!"

"Doksan dokuz mu Cruchot?"

"Evet."

"Keh, keh! Doksan dokuz!" dedi yaşlı adam noterle sokak kapısına giderken. Sonra, duyduklarından çok heyecanlandığı için biraz oturmak, hatta evde kalmak üzere karısının odasına girdi. "Anne," dedi ona, "günü kızınızla geçirebilirsiniz. Ben Froidfond'a gidiyorum. İkiniz de uslu olun. Bugün bizim evlenme yıldönümümüz sevgili karıcığım. Bak, burada sizin için on kuron var, şaraplı ekmek yortusunda kiliseye verirsiniz. Uzun zamandır bunu istiyordunuz. Rahat edin, sağlığınıza bakın, eğlenin, ruhunuzu ferah tutun, iyi olun! Yaşasın mutlu yürekler!"

Karısının yatağının üzerine altışar franklık on kuron attı. Onun yüzünü ellerinin arasına aldı, alnına bir öpücük kondurdu.

"Sevgili eşim, kendini daha iyi hissediyorsun, değil mi?"

"Kızınıza yüreğinizi kapalı tutarken nasıl Tanrı'nın bağışlamasının evinize ulaşacağını düşünabiliyorsunuz?" dedi Madame Grandet heyecanla.

"Ha, ha, ha, ha!" dedi kocası onu yatıştırmak isteyerek. "Bu konuya da eğileceğiz."

"Tann'ya şükürler olsun! Eugenie!" diye seslendi annesi yüzü sevinçten kızarak. "Gel de babana bir öpücük ver! Seni bağışladı!"

Ama değerli fıçıacı ortadan kaybolmuştu. Olanca hızıyla bağlarına gidiyordu. Yolda, depremden

sonra dünyasını bir yere oturtmak için sallanan düşüncelerini düzene sokmaya çalışıyordu. Grandet, o sırada yetmiş altıncı yaşını sürüyordu. Özellikle son iki yıldır cimriliğiyle daha büyük bir ün kazanmıştı; başat tutkular zamanla güçlenir: Gözlemcilere göre

yaşamlarını egemenlik kurma düşüncesine adayan bütün insanlar, bir cimri ya da yalnızca tutkulu bir kişi olsunlar farketmez; düş kurma yeteneklerinin bütün gücünü tutkularının bir simgesine bağlarlar. Grandet olayında; altın, altının görünüşü, dokunabileceği, tutabileceği altına sahip olma bir sabit fikir haline gelmişti. Doğasının egemenlik kurucu özelliği, para sevgisinin büyümesiyle birlikte gelişmişti ve bu durumda karısının ölümü yüzünden, mülkünün en küçük parçasındaki denetimden bile vaz geçmek zorunda kalışı ona doğaya aykırı bir şey gibi geliyordu. Nasıl olurdu? Kızına servetinin hesabını mı verecekti yani? Bütün sahip olduklarının, topraklarının ve kişisel mülkünün envanterini mi yapacaktı? Sonra da bunların hepsini mezada mı çıkaracaktı yani? Bağın tam ortasında durup taze üzümlere bakarken, "Bu benim gırtlığımı kesmekle aynı şey!" dedi yüksek sesle.

Grandet sonunda bir karara vardı, ne yapacağını kafasına koymuş olarak akşam yemeğinde Saumur'a döndü. Eugenie'ye iyi davranacak, onunla şakalaşacak, gönlünü yapacak ve böylece son soluğuna kadar milyonlarının denetimini elinde tutarak görkemli bir biçimde ölecekti.

Rastlantısal olarak evin bütün kapılarını açan anahtarı yanındaydı. İçeriye girdi, yavaşça yukarıya çıkıp karısının odasına süzüldü. Tam o sırada Eugénie de güzel tuvalet çantasını sakladığı yerden çıkarmış, annesinin yatağının üzerine koymuştu. Grandet'nin yokluğunda, iki kadın kendilerini, Charles'la annesinin portresi arasında benzerlik izleri bulmanın zevkine kaptırmıştı.

"Tıpkı Charles'ın alnı ve ağzı!" diyordu Eugénie, şarapçı kapıyı açtığı zaman. Madame Grandet, kocasının altına baktığını görünce bağırdı, "Tanrım, sen bize acı!"

Şarapçı, tuvalet kutusuna bir kaplanın uyuyan bir çocuğa atıldığı gibi atıldı.

"Bu da böyle?" dedi hazineyi pencerenin önüne taşıyıp kendi de oraya çökerek. "Altın! Som altın! Hem de pek çok! Ağır da!. Ha ha! Senin güzel paralarına karşılık Charles sana bunu verdi ha? Ama neden bana söylemedin? Bu iyi bir iş, küçük kız. Bakıyorum, babanın kızı olmuşsun." Eugenie'nin bütün vücudu titriyordu. "Bu Charles'ın değil mi ha?" diye yineledi Grandet.

"Evet, baba. Benim değil. O çanta kutsal bir emanettir."

"Ha, ha, ha, ha! O senin servetini aldı, küçük hazinenin kayboluşunun karşılığını almalısın."

"Baba!"

Yaşlı adam altından bir parçacık çıkarmak üzere bıçağını almak için elini cebine soktu. Bu arada bir an için kutuyu bir iskemleye koymak zorunda kaldı. Eugénie kutuyu yakalamak için ok gibi fırladı, ama gözü hem kızında hem tuvalet kutusunda olan fişicı, onu engellemek için kolunu uzattı ve öyle bir şiddetle itti ki, kız sendeleyerek annesinin yatağının üzerine düştü.

Madame Grandet yatağından doğrularak, "Efendi, efendi!" diye bağırdı.

Grandet bıçağını çekmiş altını sıyırmak üzereydi.

Eugénie, diz çöküp, dizlerinin üstünde yürüyerek, ellerini ona doğru yalvarırcasına uzatıp, "Baba!" diye bağırdı. "Baba, Bakire'nin ve bütün azizlerin adına, hacın üzerinde ölmüş İsa'nın hatırı için,

kendi ruhunun kurtuluşu için baba, eğer benim canım biraz olsun değer veriyorsan, ona dokunma! O çanta ne sizin, ne de benim. Onu bana emanet eden mutsuz bir akrabamızın ve ben onu, akrabamıza geri vermek zorundaydım!"

"Madem emanet, öyleyse ona niçin bakıyordun? Bakmak dokunmaktan daha kötüdür."

"Ah, baba, ona zarar vermeyin, yoksa benim yüzümü kara çıkartırsınız! Baba, duyuyor musunuz?"

"Tanrı aşkına, bey!" dedi annesi.

Eugénie, bütün evde çınlayan bir sesle, "Baba!" diye haykırdı; Nanon korkuyla yukarıya koştu. Eugénie yakınında durmakta olan bir bıçağı yakalayıp sıkıca kavradı.

"Eee?" dedi Grandet, sakın bir halde soğuk soğuk gülümseyerek.

"Bey, bey, beni öldüreceksiniz!" dedi Madame Grandet.

"Baba, eğer bıçağınız altının en küçük bir parçasını çizerse bu bıçağı kendime saplarım. Zaten annemi ölümcül hasta ettiniz, şimdi kızınızı öldüreceksiniz. Haydi, kana kan çarpışalım!"

Grandet, bıçağını kutunun üzerinde tutuyordu, kızına baktı ve bir an kararsız kaldı.

"Bunu gerçekten yapabilir misin, Eugénie?" diye sordu.

"Evet!" dedi annesi.

"Söylediğini yapacak," diye bağırdı Nanon. "Ömrünüzde bir kez olsun anlayışlı olun efendim."

Fıçıacı, bir altına bir kızına, sonra yine altına baktı ve uzun bir süre duraksadı. Madame Grandet bayılmıştı.

"Bakın! Yaptığınızı görüyor musunuz efendim, hanım ölüyor!"

"Al, çocuğum, bir kutunun üzerine bu kadar düşmeyelim. Alsana!" diye telaşla bağıran fıçıacı kutuyu yatağın üzerine fırlattı. "Nanon, koşup, M. Bergerin'i çağır. Haydi, anne. Karısının elini öptü, "Bak, kötü bir şey olmadı, bak, bak: Biz çözümledik o konuyu, öyle değil mi küçük kız? Artık kuru ekmek yok, ne istersen yiyebilirsin... Ah! İşte anne gözlerini açıyor. Hadi, anne, iyi, annecik. Sevgili küçük annecik, aldırma, üzülme! Bak, görüyor musun? Eugénie'yi öpüyorum. O kuzenini sevmiş, isterse evlenir. Küçük kutusunu saklayacak. Ama siz uzun zaman yaşamalısınız, sevgili karıcığım. Hadi, şimdi bize kıpırdayabileceğinizi gösterin. Dinleyin, Saumur'da şimdiye kadar görülmemiş, en güzel yatak sizinki olacak."

"Karınıza ve çocuğunuza nasıl böyle davranabilirsiniz?" dedi Madame Grandet güçsüz bir sesle.

"Bir daha hiç yapmayacağım, asla!" diye bağırdı fıçıacı. "Göreceksiniz, zavallı karıcığım."

Grandet çalışma odasına gitti, bir avuç altınla döndü, altınları yatağın üzerine yaydı.

"İşte, Eugénie, işte hanım, bunların hepsi sizin," dedi altınlara dokunarak. "Gel, neşelen, sevgilim! Kendinize bakın ve iyışelin. Hiçbir şeyiniz eksik olmayacak, sizin ve Eugéie'nin. Burada yüz tane lui altını var. Bunları da vermeye kalkmazsın, değil mi ha?"

Madame Grandet ve Eugénie birbirlerine şaşkınlıkla baktılar.

"Alın onları baba, bize yalnız sizin sevginiz gerek."

"Ya, peki öyleyse, nasıl isterseniz," dedi fiçıcı altınları cebine doldurarak. "Dost olalım. Hep birlikte salona gidip yemek yiyelim ve her akşam tombala oynayalım, iki kuruşumuzu kazanalım, çocuklar gibi neşelenelim, olmaz mı sevgili eşim?"

"Sizi sevindirecekse, gerçekten gelmek isterdim," dedi ölmekte olan kadın, "Ama kalkacak gücüm yok."

"Zavallı anne," dedi fiçıcı. "Seni ne kadar çok sevdiğimi bilmiyorsun; seni de çocuğum!"

Grandet, kollarını kızının boynuna dolayıp onu coşkuyla öptü.

"Oh, bir kavgadan sonra insanın kızını öpmesi ne güzel! Benim küçük kızım! Bak, anne, sanki bir can gibiyiz şimdi. Git, şunu kilitle hemen," dedi Eugénie'ye tuvalet kutusunu göstererek. "Hadi, korkma! Bu konuda bir daha sana hiçbir şey söylemeyeceğim, hiç!"

Saumur'un en iyi doktoru olarak tanınan Monsieur Bergerin az sonra geldi. Muayenesini bitirdikten sonra, sorunları hafifletmeden, Grandet'ye karısının çok hasta olduğunu söyledi. Bütün heyecanlar önlenmeliydi, sakın bir biçimde yaşayacaktı. Hafif yemekler ve dikkatli bir bakımla ömrü sonbahara kadar uzayabilirdi.

"Hastalığı çok pahalıya patlar mı?" diye sordu değerli fiçıcı. "İlaç da gerekecek mi?"

"İlaç fazla değil, ama büyük bir özen gerekir," dedi doktor gülümsemesini engelleyemeyerek.

"Her şey bir yana, Monsieur Bergerin," diye sürdürdü konuşmasını Grandet. "Siz onurlu bir adamsınız, değil mi? Size güvenirim, karımı istediğiniz kadar sık sık gelip görün. Benim iyi karımı sağlığına kavuşturun. Görüyorsunuz ki onu çok seviyorum, bunu belli etmeyebilirim çünkü ben duygularını açığa vuran bir insan değilim. Ama her şey içimde gömülüdür ve her şeyi çok müthiş hissederim. Benim de dertlerim var. Kardeşimin ölümüyle yeni dertler başladı. Şimdi onun hesabına Paris'te paralar harcıyorum, o da ne kadar tutarsa... Oh! Onun için ne paralarım gidiyor, sonu da gelmiyor bir türlü! İyi günler, efendim! Karımı kurtarabilirseniz, yüz hatta iki yüz frank harcamam gerekse bile, kurtarın!"

Grandet, karısının sağlığına kavuşmasını çok istemesine karşın, onun servetinin ne olacağından emin olmaması, ölümü tatmak gibi bir şey gibi geliyordu ona. Karısının, kızının her isteklerini karşılamaya hazırdı; Eugénie de ona sevgi ve özveriyle bakıyordu; bununla birlikte Madame Grandet'nin ömrü hızla sona yaklaşmaktaydı. Her gün biraz daha zayıflıyor, o yaşta hastalığa yakalanan çoğu kadın gibi eriyordu. Sonbahar yaprakları nasıl ağaçlardan düşmek üzereyseler, onun da hayatla bağıntısı öyleydi. O yaprakları güneş nasıl parlatıyorsa, o da gökyüzünden yansıyan ışıkla parılıyordu. Ölümü de yaşamına yakışan bir biçimde oldu; tamamen dinine uygun bir ölümdü. Yüce bir ölüm demek de aynı şey olmaz mı? Erdemleri, meleklerle yaraşır sabrı ve kızına olan sevgisi; hiçbir zaman onun göçtüğü 1822 Ekim'inde olduğundan daha çok parlamamışlardı. Ağzından hiçbir yakınma sözü çıkmadan ve lekesiz ruhu hiç pişmanlık duymadan dünyadan ayrıлып cennete gitti. Yalnızca kızının soğuk yaşamının, tatlı dostunun söylenmemiş kötü talihini ölmekte olan gözleri sanki görmüştü. Lekesiz kuzu olan kızını; onun postunun, hazinesinin peşindeki bu bencil dünyada, yalnız

bırakmak düşüncesiyle titredi.

"Yavrucuğum," dedi ölmeden önce, "mutluluk yalnızca cennettir. Günün birinde bunu anlayacaksın."

Öldüğünün ertesi günü Eugénie, içinde doğduğu, çok acı çektiği, annesinin öldüğü bu eve bağlanmak için yeni nedenler buldu. Salon penceresine, annesinin yükseltilmiş iskemlesine gözyaşlarına boğulmadan bakamıyordu. Kendini, babasının en sevecen özeninin merkezi olarak bulunca, yaşlı adamın huyunu yanlış anladığına inandı. Babası, koluna girip kahvaltıya indirmek için onun odasına geliyor, sevgi, iyilik dolu gözlerle saatlerce onu seyrediyordu. Sanki Eugénie altınmış gibi onun üzerine kol kanat geriyordu. Yaşlı fiçıcı kendine pek benzemez olmuştu. Kızına o kadar derin bir anlayış gösteriyordu ki; bu zayıflığına dikkat eden Nanon ve Cruchot ailesi bu halini yaşının ilerlemesine yordular ve artık aklının dağıldığını düşündüler. Ama ailenin ilk yasa girdiği gün, Noter Cruchot'nun müşterisine özel olarak davet edildiği akşam yemeğinden sonra, yaşlı fiçıcının neden böyle davrandığı anlaşıldı.

"Sevgili çocuğum," dedi Eugénie'ye, masa temizlenip kapılar dikkatle kapatıldıktan sonra, "Sen artık annenin varisi olduğundan, aramızda düzenlememiz gereken bazı küçük iş sorunları var... Eee, öyle değil mi Cruchot?"

"Evet."

"Bunları bugün yapmamız gerçekten gerekli mi, baba?"

"Evet, evet, küçük kız. Artık daha fazla kuşku içinde kalamam. Beni üzmem isteyeceğine inanmıyorum."

"Aman, baba!"

"Bu gece her şeyi yoluna koymak gerek."

"Benim ne yapmamı istiyorsunuz?"

"Küçük kız, bunu söylemek bana düşmez. Anlatın ona, Cruchot."

"Küçük hanım, babanız toprağı satmak, bölmek ya da elindeki hazır paradan vesaret vergisi ödemek istemiyor. Bu durumda babanızın ve sizin aranızda henüz bölünmemiş olan mülkün envanterini yapmayı bir kenara bırakmamız gerekir ki..."

"Cruchot, ne söylemek istediğinizin farkında mısınız? Bir çocuğun yanında böyle konuşamazsınız."

"Konuşmama izin verin, Grandet."

"Tabii, tabi, dostum. Ne siz ne de kızım beni soymak istersiniz. Öyle değil mi kızım?"

"Ama, Monsieur Cruchot, benim ne yapmamı istiyorsunuz," diye sordu sabrı taşan Eugénie.

"Sizin," de noter, "annenizin mülkleri üzerindeki hakkınızdan vaz geçtiğinizi, aranızda bölünmemiş durumda bulunan bütün mülkün kullanımını babanıza bıraktığınızı, onun da sizin intikal hakkınızı garanti ettiğini belirten bu senedi imzalamanız gerekli."

"Bana söylediklerinizden hiçbir şey anlamadım," dedi Eugénie. "Senedi bana verin ve nereyi

imzalayacağımı gösterin."

Grandet, senetten kızına, sonra kızından senede baktı ve böyle bir baskı altında alınandan sızan terleri sildi.

"Küçük kız," dedi, "kayda geçirilmesi, dünyanın parasına mal olacak o senedi imzalayacağına, bence zavallı, ölmüş annesinin mülkünden tümüyle vaz geçerek, gelecek için bana güvenseydin daha iyi olurdu. Ben sana her ay güzel, dolgun bir harçlık verirdim.. Yüz frank diyelim. Kime ayın yaptırılmak istersen, hepsinin parasını ödeyebilirdin.. Ha? Ne dersin? Lira olarak ayda yüz frank!"

"Ne isterseniz yapacağım, baba!"

"Küçük hanım," dedi noter, "kendi kendinizi soymakta olduğunuzu söylemek görevimdir..."

"Canım," dedi Eugénie. "Bunun bana ne zararı olur ki?"

"Sesini çıkarma, Cruchot. İş tamamdır," dedi Grandet kızının elini alıp kendi eliyle birleştirerek. "Sözünden dönmeyeceksin, Eugénie, sen dürüst bir kızsın, değil mi?"

Kızına, boğacak gibi sımsıkı sarılarak heyecanla öptü.

"Aldırma, çocuğum, şimdi babana can veriyorsun, ama onun sana vermiş olduğunu geri vermiş oldun. Artık ikimiz de aynı durumdayız. İşte iş konuları böyle çözümlenir. Hayatın kendisi de bir iştir. Seni kutsarım! İyi bir kızsın ve babacığımı gerçekten seviyorsun. Şimdi istediğini yap. Öyleyse, sizinle de varın görüşürüz, Cruchot," dedi dehşete kapılmış notere bakarak. "Mahkemeye sunulacak vazgeçme senedini gereğince hazırlarsınız."

Ertesi gün öğleden önce, senet imzalandı ve Eugénie, mirasından kendi eliyle vazgeçti... Fıçıncının bütün söylediklerine karşın, kızı, büyük bir ciddiyetle kendisine söz verilen aylık harçlıktan bir kuruş bile almadan bir yıl geçti. Eugénie bu konuda babasıyla yarı şaka yarı ciddi konuştuğunda fıçıncının yüzü kızarmadı. Hızla çalışma odasına gitti, döndüğünde kızına yeğeninden satın aldığı mücevherlerin üçte biri kadarını uzattı.

"İşte, çocuğum," dedi alaycı bir ses tonuyla, "bin iki yüz frankının yerine bunları almak ister misin?"

"Aman, baba! Gerçekten bunları bana mı veriyorsunuz?"

"Gelecek yıl bunun kadar daha vereceğim," dedi fıçıncı mücevherleri kızının kucağına fırlatarak. "Çok yakında da onun bütün takılarına sahip olacaksın," diye ekledi ellerini ovuşturarak. Kızının duyguları üzerine pazarlık yapabildiğine sevinmişti.

Bununla birlikte hâlâ gücü yerinde ve sağlam olan yaşlı adam, ev yönetiminin gizlerini ve öteki işlerini yavaş yavaş kızına devretmesi gerektiğini hissetti. Üst üste iki yıl, kendi de yanında olmak koşuluyla, evin günlük giderlerini Eugénie'ye hazırlattı, parayla ödenen kiralari ona aldırdı. Sabırla ona bağlarının, çiftliklerinin adlarını öğretti, yerlerini gösterdi. Üçüncü yılda, Eugénie onun bütün cimrice yöntemlerine alışmıştı. Bunlar kendisi için öyle bir alışkanlık haline gelmişti ki, artık sorgusuz sualsiz kabul ediyordu. Babası bu durum karşısında hiç düşünmeden ona kilerin anahtarlarını verebildi ve onu evin hanımı yerine koydu.

Böylece aradan beş yıl geçti; Eugénie'yle babasının tekdüze yaşamını etkileyecek hiçbir olay olmadı. Eski saatin işleyişinin kronometrik düzeniyle, değişmez bir sırayla hergün aynı şeyleri aynı yerlerde yaptılar. Herkes Mademoiselle Grandet'nin yaşamında derin bir üzüntü olduğunu biliyor ve bunun nedenini tahmin edebiliyordu. Ama Eugénie'nin söylediği hiçbir şey, yüreğinin durumu hakkında Saumur'daki değişik toplumsal çevrelerin kuşkularını haklı çıkaracak ipuçları vermiyordu.

Eugénie, üç Cruchothlar'dan ve onların eve ziyaretçi diye birbiri arkasından getirdikleri bir iki kişiden başka kimseyi görmüyordu. Bunlar Eugénie'ye vist oynamasını öğrettiler ve bir iki el çevirmek için her akşam eve geldiler. 1827 yılında babası yaşlılığın düşkünlüklerini hisseden babası Eugénie'yi sırlarını açıklamak zorunda kaldı; mülküyle ilgili gizli tuttuğu her şeyi ona söyledi. Herhangi bir zorlukla karşılaşırca, Noter Cruchoth'ya anlatmasını, onun dürüstlüğüne güvendiğini belirtti.

Değerli şarapçı artık seksen iki yaşına gelmişti. O yılın sonuna doğru bir felç geçirdi, hastalık hızla ilerledi. Grandet, Monsieur Bergerin Grandet'yi umutsuzluğa düşürdü. Kısa süre içinde dünyada yapayalnız kalacağını düşünen Eugénie, babasına daha çok yaklaştı. Onu başka bir insana bağlayan son sevgi halkasının gücünü daha derinden hissetti. Bütün âşık kadınlar gibi, sevgi onun bütün dünyasıydı ve Charles gitmişti. Özveriyle dolu bir özenle yaşlı babasına baktı. Grandet'nin anlama yetisi gerilemişse de, cimriliği yok olmamış; diğer melekelerinden daha uzun yaşayan bir içgüdüye dönüşmüştü.

Bu adamın ölümü de hayatı gibi oldu. Sabah olur olmaz kendini tekerlekli sandalyeyle şöminenin yanına, kuşkusuz altınların yığılı olduğu çalışma odasına yakın bir yere taşıtıyordu kendini. Kımıldamadan duruyor, onu görmeye gelenlerin yüzleriyle demir kapıya endişeyle bakıyordu. Duyduğu her sesi, ne kadar hafif olursa olsun soruyordu. Noter, avluda

havlayan köpeğin sesini bile duyabildiğini anlayınca iyice afalladı. Görünürdeki sersemliğinden kiralının alındığı, bağcılarla hesaplaşıldığı, makbuzların verildiği her zamanki gün ve saatlerde sıyrılıyordu. Sonra sandalyesinin tekerleklerini çalışma odasının kapısını göreceği biçimde çeviriyor, kızının gerekli önlemleri aldıktan sonra kapıyı açışını, kendi eliyle küçük para torbalarını yerleştirmesini ve kapıyı kilitlemesini izliyordu. Kızı değerli anahtarı geri verir vermez, yavaşça sandalyesini yine şömineye çeviriyor ve anahtarı, onu hissedebildiği ve zaman zaman bakabildiği bir yer olan yelek cebine koyuyordu.

Grandet'nin eski dostu noter, Charles Grandet geri dönmezse zengin varisin yeğeniyle evlenmeye mahkum olduğunu hissetmiş, bu yüzden Grandet'ye gösterdiği özeni iki misline çıkarmış, her isteğini yerine getirmek için çaba göstermeye başlamıştı. Her gün Grandet'nin emirlerini almaya geliyor, onun isteği üzerine Froidfond'a, çiftliklere, bağlara gidiyor, onun ürünlerini satıyor, aldığı paraları, gizlice, çalışma odasındaki yığınların yanına konulan, altınlara, gümüşlere çeviriyordu.

Sonunda can çekişme günleri gelip çattı, bu arada fiçicinin güçlü yapısı çöktü. O zaman bile inatla, çalışma odasının karşısındaki ve ateşin yambaşındaki alışılmış yerinde oturdu. Üstüne örtmeye çalıştıkları bütün yorganları çekip bir kenara topluyor ve Nanon' a, "Kilitle, kilitle bunları ki çalınmasın," diyordu.

Bütün canının sığınmış olduğu gözlearini açabildiği zaman, onları hemen altınlarının yattığı çalışma odasının kapısına çeviriyor ve kızına, "Oradalar mı? Oradalar mı?" diyordu, paniğe kapılmış bir sesle.

"Evet, baba."

"Altına iyi bak!.. Önüme altın koy!"

Eugenie, masanın üzerine birkaç altın seriyor; o da gözleri paralara dikilmiş, nesnelere yeni tanımaya başlamış bir çocuğun boş, hayran bakışlarıyla saatlerce oturuyor, bir çocuk gibi zoraki gülümsüyordu. Yüzünde yetkin bir hoşnutlukla, "Bu, beni ısıtıyor," diyordu zaman zaman.

Yöre papazı son ayinleri yapmaya geldiği zaman, birkaç saattir donuk ve cansız görünen gözleri, haçı, şamdanları ve kutsal gümüş su kabını görünce parladı. Papaz, İsa'nın tasvirini öpmesi için yaldızlı haçı dudaklarının önüne getirdiği zaman onu yakalamak için korkutucu bir çaba harcadı ve bu çaba yaşamına mal oldu. Yanına diz çökmesine ve gözyaşlarıyla soğumuş elini ıslatmasına karşın, göremediği Eugénie'ye seslendi. "Beni kutsa, baba!" diye yalvardı Eugenie ona. "Her şeye göz kulak ol. Öbür dünyada bana bunların hesabını vereceksin," dedi Grandet, bu son sözleriyle Hıristiyanlığın cimrilerin dini olması gerektiğini belirtiyordu.

Böylece Eugénie Grandet kendini dünyada yapayalnız buldu. Yalnız ve kimsesiz. Onu rahatlatacak, onu kendisi için seven, dertlerinden söz edebileceği bir tek Nanon vardı. Koca Eugénie'ye Tanrı'nın bir lütfuydu. Artık o Eugénie için yalnızca bir hizmetçi değil, saygılı bir dosttu, Tanrı'nın yazgısıydı.

Babasının ölümünden sonra, Noter Cruchot, Eugénie'ye, Saumur'un içindeki ve yakınındaki mülkünden yılda üç bin frank geliri olduğunu, altı milyonun yüzde üçten tahvile yatırıldığını, bunun altmış franktan satın alındığını, şimdi yetmiş yedide durduğunu, artı iki milyonluk altını, yüz bin franklık gümüşü olduğunu, daha gelecek olan ödentileri saymadığını bildirdi. Her şeyi hesaba katılacak olursa Eugénie'nin on yedi milyon frankı vardı.

"Kuzinim nerede acaba?" diyordu Eugénie kendi kendine.

Noter Cruchot'nun müşterisine bütün malının mülkünün hesabını verdiği ve artık mirasın bütün borçlardan temizlendiğini söylediği gün, Eugénie, Nanon'la yalnız oturuyordu. Bomboş salondaki ocağın başındaydılar. Annesinin oturduğu tahtalarla yükseltilmiş sandalyeden, kuzininin su içtiği bardağa kadar her şey geçmişi anımsatıyordu.

"Nanon, yapayalnız kaldık...!" dedi Eugénie.

"Evet, küçük hanım, onun nerede olduğunu bir bilseydim, o sevgili, genç beyi, kendim alıp getirirdim."

"Aramızda deniz var," dedi Eugénie.

Zavallı kız, dünyada bildiği tek yer olan soğuk, karanlık evde yaşlı hizmetçisinin yanında yas tutarken, Nantes'dan Orléans'a kadar Mademoiselle Grandet'nin on yedi milyonundan başka bir şey konuşulmuyordu. Eugénie'nin ilk işlerinden biri, Nanon'a yılda bin iki yüz franklık bir gelir sağlamak oldu. Nanon'un zaten yılda altı yüz franklık da kendi geliri vardı. Bu durumda iyi bir kısmet olup çıktı. Bir aya kalmadan yaşam durumunu ve koşullarını değiştirerek yaşlı kız olmaktan kurtulup Mademoiselle Grandet'in topraklarının ve mülkünün baş kâhyalığına atanan Antoine Cornoiller'in karısı oldu. Madame Cornoiller'in yaşlıtlarına göre büyük avantajı vardı. Elli dokuz yaşında olmasına karşın, kırktan fazla göstermiyordu. Kaba çizgileri, zamanın aşındırmalarına iyi dayanmıştı. Hemen hemen manastır biçimi yaşamı sayesinde sağlıklı bir renk ve demir gibi bir yapı kazan, yaşlılığa karşı

onu korumuştı. Belki de yaşamı boyunca düğün gününde olduğu kadar iyi görünmemiştı. Sadeliğinin kendine göre çekicilikleri vardı. Sağlam, güçlü yapısı, bozulmaz, kunt yüzündeki mutluluk anlatımıyla, hoş giden bir görünüm çizdi ve böylece birkaç kişiyi de Cornoiller'nin kaderine imrendirdi.

"Rengi atmaz boya," diyordu. "Daha çocuk doğurabilir," dedi tuzcu, "Bağışlayın ama sanki salamura yapılmış gibi iyi korunmuş..."

Bütün komşular tarafından sevilen Nanon eski evden çıkıp rüzgârlı sokaktan kiliseye doğru inerken hep kutlamalar ve iyi dileklerle karşılaştı. Düğün armağanı olarak Eugénie ona üç düzine sofrta takımı verdi. Cornoiller böyle bir cömertlik karşısında ezilmiştı. Hanımıyla gözleri dolu dolu konuşuyordu, nerdeyse onun için parçalanacaktı. Eugénie'nin sırdaş ev kâhyası Madame Cornoiller, yeni durumundan da bir kocaya sahip olduğu kadar hoşnuttu. Artık onun da eski efendisi gibi istediği zaman kilitleyip açacağı, her sabah erzak çıkarma hakkının olduğu bir kileri vardı. Sonra kendisinin denetleyeceği iki hizmetçi gelmişti; bir aşçı, bir de Mademoiselle Grandet'nin giysilerini dikecek, çamaşırlarını onaracak oda hizmetçisi. Cornoiller de koruculuk ve toprak kâhyalığı görevlerini birleştirmişti. Şunu da söylemeli ki, aşçı ve oda hizmetçisi, Nanon tarafından seçilmiş gerçek mücevherlerdi. Ve Mademoiselle Grandet'nin kendisine bütünüyle sadık dört hizmetçisi vardı. Kiracı çiftçiler yönetim değişikliğinin pek farkında olmadılar. Değerli fıçıcı kendisine yakışan alışkanlıkları, gelenekleri katı bir elle, ölmeden çok önce kurmuştu ve M. ve Madame Cornoiller de bunlara titizlikle uyuyorlardı.

DÜNYA BÖYLEDİR

Otuzuna gelen Eugénie hayattaki mutluluklardan hiçbirini tanımıyordu henüz. Kasvetli ve neşesiz çocukluğu tek arkadaşı, yüreği bilinmeyen, her zaman acı çeken annesiyle geçmişti. Bu anne hayattan sevinçle ayrılırken, yaşamaya devam edecek olan kızına acıdı; onu ruhu acılarla, sonsuz vicdan azabıyla bırakmıştı. Eugénie'nin ilk ve tek aşkı taze bir hüznün kaynağıydı. Âşığını bir iki kez gördükten sonra, gizlice, korkakça çalınmış öpücük arasında ona yüreğini vermişti; sonra âşığı gitmiş ve aralarına koca bir dünyayı koymuştu. Babasının lanetlediği bu aşk, annesinin de neredeyse hayatına mal olmuştu. Şimdi kendisi de keder ve bir iki soluk umutla terkediliyordu. Bütün yaşamı, gücünü mutluluğa ulaşmak için sürekli harcamakla geçtiği halde, onu destekleyen gücünü yenileyen hiçbir şey olmamıştı.

Ruh da, beden gibi yaşamak için soluk alıp vermek zorundadır. Başka bir ruhtan oksijen gibi aşk almaya, onu kendinin bir parçası yapmaya, sonra ona aşk vermeye, zenginleşmeye gereksinimi vardır. Bu çok güzel alışveriş olmazsa yürek ölür, havasızlıktan acı çeker ve durur. Eugénie acı çekmeye başlıyordu.

Ona göre para ne bir güç kaynağı, ne de bir avuntuydu. Onun bütün yaşamı, aşkta, dininde ve geleceğe olan umudunda yatıyordu. Aşk ona sonsuzluğun anlamını öğretiyordu. Yüreği ve ilahileri ona iki dünyayı da gösteriyordu. Gece gündüz kendini sonsuzluğun, sonsuz yaşamın, sürüp giden aşkın iki düşünde kaybediyordu. Belki de, Eugénie'ye göre bu iki düş tekr ve aynıydılar. Severek ve sevildiğine inanarak kendi içine kapandı. Son yedi yıldan beri tutkusu her şeyini kaplamıştı. Eugénie'nin hazinesi, milyonları ve gittikçe artan geliri değildi, onun hazinesi; Charles'ın tuvalet kutusu, yatağının başucunda asılı iki portre, babasından satın aldığı ve eski konsolun bir gözüne pamukların üzerine gururla yerleştirdiği mücevherler, bir de annesinin kullandığı, kendisinin ise anılarını canlandırmak ve yalnızca onu takmak için uğraştığı, Penelope'nin örgüsü türünden nakışlarını işlerken taktığı yengesinin altın yüzüğüydü.

Mademoiselle Grandet'nin hâlâ yas tutarken evlenmek isteyebileceği pek olası değil gibi görünüyordu. İçten dindarlığı iyi bilinirdi. Bu durumda, politikası, faka basmaz rahip tarafından yönlendirilen Cruchot ailesi taktiklerini, varisi pohpohlamak, onu en sevgi dolu özen gösterileriyle sarmak üzerine yoğunlaştırdı. Eugénie'nin yemek salonu her akşam en ateşli, en sadık Cruchot partizanlarıyla doluyor ve bunlar evin hanımına çeşitli tonlarda övgüler yağdırmak konusunda birbirleriyle yarışıyorlardı. Eugénie'nin doktoru, büyük rahibi, mabeyncisi, gardırop sorumlusu, başbakanı ve hepsinin üzerinde baş kâtibi, ilk dileği kendisini her şeyden haberdar etmek olan baş kâtibi vardı. Eğer Eugénie, eteğini taşıyan birini isteseydi, bunlar öyle birini de bulurlardı. Bir kraliçeydi o, kraliçelerin en fazla pohpohlananıydı. Yüce ruhlu kişiler hiçbir zaman dalkavukluk etmezler. Bu, çevresine girmek istediği insanın yüreğine daha kolay sızabilmek için kendisini silen, bayağı, küçük ruhlu kişilerin işidir. Dalkavukluk, kendi çıkarını kollama dürtüsünden kaynaklanır. Böylece her akşam Mademoiselle Grandet'nin oturma odasına doluşan insanlar -ev sahibelerine de Mademoiselle de Froidfond diyorlardı- ona övgü yağdırmak konusunda ellerinden geleni yaparak, gerçekten şaşırtıcı sonuçlara ulaştılar. Bu övgü korusu Eugénie için yeni bir şeydi, ancak ilkin onu sıktı, ama azar azar, ne kadar sıradan şeyler olursa olsun, kulağı güzelliğinin dile getirilmesine alıştı. Yani yeni gelen biri onu gösterişsiz bulsaydı, bu eleştiriye sekiz yıl öncesinden daha çok üzülecekti. Sonunda içten içe, sevdiğinin ayaklarının dibine serdiği bu saygı gösterilerini sever oldu. Giderek, kendisine bir kraliçeymiş gibi davranılmasına ve sarayını her akşam dolu görmeye alıştı.

M. ile Başkan de Bonfons bu küçük çevrenin kahramanıydı; akıllı, bilgisi, sevecenliğiyle sürekli övgüler topluyordu. Biri, onun parasal durumunu son yedi yıldır büyük ölçüde geliştirdiğine dikkati çekti. Bonfons yılda en azından on bin frank gelir getiriyordu. Bütün Cruchot mülkleri gibi onun sınırları da Eugenie'nin uçsuz bucaksız toprakları arasına karışmıştı.

"Biliyor musunuz Mademoiselle," diyordu başka bir dalkavuk, "Cruchot'ların yılda kırk bir lira gelirleri var."

"Bir de biriktirdikleri paralar var," diye tamamliyordu bir başka, yaşlı Cruchot taraftarı Mademoiselle Gribeaucourt. "Son zamanlarda Paris'den bir beyefendi gelmiş, Monsieur Cruchot'ya bürosu için iki yüz bin frank öneriyormuş. Sulh hukuk mahkemesine atanırsa satmak zorunda."

Madame d'Orsonval, "Mahkeme başkanı olarak Monsieur de Bonfons'un yerine geçmek istiyor, bu yüzden de kendine yol açıyor," dedi. "Çünkü Reis Bey, önce danışman sonra da yargıtay başkanı olacak. Her türlü olanağı var, her şeyi başarır o."

"Evet, çok seçkin bir adam," dedi bir başkası. "Siz de öyle düşünmüyor musunuz Mademoiselle?"

Reis Bey kendini oynamak istediği role uydurmaya çalışıyordu. Kırk yaşına ve çoğu avukatları gibi buruşmuş, kurumuş yüzünün karalığına, çirkinliğine karşın, genç bir adam gibi giyiniyor, bir Malaka bastonuyla oyalanıyor, Mademoiselle de Froidfond'un evinde hiçbir zaman enfiye çekmiyor ve oraya her zaman beyaz bir fular takıp, muazzam kıvrımlarıyla kendisine hindi ailesinin bir üyesi havası veren bir gömlek giyerek gidiyordu. Güzel varisle yakın bir dost gibi senli benli konuşuyor, ona "Sevgili Eugénie'miz" diyordu.

Aslında, insan sayısının artması, tombalanın yerini vistin alması, Monsieur ve Madame Grandet'nin yokluğu bir yana bırakılırsa, öyküdeki bu yeni serüven sahnesi, çok önceki, o ilk akşamki sahnenin hemen hemen aynısıydı. Sürünün amacı yine Eugénie'nin milyonlarıydı; ama sayısı artmıştı, koro halinde konuşuyor ve avı bir plana göre avlıyordu. Eğer Charles, ta Hindistan'dan dönüp geliverseydi, aynı dürtülerle davranan, aynı kişilerle karşılaşacaktı. Eugénie'nin, iyilik ve acımadan başka bir şey göstermediği Madame des Grassins, hâlâ Cruchot'lara takılıyor, onları kızdırıyordu. Eugénie'nin yüzü hâlâ çevresinin renksizliği içinde güzelliğiyle parlıyordu ve Charles şu topluluğa katılsaydı, daha önce de olduğu gibi, bir kral gibi görünürdü.

Bununla birlikte durumda bazı ilerlemeler vardı. Reisin bir zamanlar Eugénie'ye doğum gününde sunduğu buket, hergün gelmeye başlamıştı. Reis, her akşam, zengin varise gösterişli, kocaman bir demet çiçek getiriyor, Madame Cornoiller de herkesin içinde bunları bir vazoya yerleştiriyor, sonra herkes gidince avlunun bir köşesine fırlatıp atıveriyordu.

İlkbaharın ilk günlerinde Madame des Grassins, Eugénie'ye Marquis de Froidfond'dan söz ederek Cruchot partisinin keyfini kaçırma konusunda bir girişimde bulundu. Marki'nin soylu adı kötüye gidiyordu, ama varis bir evlilik anlaşmasıyla ona mülkünü geri verirse, bu ad yine görkemli günlerine kavuşabilirdi. Madame des Grassins soylular sınıfından olmanın ve marki sıfatını taşımanın avantajlarını ballandıra ballandıra anlatıp da, Eugénie'nin hafifçe gülümsemesini bir onaylama gibi değerlendirince, bu kez de, Başkan Cruchot'nun evliliğinin herkesin sandığı gibi pek öyle gündemde olmadığını çıtlattı.

"Monsieur de Froidfond elli yaşında olabilir," dedi, "ama hiç de Monsieur Cruchot'dan yaşlı

durmuyor. Çocuklu bir dul olduğu da gerçek. Ama bir marki o, bir gün Fransa soylular meclisi üyesi de olacak, bugünlerde öyle her köşe başında böyle bir kocaya rastlanmıyor doğrusu. Hem ben kesinlikle biliyorum ki, yaşlı Grandet topraklarına Froidfond mülkünü eklediği zaman, günün birinde kendi soyağacını da oraya dikmeyi planlıyordu. Kendisi bunu defalarca anlatmıştır. Ah! Grandet ne istediğini çok iyi bilirdi!"

Böyle bir şey nasıl olabilir?" dedi Eugénie bir gece yatağına yatarken. "Yedi yıldır bana bir kez olsun yazmadı."

Saumur'da bu olaylar olurken, Charles da Doğu Hindistan'da servetini yapıyordu. İlk ticaret işi çok başarılı olmuş, hemencecik altı bin dolar kazanmıştı. Ekvator çizgisini geçmek birçok önyargılarını sağaltmıştı. Avrupa'da olduğu gibi tropiklerde de en iyi para kazanma yolunun insan alıp satmak olduğunu anladı, Afrika kıyılarına gidip zenciler -ve çıkarının onu sürüklediği çeşitli pazarlarda kârla devredebileceği mallar- için pazarlığa oturdu. İşten başka hiçbir şeye yormadığı düşüncesi, Paris'e büyük zenginliğin bütün görkemine bürünmüş olarak dönmek, orada kaybettiğinden çok daha büyük ve önemli bir mevki yakalamaktı.

Charles, çeşitli ülkelerin değişik insanlarıyla içli dışlı oldukça, geleneklerle düşüncelerin ne kadar çok farklı olduğunu gözledi ve sonunda kuşkucu biri oldu. Kendi düşünceleri de değişti. Bir ülkede suç olan şeyin, bir başkasında hayranlıkla karşılandığını görünce, kendi ahlak yargıları da yumuşadı ve iyilik kötülük konusunda saplantılı görüşlerden kaçındı. Sürekli kendi bencil çıkarlarını düşünen insanlarla birlikte olmaktan, o da, bencil ve güvenilmez biri haline gelmişti. Yüreği katılaştı, duyarsız ve aldırılmaz olmuştu. Charles bir Grandet'ydi, bu yüzden Grandet kanının ölümcül bozukluğu kendini göstermekten geri kalmadı. O da katı, hırslı ve gözü doymaz biri olup çıktı. Çinli ırgatlardan, Zencilerden, kırlangıç yuvalarından, çocuklardan, tiyatro oyuncularından para yaptı; büyük çapta bir tefeci oldu. Bir ülkenin gümrükleriyle ilgili haklarını çiğnemeye alışması, onun insan haklarına saygı konusunda da gittikçe daha vicdansız davranmasına yol açtı. Gözünü kırpmadan St. Thomas'ta korsanlardan değerinin çok altında bir fiyata çalınmış eşya satın alıyor, sonra bunları pazarlara gönderip en yüksek fiyattan satıyordu.

Eugénie'nin masum ve soylu yüzü İspanyol gemicilerin, gemilerinin pruvasına koydukları Bakire tasviri gibi onun ilk yolculuğunda gitmiş olabilir. İlk başarılarını, bu kadar tatlı ve yumuşak yüreği olan bir kızın dualarının, ağlamalarının neredeyse sihirli gücüne yormuş da olabilir. Ama zaman geçtikçe, zenci kadınlar, melezler, beyazlar, çeşitli ülkelerden dansöz kadınlar; kuzeninin belleğindeki Saumur'u, evi, sırayı, koridordaki öpüşmeyi tamamen silmişti. Charles yalnızca eski duvarlarla çevrili küçük bahçeyi anımsıyordu. Çünkü yaşam ilk kez orada kendisi için tehlikeli bir sorun haline gelmiş, ancak ailesiyle bütün bağlantısını kesmişti. Amcası mücevherlerini elinden alan yaşlı bir kapkaççıydı, Eugénie'nin de artık ne yüreğinde ne de kafasında yeri vardı. Hesap defterinden altı bin franklık bir alacaklı olarak yeri vardı kızın. Böyle bir yaşam biçimi ve böyle düşünceler, Charles Grandet'nin neden sessiz kaldığını açıklamaktadır.

Charles Grandet gittiği her yerde, Doğu Hindistan'da, St. Thomas'da, Afrika kıyılarında, Lizbon'da, Birleşik Devletler'de serüvenci, Cari Sepherd olarak tanınıyordu. Gerçek adını ortaya çıkarmamak için uydurduğu bir takma addı bu. Cari Sepherd'in maske takmaya ihtiyacı yoktu. Kendini her yerde göğsünü gere gere, doymaz, yorulmaz, gözükara bir adam olarak gösterebilir, hangi yolla olursa olsun servet yapmaya uğraşabilir, ama zamanı gelince çabucak elinin kirini yıkayıp, hayatının geri kalanında saygılı ve saygın bir adam olabilirdi.

Böyle yöntemlerle zenginliğe tırmanışı hızlı ve şaşırtıcı oldu. 1827'de Kralcı bir firmaya ait Marie-Caroline adlı güzel bir gemiyle Bordeaux'ya döndü. Yanında altın tozu halinde bir milyon dokuz yüz bin frankı vardı. Bunları sağlam demirlerle çemberlediği üç fiçıya yerleştirilmişti ve Paris'te bir darphaneye satarak yüzde yedi ya da sekiz kâr etmeyi umuyordu. Gemideki yol arkadaşlarından biri de Monsieur d'Aubrion'du. Majesteleri Kral X. Charles'ın soylular meclisi üyelerinden olup bir moda dünyasından bir kadınla evlenmek aptallığında bulunmuş yaşlı, zengin bir adamdı. Madame d'Aubrion'un parası Batı Hindistan'da toprağa yatırılmıştı; ama kadının lüksü o aşırıydı ki Monsieur d'Aubrion Hindistan'a gidip bu toprakları satmak zorunda kalmıştı.

Monsieur ve Madame d'Aubrion, d'Aubrion de Buch ailesinin üyeleriydiler, bunların Captal'ı ya da şefi 1789'dan önce ölmüştü, şu anda yaşam koşulları çok gerilemişti. Gelirleri, yirmi bin frankı zor buluyordu ve ellerine bakan çok çirkin bir kızları vardı. Annesi drahoma istemeyen bir. koca arıyordu. Çünkü paralarının Paris'te yaşamalarına zor yeteceğini anlamışlardı. Ama böyle bir evlenme işinin başarısı da, herkese pek zor görünüyordu. Moda dünyasındaki kadınların bütün fattanlığına karşın, böyleydi bu. Madame d'Aubrion'un kendisi bile kızına bakınca, neredeyse onu birine kakalamaktan umudunu kesiyordu. En azılı mevkideki mavi kana tapan birine bile kolay kolay yutturulamazdı bu kız.

Mademoiselle d'Aubrion, upuzun, incecik haliyle böceği andıran bir kızdı. Kibirli bir ağzı vardı. Bunun üzerine çok uzun, ucu kalın, normal durumda renksiz, ama yemeklerden hemen sonra kıpkırmızı kesilen, bir tür botanikle ilgili olaya benzeyen, solgun, sıkıntılı bir yüzün ortasında, özellikle kabul edilir gibi olmayan bir burun asılıydı. Yani, otuz sekizinde, hâlâ güzel ve kendisinde hayranlık uyandırıcı özellikler olduğunu hisseden bir anne onu isteyebilirdi ancak. Bununla birlikte Markiz d'Aubrion ondaki bütün bu kusurları bazı dengelerle gidermişti.. Kız, annesinin çok seçkin tavırlarını almıştı. İşe bununla başladı, sonra burnunun zaman zaman kızarmasını önleyen bir perhiz uyguladı; giyinip kuşanmasını öğrendi, büyüleyici davranışları ve bir erkeğin dikkatini çekip, ona, sonunda, uzun süredir boşuna aradığı meleğine rastladığı düşüncesini uyandıracak bir tavır benimsemeyi başardı. Kendisine bazı ayak numaraları da belletildi: Burnu birdenbire kızarıverecek olursa hemen ayağını uzatıp göstererek, karşısındakine onların küçüklüğüne hayranlık duymayı öğrendi. Gerçekten Madame d'Aubrion bu konularda kızını çok iyi eğitti. Geniş kol ağızları, aldatici kalın kuşaklar, dikkatle dikilmiş bol, kıvrımlı giysiler, sımsıkı bir korse, çok ilginç sonuçlar vermiş, öyle kadınsı bir biçim ortaya çıkmıştı ki, annelerin eğitimi, öğretimini göstermek için müzeye konsa yeriydi.

Charles, zaten gizli amacı kendisiyle sıkı fıkı olmak olan Madame d'Aubrion'la çok sıkı fıkı oldu. Herkes güzel Madame d'Aubrion'un yolculuk boyunca böyle zengin bir damat yakalamak için hiçbir fırsatı kaçırmadığını söylüyordu. Neyse, sonunda, 1827 Haziranı'nda Bordeaux'ya vardıklarında, Monsieur, Madame ve Mademoiselle d'Aubrion'la Charles aynı otelde kaldılar ve Paris'e birlikte gittiler. Tamamen ipotek altında olan d'Aubrion konağını kurtarmak da Charles'a düşüyordu. Anne zaten, zemin katını damadıyla kızına bırakmaktan ne kadar memnunluk duyacağını söylemişti. Monsieur d'Aubrion'un soyluluğun kuşakları izlediği konusundaki önyargılarını paylaşmadı. Ve Charles Grandet'ye, iyi Kral X. Charles'dan, kendisine güç sağlayacak bir berat almaya söz verdi. Böylece Grandet, d'Aubrion adını ve armalarını taşımaya halk kazanıyor, ayrıca Aubrion mülkünden yılda otuz altı lira getiren bir toprağı da satın alarak, Captal, Buch ve Marquis d'Aubrion, unvanlarına sahip oluyordu. Mülklerini birleştirmekle birbirlerine çok yararlı olabilirler, karşılıklı küçük yardımlarla ve sarayda bir iki, hizmeti, yok pahasına birçok mevki kapmakla, d'Aubrion Köşküne, net yüz bin frank, ama belki daha da çok gelir sağlayabilirlerdi.

"Hem bir erkeğin, yılda yüz bin frank geliri, bir adı, bir ailesi, sarayda bir işi oldu mu, bütün kapılar açılır ona," dedi kadın. "İsterseniz Danıştay Başkanı, Vali, Elçilik sekreteri, hatta Elçi bile olabilirsiniz. X. Charles, d'Aubrion'u çok sever, çocukluktan beri tanışırlar."

Yolculuk boyunca süren, yürekten yüreğe yapılan gizli konuşmalarla, becerikli kadın, onun tutkularını ateşleyip yön vermiş, başını da iyice döndürmüştü. Charles, amcasının, babasının borçlarını kapattığından hiç kuşkulandırmıyor, birden kendini sakin bir limanda, Faubourg Saint-Germain'de ortaya çıkıvermiş olarak görüyordu: Dreux'unun bir gün Brezes adıyla yeniden ortaya çıkışı gibi, o da Comte d'Aubrion unvanıyla Mademoiselle Mathilde'in koruyucu, mavi renkli ve mavi kanlı burnunun altında, yüksek sosyete gülü olarak birden beliriverecekti işte. Sarsıntılı halde bıraktığı hanedanının görkemi gözlerini kamaştırmış ve soyluluğun gemide doğan güzelliğinin Paris'te de pırlıtlısından hiçbir şey yitirmediğini görmüştü. Sonunda gelecekteki kaynanasının ona gösterdiği baş döndürücü yüksekliklere ulaşabilmek için, hiçbir şeyden kaçınmamaya karar verdi. Kariyerine şöyle bir bakıp önündeki parlak geleceği göz önüne getirince, kuzini onun için uzaklardaki bir nokta olmaktan başka hiçbir anlam içermiyordu. Yine de Annette'i görmeye gitti. Annette bir hayat kadını olarak eski dostuna, bu evliliği yapmasını sıkıca öğütledi, bütün tutkusal planlarında ona yardım edeceğine söz verdi. Annette, Charles'ın bu kadar çirkin ve ilginç olmayan bir kızla evlenmesine pek sevinmişti. Genç adam Hindistan'da kaldığı süre içinde çok daha çekici olmuştu. Esmerleşmiş, davranışlarına bir kendine güven, bir kararlılık gelmişti. Her şeyi kendi çıkarına göre yontmaya, başkalarına egemen olmaya ve başarmaya alışmış bir adamın davranışlarını sergiliyordu. Charles oynanan oyunda kendisine de bir rol düştüğünü görünce, Paris'te daha rahat bir soluk aldı.

Des Grassins, onun dönüşünü, yaklaşan evliliğini, yaptığı serveti duyunca, babasının borçlarından ödenmemiş olarak duran üç yüz bin frank hakkında konuşmak üzere Charles'ı görmeye gitti. Charles'ı, Mademoiselle d'Aubrion'a düğün armağanı olarak ısrarladığı mücevherleri vermek için gelen kuyumcuyla buldu. Kuyumcu ona, kendileri için yaptığı desenleri gösteriyordu. Charles Hindistan'dan şahane elmaslar getirmişti ama onları hesaba katmadan, montürlerin, som gümüş tabağın ve yeni ev için yapılan dekoratif parçaların fiyatı iki yüz bin franktan fazla tutuyordu. Grassins'i tanımadı ve onu Hindistan'da birçok düellolarda dört adam öldürmüş züppe bir genç adamın küstahça tavrıyla karşıladı. Monsieur des Grassins zaten onun kapısını üç kez çalmıştı. Bu kez kabul edildiyse de, Charles onu soğuk soğuk dinledi ve sözlerine kulak asmadan yanıtladı.

"Babamın borçları benim değildir," dedi. "Zahmetleriniz için -bunlar benimle ilgili amaçlar değil ama- size teşekkür etmek zorundayım. Alnımın teriyle kazandığım bu milyonları, babamın alacaklılarının ayaklarına fırlatamam ben."

"Peki, ya babanız bir iki gün içinde müflis olarak ilan edilirse?"

"Efendim, bir iki gün sonra, ben Kont d'Aubrion olacağım, bu işin beni etkilemeyeceğini anlarsınız. Öte yandan, yılda yüz bin frank geliri olan bir adamın babasının hiçbir zaman müflis olmayacağını siz benden iyi bilirsiniz."

Bu son sözleri de ekledikten sonra, Monsieur des Grassins'i kibarca kapıya doğru götürdü.

Aynı yılın Ağustos ayının ilk günlerinin birinde Eugénie, kuzininin kendisine sonsuz aşk yemini ettiği küçük, tahta sırada oturuyordu. Hava güzel olunca, çoğu kez kahvaltısını bahçede yapardı. Pırıl pırıl, taze bir sabahtı; zavallı kız zevkle, aşkının küçük büyük olaylarına ve onu izleyen karmaşaya dalmıştı. Güneş eski duvara tamamen vurmuş, yıkık, neredeyse harabeye dönmüş duvar iyice ortaya

çıkmişti: Cornoiller'nin karısına, bir gün biri bunun altında kalacak deyip durmasına karşın, Eugénie bu duvara kesinlikle dokundurmuyordu.

Postacı kapıyı vurdu ve koşa koşa bahçeye dalan Madame Cornoiller'ye bir mektup uzattı.

"Bir mektup mu küçük hanım? Yoksa bu beklediğiniz mektup mu?" diye ekledi Nanon mektubu hanımına uzatırken.

Sözcükler Eugénie'nin yüreğinde bahçenin ve şatonun duvarlarında yankılandıkları kadar gerçek ve duyulur bir biçimde, halka halka yankılandılar.

"Paris'ten... Onun yazısı! Öyleyse dönmüş olmalı!"

Eugénie'in beti benzi sarardı, mektubu açmadan bir iki saniye elinde tuttu: Yüreği öyle hızlı çarpıyordu ki mührü kırıp mektubu okuyamıyordu. Nanon, elleri belinde, onu seyrederken, sevinci, esmer yüzünün çizgilerinden, neredeyse gözle görünür gibi duman duman tütmekteydi.

"Okuyun şunu, küçük hanım!"

"Oh, Nanon, Saumur'dan gittiği halde niçin Paris üzerinden dönüyor?"

"Okuyun da nedenini söyleyeyim."

Eugénie titreyen parmaklarla zarfı açtı. İçinden Saumur'daki, Madame des Grassins firmasına ait bir havale kâğıdı düştü. Nanon onu yerden aldı.

"Sevgili Kuzinim,

"Artık 'Eugénie' değilim," diye düşündü, kalbi duracak gibi oldu.

"Siz..."

"Benimle hiç böyle, bir yabancı gibi konuşmazdı." Eugénie daha fazla okumaya korkarak kollarını kavuşturdu, gözleri iri yaşlarla dolmuştu.

"Ölmüş mü?" diye sordu Nanon.

"Ölseydi yazamazdı," dedi Eugénie ve mektubu okumaya başladı:

"Sevgili Kuzinim,

İşlerim başarıyla sonuçlandığını duyunca sanırım çok sevinirsiniz. Siz bana çok şans getirdiniz, ben zengin oldum, amcamın öğütlerini tuttum. M. des Grassins'den, onun ve yengemin öldüğünü az önce öğrendim. Anne, babalarımızın ölümü doğanın kuralıdır, biz de sıramız gelince onları izlemeliyiz. Umarım siz de bugün artık teselli bulmuşsunuzdur. Zaman her acıyı dindirir, ben bunu deneyimle öğrendim. Evet, sevgili kuzinim, ne yazık ki gençlik düşlerim artık kalmadı. Elden ne gelir! Sayısız ülkeler dolaşırken hayat hakkında da düşünmek zorunda kaldım. Buradan ayrılırkne zaman çocuktum, artık bir erkeğim ve o zamanlar düste bile görmediğim birçok şeyi düşünüyorum. Özgürsünüz, kuzinim ve ben de özgürüm. Görünürde bizi gençlik tasarılarımızı uygulamaktan alakoyacak bir şey de yok. Ama ben çok dürüst olduğum için şimdiki durumumu sizden saklayamıyorum. Kendime ait olmadığımı bir an bile unutmadım; uzun denizaşırı yolculuklarımda, üzerinde oturup birbirimizi her zaman sevmeye yemin ettiğimiz, o küçük tahta sırayı.."

Eugénie kızgın kohlara oturmuşçasına birden ayağı kalktı, sonra merdiven basamaklarından birine gidip oturdu.

"...koridoru, gri salonu, tavan arasındaki odamı ve kibar bir davranışla geleceğimi kolaylaştırdığınız geceyi hiç unutmam. Evet, bu anılar cesaretimi arttırdı, aramızda kararlaştırdığımız saatte benim sık sık sizi düşündüğüm gibi, sizin de beni düşündüğünüzü aklıma getirdim. Saat dokuzda bulutları seyrettiniz mi?... Ben de benim için kutsal olan bu dostluğa ihanet etmek istemem; hayır, sizi aldatmaya hiç hakkım yok. Bugün bir bağlılık söz konusu, evlilik hakkında edindiğim tüm düşüncelere uyan bir evlilik. Evlilikte aşk, gerçekleşmesi olanaksız bir hayaldir. Bugün edinmiş olduğum deneyim, bütün toplumsal yasalara uymamı ve evlenerek herkesin benimsediği edep gereklerine uymamı emrediyor. Oysa sevgili kuzinim aramızdaki yaş farkı, sizin geleceğinizi etkileyecektir. Paris'le hiç ilgisi bulunmayan geleneklerinizden, eğitiminizden, alışkanlıklarınızdan söz etmeme gerek yok; bunlar en son tasarımlarımla da uyuşmaz. Tasarımlarım arasında büyük bir ev tutmak, birçok insanı ağırlamak var; oysa hatırladığıma göre siz sakın, yumuşak bir hayattan hoşlanırdınız.

"Hayır, daha açık olmak, size durumumu açıklamak istiyorum; bunu bilmek hakkınız, kararı siz verin. Bugün seksen bin frank gelirim var. Bu servet d'Aubrion ailesiyle akraba olmamı sağlıyor; ailenin varisi on dokuz yaşındaki genç kız, evlilik yoluyla bana Majestelerinin meclisinde çok parlak bir makam sağlıyor. Sevgili kuzinim, şunu itiraf edeyim ki Mademoiselle d'Aubrion'u sevmiyorum, ama onunla evlenirsem çocuklarıma iyi bir gelecekle hesapsız üstünlükler sağlayacağım. Gün geçtikçe monarşi düşünceleri çığı gibi büyüyor. Birkaç yıl sonra Marki d'Aubrion olan oğlum, reşit olunca elde edeceği kırk bin liralık gelir dışında, Devlet içinde istediği mevkii elde edebilecek. Çocuklarımıza borçluyuz bizler. Grüyorsunuz kuzinim, size büyük bir inanç ve iyi niyetle yüreğimi, umutlarımı ve servetimi açıklıyorum. Umarım siz de yedi yıllık ayrılıktan sonra yaptığımız çocuklukları unutmuşsunuzdur; ben ne sizin hoşgörünüzü ne de verdiğim sözleri unutmam; ben tümünü hatırlıyorum, genç bir yüreğin bile düşünemeyeceği bir yüreği olan ben, hepsini hatırlıyorum. Size yalnız mantık evliliği yapmayı düşündüğümü ve çocukluk aşklarımızı hâlâ anımsadığımı, sizi yazgımın sahibi yaptığımı, toplumsal hızlarımdan vazgeçersem, bana sonduğunuz o sag ve basit mutlulukla isteyerek yetineceğimi söylüyorum..."

"Sadık kuzeniniz, Charles."

"Lanet olsun! Uzlaşmak ister gibi," demişti Charles kendi kendine. Posta havalesini aramış ve mektuba şunu eklemişti:

Hamiş: Mektubuma, sizi adınıza Des Grassins tucarethanesi için sekiz bin frank tutarında, altın karşılığında ödenecek bir havale ekliyorum; bana ödünç vermek iyiliğinde bulunduğunuz sermaye tutarındır bu. Bordeaux'den bir sandık bekliyorum; içinde size olan sonsuz minnettarlığımı gösterecek birkaç eşya var. Ha, bu arada benim tuvalet sandığımı da posta arabasıyla Hillerin-Bertin Sokağı'ndaki d'Aubrion konağına gnderebilirsiniz."

"Posta arabasıyla!" dedi Eugénie. "Uğruna canımı defalarca verebileceğim bir şeyi!"

Korkunç ve büyük bir felaketti. Gemi batıyordu, koca okyanusta tutunacak bir halat ve bir tahta parçası yoktu. Bazı kadınlar yüzüstü bırakılınca, âşıklarını rakibelerinin kollarından alıp öldürdüler, sonra da ya dünyanın öbür ucuna uçar, ya da darağacında ya da mezarda unutulmuşu ararlar. Bu güzel bir şeydir. Böyle bir cinayetin nedeni öyle büyüktür ki, insan adaleti karşısında sessiz kalır. Diğer

kadınlar da boyunlarını büküp sessizce acı çekerler. Ölümcül bir yarayla, ama buna teslim olarak, ağlayarak ve bağışlayarak, dua ederek ve son nefeslerine kadar anımsayarak yaşamayı sürdürürler. Aşk budur, gerçek aşk, meleklerin bildiği aşk, gururla ayakta duran, kendi kederiyle beslenen ve sonunda ölen aşk. İşte, Eugenie'nin korkunç mektubu okuduğu zaman hissettiği duygu buydu.

Ölümün uzağı gösteren niteliğiyle, geleceği gören annesinin sözlerini anımsayarak, gözlerini gökyüzüne çevirdi, annesinin ölümünü ve ondan sonraki yaşamını düşündü. Annesi yazgısının ne olacağını görmüş, o yazgıyı bir bakışta okumuştur. Eugénie için kanatlarını açıp gökyüzüne yönelmekten ve kurtuluş gününe kadar bir dua ederek yaşamaktan başka bir şey kalmamıştı.

"Annem haklıydı," dedi ağlayarak. "İnsan yalnız acı çekebilir ve ölebilir."

Bahçeden salona ağır adımlarla geçti, her zamanki gibi koridordan geçmemişti; ama eski, gri odada kendisini kuzininin anıları bekliyordu. Şöminenin üzerinde, her sabah kahvaltıda eski Sevres şekerlikle birlikte kullandığı tabak duruyordu.

O sabah görkemli ve olaylarla dolu bir sabah olmalıydı. Nanon, kilisenin papazının geldiğini bildirdi. Cruchotlar'ın akrabası olan papaz Başkan de Bonfonds'un lehine çalışırdı. Birkaç günden beri yaşlı rahip onu, evlilik karşıtı olan Mademoiselle Grandet'ye dinsel açıdan evlenmenin zorunluluğu konusunda konuşması için sıkıştırıyordu. Eugénie papazını görünce, onun, bölgenin yoksullarına her ay verdiği bin frankı almak için geldiğini düşündü ve Nanon'a parayı getirmesini söyledi. Ama papaz gülümseyerek:

"Bu kez bütün Saumur halkının ilgilendiği zavallı bir kız hakkında konuşmak için geldim, Mademoiselle," dedi. "Ona da yardım gerekli, çünkü bir Hıristiyan gibi yaşamıyor."

"Sayın Papaz, şu anda komşumu düşünecek durumda olmadığımı görüyorsunuz, kendimle ilgileniyorum. Çok mutsuzum, kiliseden başka sığınacak yerim yok; kilisenin yüreği bütün üzüntüleri alacak kadar geniştir, onun tükenmeyen sevgi kuyusundan korkusuzca sevgi

alabiliriz."

"Mademoiselle, o kıza yardım etmeye çalışırsak, sizinle de ilgilenmiş oluruz. Dinleyin! Eğer kurtuluşunuz için çalışmak istiyorsanız önünüzde iki yol vardır: Ya dünyayı terk etmelisiniz ya da onun yasalarına boyun eğmelisiniz. Ya dünyadaki yazgınızı izleyecek ya da ilahi görevinizi yapacaksınız."

"Ah! Sesiniz, bir ses aradığım zaman konuşuyor benimle. Evet, sizi Tanrı gönderdi, efendim. Ben dünyaya elveda diyecek, sessizce, elimi eteğimi çekerek, Tanrı için yaşayacağım."

"Ama bu kadar sert bir karar üzerinde uzun uzun düşünmek gerekir, kızım. Evlilik yaşam demektir, örtü, ölüm."

"Çabuk ölüm olsun, Sayın Papaz," dedi müthiş canlılıkla.

"Ölüm ha! Ama sizin topluma karşı büyük zorunluluklarınız var, Mademoiselle. Kendilerine giyecekler, kışın odun, yazın da iş verdiğiniz yoksulların anası değil misiniz? Büyük servetiniz sizin ödemeniz gereken bir borçtur. Zaten siz de her zaman onun kutsal bir emanet olduğunu kabul edersiniz. Kendinizi manastıra gömmeniz bencillik olur; yaşlı bir kız olarak da kalamazsınız böyle. Hem sonra, büyük servetinizi yalnız nasıl yönetebilirsiniz? Belki de kaybedersiniz onu. Karşınıza

sayısız davalar çıkar ve kendinizi içinden çıkılmaz güçlülere bulaşmış bulursunuz. Papazınızın sözünü dinleyin: Bir kocanın size yararı olur, Tanrı'nın size verdiklerini korumalısınız. Topluluğumun saygın bir üyesi olarak konuşuyorum sizinle. Tanrı'yı o kadar canı gönülden seviyorsunuz ki, kurtuluşunuzu dünyada değil bu dünyaya karşın başarıyorsunuz; siz onun en güzel süslerinden birisiniz, dünyaya bir azize örneği veriyorsunuz..."

Tam o anda Madame des Grassins'in geldiği bildirildi. Onu getiren, bir oç alma susuzluğu ve büyük bir umutsuzluktu.

"Mademoiselle..." diye başladı. "A, Papaz Efendi de buradaymış. Öyleyse daha fazla konuşmam, sizinle bazı işleri konuşmaya gelmişim ama görüyorum ki, derin bir sohbettesiniz."

"Meydanı size size bırakıyorum, Madame," dedi papaz.

"A, olmaz, Papaz Efendi," dedi Eugénie, "Lütfen birkaç dakika sonra geri gelin. Şu sıralar sizin yardımınıza çok ihtiyacım var."

"Orası öyle, zavallı yavrum," dedi Madame des Grassins.

"Ne demek istiyorsunuz?" diye bir ağızdan sordular Mademoiselle Grandet ve papaz.

"Kuzeninizin döndüğünü ve Mademoiselle d'Aubrion'la evleneceğini bilmediğimi mi sanıyorsunuz? Kadının aklı asla kısa değildir."

Eugénie kıpkırmızı kesildi, sustu; ama sonra kendini topladı ve babası gibi dünyaya metelik vermez göründü, alaycı bir sesle:.

"Madame," dedi. "Sanırım benim aklım kısa, çünkü sizi anlamıyorum. Söyleyecek neyiniz var sizin? Papaz Efendi'nin yanında rahat konuşun, o benim akıl hocamdır, bilirsiniz."

"Peki, Mademoiselle, des Grassins'in bana yazmış, kendiniz görüp okuyun."

Eugénie'nin okuduğu mektup şöyleydi:

"Sevgili Karıcığım,

Charles Grandet, Hindistan'dan döndü. Bir aydan beri Paris'te..."

"Bir ay olmuş!" dedi Eugénie kendi kendine, eli yanına düştü. Sonra mektubu tekrar eline aldı.

"...Daha önce iki kez gittikten sonra, geleceğin Vikont d'Aubrion'uyla ancak görüşebildim. Bütün Paris evliliğini konuşmasına ve nikâh kâğıtlarının asılmasına karşın..."

"Demek tam o... anda yazmış bana," dedi Eugénie kendi kendine. Gerisini getirmedi, Parisli bir hanım gibi, "Rezil!" diye bağıırıp çağırmadı. Ama, açıklanmamış da olsa küçümsemesi sonsuzdu.

"...Bu evlilik olacakmış gibi görünmüyor; Marki d'Aubrion, kızını bir müflisin oğluna vermez. Onu, babasının işleri yüzünden amcasıyla benim neler çektiğimizi, alacaklıları bunca zaman sakın sakın bekletmek için ne ustaca dolaplar çevirdiğimizi anlatmak için aradım. Düşünebilir misin, edepsiz köpek eniği yüzü varmış gibi bana -bana, beş yıldır gecesini gündüzünü onun çıkarlarını savunmaya, itibarını kurtarmaya adanmış olan benim gibi birine- babasının işlerinin onu ilgilendirmediğini söyledi. Bir avukat ondan otuz kırk bin franklık bir ücret, yani toplam borcun yüzde birini,

isteyebilirdi, ama sabret sen hele, alacaklılara tamı tamına, yasal olarak bir milyon iki yüz bin frank borç var, yani ben de babasını müflis ilan edeceğim. O yaşlı timsah Grandet'in sözü üzerine bu işlere sürüklendim, aile adına söz verdim. Kont d'Aubrion onuruna pek aldırmasa da, benim onurumun kendi gözümde değeri büyüktür. Bu yüzden durumumu alacaklılara açıklayacağım. Aynı zamanda, daha mutlu zamanlarda, daha sıkı bağlar kurmayı umduğumuz Mademoiselle Grandet' ye derin saygılarımı sunarım, siz onunla konuşuncaya kadar bu konuda adım atmamayı düşünmüştük..."

Bu kadarını okuyan Eugénie durdu ve bitirmeden mektubu soğuk bir tavırla Madame des Grassins'e geri verdi.

"Teşekkür ederim," dedi, " daha sonra ilgileniriz..."

"Tıpkı babanız gibi konuşuyorsunuz," dedi Madame des Grassins.

"Madame," diyerek içeri girdi Nanon, Charles'ın çekini uzatarak, "bize sekiz bin frank ödemeniz gerek."

"Elbette, benimle gelin lütfen, Madame Cornoiller."

"Papaz Efendi," dedi Eugénie, dile getireceği düşünceden kaynaklanan soylu, ağırbaşlı bir tavırla. "Evlilikte bakire kalmak günah mıdır?"

"Bu bir bilinç sorunudur, çözüm yolunu bilmiyorum. Eğer ünlü Sanchez'in büyük yapıtı De Matrimonia'da bu konu için ne dediğini duymak isterseniz yarın size bunu söyleyebilirim."

Papaz gidince,. Mademoiselle Grandet, yukarıya, babasının çalışma odasına çıkarak Nanon'un bütün direktmelerine karşın, yemeğe inmeden bütün günü yalnız başına orada geçirdi. Akşam, her zamanki grup gelmeye başlayınca o da ortaya çıktı. Grandet'lerin salonu hiç o akşamki kadar kalabalık olmamıştı. Charles'ın dönüşü, sadakatsizliği ve alçakça nankörlüğü haberi bütün kente yayılmıştı. Ama dikkatle dinlemelerine karşın, konukların merakları giderilmedi. Eugenie bu insanlara kendini hazırlamıştı, yüreğinde kopan fırtınanın sakin yüzünde tek bir izinin bulunmasına izin vermedi. İlgilerini göstermeye meraklı olanların sevecen söz ve bakışlarını bir gülümsemeye savuşturmayı başarabildi. Mutsuzluğu bir kibarlık maskesi altına gizlenmişti. Saat dokuz sularında oyunlar sona eriyor, oyuncular masalarından kalkıyorlardı. Oyunu çoktan bitirip çene çalmaya koyulmuş olanların gruplarına katılırken kayıplarını hesaplıyor ve son ellerdeki oyunları tartışıyorlardı. Sonra topluluk salondan ayrılmak üzere topluca kaltığı sırada, olaylara öyle bir dramatik hava geldi ki, bu Saumur'da oradan çevredeki dört ile bile bir heyecan dalgası gönderdi.

Eugénie bastonunu aldığını görünce monsieur de Bonfonds'a:

"Sayın Reis, lütfen siz kalın," dedi Eugénie.

Kalabalık içinde bu sözlerden bir heyecan duymayan tek kişi yoktu. Reis sarardı ve oturmak zorunda kaldı.

"Milyonlar reise gidiyor," dedi Mademoiselle de Gribeaucourt.

"Açıkça belli; Reis de Bonfonds, Mademoiselle Grandet'yle evlenecek," diye bağırdı Madame d'Orsonval.

"Oyunların en iyisi bu," dedi rahip.

"Nefis bir selam," dedi noter.

Herkes yorumunu, şakasını yaptı: Hepsi de varisi altın çantalarından oluşmuş bir kaide üzerindeki heykel gibi görüyordu. Bu, dokuz yıl önce başlayan dramın sonuydu. Bütün Saumur'un önünde reise kalmasını söylemek, onla evlenmek istediğini bildirmek değil miydi? Küçük kentlerde kurallara öyle ciddiyetle uyulur ki bunlardaki böyle bir çatlak da en ciddi bir söz verme olarak değerlendirilir.

Yalnız kaldıklarında Eugenie, heyecanlı bir sesle:

"Reis Bey, dedi, "bende hoşunuza giden şeyi biliyorum. Beni yaşamımın sonuna kadar özgür bırakmaya ve evliliğin üzerimde size vermiş olduğu hakları kullanmayı bana hiçbir zaman anımsatmayacağınıza yemin edin, sizinle evlenmeye hazırım." Eugénie onun diz çöktüğünü görünce, "Oh! Henüz bitirmedim," dedi. "Size içtenlikle söylemeliyim ki, zamanın silemeyeceği canlı anılarım var. Kocama bütün verebileceğim dostluktur, ne onu küçültmek ne de yüreğime ihanet etmek istiyorum. Ama bana yapmanızı istediğim büyük hizmetin karşılığında elimi ve servetimi alabilirsiniz."

"Her şeye hazırım," dedi reis.

"Burada bir buçuk milyon frank var, Reis Bey," dedi geniş kuşağının arasından Fransız Bankası'nın yüz hisse senetlik bir sertifikasını çekerek. "Bir an önce Paris'e gider misiniz? Yarına kadar uzatmayın, bir saat sonraya da atmayın, şimdi gidin. Doğru M. des Grassins'e gitmelisiniz, ondan amcamın bütün alacaklılarının adlarını isteyin ve onları toplantıya çağırın. Sonra bütün alacakları saptayın, hem sermaye hem de yüzde beş faizli olarak, borçların alındığı günden tekrar ödeme gününe kadar, her alacaklıdan da gereğince düzenlenmiş bir makbuz alın. Siz yasa adam, dürüst birisiniz, bu sorunda güvенеbileceğim tek kişisiniz. Sağlam bir dost, dürüst bir adamsınız ve bana söz verdiniz: Adınızı koruyucum olarak alacağım ve çapraşık yaşam yolculuğunda sözünüze güveneceğim. Birbirimize karşılıklı hoşgörölü davranacağız. O kadar uzun süredir tanışıyoruz ki, sanki akraba olduk, beni mutsuz etmek istemezsiniz."

Reis sevinçle ve endişeyle çırpınarak zengin varisin ayaklarına kapandı.

"Kulunuz, köleniz olacağım!" dedi.

Eugénie, ona soğuk soğuk bakarak,

"Monsieur, bütün makbuzları topladığınız zaman senetlerle birlikte kuzenime götürmeli ve bu mektubu da ona vermelisiniz. Döndüğünüz zaman sözümü tutacağım."

Reis, Mademoiselle Grandet'nin kendisini kabul etmesini aşkta bir düşkırıklığına borçlu olduğunu çok iyi anladı ve âşıkların arasının düzelmemesi için olabildiğince çabuk onun buyruklarını yerine getirmeye koştu.

Eugénie, Monsieur de Bonfons gider gitmez koltuğuna gömölüp hıçkırarak ağladı. Her şey bitmişti artık. Reis hemen posta arabasına bindi, ertesi akşam Paris'e vardı. Sabah olunca da des Grassins'i aradı. Yargıç, alacaklıları senetlerin emanet edildiği noterin bürosunda toplantıya çağırdı. Bir tek alacaklı bile eksik değildi.. Alacaklı da olsalar haklarını vermek gerekir: Tam zamanında oradaydılar.

Monsieur de Bonfons, Mademoiselle Grandet'in adına, sermaye ve faiz olarak bütün borçları peşin olarak ödedi. Faiz ödemesi, Paris'in şaşkırtıcı iş dünyasında yüzyılın olayıydı. Makbuzlar kaydedildikten ve Eugenie'nin dilediği gibi des Graissins'e hizmetlerinin karşılığı olarak elli bin frank verildikten sonra, reis d'Aubrion Konağının yolunu tuttu ve Charles'ı orada, müstakbel kayınbabasıyla yaptığı tatsız bir konuşmadan döndüğünde buldu. Yaşlı marki, hiç de üstü kapalı olmayan sözcüklerle kızının evliliğinin ancak Guillaume Grandet'in alacaklılarının borçları tümüyle ödendikten sonra gerçekleşebileceğini açıklamıştı.

Reis Charles'a ilkin aşağıdaki mektubu uzattı:

"Sevgili Kuzen,

Sayın Başkan de Bonfons, amcamın terekesinden istenen bütün alacakların makbuzlarını ve sizden aldığım paranın makbuzunu size vermeyi üzerine aldı. Bana iflastan söz ettiler!...Bir müflisin oğlunun Mademoiselle d'Aubrion ile belki evlenemeyeceğini düşündüm. Evet, kuzen, benim zevklerim ve davranışlarım hakkındaki görüşlerinizde çok haklısınız. Gerçekten yüksek toplumla çok az ortak yanım var, onların ne yöntemlerini ne hesaplarını bilirim, benim arkadaşlığında, hiçbir zaman o toplumda aradığınız zevkleri bulamazsınız. Uğruna ilk aşkımızı kurban ettiğiniz toplumsal kurallara uygun olarak mutlu olmanızı umarım. Mutluluğunuzu daha da eksiksiz kılabilmek için size yalnız babanızın namuslu ve onurlu adını sunabilirim. Elveda. Kuzininizde daima sadık bir dost bulacaksınız.

"Eugénie."

Reis, o tutkulu genç adama makbuzlar verildiği sırada orada bulunmasına karşın, onun attığı çılgınlığa gülümsedi.

"Karşılıklı evliliklerimizi duyuracağız," dedi.

"Ya! Eugénie'yle evleniyorsunuz demek? Güzel, çok sevindim, iyi bir kızdır. Hem!" diye bağırdı, aklına birdenbire parlak bir düşünce gelmiş gibi, "Demek çok zengin"

"Dört gün önce on dokuz milyonu vardı," dedi reis alaycı bir bakışla, "Oysa bugün yalnızca on yedi milyonu var."

Charles sersemlemiş bir halde reise baktı.

"On yedi... mil..."

"On yedi milyon evet,. Mademoiselle Grandet'yle evlendiğimiz zaman ikimizin birlikte yılda yedi yüz elli bin lira gelirimiz olacak.»

"Sevgili kuzenim," dedi Charles biraz kendini toparlayarak, "birbirimizi destekleyebileceğiz."

"Tabii," dedi reis. "Ayrıca bir şey daha var," diye ekledi. "Şu çanta, onu yalnız size teslim etmem gerek." Sonra içinde tuvalet çantası olan kutuyu masanın üzerine koydu.

"Bak, canım," dedi Madame la Marquise d'Aubrion, Cruchot'ya dikkat bile etmeden içeri girerek. "Zavallı, sevgili Monsieur d'Aubrion'un size söylediklerine aldırmayın, Düşes de Chaulieu onun başını döndürmüş. Tekrar ediyorum, evliliğimizi hiçbir şey yok engelleyemez..."

"Hiçbir şey, Madame," diye yanıtladı Charles. "Babamın borcu olan üç milyon dün ödendi."

"Parayla mı?"

"Tamamen, faiz ve sermaye. Onun namuslu adı yeniden kurtarıldı."

"Ne saçma!" diye bağırdı müstakbel kaynana. Birdenbire Cruchot gözüne çarpınca Charles'ın kulağına fısıldadı: "Kim bu bey?"

"İş arkadaşım," diye yanıtladı Charles kısık bir sesle. Markiz küçümseyen bir tavırla Monsieur de Bonfons'u selamladıktan sonra çıkıp gitti.

"Zaten birbirimizi destekliyoruz," dedi reis şapkasını alarak. "Hoşça kalın, kuzen."

"Bu Saumur'lu çaylak benimle dalga geçiyor, on santimlik bir çeliği karnına sokmalı," dedi Charles kendi kendine.

Ama reis gitmişti.

Üç gün sonra, Saumur'a dönünce Moniseur de Bonfons, Eugénie'yle evliliğini açıkladı. Altı ay kadar sonra da Angers'deki Kraliyet Mahkemesi'ne Üye atandı. Ama karı koca Saumur'dan ayrılmadan önce, Eugénie uzun süre yüreğinde çok değer verdiği mücevherlerinin altınını erittirdi ve kuzeninin ona geri verdiği sekiz bin frankıyla birlikte bir zamanlar onun için dua ettiği kiliseye, altın bir ekmek kabı alınması için verdi. O andan sonra, zamanını Angers'le, Saumur arasında geçirdi. Bir politik buhranda Hükümete olan bağlılığını sergileyen kocası önce Meclis başkanı, birkaç yıl sonra da başbakan oldu. Soylular sınıfına geçmek için genel seçimi sabırsızlıkla bekledi...

"O halde kuzeniniz kral olacak," dedi Nanon, Koca Nanon, Madame Cornoiller, Saumur'lu bir burjuvanın hanımı, - Eugénie ona sırada kendisine harika beklentileri söylemişti.-

Bununla birlikte Monsieur de Bonfons (sonunda baba adı Cruchot'yu atmıştı), tutkulu düşlerini hiçbir zaman gerçekleştiremedi. Saumur milletvekili olduktan bir hafta sonra öldü. Her şeyi gören ve hiçbir zaman onu haksız yere cezalandırmayan Tanrı, kuşkusuz, hesapları ve avukatça kurnazlığı yüzünden yapmıştı bunu. Çok bilmiş Cruchot öyle bir evlenme sözleşmesi düzenlemişti ki, karı koca miraslarını birbirlerine bırakıyorlardı. Yani çocukları olmazsa bütün taşınır taşınmaz malları, hiçbir ayrırım ve saklama yapılmadan, mutlak sahiplik şeklinde, envanteri yapılmadan, -çünkü mirastan varislere kalmayacağından buna gerek olmaz- eşlerin yaşamda olanına kalacaktır, deniyordu bu sözleşmede. Bu madde, başkanın, karısının ayrı yaşama dileğine gösterdiği sonsuz saygıyı açıklayabilir. Kadınlar, Sayın Başbabakanı erkeklerin en incesi, en naziği olarak nitelendiriyorlar, ona acıyorlar, karısını da suçluyorlardı. Ancak bunu kendi cinslerinden birini suçlarken yaptıkları gibi incelikle konuşurken çok ileri giderek ve ilk aşkını unutamaması yüzünden, üzüntüsünü çok zalimce iğneleyerek yapıyorlardı.

"Madame de Bonfons kocasını bu kadar yalnız bırakmak zorunda kaldığına göre, gerçekten rahatsız olmalı. Zavallı kadıncağız! Acaba çabuk iyileşecek gibi mi? Sahi hastalığı ne, gastrit mi, kanser mi, ne acaba? Neden doktora gitmiyor? Bir süreden beri sararıp soldu; Paris'te ünlü hekimlere görünmeli. Nasıl çocuk isteyemez? Kocasının çok sevdiğini söylüyorlar, peki niçin ona bir varis veremiyor, onun durumunda bir adama? Biliyorsunuz çok korkunç bir şey bu; şımarıklığından yapıyorsa, doğrusu çok ayıp ediyor... Zavallı başkan!.."

Yalnızlık içindeki insanlar düşünceleri içinde bir derinlemesine görüş edinirler ve dokundukları çok az şeye karşı da büyük bir duyarlılıkları vardır; Eugénie'ye de yalnızlık, keder ve son yılların acı dersleri görmeyi, hissetmeyi öğretmişti. Başkanın, büyük servetin tek sahibi olmak için onun ölmesini stediğini biliyordu. Bu servet amcalarının, -noterin ve Tanrı'nın bu dünyadan çağırıpverdiği rahibin-ölümleriyle daha da büyümüştü. Yalnız ve acınacak haldeki Eugénie, başkana acımişti. Başkan, Eugénie'nin umutsuz tutkusuna kendi çıkarının en büyük garantisi olduğu için saygı göstermişti, çünkü bir çocuğa hayat vermek, kendisinin bencil düşlerinin ve zevkli hırsının ölümü demek değil miydi? Ve Tanrı, bir kocanın böylesine soğuk ve acımasız kayıtsızlığının, hesaplarının öcünü aldı. Ama Eugénie, Tanrı'nın tutsağı olarak bırakıldı, altın onun için hiçbir şey ifade etmese de, Tanrı onun kucağına altınlar yığı. Bütün umutları cennete bağlı olarak ve dostları azizlere göre düşünceler olarak yaşıyordu. Yüreği iyilik ve dinsel iman içindeydi, her zaman gizlice sıkıntıda olanlara yardım ediyordu. Madame de Bonfnos otuz üç yaşında, sekiz yüz bin liralık bir gelire dul kaldı; hâlâ güzeldi, ama kırkına yaklaşmış bir kadının güzelliği bu. Yüzü solgun, uyumlu, sakindi. Sesinin tatlı ama ciddi bir tonu vardı. Davranışları içtendi. Onda acı çekmenin kazandırdığı bütün ağırbaşlılık ve dünyayla ilişkisinde ruhuna leke kondurmamış bir insanın azizlere özgü hali vardı. Ama bir yaşlı kızın bütün katılığıyla küçük bir taşra kentinin dar görüşleri ve kıt kanaat yaşama biçimi de görülebilirdi onda.

Yılda sekiz yüz bin lira geliri olduğu halde Eugénie, Grandet'nin uzun yıllar önce yaşadığı gibi yaşar, hâlâ salondaki şöminesini babasının izin verdiği günlerde yakar, kızlığında zorlandığı bütün kurallara uyar. Annesi gibi giyinir, Saumur'daki ev soğuk, güneşsiz, daima şatonun duvarlarının gölgesinde ve kasvetlidir, hayatı gibidir onun.

İşlerini dikkatle izler, zenginliğinin yıldan yıla artışını görür. Servetini soyluca kullandığı için eleştirileri etkisiz hale getirmeseydi, belki de cimri denilebilirdi ona; yardım amacıyla kurulmuş çeşitli fonlar, bir yaşlılar evi, kilisenin yönettiği okullar, zengin bir halk kitaplığı, yıllar geçtikçe, bir iki kişinin onu suçladıkları cimrinin yanlışlığını kanıtlamakta. Saumur kiliseleri de bazı onarımlarını ona borçludurlar.

Bazen Madame de Bonfnos'a şakadan Mademoiselle derler, ama herkes ona dinsel bir saygı gösterir. Başkalarına karşı sınımsızca duygular besleyen yüreği, başkalarının ona yalnızca kendi çıkarları ve hesapları yüzünden yaklaştığını anlamaya yazgılıdır. Altının soğuk pırıltısı, onun masum ve suçsuz yaşamının bütün renginin ve sıcaklığının yerini almış ve bütün duyguları güvensizce bir sevgi belirtisi aramaya yönelmiş bu kadına da önder olmuştur artık.

"Beni tek seven sensin," derdi Nanon'a.

Bu kadının eli bütün ailelerin gizli yaralarını sarar. Eugénie'nin gökyüzüne giden yolu, iyilik alaylarıyla donanır. Ruhunun gerçek büyüklüğü, ilk hayatının geleneklerinin ve eğitiminin darlığını azaltmaktadır. Bu kadının öyküsü böyledir, o dünyadadır ama dünyadan değildir. O harika bir eş ve anne olmak için yaratılmıştır, ama kocası, çocukları ve ailesi yoktur. Son zamanlarda onun için yeni bir evlilik söz konusudur. Saumur halkı onun adını Marki de Froidfond'la birleştirmekle meşguldür. Gerçekten de Marki'nin ailesi, bir zamanlar Cruchoy'ların Eugénie Grandet'ye yaptıkları gibi, zengin dulu kordona almaya başlamışlardır. Nanon ve Cornoiller'nin, Marki'nin çıkarlarını desteklediği söyleniyorsa da bundan daha uyduruk bir şey olamaz. Ne Koca Nanon, ne Cornoiller, dünyanın kokuşmuşluğunu anlayacak kadar akıllı değillerdir.

Paris, Eylül 1833